

MIKSZÁTH KÁLMÁN

CIKKEK, TÁRCÁK

1898. július-december

Összegyűjtötte és „sajtó alá” rendezte: Hajdu Péter

A munka az OTKA K68691 számú, „Mikszáth kései kisprózája” című kutatási program támogatásával az MTA Irodalomtudományi Intézetében készült.

© Hajdu Péter, 2009.

TARTALOM

UDVARI EBÉDEK
A BESZTERCZEI TÁMOGATÁS
A KORONA TÖVISE
FAIENCE PATRIOTIQUE
BUDAPEST FALU
A KIRÁLYNÉ MEGHALT
ENKELIN ERZSI
A FÖLD ALATT
A KIRÁLY SZÓZATA
MEGÖRÖKÍTÉS
PANASZOK
A FALU PENNÁJA
REISE WILLI, A CSÁSZÁRNÉ ÉS A
NAGYKÖVETÉK
PAPP DÁNIEL
A TEMETÉS
HORVÁT BOLDIZSÁR
[SZERKESZTŐI JEGYZET ZÁVORSZKY ILONA
„ASSZONYOK A KISFALUDY-TÁRSASÁGBAN”
CÍMŰ LEVELÉHEZ]
HORVÁT BOLDIZSÁR
MINDENSZENTEK
A BÉKEANGYAL
FERENC JÓZSEF MINT ELBESZÉLŐ
A RÉGI PÖR
BAROSS GÁBOR SZOBRA
BAROSS GÁBOR
[MIKSZÁTH VÉLEMÉNYE AZ ÚJSÁGÍRÓ-
ISKOLA ÖTLETÉRŐL]
RENDJELGLOSSZÁK
[MIKSZÁTH KÁLMÁN BESZÉDE AZ
ÚJSÁGÍRÓK LAKOMÁJÁN]
A KLUB

PARLAMENTI KARCOLATOK

AZ ÚJ KERESKEDELMI ÁLLAMTITKÁR
AZ ÁLLAMTITKÁR BÚCSÚJA
A KÖZÖS SÁTOR
VÖRÖS LÁSZLÓ
AZ IDEGESEK
A HOLT NYELV
REVERZÁLIS
INTRODUKCIÓ
ORSZÁGGYŰLÉS
ORSZÁGGYŰLÉS
AZ AMULETT
ORSZÁGGYŰLÉS
ORSZÁGGYŰLÉS
ORSZÁGGYŰLÉS
A T. HÁZBÓL
TISZA KÁLMÁN ÉS A KÜLÖN
VÁMTERÜLET, AZ ANGOL KIRÁLYNŐ ÉS EGY
CSÉSZE TEA
HOMÁLY
ORSZÁGGYŰLÉS
AD VALVAS CURIAE
ORSZÁGGYŰLÉS

A KALENDÁRIUM
PIKANTÉRIÁK A TISZTELT HÁZBAN
TÜZES GÁBOROK
NAPIRENDVITA
AZ ÚJ PROGRAM
AZ INDEMNITY – FEDEZET ALATT
A NAGY X
OBSTRUKCIÓS SZELLŐ
LÁRMA
ISMÉTLÉSEK
APPONYI ÉS LUKÁCS
CSÖNDES ÜLÉS
PLETYKA A T. HÁZBAN
AZ ÖREG BAJCSINÁLÓ
AZ OBSTRUKCIÓ FELVONULÁSA
A PARLAMENT SZAVAZ
ZÁRT ÜLÉS!
VÁROSSY BESZÉL...!
AZ AGA „LELKI-TESTI” BARÁTJA
HÁROM BESZÉD
ELÖL A NEMZETI PÁRT
BUBORÉKOK
KEDÉLYESKEDÉSEK
BÁNFFY, SZILÁGYI ÉS UDVARAIK
ELMARADT SZENZÁCIÓK
A HALLGATÓK
AZ OBSTRUKCIÓ VENDÉGE
„EGY KIS NYOMÁS”
A MINISZTERELNÖK NYILATKOZATA
ÍGY BESZÉL EGY ÚR
[SZERKESZTŐI JEGYZET
BLASKOVICH SÁNDOR NYÍLT LEVELÉHEZ]
MEGINT ZÁRT ÜLÉS
A KIFENT KASZA
POLÓNYI EGYEZKEDIK
VIHAR NÉLKÜL
AZ UTOLSÓ AKKORDOK
A HENTZI-ÜGY
A TISZA ISTVÁN NAPJA
SZÉLCSEND
BÉCSI HANGOK RÓLUNK
ALUDTTEJES KÖCSÖGÖK
ADOMÁK A FOLYOSÓRÓL
A KASZINÓ
MOTTÓS PÁRBAJOK
MEZSGYÉN
VÉGE!
A KRIEGHAMMER GLOSSZÁI
A KIS RAVASZOK
LÁZADÁS
A VÉGTELEN ÜLÉS
VÁNDORLÓ KONFLIKTUS
BÁRÓ FEJÉRVÁRY
VIHAR UTÁN
A PESTALOZZIK
A KÉT RÁKOSI
A HINTA

ÉLJEN A KIRÁLY!
SÖTÉT AKTA
SZÉLCSEND
PULSZKY ÁGOST
AZ UTOLSÓ ZSUZSU
APPONYI NAPJA
AZ IMMUNITÁS
KÉNYES TÉMÁK
A HÁZ ÜLÉSE
SZEMERE ATTILA
KÜLÖNVÉLEMÉNYEK
RAKOVSZKY MENTELMI ÜGYE
TUDÓSOK HARCA
A RAKOVSZKY-ÜGY HÁTTÉRBE
NE MENJ EL!
SZILÁGYI DEZSŐ
SZILÁGYI BÚCSÚZTATÁSA
A POLITIKAI HELYZET
A KILÉPETTEK
ÚJ ALAKOK
APPONYI IGAZSÁGA
MADARÁSZ APÓ ÉS A TÖBBI ÖREGEK
MADARÁSZ ELNÖKÖL
A KIS KAMARILLA
HÁROM GRÓF
FOLYTATÁSA KÖVETKEZIK!...
MEGÖLT NAPOK
SZILÁGYI POZSONYBAN
HORÁNSZKY LELEPLEZ

AZ ÜVEGAJTÓ
PUSKAPOROS POLITIKA
A HÁZ A FOLYOSÓN
A RÉGI BÉKE
A VÁLSÁG TETŐPONTJÁN
**KÉTELYEKKEL VAGY CSAK
RÉSZBEN MIKSZÁTHNAK
TULAJDONÍTHATÓ PUBLICISZTIKAI
SZÖVEGEK**

A GYŐZELMES KATONASÁG
TÉLFY IVÁN MEGHALT
A DRÁGA HÚS
FLEGMA
BUDAPEST FÉL ESZTENDEJE
KÉT LEVÉL
POROLÁS
APPONYI NAPJA
MESE A PESTISRŐL
PROGNÓZIS
APPONYI
A PÁRTKÖZI FELIRAT
KIS TANÁCSULÉS
KÖLCSÖNKÉRT DEPUTÁCIÓK
A KIRÁLYRÓL
AZ UTÓIRAT
A POLITIKAI HELYZET

JEGYZETEK

UDVARI EBÉDEK¹

– Megehetné a király is!

Gyakran hallani ezt a kifejezést vagy ennek a párját vidám magyar ebédeknel, ha egy-egy új ételbe kóstol bele a vendég. Illik is azonban valami ilyesfélét mondani, mire a háziasszony szerényen mentegetődni kezd, hogy bizony jobb is lehetne az étel, de hát ez, de hát az, nem kövérek az idén a malacok, nincsenek tökéletes húsok most a mészárszékekben. (Ez a mi zsvivány mészárosunk csupa öreg teheneket vág.) Szóval, a háziasszony lefarag, amit lehet, az étel morális becsértékéből. De jaj volna, ha más tenné.

Aztán jön a következő étel, persze az is pompás, annál is fölkiált a vendég nagy entuziaszmmussal:

– Ferenc József mit eszel? Ilyent bizony nem eszel.

Mindig csak ő, mindenütt a király. A díszebédeknel övé az első pohárköszöntő, mihelyt a „homo regius”, a holt kappan mutatkozik; a közönséges ebédeknel, minden jó falatnál a királyra gondol a magyar ember. Hűségében, szeretetében telhetetlen. És ezenkívül is a királynál kalandozik a fantáziája. Vajon mit csinálhat most a király? Érdekli minden apróság, ami vele történt, amit mondott és amit nem mondott. (Különösen ebből az utóbbiból kering sok.) Még az asszonyok képzelőtehetsége is a királyi család körül kóvályog, s akadna egy csomó, aki szívesen adná oda a mennybéli jussát (úgyis nagyon bizonytalan valami), ha csak egy ebédet ehetne az udvarnál, hogy lássa, uzsonnáknál beszélhesse: mi volt, hogy volt, hogy ülte, hogy szolgáltak fel, miképpen voltak az ételek elkészítve stb.

De hát ez nem könnyű. Az udvari ebédekhez nem a legnagyobb kellék a jó étvágy, oda főképp rang kell. A katonai és a civil hatalmakon kívül a képviselőnél végződik a vendégszerzés. S ezek közül is csak válogatva hívnak. A meghívandó vendég keresztülmegy előbb a főudvarmester és a miniszterelnök kritikáján.

Ha a király utazik, s vidéken van ebéd, ott a helyi honoráciorok is megjelenhetnek, csak hogy ezt nem tekintik udvari ebédnek.

Az udvari ebédek sokfélék, vannak díszebédek, családi ebédek, bizalmas ebédek, kis ebédek, ebédek hölgyekkel és ebédek hölgyek nélkül. A legfelsőbb udvar budai ebédjeire a meghívókat magyarul bocsátják ki, még akkor is, ha túlnyomó részben az itt időző osztrák delegátusok hivatnak meg. Aranyos szegélyű fehér lap a meghívó, egyszerű, se sas, se korona nincs rajta. Az alján jelezve van, milyen ruhában jelennek meg az urak, esetleg a hölgyek, leginkább frakk, rendjelekkel s a hölgyek kivágott ruhában ékszerekkel. Azt is rendeli a meghívó, hogy a meg nem jelenést a főudvarmesteri hivatalban igazolni kell.

Az illendőség azt kívánja, hogy a meghívott a magyar főudvarmesternél az ebéd napja előtt jegyet tegyen le. Magától értetődik, hogy az udvari ebédre nem szabad lekésni, se idő előtt jönni. Egyetlen példa van rá, hogy Matlekovich lekésset és már akkor jött, mikor az ebéd folyt. Ha valakivel mégis megtörténik, hogy elkésset, legillendőbb már el sem menni és másnap kiementeni az esetet a főudvarmesternél. Valamivel öt óra előtt (mert rendszerint öt órára szól a meghívás) körülbelül egy időben hajtanak be a fogatok a várudvarra, hol magyar portás nyitja és csukja a kocsiajtót, odakiáltván a kocsisnak:

– Hat óra tíz perckor vissza!

Tehát mindössze egy óra tíz perc van szánva az ebédre, s legfeljebb tíz perccel módosul e terminus, ha a királyi cercle valamivel hosszabbra nyúlik.

A meghívott a testőrök sorfala közt halad föl amaz épületosztályba, ahol az ebéd lesz. Legelőbb egy nagy előterembe nyit, melyben egyik asztalon piros színű kártyalapok hevernek. Mindenki kikeresi a neki szólót. S erről megtudja, ki lesz a balszomszédja: „Nagyságos X. Y. képviselő úr szíveskedjék az asztalnál jobbról nagyságos Z. F. képviselő úr mellé ülni.”

Az előteremből, mely tele van a magyar népéletre vonatkozó olajfestményekkel, egy szalonba nyitnak a vendégek s felállnak két sorban, mindjárt olyan rendben, amint az asztalnál fognak következni. Az óramutató lomhán cammog az V-ös felé, végre eléri, és abban a szempillantásban megjelenik a nyitott ajtóban a király huszárezredesi ruhában. Megáll, mintha lába gyökeréznék, s halkán szót vált a szolgálattelvő kamarással:

– Minden rendben van?

– Igen, fölség.

Aztán katonás léptekkel megindul, anélkül, hogy vendégeire ügyet vetne, a szomszéd terembe, melynek szárnyas ajtói mintegy varázslatra maguktól látszanak előtte feltárulni. Ez rendesen a rózsaszínű terem. Kicsiny formás ebédlő, mely mintegy huszonöt-harminc vendégre alkalmas. Az asztal ezeregyéjszakai látványt nyújt gyönyörű virágdíszével, fölséges kristály-üvegeivel, arany- és ezüstitállaival, híres cukorakományaival, melyekről most sok beszéd eshetik szanaszét a meghívottak lakásain, a gyermekszobák vidám selypító népe között.

A király leül a közepre, s egy szempillantás alatt mindenki helyet foglal, cilinderjét, csákóját átveszik a komornyikok, lakájok, asztalmesterek és az asztal alá teszik. E felszolgáló személynézet valóságosan csodás a maga tanultságával és ügyességével. Csupa jól táplált, izmos, marcona, vén szolgálk, termetre, arcra gondosan megválogatva, mint a Fridrik hosszú fickói. Sokan vannak. Szinte minden vendégre esnek egy, de nem mindnyája szolgál fel. A munka fel van osztva köztük.

Vannak ételhordók, vannak pincemesterek, akik csak a töltögetéssel foglalkoznak, viszont vannak asztalmesterek, akik csak felügyelnek és észben tartják azt a sok apróságot, amit nekik a főasztalnok-mester előírt. Így például megnézik, hogy szabályos-e a vonal, amelyben a vendégek ülnek, és ha valaki kijebb ül, halkán figyelmeztetik:

– Beljebb, kérem, egy kicsit.

Úgy tesznek, vesznek, jönnek, mennek, mintha valami természeti törvények szerint mozognának, se lassabban, se sebesebben, bizonyos matematikai pontossággal és szabályossággal történik minden. Nesz, csörömpölés nincs. Pedig szédítő sebességgel megy a tálalás, kiszolgálás. Észrevétlenül tűnik el poharad, pedig még nem ittad meg fölséges burgundi vagy rajnai borodat, amelyhez fogható egy király pincéjében sincs, észrevétlenül termett helyébe másik. Hogy mikor vitték el azt, és mikor öntötték tele ezt, föl nem foghatod, szinte boszorkányság, akárcsak az Aladin csodalámpájából előhozott szellemek sürögnének- forognának égreindító komolysággal és grandezzaival.

A király csak némelyik ételből eszik s halkán felváltva társalog bal és jobb szomszédjával. Igen ritka kitüntetés, ha egy messzebb ülőhöz átszól, s nagy vidámság jele, ha társalgása oly általános allűröket vesz fel, hogy abban némileg a környéke is részt vehet. A király környéke többnyire egyformán fest. Vele átellenben valamelyik főhadsegédje ül, mellette jobbról az esztergomi érsek, balról a miniszterelnök, ha mind a ketten jelen vannak. De néha egy sincs ott, s ekkor az aranygyapjasok megelőzik a belső titkos tanácsosokat, a belső titkos tanácsosok a császári és királyi kamarásokat, aztán jönnek az egyszerű képviselők s az asztalvégeken az apróbb udvari alakok. A miniszterelnök rangban csak a primást nem előzi meg és az Eszterházy hercegeket, akikben valami kis ingrediencia van a szuverénékből. De sajnos, az Eszterházy hercegek nemigen szerepelnek a magyar közügyekben s a budai politikai ebé-

deken nem fordulnak meg. A szakminiszerség nem sarzsi az udvarnál, s ha valaki régiebb belső titkos tanácsos, mint a miniszter, legyen bár egyszerű képviselő, megelőzi a király asztalánál a minisztert. Így van ez a püspökökkel is. Püspökök nélkül nemigen szeret étkezni a király, de a spanyol etikett szerint ők igen messze esnek rangsorban, ha nem egyszersmind belső titkosak.

A gyors kiszolgálát a rendes gravamen az udvari ebédek ellen. Mikor már éppen megkedvel az ember valami bort, egyszerre eltűnik, az embernek nincs ideje élvezni, az ételnek, a legédesebb falatnak is legott lába támad, ha egy kicsit félrepillantasz, vagy a szomszédodnak felelsz. Sietnek, rettenetesen sietnek. Mintha a tatár kergetné ezeket a lakájokat! Különösen kár a borokért, amelyekbe nem lehet elmerülni, mert kétszer nem öntenek egy fajtából. Pedig a király borai párjukat ritkítják a világon. A gránátpiros vágújhelyi veri Burgundia minden borát, a johannisbergi egyszerűen csodálatraméltó. Az olvasztottarany-szín tokaji kikerül a saját hegyaljai szőlőiből. A pezsgőből a Moet Chandon-t szervírozzák, a halványzöld Chably fölséges zamatja tündéri ködbe von mindent, a szőke Chateau Yquem úgy hat, mintha paraszt inná az ember. És mindezekkel úgy sietnek, de úgy sietnek.

Hanem hát a sietés ellen is van orvosság: a sietés; sietnek a vendégek is inni. Wekerle például mindig megitta a mellette ülő bornemissza Josipovics poharaiból is a borokat, s általában olyan nagy híre van a király borainak, hogy mindenki igyekszik lehetőleg kivenni a maga részét. Az udvari lakájok megfigyelése is azt bizonyítja. A lakájok tudniillik ekképpen jellemzik a két udvartartást:

– Bécsben többet esznek az urak, Budán többet isznak.

Hátha még ott hagyná őket egy kicsit „tischlizni” a király. Akkor látnák majd: lenne ott még tán tószt is. De sajnos, örülten rohan az idő, s mikor már legjobban meg volna vetve a bor ágya a sok pompás raffinementtal készített és tálalt ételből, melyeknek nevei ismeretlenül pajkoskodnak a francia étlap mosolygó betűiben, akkor egyszerre megjelennek a szép kis porceláncsészék a mokkakávéval, mellyel a szultán látja el öfelségét, kinek mindössze egy pár hold olyan földje van, amin igazi mokka terem; abból a kereskedésbe egy szem se megy, legfeljebb ajándékba küld a barátságos fejedelmeknek s azt se nagyon bőven, mert nem telik. Szóval: megjelenik a mokka, s már egyidejűleg tölti a másik lakáj a konyakot, hogy a hirtelen felhörpintett kávé után még ezt is lenyelhessék a fürgébbek.

Hamar, hamar, akinek a kávéja, konyakja kedves, mert a király már felhajtja az övét, s a lakájok mintegy vezényszóra egyszerre lenyúlnak az asztal alá – ívbecsavarodó széles hátaikon megfeszül a hímzett, sötét frakk – s fölemelvén onnan a vendégek kalapjait, a markukba nyomják, jeléül, hogy rögtön távozni kell az asztaltól. Öfelsége türelmetlenül tekint szét, míg az utolsó kalapot is átveszi a gazdája, ekkor feláll, mire – vélnéd madarak rebbenése – a vendégek is felkelnek s a távozó királyt követik a szomszédos szalonba, ahol a szivarok vannak, és ahol a cercle lesz.

Ne essék valahogy felségsértésszámba a panaszkodás, hogy a szivarok nem felelnek meg a magyar királyi méltóság követelményeinek még a rossztermésű esztendőkből sem. Egy mahagóni skatulya van felnyitva a fal melletti konzolasztalkán, s abban néhány virginia kuporog szomorú társaságban egy pár hatkrajcáros specialitás szivarral. A finom drága havannaszivaroknak, melyek ma már a közönséges halandók diner-jeinek is elengedhetetlen befejezői, hírük sincs. A király, aki nagy barátja volt valaha a virginianak, míg az orvosai engedték, most egy gyenge portorikóra gyűjt rá s megkezdte a félkörbe állott társasággal a cercle-t, egyenkint megszólítva minden vendégét. A szelíd, méla fény, melyet a villamos csillagok lövellnek a szalon boltozatáról, a nyájasság a király arcán, a barátságosan gomolygó kékes füst, mely a terem finom virágillatába vegyül, úgyszólván betöltik azt a rettenetes nagy űrt, mely a hatalmas Caesar és jobbágyai közt tátong, úgyhogy a beszélgetés meglehetősen

fesztelen, bátor, de rendesen mégsem az, ami másnap a lapokban reprodukáltatik. E derék urak rendesen azt mondják be aztán az újságíróknak vagy egymásnak, amit hosszabb meg-gondolás után jobban szerettek volna felelni az uralkodónak, ahelyett, amit feleltek. Színes bókocskák, kihegyezett epigrammok, politikai bölcs mondások születnek a fejeikben utólag. S nem ritkaság, ha másképp nem applikálhatók, a király kérdéseinek kell megváltozniok aszerint, amint a tisztelt megszólított szellemessége követeli. A lapokban megjelent királyi megszólítások és azokra adott feleletek tehát nem valódiak s alapjában véve nem érdekesek. Mert a király óvatos s nem bocsátkozik semmi lényeges dolog érintésébe az ebéd utáni diskurzusoknál, egyes rendkívüli alkalmakat kivéve, mikor egy-egy irányt gyorsan bele akar bocsátani a közvélemény vérkeringésébe. Ilyenkor négy-öt embernek is elmondja ugyanazt, hogy minél nyilvánosabbá legyen.

A cercle nehéz mesterség. Jól tudjuk a tömérdek anekdotákat, melyeket e sablonokról kitá-láltak. Olvastuk, amint megszólítja egyik színes vendégét a francia köztársaság elnöke:

– Önnek az édesanyja nemde szerezsen volt?

– Igenis elnök úr, én mulatt vagyok.

– Igen helyes, uram. Csak folytassa.

XVI. Lajos szellemességei gyakran ütöttek ki balul, valamint III. Napóleon bizalmaskodásai később kellemetlen órákat szereztek neki, sőt Vilmos császár is bizonytalannal megbánja nem egyszer merész elszólásait, kitörő lelkesültségét, a pillanat hevében elröppent nyilatkozatait. A mi királyunk ebben is bölcs. Körülbástyázza magát kitapasztalt sablonokkal s azokból, mint erős várakból, nem hagyja magát kicsalogatni, bármilyen ügyesen keverje is a szavakat, akivel szóba állt. – Három-négy kérdést állít fel magának. Csupa ártatlan témák. A főispánok-tól kérdezi: „Milyen a hangulat megyéjében?” A képviselőktől kérdezi: „Meddig fog tartani az obstrukció?” (De véleményt erre se nyilvánít, óhajt nem jelez, legfeljebb „reményli.”) A bizalmasabb emberektől, kikkel már közelebbi érintkezésben állott, a családjuk felől kér-dezősködik. Az író képviselőtől azt tudakolja, min dolgozik most? Aki beteg volt, a betegsége felől kérdezi. Akinek a mellén katonamedália lóg, mindig azzal kezdi: „Melyik ezredben szolgált?” S ezekből a szálakból folyik a különben is rövidre szabott párbeszéd. Ha mégis akad valaki, aki felvillanyozva a rózsaszínű ködben, mely az est varázsából kipárolog, az incselkedő koboldok hatása alatt, melyek a Noé csodálatos venyigéiből jönnek elő, olyan ügyesen viszi feleleteit a politika vagy valamely érdekes dilemma felé, hogy a diskurzusnak most már át kellene mennie a lényeges térre, a király odább lép a következő alakhoz és ezzel végét szakítja.

A BESZTERCZEI TÁMOGATÁS²

Győrből útnak indult egy körlevél és az egész országban támogatásért kopogtat. A siralom-házban ülő vármegye utolsó kívánsága van ebben a körlevélben megfogalmazva, és az a célja, hogy a megyei hivatalnokok fizetését már az adminisztráció államosítása előtt is rendezzék. Nagyon természetes kívánság ez, és nincsen még öt hete, amikor magunk is sürgettük. Aki tudja, hogy az utolsó esztendőik során minden tisztviselőnek javult a sorsa, csak éppen a megyék és városok hivatalnokai tengődnek most is a régi fizetésen, az el fogja ismerni, hogy itten nem közönséges igazságtalanság orvoslásáról van szó. Mert azok a szegény megyei hivatalnokok, akikre ebben az átmeneti időszakban fokozott feladatok várnak, elvégre nem tehetnek róla, hogy a közigazgatás reformja minden hajlandóság mellett sem tud megszületni.

S mégis ők sínylik meg, hogy a vármegye már nem tud, az állam pedig még nem akar helyzetükön javítani. Mint a vámsorompóknál legrosszabb a kövezet, mert a vármegye és a város pörlekedése közben sohasem javítják (pedig azt koptatja legtovább minden teherkocsi) – a megyei hivatalnokok is cipelik a legnagyobb terhet, de az állam és a megye hosszú pöre alatt helyzetüknek javításáról mindenki megfeledkezett.

A győrieknek aztán eszükbe jutott, hogy maguk kérik a sürgős javítást, s ez a körlevélük kopogtat most támogatásért az egész országban. Még fiatal vándor a győri körlevél, de ha jól emlékszünk, van már egy pár eredmény is a tarsolyában. Elégé szívesen látták mindenfelé, ahol az emberek nem is voltak közvetlenül érdekelve. A tegnapi nap azonban mégis jelentős a körlevél vándorútjában, mert egyszerre két helyütt talált támogatókra: Nyitrán és Besztercén. S ha a nyitrai támogatás lelkesebb, viszont a besztercei ékebben szóló, mert Nyitra csak a győri körlevélhez csatlakozott (és kétségtelenül a legnagyobb örömmel), de Beszterce attól az alázatos körlevélről függetlenül, minden tanácskozás mellőzésével, egyenesen az állam felé kiáltotta, hogy gyors és határozott orvoslásra van szükség. És nem is a megyei és városi hivatalnokok anyagi helyzetének javítására pusztán, hanem sokkal többre. A gyökeres reformot kell sürgősen megcsinálni, mert ez többek közt nemzeti szempontból is halaszthatatlan, nehogy bizonyos vármegyékben azt is megtorolhassák a tisztviselőkn, ha kötelességüket ismerik és magyarok.

A besztercei támogatás tehát jelentősebb. Nem is éri be azzal, hogy szerény utóirat legyen a győri körlevélben, hanem egyenest a magyar államhoz szól. S akármilyen bajok tartják lekötve az államot, lehetetlen ezt a szót meg nem hallania. A kiegyezés kínos vajúdása közben is meg fogja hallani, hogy Besztercén harminchárom száz atyafi beadványt intézett a városi tanácshoz és meg akarja vonatni a tavaly megszavazott fizetési pótlékot a besztercei főkapitánytól, mert különböző hazafias bűnökön érte. A főkapitány ugyanis nem akart hálásnak mutatkozni a derék szászok áldozatkészségeért s a száz forintos pótlék dacára följelentette a törvényszéknél a Petőfi-szobor leleplezése alkalmával történt botrányokat; megakadályozta a nemzetiségi tüntetéseket; leszedette József főherceg látogatása idején a kék-vörös zászlókat és az ugyanakkor állított diadalkapun magyar felírással cserélte fel az eredeti németet. Csupa olyan cselekedet, amiért talán a főkapitány urat megdicsérheti a saját lelkiismerete, de a szász képviselő-testület sohasem. Márpedig a számvetés világos. Fizetési pótlékot ugyanis a képviselő-testület szokott megszavazni és nem a főkapitányok lelkiismerete. Sőt a képviselő-testület tovább is mehet. Ha a főkapitány úrnak nem tetszik hálásnak mutatkozni, hanem inkább tüntet is a magyarságával, akkor a képviselő-testületnél a már megszavazott pótlék visszavonását is lehet kérelmezni.

Aminthogy harminchárom száz atyafi kérelmezte is. Úgy lehet, hogy a képviselő-testület többsége kegyelmesebb lesz a bűnös főkapitányhoz, de ez is kérdés. És mindenesetre bizonyos, hogy a besztercei főkapitány, aki tavaly elég szerencsés volt egy kis pótlékhoz jutni, most kínosan latolgatja, hogy vajon többségben lesznek-e a képviselők, akik megbocsátják neki a hazafiasságát vagy sem. Ha csak száz forintról van is szó, az ő nyugodtabb egzisztenciája forog kockán, mert a magyar állam területén magyar mert lenni. Pedig az ő esete mást is mutat. Elárulja a magyar államnak, hogy a halálra ítélt és új életre még nem támasztott vármegye tisztviselői milyen veszedelmes kísértések közt végzik nehéz tisztüket; hogy ami másnak szárny, nekik nehézség a nemzeti érzés; hogy testestül-lelkestül ki vannak szolgáltatva olyan elemeknek, amelyek talán más mértékkel mérnek, mint az állam. És elárulja a besztercei főkapitány esete, hogy a győri körlevél csak a konkrét kívánságot meri nyíltan megmondani, de az okok közül kíméletből vagy szemérmes érzésből nagyon sokat elhallgat. Mert nem eshetik az jól a régi vármegye embereinek, hogy elmondják, micsoda bajok gyöttrik az anyagiakon felül is.

De éppen azért jött kapóra ez a beszerzei támogatás. Értene kell belőle az államnak, ha a szász atyafiak nem is ilyen célzattal csinálták meg azt a nevezetes beadványt. S akármilyen óvatosságra int a pénzügyi helyzet, kivált a kiegyezés rendezése előtt, még a fizetésjavításból eredő esetleges nyugdíjmelkedések sem igazolhatnák az állam habozását. Elvégre megengedtünk mi már magunknak egy kis fényűzést a haszontalan nyugdíjazások terén, mikor nem is forgott annyi érdek a kockán. S azért, mert a közigazgatás államosítása után a mai megyei hivatalnokok bizonyos kontingense magasabb nyugdíjjal menne nyugalomba, még nem dőlné össze a világ. Ellenben nagyon megbosszulhatja magát minden habozás, amikor a megyei és városi hivatalnokok számra hatalmas, nemzeti szempontból pedig legnagyobb fontosságú gárdáját magára hagyjuk. Ha már nem tudjuk a közigazgatás államosítását kedvünk szerint megmarkolni, erősítsük legalább a mai adminisztráció pilléreit. A magunk érdekében. Mint az ócska házat még az utolsó percben is megtámasztják minden oldalról; nem mintha a házat akarnák megtartani, hanem azért, mert még laknak benne.

És ez a mai vármegye, ha rozzant is, sok drága kincsünket őrzi még...

A KORONA TÖVISE³

...Messze innét, a festői Hollandia fővárosának egyik díszes palotájában, szorongó szívvel, aggódó arccal jár föl-alá egy tüneményes szépségű fiatal leány.

Szorongó szívvel és aggódó arccal jár teremről teremre. Valami bekergeti mindig belső termeibe, de aztán újból vonzza az utcai rész felé.

Vajon mi lehet az, ami ilyen kegyetlen játékot űz egy érintetlen és tiszta leányi lélekkel? Mi az, ami máskor vidám szívét így szorongatja és bájos, csupa mosoly arcára az aggodás sötét vonásait rajzolja? Talán a tenger öntött ki? Tűzvész pusztít? Éhínség tizedeli a népet? Járványos betegségek kísértenek?

Nem. Országos veszedelemnek egyike sem volna elég nagy, s miattuk nem komorulna el a fiatal leány derűs szíve-lelke. Az, ami ezt a változást okozta, mindezeknél rosszabb és veszedelmesebb: a szocialisták garázdálkodnak.

A szocialisták garázdálkodnak és veszett ordítással töltik el a várost. Letépi a közeledő koronázási ünnepélyre fölaggatott lobogókat és díszítéseket, elárasztják az utakat, hogy megakasszák a forgalmat, terrorizálják az egész várost, hogy rémületbe ejtsenek egy ártatlan leányt, aki királynőjüknek született.

És Vilma, az égi szépségű Vilma, halálos aggodalomban tölti napjait. Az ablaktáblához nyomja szende, bájos fejét, úgy néz le a vadul zajongó sokaságra. De nem nézheti sokáig. A félelem bekergeti a legbelsőbb termekbe, ahová egy hang sem jut be az utcáról. Százszor is megkísérelte, hogy csak azért is erős lesz és nem fut meg a lármájuk elől. Hiába. Megriadt lelke nem bírta el az utcai látványt, menekülnie kellett. Aztán meg azt is gondolta: lármázatok csak, de én nem hallgatom lármátokat, itt maradok, ahová nem hallatszik be egy hangotok sem. Hiába. A pokoli zaj, mely még akkor is fülébe zúgott, ha nem hallotta, ellenállhatatlanul vonzotta az utcai ablakhoz...

*

- Mondd, anyám, miért lármáznak az emberek odalenn?
- Haragszanak rád.
- Énrám? Oh, Szűzanyám! Hát mit vétettem, én nekik? Én soha senkit meg nem bántottam.
- Nem lesz koronázás! Nem mulattok! Éljenek a szocialisták! – hallatszik föl az utcáról, a távolabb eső vidék morajából kiválva.
- Hallod anyám, hogy mit kiáltanak? Istenem, istenem, ne hagyj el!
- Éljen a szocializmus! – ordítja valaki az ablak alatt.
- Mit kiáltanak, anyám? Mik azok a szocialisták? Hová valók?

Az anyakirálynő arcán keserű mosoly húzódik át.

- Azok, leányom, mindenhova valók és mégis sehonnaiak.

Ez az ellentmondó válasz egy pillanatra elfeledteti az aggódó leánnyal a helyzetet és kíváncsian kérdezi:

- És mit akarnak?
- Mindent elpusztítani és helyette semmit sem csinálni.
- Hiszen akkor azok... rettenetes emberek!
- Rossz emberek, gyermekem, igen rosszak.
- És énvelem... mi szándékuk? – kérdi félősen a leány.
- Semmi, édesem, semmi. Csak meg akarnak rémíteni, hogy elrontsák a kedvedet; ünnepet akarnak zavarni, rendetlenséget csinálni, mert gyalázatos, rosszlelkű emberek. Zavargásnál és rendetlenségénél egyebet nem csinálhatnak, mert csak torkuk van.
- És vannak köztük hollandok is[?] – kérdi a leány, akiben kezd fölébredni a királyné.
- Mindenféle nemzetbeli gyűlevész, holland is van közöttük bizonyára.
- És ezeknek leszek királynője!

Végigfutott testén a hideg, és fázóan húzta össze nyakán a csipkegallérját...

*

Éjszaka van. A kis királynő nyugtalanul hánykolódik ágyán. Álom nem jön a szemeire.

A város elpihent már, mélységes csönd borult a királyi palotára. Hanem annak a nyugtalanul hánykolódó leánynak most is fülébe zúg a nappal lármája, az éjszaka rejtelmes képeivel még borzalmasabbra fokozva.

Fölizgatott képzelete ezer és ezer rettentő képet varázsol szemei elé. Régi olvasmányok véres jeleneteit látja életre kelni, s a hős, a szenvedő mártír mindeniken csak ő. Behunyja szemét és vánkósába temeti arcát, de a rémképek nem hagyják el, mintha a vánkósra, vagy a szemhéjára volnának rögzítve...

...Lángba borult a város... Az utcákon kétségbeesett külsejű alakok rohannak vadul ordította és pusztítva mindent, ami útjukba esik. Nőket és gyermekeket ölnek és aggastyánokat; senki sem tud megmenekülni tőlük... Már erre tartanak...

- Törjünk be a királyi palotába! Pokolra velük! – ordítják, és megreccsen a kapu, a folyosókon örült futkosás...

...Az álmatlan leány nagyot sikolt rémületében.

– Oh, Szűzanyám, segíts meg!

...Hajnalodik, s a lárma megkezdődik újból.

Bágyadtan, csaknem betegen kel föl ágyából a meggyötört királynő, és vergődő lelkének senki sem tudja visszaadni nyugalma.

A vad csöcselék tombol és ordít az utcákon.

...Messze innét, a festői Hollandia fővárosának egy díszes palotájában, szorongó szívvel, aggódó arccal jár föl-alá egy tüneményes szépségű fiatal leány...

FAIENCE PATRIOTIQUE⁴

Valamelyik vidéki újság indiszkrét megjegyzést kockáztatott meg a minap. Azt írta, hogy a főispánnak sok a fizetése, mégis szegényedik, ellenben a városatyáknak nincsen fizetésük, mégis meggazdagodnak.

Valószínű, hogy a vidéki újság csak egy kis helyi vonatkozású malíciára akart vetemedni, nem többre. De véletlenül általánosabb igazságra hibázott. Úgy rémlik legalább, hogy azt a keserűséget formulázta, mely újabban az állam és a megye rosszul fizetett hivatalnokait egészen hatalmába kerítette. Ennek a keserűségnek is az a magja, hogy Magyarországon megélni, vagy éppen meggazdagodni csak olyan állásban lehet, amellyel nem jár fizetés. Ellenben a fizetésből csak meghalni nem lehet. Akárcsak az Anjouk idejében, amikor szintén csak a bányamunkásoknak volt jó dolguk, pedig nem kaptak fizetést. De övük volt az aranypor, ami munka közben ruhájukhoz tapadt, s mivel a ruha tapadókéességét fokozni is lehet, a bányamunkások ennyiből is meggazdagodtak. A többi már csak a történelmi fejlődés dolga s nincs azon mit csodálni, ha a fizetéssel sújtott hivatalnokok panasza szerint Magyarországon ma is azoké a jobbik sors, akik fizetés nélkül dolgoznak az – aranybányákban.

Ha egy kicsit a mélyre nézünk, a panasz nem egészen alaptalan. A magyar ember ellensége a matematikának s bizonyos tekintetben ma is úgy köti a szerződéseket, hogy fizetést nem adok, de tied az aranypor, ami munka közben a ruhádhoz tapad. Még az állam is közel jár az ilyen felfogáshoz, amikor a legjobban megterhelt hivatalnokoknak sem ad jóra való fizetést, de ő legalább szigorú ellenőrzéssel fenyeget, és akit rajtakap, hogy az aranyporral pótolta a fizetését, azt pellengérré állítja és harmadízigen is lehetetlenné teszi. De azért, hogy az Apponyi szavajárásával éljünk, a panasz jogosultsága kimutatható az egész vonalon. A magyar birtokos osztály például nagyon jól tudja, hogy az a sok jószágigazgató, ispán, kasznár és gazdatiszt nem a nevetségeseen kicsi fizetésén gazdagodik meg, hanem a szabad – aranyporon. Azonképpen bizonyos állami hivatalokat is az aranypor tesz kapósabbá. S akkor még nem is kell éppen valami jogosulatlan szerzésre gondolni, mert elegendő a meggazdagodásra az is, ami csak úgy munka közben tapad a ruhához. Hiszen azt mindenki tudja, hogy a bírák nem minden irigység nélkül nézik a végrehajtókat, akiknek jóformán nincsen fizetésük, de azért néhány esztendő alatt úgy megszedik magukat, hogy a saját házukba invitálhatják a bíró urat lakónak. Végezetül pedig ott vannak azok az ideális állások, amelyekkel nem jár egyéb fizetés, mint a „haza” és a „köz” elismerése. Oh, milyen fölséges stallumok ezek, ha értelmes hazafiak és ambiciózus közügylovagok ülnek beléjük!

De mindennek fölött áll a városatyai állás. Valamikor ez némi veszedelemmel járt, mert akkor ezt a hazafias állást úgy adták a polgárok, mint a francia rémuralom idején a „faience patriotique”-ot; a fején törték ugyanis össze, ha valaki erre az ajándékra méltatlannak bizonyult. Akkor a városatya vagyonát és életét kockáztatta semmiért, s ez kétségtelenül nagyon barbár alku volt. De az idő enyhített rajta. S ma ez a hazafias állás nem jár veszedelemmel, sőt úgy

tetszik, mintha az eltűnt „faience patriotique” helyett ma a hazafias állás vált volna olyan fazékká, amelyért érdemes magát az új nemzedéknek törnie. Nem állás többé, hanem hazafias fazék, és az ember nem veszít vele, ha egész vagyont költ, csak hogy a fazék közelébe jusson. Aminthogy akad példa bőven, hogy egész vagyont költenek ezért a fizetéstelen állásért. S ez nem terméketlen befektetés. Ellenkezőleg. Míg a bányamunkásnak az Anjouk idejében még dolgoznia kellett, ha azt akarta, hogy aranypor tapadjon a ruhájához, a legtöbb városatyának még csak dolgoznia sem kell. Száz érdekcsoport munkálkodik, és egyre zuhog az aranypor. Ha a városatyának jó ruhája van: reggeltől estig magától ellepi az arany. Ha meg a száját is ki tudja nyitni, arannyal is etetik.

A fővárosban és a vidéken egyaránt látja az ember, mint nőnek fölébe a fizetéstelen állások a többinek. A fizetett tisztviselőké a munka, a nyomor és a panasz. Azonfelül a kritika, mely a fizetéssel együtt pontosan kijár: a fizetésből kevés, a kritikából sok. Akik pedig egy ósdi rendszer alapján fizetés nélkül, vagy csak éppen valami tessék-lássék fizetéssel ártják magukat az adminisztráció munkájába, azoknak kritika nem jár, legfőlebb egy kis gúnyolódás, amit azonban el lehet viselni egyéb kellemetességek fejében. Azok adósságba merülnek és a renoméjukat élik fel, ezek vagyont gyűjtenek és fűtyülnek a renoméra. Azok az életöszön eleméntáris megnyilatkozásával kiabálnak az igazgatás államosítása után, ezek a jómód naivitásával kérdik, hogy miért kellene az állam gyámkodását elfogadni, s miért kellene az államra még újabb terheket is rakni, holott minden úgy van a legjobban, ahogy van. Így erősödik észrevétlenül a gyűlölség két nagy tábor közt: akik a nyomorúságos fizetésükből nem tudnak megélni, s akik fizetés nélkül is nagyszerűen boldogulnak. Így romlik meg az áldatlan gyűlölségben az ügyis rozoga közigazgatás. Így nevet és sír (már az érdekeltsége szerint) az egész igazgatáson a publikum. És így válik lassanként parancsoló szükséggé, ami néhány esztendővel ezelőtt még inkább csak a haladás vágya volt: az adminisztráció reformja. De már nemcsak a régi terv szerint, hanem sokkal gyökeresebben. Nem tudjuk, mikor fog bekövetkezni. De nem csodálunk, ha a rosszul fizetett hivatalnokok a parlamenthez küldött instanciájukat a következő utóirattal látnák el:

– Ha az ország olyan szegény, hogy nem tudja fizetéseinket javítani, törölje el a fizetéstelen állásokat. Mindjárt nem lesz olyan szegény...

BUDAPEST FALU⁵

(Levél a szerkesztőhöz)

Tekintetes szerkesztőség!

A napokban tértem vissza Budapestre. A déli vasút pályaháza előtt, mikor leszálltam, velem együtt ötvennyolc utas volt kénytelen kocsira várakozni. A velünk jött idegeneknek föl is tűnt ez a körülmény, melyet mi már teljesen megszoktunk. A szegény rendőr, aki bizony nem tehet arról, hogy miért nem történik hatósági intézkedés a kocsik nagyobb számban való kirendelése iránt oly időben, mikor a fürdőző és nyaraló, főleg a gyermekeit iskolába beírató közönség nagyobb számban jön vagy tér vissza a fővárosba, csak úgy szégyellte magát, mikor jobbról-balról csípősebbnél csípősebb megjegyzéseket kellett hallania ama nemzet fiainak ajakáról, melyről Arany János olyan jellemzőleg írta meg:

„Deák Ferenc, möglöszünk mi kend né'kül,
Óhajtjuk a szabadságot rönd né'kül!”

A várakozók közt volt egypár képviselő is a családjával. Az egyik, aki enyelgő természetű, pajzán hamissággal kérdezte a rendőrt:

– Hogy hívják ezt a falut atyafi?

– Nem falu, ez hallja az úr – felelte a szegény ember.

– De atyámfia, elmondok magának egy adomát. Behajtatott Borbély Miklós vagy 60 darab öt éves kocát a debreceni vásárra. Akkorák voltak, mint a szegény ember tehene. Odamegy a cívis, és a hóna alatt tartott bottal fölpszálta a kocákat, foghegyről kérdezi Borbélyt:

– Hogy ezen malacok?

– Nyolcvan forint párja ebben a faluban – volt a válasz.

– Nem falu ez, hallja – sziszegte indignálódva a cívis.

– Dej'szen, ha az én kocáim malacok, akkor Debrecen is falu! – vágott vissza Borbély Miklós. Hát kedves atyámfia, ha a vasútnál kocsik nincsenek, Budapest is csak falu, jegyezte meg a tréfás képviselő.

A szegény rendőr elpárolgott.

Annál jobban örültek a vasúti hordárok, akik a szélrózsa minden irányába repültek kocsikat összefogdosni, amiért aztán jó borravalót kaptak. Mert különben is Magyarország a borra-
valók országa, ahol a legkönnyelműbben dobják ki a pénzt. De hát mit szólnak az idegenek, akik azt látják, hogy Budapesten még az iránt sincs intézkedés, hogy a vasúttal érkezők kocsit kaphassanak?

Ajánljuk a vidékieknek és idegeneknek, hogy előre, táviratilag rendeljenek kocsikat, ha azonnal továbbmenni akarnak. Így legalább a távírda kapja meg a borravalót.

Egy fővárosi lakos

A KIRÁLYNÉ MEGHALT⁶

Megölték. Gyilkos kéz oltotta ki életét. Annak a törékeny szelíd asszonynak az életét, aki sohase vétett a világon senkinek. Aki szent volt a maga anyai fájdalmában és beteg volt, inkább csak árnyék, egy szenvedő madonna. És mégis törrel verte át a szívét egy gyilkos örök szégyenére és gyalázatára az emberi nemnek – csak emberben akadhat ily utálatos állat. Nincs ehhez fogható legenda a világon. A legszörnyűbb a földkerekség rémmeséi közt. Olyan meg-
rázó, mintha a gondviselés szűz Máriát, akinek a szíve sebekből vérzett, orgyilkos kezére engedi át, hogy az is verjen a szívébe még egy tört.

Messze idegenből jön a rettentő hír, mely mélységes gyászba borítja az egész országot. Nem lehet azt szavakkal leírni, mit vettett Magyarország. Mi volt ő nekünk. Nem is tudjuk első pillanatra, vagy sohase. Valami misztériózus dicsfény fűdi az ő alakját, mintha régen, nagyon régen élt volna egy királyné, aki minket nagyon szeretett, aki értünk sokat tett. Hogy mit tett, nem bírjuk elemezni, történetkönyvek, okmányok, krónikák nem hirdetik világosan, de az érzésekben ott él, és mint bizonyosság él az a tudat, hogy ez a szent asszony örökölt a nehéz órákban Magyarország fölött, hogy az ő szívéből, melyet most átvett a gyilkos tűre, fakadtak ki elsőbbsen azok a sugarak, melyek most elöntenek fényükkel, melegükkel. A másik szöke asszony, az isten anyja, akinek az alakja a pénzeinkre van verve, csak édestestvére ennek a mi érzéseinkben. Egyforma rangban él a kettő a hármassal és kettős kereszt országában.

Hiszen más nemzetnek is van királynéja – de az csak a király felesége egyebütt. S ha az meghal, a nemzet sajnálja a királyt, ha szereti, részt vesz az ő gyászában, sír vele, leteszi végső hódolatát a koporsónál.

De ez más. Oh, ez más. Hiszen belejátszik mélységes bánatunkba szegény jó királyunk fájdalma, akit ragyogó trónusán kemény próbákra tett ki a végzet, és nincsen magyar ember, aki ne gondolna az ő végtelen bánatára is, hallani lehetett az utcákon, mikor a hír elterjedt este felé, a hangos felkiáltásokat: „Szegény királyunk! Szegény királyunk!” – de ez csak egyik fele a megmérhetetlen gyásznak és szomorúságnak, mely a nemzetet elfogja. Elég csapás az, ami ebből *magunkat* ért.

Mintha egy jótékony nemtő halt volna meg. Nem érezzük többé fölöttünk vagy magunk mellett. Üresnek tetszik a világ köröskörül önélküle. Egy fogalom tűnt el, melyhez hozzánőtt egész lelkünk, egy szinte észrevehetetlen, de biztosan sejtett erő, mely nevelte a mi erőnket, egy templom omlott össze a hittel, vigasztalással együtt. Mindennek vége azzal a királyi árnyékkal, mely tovasuhant az öröklétbe, az enyészet főséges boltívei alatt; összeressenünk, megrázkódunk és úgy érezzük, mintha magunkra maradtunk volna.

Királynénk hiszen sok volt, királyaink mindig házasodtak, hogy utódaik legyenek, de messze-messze kellene mennünk a történelemben, át a Habsburgokon, az Anjoukon, az Árpádokig, és még az Árpádoknál se lehetne megállni mindjárt közel, hogy egy ilyen alakra találjunk, mint Erzsébet királyné, akit a nemzeti érzés poétikus aranyszálakkal odakapcsolt, odaszótt minden mozzanathoz, mely fejlődését, boldogságát jelezi.

Az országgyűlés holnap összeül s kimondja a harmincnapos gyászt. Az ország minden kis templomában megszólalnak a gyászharangok. Meggyúlnak a gyertyák az oltárok körül és eljönnek öt siratni az egyszerű földművesek. Mind, mind eljönnek. Senki se marad otthon azokon a napokon, mint ahogy nem alszik senki ezen a fekete éjszakán, mikor a hír szerte-roppan, hogy öt megölték, és mindenki rá gondol és a szegény elszomorodott királyra. Aztán megint összejön az országgyűlés, még mindig fekete ruhában fognak ott ülni a honatyák és törvénybe iktatják a szeretett királyné emlékét és elrendelik, hogy pompás szobor emeltessék az ő dicsőségére.

De hát azért ő mégse lesz itt többé. Országgyűlés öt vissza nem adhatja. És ha valami nagy bajunk lesz, nagyon szegények, elhagyottak leszünk önélküle. Olyan jó volt, olyan vigasztaló volt őreá gondolni olyankor azelőtt.

Szállj, szállj az égbe Wittelsbach Erzsébet, Magyarország patrónája, s hófehér szárnyaddal oszlasd szét a felhőket mirőlunk onnan is.

ENKELIN ERZSI⁷

A nemzetek olyanok, mint a gyerekek, jobban megérzik az ösztönükkel, hogy ki szereti őket – mintsem a tények által. És a szeretetért hálásabbak, mint a jótétemények egész sorozatáért.

Azonfelül a nemzeteket a maguk összességében nem lehet bolonddá tenni a külső látszatokkal. A tudósok, az államférfiak, a mély látású bölcsek csalódhatnak, de a tömegek soha. Mert emezek mély látása valami liliputi dolog csak az ösztönök és érzetek fenséges erejéhez képest. A történetírás valóságosan favorizálta például szent Lászlót és Lajost, kidomborítva nagyságát, vitézségét, katonai bölcsességét, de hasztalan, a nép föléljük teszi a maga Mátyását, és nem lehet vele disputálni. Mátyás a magyar nemzeti ragyogás megtestesülése, az igazságosság mintaképe. A historikus azt mondja erre: „Ez a hit onnan támadt a nép közt, mert

Mátyás elfogatta Szilágyit, és ez tetszett a magyaroknak.” Egyéb igazságot nem talál a historikus Mátyásnál. Sőt ez is egy igazságtalanság. Hasztalan beszéd. Amit a történetírók a maguk elemző tudományával lefaragnak Mátyásból, kit meglehetősen zsarnoknak festenek le, mert kipréselte az országot roppant adókkal nagyralátó terveinek költségeire, azt a nép regékkel, legendákkal bőven kipótolja.

De hogy közelebbi példákkal éljünk, itt van a József nádor alakja. Az első Habsburg volt, akit a hivatalos <vérü> körök mint nagy magyarbarátot és nagy hazafit tüntettek fel úgy életében, mint halála után, de a nép, bár nagy eredményeket mutathatott fel e derék nádor, kivált a főváros emelése körül, nem akceptálta őt nagy magyarnak s még a temetési szertartás alatt megteremtette a maga ártatlan kis szatírját, mely szájról szájra vándorolt sokkal sebesebben, mint ha nyomtatva lett volna.

József nádor 1847-ben halt meg január 13-án, az ország rendei hálásan emlékezve meg róla, törvénybe iktatták érdemeit. Ugyancsak azon a napon, midőn meghalt, meggyúlt a német színház, mely a mostani Haas-palota fundusán emelkedett, s ebből csinálta meg a népies ötletesség a maga jellemző legendáját.

József nádor fölment az égbe – így szolt a legenda –, zörgetett a mennyország kapuján. Szent Péter előcammogott a kulcsokkal s nagy álmosan kérdé belülről:

– Ki zörög odakünn?

– Én, József, Magyarország nádora. Eressz be, Péter.

– Hm – mondá a szent elgondolkozva –, ha a magyarok nádora, mondja meg, mi jót tett a magyarokkal?

– Bizony nem jut eszembe – felelte a palatínus.

– Hát akkor igen sajnálom, nem ereszthetem be.

A nádorispán lelke visszament a földre, de néhány óra múlva ismét eljött és zörgetett a kapun.

– Ki az? – dörmögte ismét szent Péter.

– József vagyok, a magyarok nádora. Eressz be, Péter!

– Tett-e valami jót a magyarokkal?

– Igenis, Péter. Felgyújtottam egy órával ezelőtt a német színházat, és most már a németek is kénytelenek lesznek a magyar színházba járni.

Szent Péter kulcsai megcsikordultak, és a mennyei kapu kitérült:

– Tessék besétálni fenségednek.

József császár nem volt kedvelt a politikusok előtt Magyarországon, de nem is lehetett. A nép azonban, bármilyen távol állott is még akkor a trónoktól, mégis felismerte a jószívű és szabadgondolkodású királyt, aki a szegénység igazait is szemmel tartotta, és a halála után még negyven évvel se akarták elhinni, hogy meghalt volna, hanem hogy a jezsuiták és a nagyurak tartják bezárva valami kolostorban és ki nem eresztik. Gyerekkoromban még magam is hallottam ezt a mesét. S életének ez az erőszakos meghosszabbítása a nép hitében többet ér száz szobornál.

V. Ferdinánd iránt is jó szívvel volt az ország, mert egy anekdotát ajándékozott neki. (Nem hiszem, hogy megtörtént volna). Egyszer a bécsi vásáron megvett, úgymond, három lovat, egy sovány gebét, egy kövér renyhe lovat és egyet, amelyik mind a két szemére vak volt. Kérdezi az apja, Ferenc császár:

- Hol vetted ezeket a nyomorult állatokat fiam?
- A vásáron, felséges atyám.
- De hát hogy tudtál ilyen lovakat venni?
- Hogy lásd őket, atyám. Ez a sovány, kiéhezett ló a parasztság.
- Miket beszélsz, miket beszélsz?
- Ez a kövér, lomha a nemesség.
- És ez a vak? – kérde a császár mindinkább megütődve.
- Ez a vak te vagy, atyám.

Mindezek a reminiscenciák csak arra mutatnak, hogy a nép ismeri a maga embereit és megbecsüli őket, jóért jóval fizet s valami módját mindig kieszeli, hogy elismerésének kifejezést adjon.

De amióta áll a Habsburg-ház, még soha se övezett annyi költészet, olyan édes szeretet se királyt, se királynét – mint ezt a mostanit, aki a ravatalon fekszik.

Hogy miért van így? Az Isten tudja. Csak így van. Szeretjük és nem okoskodunk fölötte, hogy miért. Tudjuk, hogy úgy van, ahogy mi hisszük, de miért van úgy, arra nem tudunk magyarázatot adni. Az ő piciny kezei szőtték be az aranyszálakat a mi állami életünkbe. Mikor, miképp? Nem tudjuk, nem is keressük. De annak úgy kell lenni, mert nem lehet másképp.

A hideg történettudós, aki megírja ennek a kornak az eseményeit, alig fogja megtalálni mákvetését a komoly adatokban és csodálkozni fog, miért imádták annyira a magyarok. Kutatni fog, mit is tett? Meg fogja találni azt a tömérdek adomát, ami róla kering. Azok mind azt mutatják, hogy felénk húzott a szíve. Dehát az adomák nem források. A jó ég tudja, ki komponálta ezt vagy azt. Találni fog tárcacikkeket, azoknak az írói is csak olyat tártak fel, ami hízelgő az olvasóknak. A tárcák se bizonyítanak. Azután jönnek a melegebb, bensőbb adatok, hogy egész környezete, udvartartása feltűnően csupa magyarokból állott, Nopcsa báró, Hunyadi gróf, Berzeviczy, Festetics grófné, Majláth grófné, Sztáray grófné és Ferenczy kisasszony. Német embert lámpással se lehet találni a királyné körül. Ez már valami – de még ez is lehet véletlen. Aztán jön az az örökké emlékezetes levél, amelyben Deákot meghívja ebédre. Mikor jobbára ülteti az asztalnál, ahogy illik magyar asszonynak a vendégét, még ha király is a gazda, s amint odaszól az öreg úrhoz ebéd után:

- Nem kívánja látni a fiamat?

S mikor a fiatal trónörököszt bevezeti, kipirult az arca a dicsekedéstől.

- Nagyon jól tette le a vizsgákat. Nagyon jól tudja a magyar történelmet. – S aztán rámosolyog az öregre. – Szeretném, ha egy-két kérdést intézne hozzám.

Honnan tudta ő azt, hogy ezt így szobás falun a magyar házaknál ebéd után? A diákat behajszolják és a vendég bácsi megegzaminálja. Olyan édes dolog ez, hogy mesébe illik.

És aztán, aztán? Hát a lélekemelő jelenet, mikor ott térdepel néhány év múlva a ravatalánál. Egy osztrák császárné egy tekintetes úr ravatalánál. Még most is dörzsöljük a szemünket, hogy nem volt-e ez csak álom.

De ki győzné elsorolni mindazt, amin sebtében átszalad emlékezetünk. Egyenkint kis dolgok, némelyek jelentéktelenek, másoknak meg lehet találni a motívumait más irányban, de együttvéve mint mozaikok megalkotják az ő hű képét – úgy, ahogy a szívünkbe vésődött.

Nem csalóka kép ez, nem káprázat. Nem a királyi személyek játéka, szeszélye; egy egész nemzet festette ezt a képet – azon nem ronthat senki, se idő, se mesteremberek. Úgy fog ő élni örökké, szépnek, fiatalnak, jónak, szelídnek, a magyarokhoz hozzásimulva, glóriával a fején. Költők fogják zengeni dicsőségét, s emberöltők fognak mesélni róla, és mindig szebb és szebb lesz és dicsőbb lesz a képzeletekben.

S eljönnek mi irántunk való vonzalmáról tanúskodni még ezer és ezer apró dolgok. Mert ez a vonzalom igaz volt.

Ma is egy gyermek jött e mellett tanúskodni megható módon.

Egy kedves gyermek, egy eleven, ötletes vidám leányka, az ő igazi hasonmása, aki egy fehér báránnyal szokott játszani a miramarei kastély udvarán a gyepen, aki egy öreg nagypapát szokott megnevettetni a pajkosságaival, egy jó nagypapát, akit királynak hívnak a többi emberek, ez a kislánya, akinek éppen olyan szép tömött gesztenyeszín haja lesz, mint aminő a nagymamának volt, egy koszorút rendelt a nagymamának egy bécsi boltban. A koszorút megcsinálták a mamzellek és kitették a kirakatba azzal a felirattal, amit a kis hercegkisasszony rendelt:

Der treuen Großmutter
Ihre Enkelin

Erzsi.

És ez a koszorúszalag sokat mond. Történelemben megírt adatok nem olyan világosak, nem olyan igazak, mint ez a csöppség, ez az egy szó. Oh istenem, ez az egy szó. Látjuk a nagymamát, ott, ahol nem királyné, ahol nincs póz, ahol nincs etikett, ahol nincs dinasztiaérdek, látjuk az unokájával a parkban és halljuk, amint hívja: Du Erzsi! Komm her, Erzsi! Meg-megsimogatja a haját az ő német unokájának, de nem esik jól kimondania az Eliz nevet (melyet ő is viselt gyermekkorában), mert van egy név, mely egy rokonszenves nemzet nyelvén százszorta édesebb. És hangzik szerte a királyi parkban...

– Erzsi! Erzsi!

Mert a nagymama olyan furcsa, csak ezt a nevet szereti. Azért kellett a szép kis Erzherzogin Elisabethnek Erzsinek lenni a nagymama előtt.

De most már ez is bevégeződött. Most már utólszor az, azon a szalagon.

A FÖLD ALATT⁸

Célnál van már. Bevégezte legutolsó útját a Burgtól a kapucinusok kriptájáig. Elért a legutolsó stációjához, s ez már a legkönnyebb útjaiból való volt, ki a szenvedések kálváriáját járta.

Mind megvolt az a pompa, ami a császárnékat illeti, úgy, ahogy az udvarmesterek és szertartásmesterek elméjében él – több ennél csak messze volt, sok mértföldnyire onnan, itt minálunk Budapesten, ahol pont négy órakor a fekete fátyollal bevont utcai lámpákban kigyulladtak az éji lángok, a villamosvasutak lámpáiról lefüggő fátyolok mint hollószárnyak úsztak a légben. Még a szegény komfortáblis is meggyújtotta kocsilámpáját, a boltok redőnyei tompa dübörgéssel ereszkedtek le, és a külvárosi munkás letette kezéből a gyalut vagy a vésőt s vedlett, fekete kabátját húzta fel, mert most temetik messze, más városban, idegen földön Magyarország királynéját.

Ah, ez a temetés itt nagyszerű volt. Itt nem volt kíváncsiság, itt igazi bánat volt. Ezt nem a szertartásmesterek csinálták, se a hivatalos rendeletek, ez egy nagy megnyilatkozása volt a nemzeti erőnek. Amely népnek ilyen nagyon tud fájni a szíve valakiért – abban még van szikra, abban még van érzés, nagy tettekre és nagy jövőre képesítő anyag.

De hát Bécsben volt a temetés. Mi nem láttuk őt viszont. Csak küldötteink mentek el, hogy elkísérjék mindnyájunk nevében a magyar királynét, ha nem is a végső nyughelyére, hanem legalább addig a pontig, ameddig a ceremóniamesterek engedik. Nekünk csak a hideg táviratok jelzik, hogy megvolt a nagy pompa, és minden rendben történt. Rendben mentek a testőrök, a katonák, a fáklyások, a lámpavivők, az apródok a magas személyiségek hintájánál, hogy ott vitték a fehér kesztyűt és a fehér legyezőt a koporsó előtt, hogy ott volt a bánatos király az első kocsiban, hogy részt vett a végtisztességben a német császár is, aki már eleve oly meleg, oly mély és vallásos sürgönyt küldött királyunknak, hogy kitűnt a koronás fők sürgönyei között és nagy dicsőségére vált volna a pápának, ha ő küldi.

De alapján ez is mindegy – a stílus csak stílus, és ekkora fájdalomban nem határoz a prozódia. Itt minden csak mellékes, mert minden eltölpül azon megrázó tudattal szemben, hogy Ő nincs többé. Még az is mellékes, hogy rendben ment-e a temetés vagy nem. Mit ér a rend – mit ér minden, ha őt vissza nem adhatja semmi?

Hanem azért rendben ment a dolog... Ott jöttek sorba a többi királyok és királyok képviselői, a családtagok, a kisunokák. Igen, ott voltak láthatók a gyerekefejek is, a Józsi, az Erzsi, a kis Gizella, ők is elkísérték a nagymamát, ott volt a királyné udvari személyzete és a rettenetes nagy birodalom urai, mágnásai, mind-mind, akiknek valamelyes joguk van közel lenni az élő császárhoz. Azok mind ott voltak a holt császárné körül. Az utcákon félmillió ember tolongott, hogy még egy istenhozzádot rebegjen a császárnénak, Bécs valamennyi tornyában zúgott a harang, s ment a menet, ment, ment, míg végre megállott a koporsó a kapucinusok templománál.

Mindez igen rövid ideig tartott, igen rövid ideig, pedig a királyné már nem türelmetlen. Még csak egy kicsike szertartás következett. A világ nagyjaitól átvették a papok. A király összehajolva állt a koporsónál és néhányszor kapott remegő kezeivel a homlokához, s ajkai mozogtak, mintha újra meg újra azt rebegné: „Mindennek vége van.”

Aztán fölemelték a koporsót és levitték a kriptába, és most már megérkezett Erzsébet királyné a célhoz.

Tíz emberöltő császárai, császárnői és főhercegei fekszenek a szomszédságában. Ilyen előkelő társaságban még ő se volt. De közvetlenül ott van mellette, akinek az elvesztét siratta, az édes fia. Végre összetalálkoztak.

Csak még egy perc, Erzsébet királyné. Csak még egy perc, s ezek a szertartásbeli urak mind eltávoznak innen, s végül az utolsó kapucinus barát is elmegy, a kulcs megcsikordul a kriptajtóban, s azzal megkezdődik az örökkévalóság és a mély csönd. A csöndben talán kikelnek drága érckoporsóikból a holt császárok és császárné, a holt fiú is, és hódolattal fogják fogadni fölségedet. Az örök pihenés itt lenni a föld alatt – kivált akinek a szíve beteg volt – jólesik. Fölségednek azonban a túlvilági élet csak félig jut, mert ott kívül is élni fog a történelemben és a magyarok szívében örökké.

A KIRÁLY SZÓZATA⁹

A felséges király, ahogy szokás ily nagy gyász, illetve ilyen nagy részvét után (ha egyáltalán volt már valaha ilyen részvét), szózatot intézett népeihez. A fájdalom nemes akkordja rezeget ki a sorokból a köszönet meleg érzésével vegyítve. Igazi királyi hang ez, pedig szinte kerülni látszik e szívrendítő okmány a fejedelmi cirádákat, beszél egyes számban önmagáról, hitveséről, hű társáról. Hanem királyi ez a hang, a belső tartalmánál fogva. Milyen magaslat az, amelyről ő szól. Az feljebb van, mint a trón. Az *apostoli* király széke az. A vallás szent forrásából merítvén lelkének háborgását lecsillapítja s úgy szól, mintha három ember beszélne együtt: egy király, egy bölcs és egy apostol.

Az isten rendelésében való megnyugvás szilárd szikláján áll; csak bánata van, de keserősége nincs. Még a nyomorult gyilkosság említésénél se vet lobot lelkében a gyűlölet, hanem valami főszegecs szájalom, mint az orvosé egy nagy betegség borzalmas tüneteinek.

A népeihez intézett királyi szózat nem a szokásos ilyenmű szózatok közül való, melyekben rendszerint a király köszönete van többé-kevésbé színesen közhírré téve. Ez egy valóságos önfotográfia; a király egész nagy lelke lép ki a schönbrunni kastély szomorú magányából a népek elé. Az ősz király, kit egy nagy katasztrófa ért, ez okmányában is arra gondol, hogy a népei fájdalmát enyhítse legelőbb, s ebből a szempontból a királyi szózat érinti a legaktuálisabb kérdéseket.

Megszünteti az aggodalmakat, melyek a legutóbbi időben kivált Magyarországon élénken előtérbe léptek, hogy a csapások súlya alatt netalán kedvét veszti az uralkodáshoz.

„Népeim változatlan szeretete – úgymond – megerősít kötelességemnek nemcsak azon fokozott érzetében, *hogy a reám bízott küldetésben kitartsak*, hanem megerősít egyszersmind a siker reményében.”

Nagy lidércnyomástól szabadítják fel e királyi szavak Magyarország aggódó politikusait – és jellemző, hogy a király, kinek vigasztalására siet a közrészvét e komor percben is, midőn ő a legnagyobb vesztes, a mi megvigasztalásunkra gondol.

E hatalmas férfiú mindjobban felkölti bámulatunkat rettenetes önuralmával és acélkarakterével. Ki, midőn össze kellene roskadnia mint embernek, kilép mint egy király, s midőn királyi hatalmát hívja ki egy-egy kérdés, kilép mint ember. A ravataltól, amelynél országok térdepelnek, s amelyen az ő legkedvesebbje fekszik, hozzánk fordul, hogy e bánatos momentum hangulatából is kihúzza népei számára az erkölcsi hasznát egy tanáccsal, mely a koporsónál mondván prófétai szózáttá magasodik. „Imádkozom, hogy népeim megtalálják a szeretet és egyetértés útját, amelyen viruljanak és boldogokká legyenek.”

Meghallgatja-e az isten? És lesz-e lelkük hozzá a népeinek, hogy még tovább is marakodjanak?

MEGÖRÖKÍTÉS¹⁰

Franciaország és Angolország sok minden egyéb közt abban is különbözik, hogy mind a kettő egynyelvű, de sokkönyvű ország, míg a mienk megfordítva, soknyelvű, de csak egykönyvű ország volt hosszú időkig.

Egyetlenegy könyv volt itt, a Corpus Juris, az pótolta mindent, az megvolt minden nemes ember polcán, és egyéb semmi sem volt egész a kalendárium korszakig. Igen, a Corpus Juris!

Mindennek a fundamentuma. Ebben lapozgatott a család, a magyar ember még a virág-szalakat is ebben szárította meg, amik valami kedves dologra emlékeztették.

A leányok emlékül eltett levendulalevelei illatot adtak a poros, molyette lapoknak. Ez volt minden érdemes, okos, sőt minden szép dolgoknak lerakódó helye – ez az egy könyv. S ennek az egyetlen és a becses voltából sarjadzott ki az a különös, de végtelenül érdekes szokás, hogy ha a nemzet szívét, érzését megkapta valami, habár ez éppenséggel nem bírta a törvény természetével s éppen nem intézkedett és nem regulázott, becikkelyezték a nemzet törvényei közé, hogy ott örökké megmaradjon.

Alapjában a szegényességből nőtt ki ez a szokás, mint hogyha a rózsát a kenyeres fiókba tennék be, de az ősi szokás mintegy megszentelte ezt az eljárást, és ma már valami fönséges patina van ráragadva, valami olyan megtiszteltetést jelent, amit nem lehet ebben az országban mással pótolni. És hát jól van ez így. Ha valami kedves dísz tárgy van a magyarnak, a tükör mögé teszi, ha valami nagy érzése van, beírja a törvénykönyvébe.

A legutolsó évtizedekben is törvénykönyvbe iktatta a József nádor emlékét, hasonlóan külön törvénycikkely szól a Deák Ferenc érdemeiről, s a mai napon ugyancsak ilyen törvényjavaslatot nyújtott be Bánffy báró a Házban, mely néhai Erzsébet királyasszony emlékét örökíti meg s egyszersmind szobrának felállítását rendeli el.

Kétségtelenül örömmel járul e törvénycikkelyhez a Ház minden tagja, nagy egyhangúsággal fog törvénnyé válni, csak ha volna még valami nagyobb mértéke a dicsőítésnek, akkor szólalnának föl minden oldalról tömegesen, hogy azt követeljék, de többet az országgyűlés a maga hatalmával nem adhat.

Mindamellett helyénvalónak tartjuk ez alkalomhoz néhány szót fűzni, nem e törvénybe cikkelyezés ellen, hanem az idők megváltozásáról, és hogy némi párhuzamot vonjunk más népek közt és köztünk.

E szép ősi szokás csak maradjon, s teljék meg a törvénykönyv még a jövő századokban is oly nemes alakok emlékével, mint a királynéé, akik úgy jönnek elő e paragrafuserdőben, mint fehér liliumok a bozót között. De egy bizonyos, hogy ma már a törvénykönyv nem a jó öreg, vaskos tripartitum, amit minden ember forgat egy egész életen át. A törvények olyan szaporán teremnek, mint fákon a levelek: a tavalyi leveleket betakarják örökre az ideiek, és így tovább. Egy törvénycikkely ma már nem olyan alkalmas a megörökítésre, mint az ősidőkben, elvész az ott, mint a fűszál a boglyában, s inkább csak egy tiszteletkifejezés, mint megörökítés. A megörökítésre újabban már másféle módok alkalmasak.

Angliában nincs szükség a törvényhozás száraz becikkelyezésére, ott tollat fog Macaulay vagy más, és egy essayban állítja nemzete, sőt az egész világ elé a megörökítendő alakot oly plasztikusan és elevenen, hogy szinte vér lüktet benne. Ki tudná, ki volt lord Clive vagy Waring Hastings, ha az angol törvények valamelyik zugában heverne róluk egy pár paragrafusból álló cikkely, és nem volnának meg róluk a világhírű essayk, melyek lehetővé teszik, hogy a földgömb minden művelt emberének tudatában mint jó ismerősök élnek?

Ám be van cikkelyezve nálunk a törvénykönyvbe József nádor és Deák Ferenc, de hiába kutatónk fel a könyvtárakat, nem találunk egyetlen nívón álló essayt sem, nemcsak József nádorról, akiről senki sem fogja tudni maholnap, milyen volt, miképpen gondolkozott és érzett, hanem szégyen, ami szégyen, még Deák Ferencről sincs efemer becsű krónikákon, memoárokon és beszédgyűjteményeken kívül egyetlen rövid tanulmány se, mely az írásművészet erejével, életet lehelni tudó tollal támasztaná fel a legnagyobbat azokból, kiket magyar anya szült e században.

Lesütött fővel jegyezzük meg ezt a körülményt most, midőn a magyar nemzet a szomorú temetés után első feladatának tartja – addig más, hétköznapi munkába belefogni se tud – a királyné megörökítését.

És meg is indult a nemes hála munkája nagy dimenziókban:

A törvénycikk meglesz mihamar.

A szobor is meglesz.

A holt betű és a holt kő meglesznek – de egy művészi essay a királynéről és az ő inkább csak sejtett és a népek csodálatos ösztönével átértett működéséről, csodálatosan érdekes életéről nincs kilátásban.

A holt kő megmutatja gyönyörű külsejét, a törvénycikk megmutatja a magyarok háláját, hódolatát, de amíg gyönyörű lelke is nem tárul ki előttünk, míg egy ragyogó történetírói toll ki nem nyitja, addig még mindig hiányzik valami a megörökítésből.

PANASZOK¹¹

Nagy szaporasággal keletkeznek a panaszok a magyarok bécsi sérelmeiről. Itt is, ott is felbukkan a lapokból újabb meg újabb gravamen. Szinte mesés, hogy az érzékenység milyen termékeny, apró báránnyelűk gyanánt kavarnak e panaszok, míg végre egy legközelebbi napon leesnek interpelláció alakjában.

Egyenkint véve, jelentéktelen epizódcskák, s mindeniket ki lehet magyarázni, menteni, sőt tekintve a szomorú alkalmat, a nagy nemzeti gyászban nem illik őket észrevenni sem.

A parlament nem kapott megfelelő helyet. A „Regina Hungariae”-t csak felszólalás után írták fel a ravatalra.

Luegert a király különös kegyességgel fogadta s azt a nyilatkozatot tette Bécsre vonatkozólag, ami Budapestet illette volna; Budapest polgármesterét ellenben nem is fogadta a király.

Mindezeket lehet menteni külön-külön, a parlament nem kapott megfelelő helyet, mert ügyetlen volt a rendezés (nem csoda – mondhatjuk – ebben a nagy gyászban). Aztán egyáltalában mikor kapott még a parlament megfelelő helyet Bécsben? És mi az a megfelelő hely? A parlament fogalmát nem ismeri az udvari ceremónia. Ki az, mi az? Nincs annak semmi sarzsija az udvarnál. Hova tegyék? A kamarások után vagy az udvari koncipisták elé? Bele lehet abba örülni egy lelkiismeretes szertartásmesternek.

A másik sérelem a „Regina Hungariae” elmaradása. De hisz azt megreparálták. Maguktól reparálták meg. Derék emberek. Errare humanum est. Ezt már nem igazságos szóvá tenni.

A harmadik a Lueger feltűnően meleg fogadtatása. Nem lehet tagadni egy kicsit elkedvetlenítő olvasmány volt e fogadtatás leírása, mert Lueger halálos ellenségét jelenti a magyaroknak, de a király bizonyára csak Bécs polgármesterét látta benne. Ami tehát Bécsnek szólt – az nem szólt Luegernek és még kevésbé a magyaroknak. Hogy Bécs megérdemelte-e azt, ami Bécsnek szólt, az más kérdés. Meglehet, hogy a királyt rosszul informálta valaki. De hát erről nem tehet se a király, se a magyar kormány, se Bécs városa. Az pedig, hogy a mi polgármestereinket nem fogadta, nem lényeges, mert fogadta ahelyett a parlamenti elnökeinket – s ebből legalább megtudtuk, hogy a parlament mégis következik valahol... A polgármesterek előtt.

Tény az tehát, hogy mindezek az esetek jelentéktelenek egyenként, könnyen menthetők, és igen rossz ízlésre vall most lármázni miattuk, mert mikor valakinek a feje koronája leesett, és azt siratja, valóságos frivolság feljajdulni, hogy ezenközben valamelyik kabátgombja is kicsorbult. Mi legkevésbé tartozunk azokhoz, akik az ellentétek kitalálásában és kiélesítésében találják hivatásukat. A helyes, okos politika éppen az elsimításban nyilatkozik.

De nem tagadhatjuk el, hogy mindezek az úgynevezett sérelmek együttvéve krónikus tüneteknek látszanak, s aligha az elsietett rendezés efemer hibái. Így volt ez mindig. Bécsbe elmenni, annyit tesz magyarul, mint mérgeledni. Nemcsak egy ilyen szomorú alkalomból, de nagy örömepekről is emberi emlékezet óta nagy keserőséggel szoktak a magyarok visszatérni.

Így volt mindég. Észrevehető a szándék régóta az udvari körökben, ha valami nagy, világra szóló udvari aktus történik, *lehetőleg eldugni a magyar parlamentet*, hogy ne lássák. Nem lenézés ez, nem sértési szándék, hanem az a makacs törekvés a régi hagyományokon nőtt kisebb-nagyobb udvari potentátoknál, hogy *a monarchia egynek látszassék*, és ezt az egyöntetűséget ne zavarja semmi ránc, semmi kidomborodó dolog. Ezért vagyunk mi csak „die Comitaten”.

Ez udvari uraknak mindegy az, hogy a törvényekben egész más áll, a törvények végre is in ultima analysi csak könyvek, s a könyvekben csak a lateiner bujkál. Az udvari élet a fő, úgy gondolkoznak ezek az urak, az udvari élet a kirakata az állami életnek, s legalább a kirakatban ne legyen semmi a kellemetlen portékából.

E kisszerű gravamenekből most nem annyira a gravamenek érdemelnek figyelmet, mint inkább az intenció, melyről azt lehet konstatálni, hogy íme még most se enyészett el. Magyarország különállásának ténye, melyet hiszen a király és miniszterei mindenkor respektálnak, a ceremóniázó udvari körök füledt levegőjébe, mert bezárt ablaknál élnek ezek az urak, még most se hatolt be; igen sajnós, mert sok kellemetlenségnek lett már okozója s lehet még ezután is. Az udvari körök eme örökös ízetlenkedésének meg kell végre szűnnie, mert jóra nem vezethet. A tények tények. És ha valaki hátat fordít is a falnak, azért az a fal mégis megvan.

Mindenkor elhibázott volt az udvariak politikája, mely nem akart számolni a tényekkel s apró, szinte gyerekes fogásaival igyekezett azokat kontrakarírozni, de sohasem volt elhibázottabb, mint a monarchia mostani szituációjában, mert ha valaki hozzáfésüli a szakállát a bajuszához, hogy a világ előtt egy nagy bajusznak látszassék, addig, míg mind a kettő egyszínű, az legfeljebb hiú gyengeség, de ha még akkor is hozzáfésüli a szakállát a bajuszához, mikor már csak a szakállára adnak, az már – több mint gyengeség.

Mindössze ezeket kívántuk megjegyezni a sajtóban fölmerülő apró-cseprő gravamenekre, melyeknek a veleje ebben van, de amelyeket ezzel az alkalommal feszegetni nem illik – mert úgyszólván előkerülnek azok újra, veszekedésre jobb időben, amikor nem lesz a kalapjainkon fátyol és a szívünkön egy mázsányi kő.

És amikor nem enyhíti meg a sérelmek miatti bosszúságot mint balzsam, a pesti polgármesterek megnyugt[at]ó becsületszava: hogy őket egész simán eresztették be a kapucinus-templomba.

A FALU PENNÁJA¹²

Országos nagygyűlésre ülnek össze a mai napon a községi körjegyzők, vagy ahogy mi hajdanta hívtuk őket: a falu pennái. Összeülnek ma is, mint minden esztendőben, hogy megbeszéljék, megvitassák bajaikat, formulázzák kívánságaikat.

Lám, ez egyik hibája a községi jegyzők kívánságainak. Hogy minden esztendőben megújulnak és megszorodnak. Hogy sokkal több kerül elő egyszerre, semhogy teljesíteni lehetne mind. Hogy azzal a taktikával készülnek: kérjünk sokat, hogy kapjunk valamit.

A kívánalmak *hibáján* kezdtük, s ezt bizonyára nem veszik tőlünk rossz néven az országból fölsereglett körjegyzők. A hibán kezdtük, mert ezt is észre kell vennie annak, aki az igazaikat meg akarja látni. Mert jegyezzék meg jól a körjegyzők, hogy aki csak dicséretet lát és nem hibáztatni valót, aki csak helyeselni tudja a kívánságokat és nem egyúttal mérlegelni, aki alku nélkül megígér mindent, az nem akar megadni semmit.

Alkudjunk meg ez egyszer. Sürgetik a jegyzők nyugdíjügyének rendezését. Teljesítendő. Kívánják igazságos fegyelmi törvény alkotását. Megcsinálendő. Kérik az önkéntességi jogot a vizsgázott jegyzőknek. Megadandó.

De mindezek együtt csak akkor érhetők el, ha a körjegyzői intézményt államosítják. Ha nemcsak a jegyző nyer kedvezményeket, nyugodt, biztos állást, nyugdíjat és feloldást a választási rendszer alól, hanem a község népei is garanciákat nyernek a jegyzőjükkel szemben. Mert elvégre jegyző mégis csak egy van a községben, lakó több ezer. Ha biztosítjuk az egynek a jogait, meg kell adni a védelmet vele szemben az ezereknek is.

Ne akarjanak a jegyzők külön státussá lenni az államban. Ne kívánják ők azt, hogy államosítsák őket – de csak félig. Hogy a jogokban államhivatalnokok, a köteleességekben nem.

Ámde a jegyzőknek éppen ez a kívánságuk. Azt óhajtják, hogy külön státust alkossanak, olyanformán, mint az államvasutak tisztjei. S utánuk valószínűleg ugyanezt kívánnák az esetleg államosítandó körorvosok is. Talán az árwapénztárak is, meg a megyei tisztviselők. S akkor micsoda zűrzavar támadna ebből a sokfajta álladalomból? A jó Isten se tudna boldogulni velük.

Kívánják azt, ami lehet és ami helyes. Kívánjanak olyat, ami az ő érdekeiket védi és másokéit nem sérti. Kívánjanak istápolást maguknak, de egyszersmind védelmet a népnek. S akkor találkozunk a kívánalmakban az összes érdekelt felek: a törvényhozás, a jegyzők és a nép.

REISE WILLI, A CSÁSZÁRNÉ ÉS A NAGYKÖVETÉK¹³

Harun Al Rasid óta nemigen volt olyan uralkodó, mint Vilmos, német császár, aki csak úgy szonika be-betoppan az alattvalóihoz. Kedélyes, egyszerű, valóságosan burschikos, jókedvét, haragját nyíltan kimutatja. Mikor Magyarországon járt, élénk emlékezetünkben van azon időből a kedves távirat, melyet Széchenyi Imre grófnéhoz intézett. Valóságosan elbájoló volt egy fejedelemtől az a fesztelen meleg hang. Majd itt a budai várakban a pompás királyi estélyen, mikor a hölgyekkel diskurált, olyan élénkség pezsgett benne, hogy ott, ahol egy-egy udvarias meglepetés után „Ah!” felkiáltást kellett volna tennie, studentosan a combjára ütött, hogy szinte csattant, és hogy szinte a rázós hideg lelte ki a spanyol etikettel szaturált udvari sarzsikat az efféle mozdulatokra. Egyik magyar udvari ember meg is jegyzé:

– Ha csak egy kicsit méltóságosabb lenne! Legalább félannyira, mint Láng Lajos.

De a német császár ebben a modorában is megél valahogy, és ha ront is a tekintélyén egy-egy szeles szó vagy egy elhamarkodott kézcsók, bizonyára még marad neki elég. Sőt az okosak szemében éppen ez a póz nélküli uralkodás teszi őt nagy alakká.

Olyan, mint az eleven ezüst, örökös mozgásban van. Tesz, vesz, igazít vagy ront örökösen, fejében lázasan forrnak az új kor eszméi. Néha egy-egy ötletet vet ki, mely susterogva száll és az egész világot meglepi. Szónoklataiban merész és eredeti. Amit mond, mindig van valami magja.

Utazási szenvedélye köztudomású. Ezer és ezer viccet faragnak rá emiatt elmés alattvalói. Sőt egy pár év előtt, mikor valami gyöngékedése alkalmával Bergmann dr. *levegőváltoztatást* ajánlott neki, a saját neje, Viktória Augusztá császárné se állhatta meg, hogy egy maliciózus megjegyzést ne tegyen:

– Andere Luft? Wenigstens wirst Du zu Haus bleiben.

(Levegőváltoztatás? Legfeljebb itthon maradsz.)

A császár örökké utazik, érkezik és indul. Alkalmast e percben is úton van. S nincs az az újságszám, amibe ha bepillantunk, ne olvasnánk valamit, vagy hogy úton van, vagy hogy útra megy. (Most a palesztinai útjáról írnak.) S minden útjáról egy csomó kedves epizód marad, szinte a lába nyomán nőnek az adomák, mint ahogy a szegfű nőtt a Kasztíliai Blanka minden lépte helyén, a legenda szerint. Csak az imént járta be a világsajtót a csinos kis jelenet, mikor hajnalban betoppant az alvó patikáros szobájába, hogy annak az erkélyéről nézze a katonaságot.

Talán éppen ennek az esetnek a híre ösztökélte egyik előkelő állású berlini barátomat, hogy nekem levelet írjon s abban a következő intim történetkét közölje:

„Szögyény Marich László osztrák-magyar nagykövet egy nap éppen a reggelijénél ült s a világ minden részéből érkezett lapokat nézte át, midőn egyszerre ijedten szalad be a magyar legénye:

– A császár őfelsége!

Szögyény hozzá van szokva ehhez. Vilmos császár rendkívül szereti őt, s azonfelül Vilmos császárnál nem szokatlan, hogy meglátogatja valamely jó ismerősét.

– Eljöttem egy pohár sörre.

Szögyény eleibe szalad s örömpresve vezeti be a szalonba:

– Mily váratlan szerencse reám nézve, felség!

– Már régen láttam önt – felelé a császár –, szükségét éreztem, hogy egy kicsit fecsegek önnek és egy cigarettát kiszíjak a jelenlétében.

S ezzel egymásra rakva a lábait, kényelmesen hanyatt dőlt egy angolos fauteuilben.

– A propos, hogy van a bárónő?

– Köszönöm, felség, ő jól érzi magát és azonnal itt lesz.

– Nos, milyen volt a termése Magyarországon?

– Kielégítőnek írja az öcsém.

Így fűzték, szőtték a beszélgetést és már öt cigarettát is kiszíttak. Közben bejött a nagykövet neje is, ez csak emelte a hangulatot. A császár bőbeszédűvé lett, átmelegedett, s folyt ajkairól a szó, színházról, irodalomról, politikáról, magyarországi élményeiről – az idő pedig egyre futott ezalatt.

Egyszer csak az órájára néz a császár:

– Szaperlott! – hüledezik felugorva. – Eldiskuráltuk az időt. Van önnek telefonja?

– Igen, felség, de a hivatalos helyiségemben. Parancsol valamit?

– Menjünk oda azonnal – sürgette a császár.

– Talán én is elvégezhetném.

– Az ördögbe! – nevetett a császár. – A császárnéval kell beszélnem, hogy elbúcsúzzam tőle. El kell utaznom egy óra múlva. Hiszen tudja, hogy a Reise Willi vagyok. A hadgyakorlatokra megyek, de már egy óra alatt nem bírok eljutni a palotába és onnan vissza az indóházhoz. Lehetetlen. Tehát egyenesen innen indulok, de személyesen kell magamat kimentenem a feleségemnél.

Szögyény a telefonhoz vezette a császárt, aki nagy hallózással szólította elő a császárnét.

– Ne haragudj, édesem, de a Szögyényéknél elbeszélgettem az időt és mennem kell a vasútra, meg nem ölelhetlek személyesen, amit igen sajnálok. Adieu, kedvesem.

Hogy a császárné mit felelt erre, azt csak maga a Reise Willi tudja, mert csak az ő fülénél volt a kagyló, de hogy duzzogott egy kicsit, azt alattvalói ésszel is el lehet találni.

Az utazó császár pedig, aki most már minden dologát végezte és egy egész félórát nyert, visszament újra a kis zöld szalonba, hogy még ezt a felesleges időt is kedvesen töltsse. A Reise Willinek természetesen nincs reisefieberje. Azért is, mert megszokta az utazást, meg azért is, mert a vasút nem szokta otthagyni, ha megkésik. Megint folyt a trics-traccs – míg egyszer csak trop-trop az ablak alatt, száguldó vértések paripáinak patkói dübörögtetik meg a követet, s azon nyomban megszűnik a lódobaj a palota előtt, és felharsog a kürt.

Reise Willi felugrik, Szögyényék is az ablakhoz sietnek.

De ugyanabban a pillanatban szétnyílik már a szárnyas ajtó, és betoppan a császárné egy nyakába vetett kendővel, reggeli pongyolában, befűzetlenül.

A nagykövetné a meglepetéstől elhalványodva siet elébe, szinte tántorogva, azt hiszi, hogy egy látomány.

– Felség itt! – rebegi tompa, fojtott hangon.

A császárné kedvesen mosolyog.

– Bocsássa meg, kedves bárónő, hogy így jöttem önhöz (s egy kecses kézmozdulattal egyszerű karton ruhájára mutatott), de muszáj volt, hogy mielőtt útra megy, még megöleljem Vilmosomat.”

Tudósítónk hozzáteszi e szép jelenethez:

„Fejedelmek, akik úgy élnek, mint a többi közönséges emberek – nagyobbak a fejedelmeknél.”

PAPP DÁNIEL¹⁴

Az „O. H.”-nak két oszlopos belmunkatársa van Pap néven. Pap Dávid és Papp Dániel. Az egyik pénzben dolgozik, ő szépíti meg az állami költségvetéseket, ő találja meg a hatmilliót, ami a Badeni javaslatokban van, s ő rohan ki az osztrákok ellen, valahányszor elhatározzuk esténként, hogy reggelre németet früstökölnünk. Ez Pap Dávid.

A megmaradt másik Papp, keresztnéve szerint Dániel, mindenekelőtt két Papp Dánielre oszlik. Az egyik Papp Dániel mély és maró élő filozóf, a másik Papp Dániel szelíd költő. De ez a két ember csak egy fejet visel (és egyért fizet fejadót) de ezzel az egy fejével három fej helyett gondolkozik.

E tekintetben szerencsés ember Papp Dániel, azért is, hogy csak egy fejadót fizet, azért is, hogy három fejjel gondolkozik, de kevésbé szerencsés, hogy ebben az anyagi korbán, mikor üzleteken, nyereségen, pénzszerzésen, szóval reális dolgokon jár az emberek esze, ő holmi regénymeséken gondolkozik. Ez a szenvedélye az oka annak, hogy ebben a rovatban, ahol az ő neve a közlemény alatt szokott állni, most kivételesen a közlemény tetején áll. Amely körülmény viszont azt okozza, hogy az ő személyéről szólva kevesebb meleget fogunk kimutatni, mint amennyi a tényleges hőmérsék, mert a hőmérővel nem férünk jól a hónunk alá ömiatta, aki a szívünkre van hajolva.

Van pedig szó egy új regényről, a *Rátótiakról*, mely ma jelent meg a Papp Dániel tollából az Athenaeum kiadásában egy vékony, kilenc íves kötetben. Nagy ritkaság már mai nap, hogy jó magyar könyv megjelenjen. Hónapok elmúlnak, és nincs semmi.

Az „Irodalom” rovatnál az „Idegenek névjegyzéke” is fontosabb a lapokban, mert az idegeneket mindig keresi valaki, a könyveket ellenben senkise keresi. – Talán nem jelennek meg könyvek, azért nincs „Irodalom” rovat, vagy talán jelennek is meg könyvek, és még sincs „Irodalom” rovat. Nincs, mert a közönség nem kívánja, a közönség észre sem veszi, hogy nem teremnek új könyvek.

Pedig nem ártana erre is figyelni. Sőt meg is lehetne ijedni e jelenségtől. Priscus Rhetor jegyzi fel 440 körül Krisztus után, hogy Ravenna városában egy nyáron a gólyák nem költöttek, le se ültek a tojásaikra, hozzá se fogtak a fiuk kikeltéséhez. A lakosságnak feltűnt ez a szokatlan körülmény. Hanem mikor aztán ugyanezen a nyáron megjelent Attila a város alatt, éppen a gólyaköltés idején, és a várost fölégette, az embereknek eszébe jutott, hogy *a gólyák azért nem hoztak fiakat a ravennai házfedeleken, mert Ravennának el kellett pusztulnia.*

Szóval nem jól van az, hogy a hivatott íróknak nem lévén közönségük a könyveikre, az újságlapok ígaiban kell erejüket elemésztetniök Kaizl beszédjének méltatására, Lueger összegazemberezésére (amiben iszen van némi élvezet) és isten meg a szerkesztő a megmondhatója, mi mindenféle lappáliakra. Mondhatná, az olvasó: „Egykutya az, akiben mi lakik, kiadhatja magából újságban is, ami esprit, az esprit ott is, és ami poézis, az poézis; a virágok szépek egy bokréta közt is, de nem kevésbé szépek elvegyülve a füvek és beléndék közt. Mi azért élvezzük őket.”

No, no. Nem úgy áll a dolog, tekintetes urak és hölgyek. Hiszen képzeljenek önök például nagy szakácsokat, mint Dubois-t, Brillat-Savarin-t, az ízek és a tálalás főnséges művészeit, akikkel a raguk és pástétomok készítése helyett krumplit hámoztatnak és mozsarakban mákot töretnek.

De nem bocsátkozom bővebb panaszkodásokba, hanem áttérek Papp Dánielre, aki az utóbbi években Bródy és Herczeg nagy sikerei közt is magára vonta a figyelmet leginkább mélységével, filozofikus kutató elméjével és roppant érzékével a stíl művészetében. Azokhoz az írókhoz tartozik ő, akik előbb lesznek híresek az írók világában és csak azután a közönségben, holott nálunk megfordítva szokott történni; a laikusok tetszése szükséges ahhoz, hogy a céh mesternek ismerje. Papp Dániel megfordítva csinálja (mindenben más ő, mint a többiek), mi már évek óta ismerjük és elismerjük, ahogy mondani szokták, nagyfejük. A közönség köréből azonban csak most kezdenek megmozdulni. Egyik-másik kíváncsian kiált fel:

– Ejnye, ki ez a Papp Dániel?

S ebben az *ejnye* szóban van az az elismerés és elragadtatás, mely tárcái olvasása közben megkapja az olvasót. Valami szokatlan fanyar és mégis pompás zamat van az ő előadásában, hasonlatos az őszibarack levéhez, s valami sajátos homály borong a dolgain, mintha valami szobrász brüsszeli csipkével takarná le az alakjait, és nem tudnánk a fátyol miatt, hogy be vannak-e végezve, vagy félbehagyva. Sokszor úgy képzeljük, hogy két ember beszélgetett

egymással, felelgetett egymásnak írás közben (a két Papp Dániel: a filozóf és a költő), és ahol az egyik tehette, csupa ellenségeskedésből kihagyta itt-ott, amit a másik közbül mondott, és most már az olvasónak kellene ezt a kimaradt szöveget restaurálni, de ez nehéz, nagyon nehéz, mert az olvasó vagy a poétával tart, és akkor nem tudja, mi lehetett az, amit a filozóf gondolt, vagy a filozóf Papp Dániellel tart és akkor fogalma sincs, hogy az a poétának miféle gondolatát hagyta ott ki.

Mindegy. Talán éppen így érdekes. Balgaság azt mondani egy folyamra: „Ha így folya, szebben folya.” Szokták ugyan szabályozni is, de csak mégis az a fő, hogy mennyi az ereje malmokat hajtani, hajókat visz-e vagy csak csolnakokat?

Papp Dániel még fiatal ember, alig lehet harminc esztendő, nagy, sugár, vállas, barna férfi, inkább látszik királyi testőrnek, mint írónak. Voltaképpen a jogi pályára készült s mint gyakornok egy kiváló fővárosi közigazgatásnál, Jeszenszky Danónál dolgozott, aki maga is költő és egyike a régi fából gyúrt nemes idealista férfiaknak. Innen sodródott valahogy az írói pályára...

De mit akarok én, életrajzba kezdeni, ahol még a pálya csak most kezdődik? Hiszen ez még csak az első regénye, mely bizonyára diadalmas útra indul meg a közönségbe, hogy onnan hozza meg a színeket a további pályájához.

Az új regény nem mozgat nagyigényű témát. Nincsenek benne megrázó társadalmi problémák, se nagy konfliktusok. Egy kisvárosnak, Rátótnak a rajza ez, de annyi színpompával és annyi megfigyeléssel, hogy megelevenedni látszanak a jellegzetes kisvárosi alakok félszeg szokásaikkal, kicsinyességeikkel. A nagyravágyó polgármester Purcz Endre, Gábor kapitány, a begova-planinai önálló parancsnok törülmetszett, jól megrajzolt alakok.

Érdekesen van bevezetve az ottomán vámhivatalnok, Szarka János is, de sajnos később mintegy kiejti a szerző a kosarából; a többi figura, gróf Rátóthy, Rovat szerkesztő és a tanár halavány, túlságosan pongyolán odavetett alakok. Általában két részre választható e kis regény, melynek egyik nagy érdeme, hogy senki sem hal meg benne (most, a tömeges gyilkolások divatjában), viszont hibája, hogy a meséje sovány egy kicsit. Maga a szoborakció pompás kiinduló fundamentom, de a szerző nem elég szerencsésen építette rá a cselekvényt s a bonyodalmat.

Azért és annyiban osztható pedig a regényke kétfelé, mert amit a szerző mond az ő alakjairól, az mind olyan, mintha *egy nagy író mondaná*, amit azonban maguk ezek az alakok mondanak és cselekesznek, *abban még van kívánnivaló*. Ebből tehát röviden az következik, hogy Papp Dániel, kiben egy Kemény Zsigmondhoz hasonló mély gondolkozó jelenik meg a felszínen, mint leíró és stíliszta már most is művész, mint jellemző és megfigyelő már most is mester, hanem a meseszövegben és alakjainak mozgatásában, beszélgetésében még egy kicsinyt félénk röptű.

Regénye azonban így is gyönyörködtető olvasmány s mint egy nagy talentumnak első munkája – bizonyára nagy feltűnést fog kelteni.

De ha nem is. Azért ne veszítse kedvét. Csak meséljen még tovább. Mint ahogy a madarak énekelnek a néptelen erdőben, még tán szebben, ha senkise hallgatja, és énekelnek, ha ott vannak a favágók is, és túlsattogtatják a dalaikat a fejszékük zajával.

A TEMETÉS¹⁵

Latiatuc feleym zumtuckel mic vogmuc ysa pur es chomuv vogmuc. Igen, a szemetekkel látjátok, feleim, hogy minden elmúlik a világon, csak a tisztességes hírnek, névnek és a hazafiúi erényeknek nagyon örökön tartó látszatja.

Ma tettük le nyugalomra dicsőséges III. Béla király testetlen holttestét, visszarakván eő királyi ékességeit, koronáját, kardját, ezüst pálcáját, sarkantyúját a koporsóba. Akképpen tevődik helyére, amiképpen találtaték vala, szerelmes hitestársával: Anna királynéval, ki a halál után is hű kísérője vala és sorsának osztályosa. Keássatok feleym charumszur: „kirieeleizon”, midőn őt ismét visszaadjuk a békességnek, mely a halál után királyoknak úgy, mint Lázároknak, egyformán rendeltetik.

És vegyétek eszetekbe, hogy a nemzetek legendaköre, poézise – isten játéka a nemzetek szívével. Íme, mennyi *milostben* részesíté isten e jó királyt, kinek meghagyta osztályrészeül, hogy hétszáz keseruv esztendőknek utána még egyszer megjelenjen az ő országában, mely még mindig áll azon a helyen és hatalmasabb, mintsem egykoron vala, és hogy még egyszer megisméltöldjék a gondviselés által részekre felosztott halotti ékességének és pompájának zaja, hogy ott térdeljenek, imádkozzanak koporsójánál a jámbor szerzetesek, akiknek ő ada kenyeret, és hogy végső gyászódolatra mind megjelenjenek az érsekek, zászlósok, országnagyok és minden renden levő méltóságok, akiknek már nem ő adá a méltóságokat, és hogy meghúzassanak száz és száz tornyokban a harangok, amelyeknek zúgására keresztet vetve a jámbor földműves, leemelt főveggel emlegesse: „Egy régi királyunkat temetik ma Budán, aki az Árpád véréből vagyon.”

Oh Béla, Béla, régi nagy király, aki a zarándokbotba végződő keresztet tartod csontkezedben, mit jelent az, hogy előjöttél a föld alól 1848-ban, midőn országod a legnagyobb veszedelemben forgott? Lelked beszél a *paradisomben* Hadurral, leked lát, leked tud mindent. Nem akartál a meghódított földben pihenni. Hát ugye azért jöttél fel? Vagy csak azért, hogy veszély volt? És most azért mehetsz-e vissza, hogy már végképp elmúltak a felhők a négy folyamok fölött?

Te nem beszélhetsz, oh király, de a te némaságod megtoldja a mi hallásunk és lelkünk érzési képességeit, és mi megértjük, hogy valami célja volt annak, hogy márványkoporsód csücske megvillant a munkás kapavágása alatt, és te újra köztünk valál. És annyi ideig voltál itt, künn az anyaföldből, mely a te lakásodul adaték. Talán ha egyebet nem, azt a kapcsot jövél megcsinálni, hogy téged, aki a nemzeté voltál, a mostani király temettessen el. Holt Árpádkirályok követe vagy, kik elküldének, hogy a fonalat, melyet a nemzettel az élő király megtalált, veletek is megfűzhesse.

És ti, országot szolgáló urak, főrendek és képviselők, kik tegnap még gyűlölködéssel pöröltek egymás ellen; kik ma ünnepi mentékben, csörömpölő kardokkal jelentetek meg a holt királyhoz, utolsó tisztességtétel okáért, kik láttátok szemtökkel a koporsót, és akik immár megértitek, hogy minden mulandó e világon, és hogy csak por és hamu vagyunk, vegyétek lelketekre, hogy a háborúságok, a belső villongások, az egymáselleni ortályoskodások, a beszédek, melyekről ti azt gondoljátok, hogy nagyobbak lesztek általuk, vagy amelyekről azt gondoljátok, hogy az ellenfeleitek kisebbek lesznek tőlük, hogy ez csak mind hiúság, hiábavaló füst és pára, hogy az építőtéglák széthányása, összetördelése, történjék bár virtusból vagy haragból avagy bélpoklos szeszélyből, nem az építőket sújtja, hanem a házat, mely mindnyájunké lészen. Vegyétek lelketekre, hogy csak egy cél van, amely óránál és napoknál tovább tartó, hogy csak egy önzés van, amelyik szent és tökéletes.

És ez az önzés legyen hasonlatos e nagy III. Béla király dicsőségéhez, hogy amikor késő századok múlva kifordulnak az anyaföldből kapa vagy ekevas által a csontjaitok, magyar mondja magyarnak magyarul: „Ugyan kinek a koponyája lehet ez?”

Keássatok uronchoz chárumszur: Kirieleizon!

HORVÁT BOLDIZSÁR¹⁶

Egy Andrassy úti házban, közel a városerdő hervadó fáihoz, hús magányban, ahová öreg államférfiak visszavonulni szoktak, meghalt ma Horvát Boldizsár. A kiegyezés érájának első igazságügy-minisztere volt és Deák Ferencnek régi barátja és pártfogoltja. A szabadelvű eszmék leglelkesebb doktrinerjei közé tartozott, e kivesző típushoz, mely az új Magyarország átalakításához fogván, a bíróban, parlamentben és katedrán mindenütt a negyvennyolcas iskola folytatójának tartotta magát, nagy mintaképe, Deák Ferenc után. A nagy erényei közt nagy gyakorlati politikus volt elsősorban; követői ezt a praktikus erényét vették át legkevésbé; egy kicsiny idealista csoport, eltelve a tizenhét év előtti tűzzel, a szabadság, egyenlőség, testvériség romlatlan vitézei jártak a haza bölcse nyomán és vele együtt tűntek el, midőn ő mégis megmaradt. Ezek közé tartozott Horvát Boldizsár, a politikus, Eötvös József, Trefort Ágoston; ezek közül való volt a ma elhunyt ősz politikus, aki élete végén ugyanabban a sorsban osztozott, mint társai a haláluk után, az elfeledettségben. Alacsony, tisztas alakja, a kékszeműveges öreg már egypár év előtt ismeretlen volt az újabb nemzedéknek; az utolsó időben, mikor egészen visszavonult, már szinte magányos volt a betegágya is. Most megtért barátaihoz és mesteréhez, ahol még nincs elfeledve.

Pályája oly harmonikus volt, mint kevés gyakorlati államférfiúé; benső, finomabb meggyőződése sohasem volt ellentmondásban cselekedeteivel, és ennek a harmóniának mindig példányképe lesz Horvát Boldizsár. Négy évig tartó minisztersége alatt egymásután cselekedte a szabadelvű meggyőzésének megfelelő reformokat, és bizonyosan csak az idő rövidsége, meg az, hogy Magyarországon még nem volt idő, midőn csak egy elmélet és egy politikai nézetcsoport irányította a kormányt: bizonyosan csak ezek a körülmények okozták, hogy a reformokból nem lett hosszabb ciklus. De így is nevezetesei alkotásai. Ő választotta szét a törvénykezést a közigazgatástól, ő kodifikálta a választóinak felelős régi szolgabíró és esküdt helyébe a független felelős magyar bírót. A királyi tábláról és kúriáról ő küszöbölt ki a régi rendi maradványokat, a különböző ítélőmestereket, táblabírókat és táblai prelátusokat. A polgári törvénykezésnek, ha nem is modern, de szabályozott rendes mezt adott és megnyirbálta a feudális jogok maradványát: az úrbért.

Mert demokratának tartotta magát, és annak tartották is. Wekerle előtt ő volt az első magyar miniszter, aki polgári származású volt. Az igaz, Horvát Boldizsár nem sokáig sütkérezett ebben a dicsőségben, valami levéltári kutatás csakhamar kiderítette, hogy az ő apja, a szombathelyi mesterember is tulajdonképpen nemesember volt. Horvát Boldizsár mindazonáltal erkölcsiében az úgynevezett demokratikus egyszerűséget azután is megtartotta. Titkos tanácsosi cím nélkül, rendjelek nélkül vitte és hagyta oda a miniszteri tárcát, és néhai Rajner Pálon kívül ő volt az egyetlen exminiszter Magyarországon, aki mint „tekintetes” úr lépett ki a kabinetből.

Szabadelvű politikai fölfogása közmondásos volt. Puritán magánélete hasonlóképpen. Koporsója egy igazi idealistát zár magába, akinek múltjára most kegyelettel emlékszik vissza a gyorsan feledő világ. A világ, mely emberek és elvek feledendőségét csak egy pillanatra szereti meglátni s azután sietve visszatér munkájához, amit örökre szólónak tart. Pedig a koporsók mögött mindig ott van a génusz is, aki valaha kísérté az élő, s azután aludt a mesebeli emberhez hasonlóan sok évig. A szemfödél suhogására aztán fölébred és bámulva nézi, hogy körülötte megváltozott minden.

**[SZERKESZTŐI JEGYZET ZÁVORSZKY ILONA
„ASSZONYOK A KISFALUDY-TÁRSASÁGBAN” CÍMŰ LEVELÉHEZ]¹⁷**

Közljük e levelet, ki merjük adni, de megjegyezzük vigasztalásául, hogy a határozat csak-ugyan *hátramenést* jelentene az asszonyi tekintély emelkedésének történetében, ha komolyan kellene venni. De mi azt hisszük, hogy a kisfaludysta poéták csak egy kis *taktikát* csináltak ezzel, mely inkább bizonyos aktuális törekvések kiparírozására jó, szóval egy *császárparagrafust* csináltak maguknak, amire a közeljövőben szükségük lehet – de ha a messze jövőben felbukkan egy magyar Sand György, meg vagyunk győződve, hogy ezt a határozatot mindjárt megváltoztatják azok a zsarnok emberek, akikre most olyan nagyon haragszik.

HORVÁT BOLDIZSÁR¹⁸

Fel lehet fordítani a címerpajzsot. Az utolsó jelentékeny szónok fekszik a ravatalon, abból a szónoki iskolából, melyből a Kazinczyak, Kossuthok kerültek ki. Az utolsó mézes száj némult meg örökre, s ha azok a szóvirágok, amiket ő font össze, mind élő virágokká válnának most, társzekerek se volnának elegendők, hogy a koporsója után vihessék.

De lesznek a siratók közt (és nagyon sok siratót érdemel), akik így szólnak:

Az utolsó miniszter halt meg az első minisztériumból; az Andrássyéból, mely még ott függ a magyar nemesi házakban a falakon (a többit már nem teszi az ember rámába), és ott van szélről egy körteképű, pápaszemes öreg úr; az volt Horvát Boldizsár.

És lesznek viszont, akik más utolsóságot sajnálnak benne, ekképpen szólva: az utolsó demokrata is itt hagyott bennünket.

Hát igen; oly sokban volt ő első a maga nemzedékében, hogy most, midőn örökre eltűnik egy más nemzedék szeme elől, sokban látszik utolsó példánynak.

De mi nem ékes és üres búcsúztatót írunk róla, hanem egy kicsike jellemképet, s nem kapaszkodunk a lényegtelen dolgokhoz. Hogy miniszter volt-e, vagy nem volt-e, az az ő hű képéhez kevésbé tartozik (a portraitista az állandót keresi az archívól és azt ragadja meg), az is mindegy, hogy melyik kabinetben volt, az is, hogy a halál előbb kaszálta le a többi kollégákat. Miniszter volt is, lesz is elég, és minden kabinetből akad egy, amelyik utoljára fog meghalni.

A demokratságával se foglalkozunk. Nem adunk az egész demokratságra semmit. Nem volt az Magyarországon soha komoly dolog. De ha az lett volna is, itt van még írmagul Beksics, tehát nem volt az utolsó demokrata.

Hanem ama klasszikus pátoszos, hogy úgy mondjam, színészi iskolának, mely négy-öt nemzedéket lelkesített és ríkatott meg, ő volt az utolsó képviselője. Mint szónok valóságos zárókövét képezi a régi Magyarországnak.

Ah, boldog kor! Mikor még sírtak a beszédeken, mikor még a só is sósabb volt – ahogy mondani szokták –, és mikor még a művirágok is illatoztak. Elég volt egy szép mondat, egy kép (nem is kellett neki újnak lenni), egy hasonlat (nem is kellett neki jónak lenni), és a Ház extázisba jött, tombolt a gyönyörtől, mintha a Hymettus méheinek zsongását hallaná. – Hol vannak most már azok a jó, gyermekes, naiv lelkek, akik megrázkódtak, összemorzsolódtak egy beszédetől?! Mikor még maga a miniszter is, éppen Horvát Boldizsár, könnyekre fakadt egy támadó beszédetől s reszkető hangon jegyzé meg:

– Ha vétettem valamit, kész vagyok, mint egykor Sheridan, térdre borulni a parlament előtt s úgy kérni a bocsánatát.

Szenzibilis, finoman szőtt lelkű férfiú volt e Horvát Boldizsár, bizonyos szépirodalmi ízzel, mint ama kor összes szereplő politikusai Kölcseytől kezdve Szontagh Pálig. Valami fájó, borongós volt a szónoklataiban, melyekhez szép, tiszta hang járult üde csengéssel. Mindig panaszkodott, ez állott neki jól, s az arca is valamely panaszkodó jelleget öltött fel idők folytán. Chardin csak pástétomokat festett, s mégis híresek lettek a képei. Horvát Boldizsár mindig felhőket festett. Oh, a felhőket szeretik a magyarok.

Nekem magamnak nem nagy a véleményem az elmúlt szónoklati iskoláról, kivált annak magyar részéről, az egy Kossuthot kivéve, ki lángész volt, s a lángésznek mindegy, melyik iskolához tartozik. De ez iskola alapjában igen olcsó és primitív eszközökkel dolgozott. Nem annyira abban volt az iskola oszlopainak a sikere, hogy ők tartalmasak voltak, hanem inkább hogy a hallgatóik voltak tartalmatlanok. Csak annyira hasonlítottak ők az akkori francia és angol effajta szónokokhoz, mint a szűrszabó a nagy virágfestőhöz; virágokat alkot mind a kettő, de a szűrszabónak mindössze egy-két tulipánja és szegfűje van, s mindent szűrt ezekkel hímez ki, meglehetősen durva fonallal. Sokszor elég volt a hatásra, ha egy-egy Horvát Boldizsár-féle szónok elkezdte édes-bús hangján: „Valamint a terebélyes fa, mely ágait kibontja” vagy „Miképpen a csergedező patak, ha megdagadnak a habjai”. Hát ha még a „patak” vagy „patakcsa” szón is finomított a szónok és ilyenformán szötte-fonta lágyan: „Miképpen a kanyargó csermely”. Ez már sok volt, s elmaradhatatlanul kicsordult a bámulat a meghatott hallgatóságból:

– Istenem, de szép! Hogy bírta kigondolni?

De bármilyen véleménnyel legyünk is ez iskoláról, mely a régi klasszikus mintákon fejlődött, természetesen rosszul, mert ami abban a lényeges volt, éppen azt hagyta el, bármennyire helyes, hogy a hamis pátosz és a sok fölösleges cafrang a lomtárba került, mégis nem lehet minden kegyelet nélkül gondolni rá, mert a mienk volt, a mi múltunknak egy darabja, és mert e szónoklati levegőben sok nagy és nemes eszme érlelődött meg. És ez a fő. Mert a kemény-magos leves nem tartalmas étel, még ha mahagóni fa tűzénél főzik is, többet ér a szalmánál sültött pecsenye.

Nem, korántsem célunk lekisebbiteni e régi iskolát, mely egy kicsit szépirodalmi ízű volt, kivált a mai szónokok kedvéért, akik semmilyen iskolához se tartoznak. A szépirodalmiság nem is hiba, sőt szükséges az államférfiúban. Fák, melyek nem virágoztak, nem hozhatnak gyümölcsöket. A szépirodalmi ér megvolt Széchenyiben. Deák kitűnő elbeszélő volt nagy vénával, csak papírra nem tette az elbeszéléseit, lord Beaconsfield jelentékeny író volt, Bismarck kraftausdruckjai pokoli tűzre mutattak bent a lélek kráterében, I. Napóleon följegyzései, napiparancsai, rövid beszédei, mind-mind duzzadnak bizonyos írói erőttől, és lord Bacontól kezdve le egész Eötvös Józsefíg ki lehetne mutatni, hogy abba a vízbe, amiből az államférfiak ittak, mindig kellett lenni a Hippocrene forrásából több vagy kevesebb csöppnek.

Tehát ellenkezőleg, nem a szépirodalmiságot kifogásoljuk a letűnt szónoklati iskolában, hanem annak hiányát – amelyet aztán betanult banalitásokkal pótoltak.

Ha kifogásoljuk, hogy példát mondjunk, a francia asszonyok divatját, kik idomukat, ahol némi hiány mutatkozik, mesterséges cikkekkel pótolják, s ha dicsérjük az angol misseket, akik úgy hagyják termetüket laposan, ahogy van, ahogy a természet alkotta, ebben megjelöljük az elmúlt és a mostani szónoklati divat közt a különbséget, a mesterkéeltség és a természetesség közt, de ebből csak az következik, hogy akinek azok az igéző idomai a természettől megvannak, az magasan fölötte áll a mesterkélt gömbölyűnek és a természetesen laposnak.

Különben a Horvát Boldizsár pályája egy szép harmonikus egészet képez. Az, ami a lámpák előtt van, oly egyöntetű, mint egy minden ízében kidolgozott szerep. Az élet maga ritkán produkál ilyen egyenletes pályákat. Amit a fiatal szónok mondott 1848-ban, az ő vasmegyei dialektusában, melyet egész életében nem tudott elhagyni, ugyanazt mondhatta el 1888-ban, mint aggastyán; mindig és mindig a liberális tanok folytak ajkairól, és azoktól soha el nem tért egy hajszálnyira sem.

A liberalizmus úgyszólván vesszőparipája volt, mint miniszter is, bár éppen az igazságügyi tárcát vitte, nem volt annyira skrupulózus közjogi vagy általában jogi dolgokban, mint a *levegőre* nézve (az isten áldja meg érte a haló porában)...

– A liberális levegő a fő – szokta mondani. – Az, amit az ember belélegzik. A többi mellékesebb.

Senki se élvezte a népszerűség édességét annyi ideig és olyan állandóan, mint ő. Meglehetősen el is volt kényeztetve, úgyhogy mint miniszter nem bírta tűrni aztán a csipkedéseket:

Igazságügyér Horvát Bódi,
Kár, hogy olyan bécsi módi.

Fájt neki minden szó, minden szemrehányás. Pedig micsoda zefírek fűjdogáltak még akkor az ellenzéki padokból a mostani viharokhoz képest! Igazságügyi reformjait, bár azok vetették meg alapját a mostani komoly judikaturának, egyben-másban megkritizálták. Azt mondták, hogy ha valaki egy zsebkendőt elejt az utcán, ha azt vissza akarja kapni, két tanú, egy ügyvéd szükséges hozzá és harminc bélyeg. Nehéz volt a nemzetet hozzánevelni a rendhez, aki meg volt szokva, hogy eddig csak úgy a kocsiderékből mondjanak ítéleteket a szolgabírák. Horvát Boldizsár életének talán éppen ez a szaka volt a legkeserűbb, amelyik a legfényesebb. Érzékenységeért „Bódi kisasszonynak” nevezgette a cinikus Lónyai.

Lemondott a miniszterségről, de a parlamentbe visszatért nemsokára s életének egész alkonyáig legutoljára mint *Temesvár* képviselője vett részt a parlamenti tanácskozásokban, gyakran hallatva szép bús szavát még mindig tapsok között.

A szónoklati mód már elavult volt, amelyet ő használt, de éppen azért hatott az újdonság aromájával. Mint valami antik smaragdok és zafírek, úgy tündököltek, csillogtak az ő hasonlatai és metaforái. Szemei már homályosodtak az utolsó években, és mind jobban- jobban borult el előle ez a szép világ, amelyet az Isten napja bevilágít, megaranyoz. Csöndesen, észrevehetően, szomorúan közelgett az éj. De legalább kiélvezte a nappalt egész végig, talán a végénél is tovább.

Eleinte egy egész udvar kísérté haza az ülésekről. Boldog volt, kevély volt, aki mellette lépdegélhet, érezte, amint suttojják az ismerősei a háta mögött: „Ni, itt megy Horvát Boldizsár. Vajon kik azok, akikkel beszélget?”

Hát biz azok csupa miniszterek, csupa államtitkárok.

Később azután elmaradtak a miniszterek, és csak néhány képviselő kísérté haza, még később csak egy-egy képviselő nyújtotta karját a világtalan aggastyánnak, hogy hazavezesse. Rossz világ ez itt! A muslincák csak a körül a lámpa körül röpködnek, amelyik még nincs lecsavarva. Rossz világ ez itt. Kegyetlen sivár világ. A legutoljára már gyakran lehetett látni az ülések után, mikor a képviselők eltávoztak, egy aggastyánt, aki szorosan a fal mellett lapulva, néhol megfogózkodva egyedül botorkált ki a korridorig – ahol valamelyik szolga megfogta a karját és hazavezette. Így érkezett meg az ő alkonya. De mintha az övét küldte volna előre, az ő árnyéka mögött közelgett a liberalizmus alkonya is. Ketten lépegettek az éjbe.

*
* *

Különös volt az a régi idő. Sokat nem lehet abból megmagyarázni. Minden ember két emberből állt. Az egyik, aki otthon pipázott, a tigrisbőrön ülve, vagy esetleg egyforintos havannát szítt, méltóságos uramnak tituláztatta magát, gögös arcot vágott, ha a tükörbe nézett, még gögösbet, ha valami lateinert kellett fogadnia, szidta a lapokat, amelyek mindent kipiszkálnak, szidta a kormányt, amelyik mindent felforgat, fittyet hányt a jogegyenlőségnek és minden modern intéciónak, azonfelül úgy bánt mindenkivel, mint egy fáraó – és egy másik emberből, amelyik nem volt otthon, hanem a fórumon beszélt. Ah, ez a másik, ez egy önzetlen férfiú volt, egy apostoli alak, akinek semmi se kellett a világon, csak embertársainak jóléte, boldogsága. Akit egy szent idealizmus hevít, aki a szabadelvűség eszméivel impregnálva, a szabad sajtó, a humanizmus világító fáklyájával kezében képes életét és véréit feláldozni, hogy az isteni tanokat diadalra segítse.

Ilyen *kétféle* emberek voltak a közvetlen elődök. Ünnepi pózban modern emberek, otthon a hálókabátban a régi táblabírák vérei. A Klauzálok, a Gorovék, a Mikók és mind, mind, ahányan csak voltak. Egy nagy öncsalás volt a zászló, melyet lobogtattak. De egy szent hazugság, melyben mindenki hitt. Valahol Páduában, mesélik, volt egy torony, amelyen négy galamb volt kifaragva. A babona azt tartja, hogy aki az ő apjának igazi fia, az öt galambot lát. Ennélfogva Pádua minden olyan lakosa, aki valamit adott magára, makacsul ragaszkodott ahhoz az állításához, hogy ő öt galambot lát.

A páduai tornyon nem lett azért öt galamb, de Magyarországon megtörtént a csoda, hogy liberális módon rendezték be országukat a magyar nemesek – és ragaszkodtak ahhoz az állításukhoz, hogy ők liberálisok élet-halálra. E nagy nemzeti *hangulat*, mely minden más érzés érvényesülését elnyomta, magyarázza meg, hogy ha mi a pszichológia eszközeivel meg akarunk világítani egy közéleti alakot e korból, úgy a közgyűlési mentéjében, mint otthon a karosszékében, megmagyarázhatatlan ellentétekre bukkanunk és felkiáltunk keserűen:

– Nagy komédiás volt ez az úr!

Pedig talán igaztalanok vagyunk. Hát nincsenek a természetben titkos erők, melyek az embert akarata nélkül kényszerítik mozogni, forogni és azt cselekedni, ami neki szuggerálva van – ha egyszer azt a közgyűlési mentét magára veszi[?] Azért hát ne tessék csodálkozni most se, hogy Horvát Boldizsár éppenséggel nem volt az a borongós bús hazafi, akinek látszott, se talán az a liberális apostol, aki mindig a hazáért és az emberiségért imádkozik.

Egy epikureus volt, egy nevető bölcs és egy nagy gurmand.

Jellemzésül említtem itt fel egy ebédjét – mely örökké emlékezetes marad rám nézve.

Az öreg úr fölséges asztalt tartott, híres volt jó borairól és finom szivarjairól. Hát még hogy tudott adomákat elmondani.

Először voltam hozzá meghíva egy vasárnap délután, éppen azon a napon, mikor a gróf Lónyay Menyhért temetése volt. Ez okból át is tette az ebéd idejét három órától egy órára, amiről levélkében értesítette vendégeit: „feledhetetlen barátom és minisztertársam temetése folytán stb.”

Mindig szomorú, ünnepélyes embernek képzeltem őt, akinek lelke folyton a magas régiókban jár. Nagyon meg voltam hát lepve, hogy a legszeretetre méltóbb causeur, akit csak képzelni lehet, s nincs az a dévaj vén francia márki, aki finomabban és pikánsabban tudná a férfi-vendégeit mulattatni.

Minden pompás volt, a szarvasgombától kezdve egész a kávéig. Azonfelül a legcsapongóbb jókedv. Az öreg úr szellemes ötletei, mint a rakéták. Mindnyáján fel voltunk villanyozva. Az öreg úr éppen egy vidám történetkét mesélt tele ötletekkel, csintalanságokkal. A poharak

csengtek, a kacaj ki-kitört, mikor egyszerre csak kihúzza az egyik vendég, Láng Lajos az óráját, és így szól:

– Ohó, hisz mindjárt három óra. Kezdődik a temetés. Ne induljunk meg, Bóci papa?

– Mindjárt, mindjárt – szól oda egy türelmetlen leszerelő mozdulattal, mint minden szenvedélyes elbeszélő, ha megzavarják.

S azzal, föl sem véve a zavaró incidenst, tovább folytatta pajkos játszi mosollyal a vidám kaland elbeszélését, míg végre elcsattant a poénja, s fölharsogott a kacaj. Ő is kacagott, mint a zuhatag, egészen nekivörösödve.

S akkor egyszerre odanéz Lángra:

– Mit is mondtál csak? Igen, igen a temetés (arca egyszerre komoly lett és szinte átszellemlült). Hát igen a temetés. Oh, istenem! (és egy könnycsepp hasadt ki még akkor tiszta kék szemeiből). Hát menjünk urak – szólt tompa, bánatos hangon, mely a levegőt is megrezgettette.

Mindnyájan felálltunk. Ő indult elől, és amint tekintete egy a falnál álló hűtőre esett melyben néhány pezsgőspalack állt villogó arany sipkával, keserű, szinte fuldoklásba átcsapó hangon felkiáltott:

– Szegény Menyus, de rosszkor haltál meg!

Sohase felejttem el azt az arcot, azt a hangot, mely olyan gyorsan tudott átváltozni vígra, szomorúra, megrikatni, megkacagtatni és extázisba hozni.

Kétségtelenül nagy, vonzó talentum volt Horvát Boldizsár kivel egy szónoklati iskola tűnt el végképpen, kit hízelgéssel, tömjénnel vettek körül az emberek, míg erős volt, hatalmas és befolyásos, de akit a feledésbe taszítottak, mikor öregedett és megvakult. Őt bizonyára ez a vakság is csak bölcsebbé tette. Meg kellett vakulnia – hogy jobban lásson.

Látott mindent. Többet, mint kellett volna. Kegyetlen világos éj volt az övé. Állj a helyére most te másik, aki feketébb vagy, szelídebb és örök.

MINDENSZENTEK¹⁹

Mindenszentek napja. Csöndes őszi hónapban, melyet a tél szülőjének tud a tapasztalás, de még idilli szép időnek mutat egy-két hervadó mályvarózsa. Mindenszentek napja. Csöndes őszi nap, melyet ünnepnek nevez a naptár, de gyásznappá tett a szokás. Mindenszentek napja. A bús városi fák alatt emberáradat gomolyog ki Isten szántóföldjére, mely a ki nem kelő magra tanít, a temetőbe. És ünnepi ruhát visel a tömeg, még hozzá ékeskedvén sok koszorúval is, de az út a síráshoz vezet. Őszi idő íme fénnel és ridegséggel, ünnepnap gyásszal és bánatos emlékezéssel, vasárnapi kabátok, teli kávéházi szaggal, de ma könnytől öntözöttek, s a temető kapujában egy-két rendőr, ki arra ügyel, hogy a holtakat látogatván agyon ne nyomják egymást az élők. Évszak, nap és emberek teli ellentétekkel a komor novemberi földön, mint nagy összefoglalójuk, az élet. Mindenszentek napja. A végzet ezen a napon is suttog az őszi lombok között: „Nincs tiszta öröm, és nincs abszolút gyász a földön. Míg eléred ezt, csak járj ünneplő köntösben és hullajts selyemruhádra könnyet; gyászt és vidámságot, viseld elkeverve e kettőt.”

Mindenszentek napja. Már szürkül künn a szomorú zöldben, és lámpák gyúlnak ki a sírfeliratok alatt, melyek azt hirdetik, hogy mindenki jó volt. A gögös, a gyűlölködő, az irigy, a

kapzsi, a háládatlan, a durva, mind jó volt. Az egyistenthívők temetőiben mintha Mercurius, az olympusi hazug faragta volna az aranybetűk teméntelen sorát. Hazug betűk, meg nem érdemelt obeliszkok, szürke gránit fekete lelkek fölött, és aki odaáll a kegyeletes lángok közé, mégis hisz a hazug betűnek s a hívó ciprusfával együtt szomorkodik. Miért hát visszagyűlölködni, visszagőgösködni, mikor a végén úgyis megtagadjuk, amit tudtunk, és elhisszük, hogy mindenki igaz, aki csak volt. És a világos estében távoli énekszó is hallik, lelkes ifjak zsolozsmája, mely porladó nagyok hamvainak szól. S a gyászdalok után beszél egy-egy feketeruhás szónok, s a többiek mélyen meghatottak. Pedig nem ismerték azokat, akiknek síremlékét megkoszorúzzák, s az érdem, a tudományos vagy politikai érdem nem lágyít el senkit. De itt holtakat ünnepelnek, s a holtakat kell szeretni, ebben múlják ők felül az élőket.

Mindenszentek napja. A sírok közt nincs is különbség, e mai estén mind egyformáknak látszanak az oltári fényben, csak egynehány magaslik ki a többi közül, mint megannyi fekete oszlop. Vége az ilyennek tán a fellegekbe ér, de elvész a sötétben, mert addig nem is látjuk. Kivilágítatlan nagy tömbök ezek; a mi gyöngye kezünk csak idelelni tud mécseseket állítani, azoknak a fellegekbe érőknek nem sorsuk a köznapi kegyelet. Dicsőség keresője, nézz rájuk és okulj e komor nagy oszlopokon, akik kiváltak a tömegből, s ezért most nincs részük a mindennapi pietásban, mely idelelni szóródik el alacsony sírhantokon.

A halál mezejére az idén is beállított a gondviselés egynémely ily hatalmas oszlopokat. Az éjszakai szemhatáron is áll kettő. Az egyiket a tenger vize öleli körül, a másikat a hallgatag szász erdő. Az egyik, míg élt és emlékek meg nem kövesedett, szét akart törni délen egy nagy bizarr országot, a másik meg a nyugaton széttört részekből összeállított egyet. Nagyok voltak mind a ketten, hogy nagyságuk hallatára szinte megborzongott az élő. És most is nagyok és sokáig dönthetetlenek, de nagyságuk láttára, dicsőség keresői, nem veszítek-e észre, hogy mennyivel melegebbek az apró sírok? Nem látjátok-e, hogy e nagy oszlopokon az arany betűnek nincs joga a hazugságra? Nem látjátok-e, hogy a rendkívüli nagyságnak, amelynek értelmezéséhez mindenki hozzászól, nincsen kegyeletből való takarója?! Dicsőség keresői, a holtakat szeretni kell, ebben múlják ők felül az élőket. De aki már életében felülmúlta az élőket, az holtában készüljön el a kiegyenlítésre. És legyen elkészülve arra, hogy komor magányosságát heves gáncs és kisebbitő beszéd fogja körülvenni, mikor a jelentékteleneknek virágot és mécseseket hoznak. A jelentéktelen halála után a szeretetét, a nagy ellenben az ítéletét. A középserű, az mint rendesen, akképp itt is, inkább a kicsinyekhez csatlakozik.

Mindenszentek napja. Még el sem következik az éjfél, és már magányosan pislognak a mécsesek a sírdombokon, csak imitt-amott lángol fel valamely nagyobb világosság: a koszorú szalagját égeti el a viaszgyertya. Nincs, aki eloltsa, a temető éjjelre üres, az emberek hazamentek levetni a vasárnapi ruhát, melyet egypár órára együtt viseltek a gyással. Jó, hogy csak kurta órákból áll e szomorú este hangulata. Hogy az élet mindent elvegyít s a gyászt is ügyesen helyezi el a nagy quodlibetbe. Hogy amit emberi nagyságról, háláról, jutalomról és élve maradottak szeretetéről tartani kell, hogy az nem egy nagy gyászfétyol, az egészet letakaró, hanem csak a végtelen tarkaságból imitt-amott kilátszó fekete csipke.

A BÉKEANGYAL²⁰

Erzsébet királyné szobra Budavárában fog állni, a múltak emlékezetes helyén, hol lassankint nemzeti ereklyéink mind egybegyűlnek. Megszentelt helyeken megszentelt szimbólumok, arany jelvények és királyi szarkofágok, régi tornyok és új tündérpaloták között középen fog állni a királyasszony szobra; a Szent György téren, a Hunyadiak történeti porondján, hol egy

szomorú emlékü vasszobortól kér helyet. Mint márvány avagy mint ércalak jó Erzsébet vissza, s midőn már géniusszá vált, folytatja azt, amiért életében dicsőítettük: ahová lép, ott el kell tűnni mindennek, ami a dinasztia és nemzet régi meghasonlására emlékeztet. El kell tűnni a gótikus alkotványnak, amit sokáig keserű volt néznünk; Erzsébet érkezére lomtárba kell vándorolni a szobornak, mely a bomba-tábornokot dicsőítette Magyarországon, a tettést a tett helyén, hogy annál metszőbb legyen az emlékeztetés. Így akarja a király, jó óráikban így akarták ezt jó tanácsadói, és száraz hivatalos betűk így közlik e könnyre fakasztó újságot ma Magyarországgal.

A királyné szobra Hentzi szobra helyén, örökös szomszédságában a szent jobbkéznek és a szentkoronának! Lám, Erzsébettel és Erzsébet kedvéért mily egyszerű megoldása következik annak, amit évtizedekig igen nehéznek és igen komplikáltnak mondtak. Aminek annyi vitéz tábornok és aggodalmas miniszterelnök nem lelte meg nyitját, amiért lelkes ifjak szókat és vén gyerekek még puskaport is pazaroltak, amit kanóccal támadtak és gyújtó beszédekkel. Ez most egy holt királyasszony emlékének enged; a vaskolosszus megmozdul és csörömpölve útra indul egy csendes hadi zugba. Csuda sincs ebben. Ő, az érkező, ki drága ereklének jó most, életében még a vaskolosszusoknál hatalmasabbat is mozdulatra bírta: egy egész nyakas nemzet szívét.

A szobor páratlanul melegen fölkarolt ügyében íme megtörtént hát az első örvendetes intézkedés; ami vágy volt milliók lelkében és bizonyosság, de e mai napig még minden részletében bizonytalan és kivitele tekintetében egészen ismeretlen, az mátol fogva igazi cselekvés, amelynek irányát a király adja. Kívánjuk is, hogy akik ezután még hozzáteszik a maguk ízlését és bölcsességét, hogy azok se rontsanak el semmit A főséges magaslatról méltó főségben nézzen alá a méltó emlék. Szobraink között a legkedvesebb, legyen művészileg is a legdiadalmasabb. Erzsébet márványban és ércben is koronát hordjon. A megdicsőült, aki mellett most együtt áll szemünkben az élő, a király. A sceptrummal, a varázsvesszővel, mit bölcséjébe tettek, mily művészettel bánik ő!... Mert lojalitást teremteni a királyoknak könnyű. A gondviselés kezükbe adott minden arra való eszközt, ragyogást, hatalmat, erőt és osztó bőségszarut. De a lojalitás láttára hányszor zokog is az erkölcs és az emberi méltóság szelleme, aki diszharmonikus képet néz: egyik oldalon koronás bálványt, másik oldalon csúnya tömeget, amely megalázza önmagát és embertelenül szolgálalkú. Ferenc József király nem ilyen visszatetsző csoportban áll mivelünk, az ő hűséges magyarjaival; ő és mi nem ilyenek teremtettük meg a lojalitást, az erkölcsiség géniusza bátran reánk nézhet. Mi lovagi tetteket viszonzunk hódolattal, mi, mint egy egyetlen férfiúvá olvadt nemzet, időnkint a férfiúi nagyság előtt hajladozunk. Avagy a könnyező előtt állunk és vele együtt búslakodunk, és ez a könny és amaz a hódolat emel, nem alacsonyít. Boldog király, akinek nem kell megundorodnia az alázatosságtól, boldog nemzet, amelynek nincs oka szégyellnie a lojalitást. A sok bajok közt ilyen ő, és ilyenek vagyunk mi ma egy percre.

FERENC JÓZSEF MINT ELBESZÉLŐ²¹

Zsófia főhercegasszonyt, felséges királyunk anyját balul ítélték meg apáink, tartván őt a magyarok ellenségének. Lehet talán, hogy a későbbi események azzá tették, de tény, hogy már 1844-ben ő sürgette, hogy a kis Ferenc főherceg (trónra léptéig királyunk csak a Ferenc nevet használta) tanulja meg a magyar nyelvet. Az anyai lélek próféta. Talán megsejtette, hogy a fia trónra jutván inkább lesz egykor magyar király, mint osztrák császár. Tanítójául csakhamar tisztelendő nemeskéri Kiss Pál udvari káplán szenteltetett ki.

A szittyai idióma nehéz kenyér, lassan ment a munka, de a fiatal, nyúlánk főherceg rendkívül szorgalmas volt, s példabeszédes jellemvonása, a nagy kötelességérzet már mutatkozni kezdett. Két év alatt behatolt a pogány misztériumokba, és 1846-ban már önálló magyar dolgozatokat írt az elbeszélői genre-ben, melyeknek impurumját ereklje gyanánt őrizgette fiókjában Kiss Pál, kiből később nagyváradi kanonok lett. S ez a fiók csak ritka kedves vendége előtt nyílt meg, akinek eldicsekedte:

– Itt vannak az én kincseim.

Magok a letisztázott füzetek pedig állítólag Bécsben, a családi levéltárban vannak örök emlékül elhelyezve, a II. József és I. Ferenc irkái és tanszerei mellett.

Ferenc József vagy Ferenc főherceg, ahogy dolgozatait aláírta, két krónikaszerű tárgyat dolgozott fel: „Mátyás király vagy a cinkotai icce” és „Miksa császár Mainzban”.

Olvastam mind a kettőt, valóságosan fölhabzsolva szememmel a királynak már akkor kalligrafikus gyöngybetűit. Igyekeztem betekinteni gondolataiba, érzéseibe, s előttem állott az egész kép a múltból, az írás fölé hajlott szösze fej, a szelíd kék szemekben merengéssel világverő Mátyás régi dicsőségén, régi kalandjain.

A főtisztelendő úr veres tintával javított itt-ott a szövegben – néhol ő is rosszul. Felvidéki ember lévén, körülbelül úgy néz ki a dolog, mintha például Matuska Péter tanítana egy főherceget magyar nyelvre. De a nagy igyekezet és siker félreismerhetlen, mert a fenséges növendék immár folyékonyan beszéli el a híres cinkotai kántor furfangos ötleteit. Igaz, hogy hibákat is ejt. Hogyne! Ezek a szerencsétlen magyar igék! A kitanulhatatlan hajtogatásuk! Az állhatatlan „meg”, mely mint a kiskutya, hol előtte, hol utána szalad az igének. Hát még a határozatlan és határozott mód! Hát az a sok dupla t meg l. És azt örökké eltalálni, hova tegyen az ember belőlük kettőt, és hol elég egy is!

De az eredmény mégis meglepő. Két év múlva Ferenc főherceg nemcsak beszélni, hanem már elbeszélni tud s néhol egy-egy népies szót is elejt.

Érdekes ez 1846-ban. Még Petőfinek is szemére vetik ebben az időben a pórias szavakat, s Ferenc József már használja. Azzal kezdi kis beszélykáját: „A cinkotai pap egy nap *átballagott* Cinkotáról Budára, hogy Mátyás királytól valamely kedvezményeket *szorítson* ki a helységnek, mely másfél órát fekszik Budától.” Íme, egy mondatban két népies szó, amiktől még fázna az akkori írástudók, a Petrichevich Horváth Lázárok és Vahotok. De tisztelendő Kiss János nyilván nem félt s úgy adta elő a nyelvet, ahogy ő összeszedte a könyvekből meg a néptől vegyesen. Nem volt egészen járatos a nyelvben, azért tanította jobban. Vagy az is meglehet, hogy a népies szavakat Palatinus Pistától szedte fel a tanulékony főherceg.

Az előadás a két dolgozatban elég ügyes, a forma tömör és kerekded, van érzéke a főhercegnek az iránt, mi a lényeges, s abból nem is marad el semmi, viszont nincs semmi fölösleges sem. A két történet úgy van elmondva, hogy semmi se hibázik, és semmi se rontja vagy zavarja az értelmet, hanem az élénkségnek, a fordulatosságnak nincs nyoma, az egyéniség nem látszik még mikroszkópon se. Könnyű lett volna megjósolni, hogy az előkelő növendékből sohase lesz nagy elbeszélő. Aminthogy nem is lett. De lett belőle nagy király. És az is csak valami.

Örülnék, ha e kis közlemény valamilyen módon feljutna a királyig.²² Édes mosoly ragyogná be arcát, hogy az ötvenkét éves homályból hirtelen eléje toppan a tanulószoba a tisztelendő Kiss Pál jámbor alakjával. Eszébe szökkenne sok nagy gondjai fölé a szép rokokó történetke a találós kérdéseket föladó királyról. Mikor még az volt a legnagyobb gondja. Aztán, úgy képzelem, sok minden együtt hasadna ki az emlékezés hegyéből ezzel a pensummal. Olyan is, ami előtte volt, olyan is, ami utána jött.

Ez a kis adoma volt talán az első lépése hozzánk. Nem is tudott róla, mégis az lehetett. A tárgy, igaz, hogy igénytelen, egy nagy iccéről Cinkotán és egy királyról, akit a kántor felülmúl elmésségben. A tisztelendő úr nyilván csak olyan közömbös dolgoknál maradt, amelyekben nincsen tendencia se ide, se oda. De az Isten áldja meg ezért is. Háttha mégis ezekből hullt a finom lélekbe az a mag, mely Ferenc Józsefet szinte Mátyáshoz hasonló királyává tette a magyaroknak? Ki tudná azt, mi miből támad? Hiszen a mi fiaink is rendszerint a Mátyás-legendákból szívják magokba a magyar érzés mézét.

Az első történet még azért is érdekes, mert a leendő magyar király nem úgy írja meg a Mátyás-adomát, ahogy a mi krónikáinkban van. Mátyás király nálunk ezt a három kérdést adja fel:

Hol kél föl a nap?

Hol van a világ közepe?

Mit gondol a király?

Fölséges urunk fiataalkori elbeszélésében ellenben marad az első és utolsó kérdés, de a középső módosul. Mátyás ugyanis azt parancsolja a cinkotai papnak – illetve kántornak, aki incognitóban helyettesítette:

– Nyúzza meg a követ!

Mire azt feleli Cinkota agyafűrt mestere:

– Nagyon szívesen, de előbb vétesse a vérét fölséged.

Nagyobb baj van a másik történettel. Mert ebben már nemzeti sérelem is előfordul. A „Miksa császár Mainzban” című történet semmi egyéb, mint a Mátyás és Holubár ismeretes históriája.

Miksa császár ugyanis Mainzban mulat, ahol a német nemesség környezi és ünnepli. Odavetődik azonban (a király saját magyar szavai) egy Brizé nevű francia lovag, aki három napon át szidalmazta a németeket és hadi fegyvereik dicsőségét, mondván:

– Álljatok hát ki ellenemben, ha olyan vitézek vagytok!

És senki sem akad, aki a garázdálkodó, nagyszájú Brizét megfenyítse, vagy vele szembe szállni merjen, midőn végre harmadnapon előjön az a bizonyos leeresztett sisakrostélyos levante, aki megví vele és legyőzi. A lelkesült tömeg előtt leveszi sisakját, s mindennek nagy csodálkozására előtűnik maga Miksa császár.

Nyilván az egészben tisztelendő Kiss Pál úr a hibás, aki a két Mátyás-anekdotából az egyiket odaajándékozta az osztrákoknak. (Jut is, marad is még Mátyásnak elegendő.) Gondolta magában, ha már sok egyébünk náluk van, miért ne legyenek ott a legendáink is. Talán az is hozzájárult, hogy a krónikát úgy, amint történt a cseh Holubárral, a csehek iránti gyöngédségből se lett volna tapintatos az ifjú főhercegnek előadni. Egy udvari káplánba kellene bújnunk, hogy a motívumait eltaláljuk.

De minthogy azt nem lehet, hát ne aprehendáljunk érte Kiss Pálra. Ha nem lett volna becsületes, jó magyar ember, ha nem ide húz a szíve, hát bizony a nagy iccét is éppúgy odaajándékozhatta volna Klosterneuburnnak vagy Kretzendorfnak.

Örömet okoz ez minden magyar embernek, s maga a király is szívesen gondolhat most ősz fejjel, nagy történelmi névvel, a magyar nemzet mély szeretetével koszorúzottan, első magyar beszélyére, melyben azt a kérdést téteti Mátyással: hol kél föl a nap?

Háttha elgondolkozik e kérdés fölött, mely négyszáz év előtt lebegett egy király ajkán, és ő maga is felteszi önmagához és mindenkihez: hol kél föl a nap?

És egy belső hang feleli, és még hozzá minden okos államférfi is azt feleli:

– Fölségednek Budán.

A RÉGI PÖR²³

Nagyon régi a pör, amely megint dúl és ellenségeskedést csinál a magyarok közt. Nagyon régi, csak hogy mindig más ruhában jelenik meg, s azért nem ismern[e]k rá. Szoborügy, zászlóügy, címerügy, kardbojt meg zsinór affér, vagy más hasonlatos szép nevet kap, ha újra meg újra előkerül, és a régi történet mindig újjá vedlik. S akik nem ismernek rá a régi legényre, tanakodnak rajta, hogy kinek feje vétessék miatta.

Most Bánffy és Krieghammer közt ingadozik a közvélemény, amelynek mindig jólesik a levágott fej. A favorit határozottan Krieghammer. Már neki lóg is egy kicsit a feje, vagy legalább erősen meggörbült. Csak a nagyon vérmesek reménykednek olyanformán, mint hajdan Brankovics György, a szerb despota, hogy egyszerre két levágott fejet kapnak két aranytálcán.

Pedig hát régi a pör, amelyért új fejeket kérnek. Erdély Sándor nem találja nyomát a pörös akták közt. Még Zápolya korából való. Amikor még Szapolyai János nem kellett a magyarnak, mert drága király lett volna nagyon. A másik olcsóbb volt, az kellett: Ferdinánd, akinek már volt kész hadserege.

Ez a kész hadsereg! De sok bajnak lett a kútforrása! A frigy a király és a magyar nemzet közt ennél a pontnál gyöngült meg legtöbbször. Okos magyar politikusok és okos királyok századok óta keresik a ragasztóanyagot, de csak mégse bírtunk összeforralni. A király is mondta, a törvény is mondta, a politikai vezéreink is mondták, hogy ez a hadsereg a mienk is. De mi mindig csak azt tudtuk, hogy azért a mienk, mert ő költi el a pénzünket. Maga a hadsereg, úgy látszik, ezt se tudja.

Ma is ez a régi pör van előttünk, de már szelídebb alakban. Nem a hadsereg bántott, hanem a hadseregért egy öreg katona, aki mint miniszter bizonyos fokig a parlamentarizmusnak is egyik kereke. De ez az öreg katona se azért vétett ellenünk, mert nem szeret, vagy nem becsül, hanem mert a hadsereget jobban szereti, s mert azt hitte, hogy a hadsereggel igazságtalanság történt *a mi kedvünkért*. Elcsúszott a tolla a kormányzás művészetében, mert katonalélekkel fogta meg.

A hadsereget bizonyosan megbékítette, de a bársonyszékét, úgy látszik, elvesztette ezzel. Nem lehet csudálni, mert azonfelül, hogy ez az ügy mindennél kényesebb volt, egy igazi diplomátát igénylő, a mi monarchiánk kormányzása az ő szerencsétlen kettős formájában talán a legnehezebb a világon. Divergáló érdekeket egymás felé hajlítani, disszonáns hangokba harmóniát hozni szinte emberfölötti vállalkozás. Hát még ha egy harmadik hatalom is szegődik a kettő mellé, mi lesz akkor? Olyan szomorú és tanulságos példa áll előttünk a kontinens nyugati sarkán. Pedig ott nemzeti hadsereg, az, amely öli az országot. Nincsen se erő, se hatalom, se akarat, nincsen nyugodt fejlődés és biztos haladás, mert duzzog a hadsereg. A francia kormányokat a hadsereg buktatja meg, Franciaország sokszoros megalázása a militarizmus elhatalmasodásának az eredménye.

Előttünk az intő példa, őrizkedjünk a veszedelemtől. Ezért is buknia kell Krieghammernek, hogy el ne hatalmasodjék a két hatalom között a harmadik: a militarizmus. Mert országok kormányzása és vezetése minden időben súlyos feladat volt. Kétszeresen nehéz, ahol két hatalom érdekszférái összetalálkoznak. De lehetetlen és elképzelhetetlen, ahol egy harmadik ékelődik a kettő közé. Mintha csak az óramű egymásba fogódzó fogaskerekei közé kavicsot dobánk.

Kettőt tanuljon meg a hadsereg a Hentzi-ügyből.

Először: Az osztrák császár és a magyar király egy személy. Amit a magyar király mond, azt tiszteletben tartja az osztrák császár. Hogy duzzoghatnának érte hűségesei szolgálói?

Másodszor: Aki szent, az legyen makulátlan. Ebben nincs fokozat, mint a becsületben. Keressenek hát más hőst a nevedő ifjúság számára, követendő példának. Olyat, akinek az emléke nem sért senkit. Aki mindenkinek nagy, mindenkinek hős, mindenkinek derék katona. Vagy ilyen talán nem volt a hadseregben? Hiszen akkor a diadalmas oszlop nem dicsőséges emlék, hanem szegénységi bizonyítvány...

Ezek a tanulságok szűrődnek le a hadsereg számára. De azért vonjuk le mi is a tanulságokat, mi telhetetlen civilek. Most már könnyebben tehetjük, mikor a szenvedélyek kissé elültek.

Mi megkaptuk a teljes elégtételt. Ha el is felednők, hogy hova jön a Hentzi-szobor, hogy kiviszik az Isten háta mögé, megmérhetetlen messzeségbe, ahová a madár is csak pihenni jár. Ha el is feledjük, hogy falak mögé jön, elzárt térre, tisztán katonai területre. Elviszik a Szent György térről, elviszik onnan, ahol évtizedekig a szemünket sértette. Hogy hova viszik, csak másodrendű kérdés, mert az elvitelben magában van a degradálás. És degradálás volna az elvitel még akkor is, ha a bazilika tetejére vinnék, kétszerte magasabb helyre, és ha szín-ezüstből öntenék újra.

Mit most már a hely azzal a faktummal szemben, hogy szekérre rakják és elviszik! Mintha Janszky generálistól, mikor megsértette a nemzetet, kimondta volna a legfőbb hadúr, hogy ezért a sérelemért bűnhődik és degradáltatik. S akkor előállnak az ujjongó magyarok közül a nagyobb magyarok és elkezdenek egymásra licitálni. Hogy ne ezredes legyen Janszky, hanem csak őrnagy, vagy százados, vagy kadét. És a legszélsőbb azt kívánná, hogy csak törzsőrmester lehessen.

Legyen már vége ennek az áldatlan licitációnak. Ne alkudjunk tovább. Ad acta ezt a rég[i] pört. Vagy ha mindenáron pörösködni akarunk, menjünk vissza egészen Szapolyai Jánosig és első Ferdinándig.

BAROSS GÁBOR SZOBRA²⁴

Holnap megint megjelenik az alakja a magyar nemzet előtt, a maga egyszerűségében, a maga energiájával, amellyel dolgozott, s amelybe belehalt.

Mintha puha a[n]yag lenne Baross Gábor szobrához a bronz; vasból kellett volna kikovácsolni, az jobban illett volna hozzá, aki kemény volt, hajthatatlan volt egész életében és ugyanazt a hasznos szolgálatot végezte, mint a vas a gazdaság körében.

Csodálatos magyar ember, aki a maga példájával akarja nemcsak hirdetni, de be is bizonyítani, hogy a munka nemesít, a munka kötelesség. Sőt azt is bebizonyítja, hogy a hazát cselekedetekkel kell szeretni.

Ami kereskedelmi és közlekedési politika van ebben az országban, mind visszavezet Baross Gáborra, aki a tetten kívül csak egyet szeretett még: a dicsőséget, amelyet két kézzel nyújtott neki a nemzet életében, s amelyet most szobra fog örök időkre hirdetni a Keleti pályaudvar előtt.

Talán sejtette, hogy oly hamar kell majd visszavonulnia az örökös nyugalomba, azért dolgozott annyit, azért szomjúhozott annyira a hír, az elismerés után. Ami hibát követett el, mind ebből a lázas sietésből származott.

Ma csak óriási érdemeit látjuk; hibái közül csak azt az egyet fájlaljuk, hogy halálra dolgozta magát és elment közülünk, amikor még annyi szolgálatot tehetett volna az országnak.

A szobor, igaz, tanít az is, int az is, de annak a parancsát – ki tudja – megfogadják-e az utódok? Hej, amíg az élő Baross maga nyújtotta ki kezét olyan parancsolóan, reszketett, aki a közelébe került és engedelmeskedett va[k]on. És szintén dolgozott, csöndben, az ő parancsa szerint.

És amikor behunyta szemét az a hatalmas ember, hányan állottak elő, verdesvén a mellüket, hogy ők alkották, amit Baross neve alatt ismert a magyar világ. Magyarország ím megadja a feleletet az ő követeléseikre, amikor e szobrot felállította.

Az illavai temetőben pedig hideg szél tépdesi a fák gallyát, és egyhangú zúgása ma olyan, mint tegnap volt és tegnapelőtt volt.

BAROSS GÁBOR²⁵

Leleplezték a szobrát annak az embernek, aki eltaposta örök időkre azt a hamis tételt, hogy magyar embernek az egész gazdasági életből csak az ekeszarva való. Ott áll ércbe öntve annak a hatalmas férfinak az alakja, akinek egész élete csupa cselekvés volt és csupa eredmény.

Nem esszét akarunk írni Baross Gáborról, aki a Trencsén megyei szolgabírószágon kezdte és nem végezte sehol, mert az idők végéig él a magyar nemzet hálás emlékezetében.

A trencsénieknek nem tetszett, hogy is tetszett volna, amikor oly édes a mi magyar mottónk: *quieta non movere*. Ő pedig megmozgatott mindent, még a leghagyományosabb slendrián szentséget sem kímélte. Felküldték hát Pestre képviselőnek, ott majd csak lecsillapítják a nagy tetterejét.

És nem csillapították le, de felfokozták, úgyhogy felemésztette a munka az élete mécsét épp akkor, amikor legnagyobb szüksége lett volna a nemzetnek a világosságára.

A sors úgy akarta, hogy kereskedelmi miniszterré legyen; oda állította őt, ahol a legkevésbé tud teremteni a magyar nemzet géniusza. És ő ott alkotott nagyot. Ha máshová állítja a kötelesség, ma egyéb érdemekért leplezték volna le szobrát, de a munka, a siker és a monumentum más téren se maradtak volna el. Mert ezekre predestinálta őt a nemzet jószágos végzete, neki magának kegyetlen fátuma. Az a fátum: mely a kötelességnek és a dicsőségnek imáadásából eredt.

Csak le kell írni egy mondatban a tényt, hogy tizenkét év alatt a tótok szolgabírájából Magyarország első és a világnak is legmerészebb közlekedésügyi politikusa lett Baross Gábor: és minden magyaráztatás nélkül lelkünk előtt van a vasminiszter legnagyobb dicsérete és a magyar ember indolenciájának legnagyobb kritikája. Ilyen végtelenül becses matéria van ebben az országban, és mégis ott kellett lenniök legfontosabb gazdasági érdekeinknek, ahol Baross találta azokat, amikor átvette gondozásukat! És még nagyobbodnék a dicséret, és még súlyosabbá lenne a gáncs, ha ugyanoly egyszerű szavakkal fel lehetne tüntetni azt is, hogy mily helyzetben volt Magyarország kereskedelmi és közlekedési politikája akkor, amidőn őt év multán ezren meg ezren kísérték egy fekete kocsit Budáról a Lánchídon keresztül,

fájdalommal és nagy megilletődéssel, mert akit azon a kocsin vittek: egykor Baross Gábor volt. Ennyi fejlődési erő van ebben az országban, ennyire tud emelkedni öt év alatt, ha van vezetője! És mégis!

Az akarat zsenialitását hirdeti szobra ott a Kerepesi út végén, annak a hatalmas közlekedési vállalatnak a szívében, amelyet ő tett naggyá. Szimbóluma léssen e szobor annak a kvalitásnak, amelyre oly nagy szüksége lenne ez országnak, s amelyhez oly lassan tud csak eljutni a maga keleti nyugalmisságából. Csodát fog hirdetni ez a bronz, azt, hogy volt egyszer egy magyar ember, aki belehalt a munkába, aki dolgozott egymaga százak helyett és megkövetelte tisztviselőitől, hogy dolgozzanak ők is egy emberre valót. Csodát fog hirdetni ez a monументum, regélni fog egy olyan magyar emberről, aki *ma* akart megtenni mindent, aki nem ért rá semmire, aki mert elsőnek lenni, akinek volt vakmerősége ahhoz, hogy ne várja meg, mit tesz a külföld, hogy aztán mi majd harminc év múlva békésen utánozhassuk.

Nem írunk, nem is lenne bátorságunk panegyrist írni a vasemberről, talán a szobra is leszállana márványalapjáról, hogy megfenyítsen, ha nem az igazat mondjuk az ő alkotásairól. De nem lenne helyén az sem, hogy szakembernek való bírálatot mondjunk egy-egy művéről. Megtette azt az idő, amely hol itt, hol ott módosított valami keveset az ő hagyatékán, hol itt, hol ott pótolta valamit abból, amit ő elmulasztott vagy meg nem látott. Hisz ma már annyira beleéltük magunkat az ő alkotásaiba, hogy szinte el se tudjuk gondolni azokat az idők, amikor nem így volt, és el se tudjuk hinni, hogy csak tizenegy esztendeje, amikor Baross Gábor lett Magyarország kereskedelmi miniszterévé, s akinek a szobrát ma leplezték le, csak az idén lett volna ötven esztendő, ha hirtelen útjába nem áll az övénel is nagyobb energia: a halál.

Ez a hitetlenség talán még több hatással hirdeti az ő nagyságát, mint a bronzszobor, amely a mindennapos munka öltözetében mutatja alakját, minden póz nélkül, még így a külsőségekben is azt ábrázolva, hogy ez volt az első magyar ember, akinek nem a rókaprém volt az ünneplője, hanem az a ruha, amely a dolgot még ünnepnapon se akasztja meg.

A nemzet pedig, mely körülállja a szobrot, nemcsak azt a jótevő tudatot érzi, hogy íme leróta a háláját egyik nagy fia iránt, de érzi újra a régi fájdalmat afölött, hogy ily korán kellett őt elvesztenie. Ki tudja, ha akkor közbe nem lépnek a felsőbb hatalmak, vajon hová vezette volna nemzetét Baross Gábor[?] Ővele magával kegyes volt a végzet, hogy dicsősége teljében tüntesse el a küzdelmek teréről, és ebben kell megnyugodnia a nemzetnek is.

[MIKSZÁTH VÉLEMÉNYE AZ ÚJSÁGÍRÓ-ISKOLA ÖTLETÉRŐL]²⁶

Egy hírlapíró-iskoláról nem gondolkoztam soha egy percre se. Sőt erről talán még Wlassics se gondolkozott. De már így is merem állítani, hogy ha valami, akkor a hírlapírás az, amire születni kell.

Eötvös vetette fel egyszer azt a gondolatot, hogy ha valami virgonc ember ráadná magát az egérfogdosásra, két, négy, öt évi gyakorlat után bizonyára tudna egeret fogni valahogy – de egy kéthetes macska mindjárt jobban tudna.

És ezzel a megjegyzéssel, úgy gondolom, kimerítettem a tárgyat.

RENDJELGLOSSZÁK²⁷

A rendjel – ellentétben a szivarral – ha belföldi, értékesebb a külföldinél. Szakértők tudják ezt, s a Lipót-rend birtokosa ebből az okból kicsinyli is az ötödosztályú Takova urát, mint lenézi a valódi importált havanna a harmadfél krajcáros kurtát. Bécsben és Ausztria egyéb városaiban ma nagy örömük van a gourmet-eknek, a Szent István torony alján s az osztrák történet egyéb emlékezetes téerein ma este négyezer dekorált kabátra esik a bengáli fény, a vaskoronák és Ferenc József-rendek arany sasaira (csupa belföldi sasra!) pazar világosság árad, az ünnepi ragyogásban előljár a gótikus városháza s a barbarikus parlamenti ház. Az ünnep kibékített mindenkit, a gyermekek jók. A császár maga, aki értékes ajándékokkal lepte meg osztrák alattvalóit, az ünnep lármájától messze, családi körben ülte meg az emlékezetes napot s Bécsbe nem rándult vissza, midőn az osztrák népek leszedték a sok fényes tárgyat a ragyogó karácsonyfáról. Milyen ragyogó karácsonyfa, Istenem, mennyi merev gyertyaszál is rajta! Százkilencven új címzetes tanácsost kreáltak a Thun előterjesztésére, és ki tudja, érdemes volt-e megállni Thunnak ez alacsony számnál. Talleyrand azt tartotta, hogy egy igazi államférfiúnak sohasem lehet elegendő tanácsosa. Annál kevésbé, mert a tanácsosok jobbára némák, s rendszerint csak minden ötvenedik van felruházva beszélőképességgel.

Annál többet mondanak azonban a rendjelek e mai napon. Ha a *Wiener Zeitung* kitüntetettjeinek hivatalos listájába belepillantunk, a bécsi fölfogásnak egész litániáját olvashatjuk ki a komoly hivatalos újságból. Van ebben a bécsi felfogásban sok március előtti hagyomány: íme látjuk, hogy az udvari könyvtári asszisztensek csak koronás arany érdemkeresztet kaptak, a spanyol lovaglőiskola főlovásza ellenben a Ferenc József-rend lovagja lett. Van benne politikai összehasonlítás itt: látjuk a listából, hogy a bécsi parlamenti képviselőknek kisebb rendjeleket osztogatnak (két képviselő koronás arany érdemkeresztet kapott!), mint a mieinknek, akik úzus szerint sohasem kapnak kisebb dekorációt a harmadosztályú vaskoronarendnél. Ez arra vall, hogy a legmagasabb udvar folyton figyeli a két törvényhozást, összehasonlításokat tesz s a magyar képviselőházat fontosabb, komolyabb és arisztokratikusabb testületnek tartja. Vigasztaló látvány, bár a mai viszonyok közt félő, hogy a bizalom még megrendülhet, s Polónyi Gézárt legközelebb kiszemelik – koronás arany érdemkeresztre... No de azután van a listában gravamen is: Lueger, Bécs város főpolgármestere ugyanazt a rendjelet kapta, mint az osztrák képviselőház elnöke (a Ferenc József-rend csillagos középkeresztjét), a lemergi főpolgármester ellenben akkorát kapott, mint nálunk a múlt héten Márkus József. Ebből az következik, hogy az udvari hierarchia szempontjából Lueger a törvényhozó testület elnökével van egyenlő rangban, Márkus József meg a lemergi főpolgármesterrel. Feltűnő ez a megkülönböztetés, amennyiben tudniillik a személyiekre vonatkozik. Mert, hogy a dologiakra nézve, a két székesfővárosra nézve ugyanis, már régen megvan ez a megkülönböztetés, azt úgyis tudjuk.

Ilyeneket beszélnek a rendjelek, az ötödfélezer rendjelek, melyeket a modern ötvösipar hallatlan erőfeszítései folytán sikerült a december másodiki terminusra elkészíteni. Magyarországra ebből az ötödfélezer rendjelből csak egypár jutott, mert a király császári jubileuma alkalmából a közös alkalmazásban levő magyarokon kívül csak olyan magyarokat tüntetett ki, akik a Vöröskereszt egyesület élén állnak, vagyis ismét egy közös intézmény, a hadsereg érdekében tüntették ki magukat. Magyarországon tehát elmaradt a rendjeleső, Magyarországon nincs rendjelbeszéd. De azért az elmaradt ordók messzececsengéséből is ki lehet a következő glosszákat venni:

Ausztriában párbeszédes alakban folyt le az ünnep. A hivatalos Ausztria és a népek ott őszinte, fényes tüntetések, lelkes szózatok és patriarchális fölvonulások útján mindenekelőtt elmondták mondókájukat. Erre azután következett a kegyelmes császári válasz, a rendjelekkel való kitüntetések közzététele a *Wiener Zeitungban*. Szép, összhangzatos volt ez a nagy

párbeszéd a nemes lelkű császár és hű népei között. Sem disszonancia nem volt az egészben, sem az esemény kerekdedségéből nem maradt el semmi. Magyarországon másként folyt le a nap. A magyar nemzet 1848. december másodikát nem ünnepelte, mert szeretett alkotmányos királyához való hív ragaszkodása, ősi erénye bizonyítására fölöslegesnek tartotta, hogy egy alkotmány történetében ismeretlen dátumot is ünnepeljen. Hogy Európában Magyarországnak van a legszeretettebb uralkodója, azt ez absztinencia dacára sem fogja tagadni senki. A magyar nemzet tehát december 2-ára vonatkozólag nem nyilatkozott, és ezért a hallgatásért gyanú bizonyosan nem éri. A hivatalos Magyarország azonban mégis ünnepelt: hivatalos Te Deumokkal, püspöki pásztorlevelekkel, iskolai szünnappal. Vagyis nálunk is megindult december másodikán a párbeszédes forma. A nemzet ugyan nem beszélt, de a hivatalos Magyarország beszélt, és erre mint Bécsben, akként Magyarországon is várható volt a válasz; nem ugyan a nemzetnek, de legalább a hivatalos Magyarországnak. A válasz azonban, a rendjelajándék, a hivatalos Magyarország számára nem jött meg, a párbeszéd befejezetlen maradt, első Ferenc Józsefnek válaszát kitüntetések formájában nem olvastuk a hivatalos lapban. Micsoda ez? Kegyvesztettség? Fejedelmi harag? Aligha. Kétségtelenül nem más ez a hallgatás, mint kifejezése a király amaz álláspontjának, hogy Ausztria és az osztrák császár ünnepe egyáltalában nem tartozik Magyarországra. A király fölmerült esetekben mindig korrektebb közjogász szokott lenni, mint a hivatalos Magyarország. Tegnap is ilyen volt ő.

S így hát nem kapott nálunk rendjelet senki, leckét ellenben kapott a hiperlojalitás.

[MIKSZÁTH KÁLMÁN BESZÉDE AZ ÚJSÁGÍRÓK LAKOMÁJÁN]²⁸

Nem akartam felszólalni, mert amint önök jól tudják, én nem szeretem, a tósztokat. Nem szeretem tudniillik azokat, amelyeket nekem kell mondanom. Hanem itt must exlex állapotok uralkodnak. Én, a tapintatok levegőjében élő ember, jól észrevettem azt, hogy egy kis keserűség uralkodik köztünk, hogy nem mindennap telik meg zsúfolásig a kör helyisége. Hát tisztelt barátaim, én azt tartom, hogy az elégedetlenség eme pörsenéseai hozzátartoznak a mi jó egészségünkhöz. A múlt időben azon panaszkodtunk, hogy nincsen az egyesületnek elég pénze. Most, hogy az már van, utána kellett nézni egy kis más elégedetlenségnek. Ez az oka, hogy most olyan dolog miatt panaszkodunk, amit magunk akartunk. Vajon alapszabályaink megalkotásánál nem arra törekedtünk-e, hogy a hivatottakon kívül ide ugyan egy lélek be ne tegye a lábát? Hogy magunk legyünk. Éppen úgy teszünk most, mint a vendég, aki szeparéba megy ebédelni és akkor reáförmed a pincérre, hogy nem tud enni, mert nincsen társasága.

Tisztelt barátaim, akik ide járunk és együtt vagyunk, ismerjük egymást, szeretjük egymást. Mi kell ennél több a világon? Az Isten éltesen mindnyájunkat!

A KLUB²⁹

A jó falusi kandallóknál eltűnődik ilyenkor az intelligens olvasó, aki egy kicsit „járatos Athénében”, de még itt, a fővárosi kávéházakban is azon jár a nagy újságfalók esze:

„Vajon milyen világ van most a szabadelvű klubban?”

Sejtelmek támadnak, zavaros kombinációk keletkeznek a sorok között kieszt valamiből, s ezeket meggyúrja a saját egyéni nyálával föleresztve a tekintetes dilettáns politikus, s így jönnek napvilágra a kalandos hírek és az érdekesítő szituációk.

De a valóságban csendes a klub. Semmire mutatja itt a termekben, ahol a tapintat a vezérlő szellem, hogy a parlament falai közt forrongás van. Az ostromlott többség szürkén, egykedvűen hömpölyög a maga barlangjában, mintha csak a legszebb idő járna odakünn, s kéken mosolyognék az ég fölött.

A téli szezon már megkezdődött, az ebédek és az estélyek. Vegyesen látni frakkos alakokat szegfűvel a gomblyukban, akik már jöttek, vagy szegfű nélkül, akik még csak mennek. Szóval szegények vagyunk, de jól élünk. Egy-egy nagy havanna lóbálódzik az előbbieket megfektetett és megsárgult fogai közt, s vidám ötletek kolportáltak a „délelőtti” történetéből. Természetesen csak a kellemesek, a nekik kedvezők. E viveurök értik a művészetet, hogyan kell élni, s fáradhatatlanok a gondoknak másokra való áthárításában.

A nagyterem, mely a tanácskozásoknak és a társalgásnak van fenntartva, meglehetősen üres. Legfeljebb a szögletekben gubbaszkodik egypár alak, aki unalmában töpreng a jövőn, de ezeket is inti Podmaniczky:

– Csak kérlek, ne politizáljatok! Minek politizálnátok?

Nagyobb csoportok csak akkor verődnek össze, ha egy-egy miniszter tart cercle-t. Gyűlnek a képviselők, mint a legyek a megcukrozott papirosra. Nem azért verődnek pedig össze, mintha kíváncsiak volnának, hogy mit mond a miniszter, mert a miniszter nemigen tud érdekeset mondani, de ha tudna, se mondana, hanem egyszerűen azért verődnek össze körülötte, mert miniszter. Igazi zsákmány egy ilyen miniszter a strébereknek. A miniszter azt találja mondani: „ma szép idő volt.” A stréberek rohannak a kivetett ideára, s elkezdődik a licitálás:

– Valóban, ma szép idő volt, kegyelmes uram.

– Szép őszi van.

– Ilyen ősz még sohasem volt!

– Félig nyári idő.

– Akárcsak a Riviérán.

– Kairóban szoktak ilyen napfényes idők járni.

– Igen, ilyenkor van a narancsszüret a khedive kertjében.

A miniszter meglegedetten simogatja a szakállát, hogy ilyen meteorológiai diszkussziót sikerült támasztania, s lelkében belül bizonytalanul kóvályog egy kevély érzés, egy olyanféle sejtelen, hogy a természet az ő szavai szerint igazítja magát.

Néhány perc múlva ez a miniszter eltűnik, mondjuk, hogy az olvasóteremben a hírlapok között turkáljon, s egy másik miniszter után néznek szét a stréberek. A másik miniszter rekedt, náthája van, s következképp panaszkodik:

– Utálatos egy időjárás!

A stréberek sietnek bizonyítani:

– Ezek a ködök reggelenként!

– Akárcsak Londonban!

– Nem lehet ezt kiállni!

– Valóságos epidémiák szállnak a levegőben.

– Cudar egy éghajlat.

– Bolond volt Árpád is, hogy ilyen helyre hozott bennünket!

Ah milyen világ ez! Inkább Árpád deklaráltatik paralisz progressivában szenvedőnek, mintsem a miniszter náthája ne kommentáltassék akképpen, ahogy az annak a náthának a legkedvezőbb.

Szerdai napokon, amikor minisztertanács van, üres a gyönyörű nagyterem, melyhez sok nevezetes emlék fűződik a régi korból. Itt voltak hajdan 1848 előtt az úri világa báljai; az utóbbi miniszterelnökök anyái, nagyanyái itt lejtették a pompás mazurkákat deli táncosaikkal. A márványutánzatú oszlopoknál, ahol most sima politikusok szövik az intrikákat, valaha szinte suttogtak, csakhogy édesebb dolgokról. 1848-ban a főrendiház tartotta üléseit e teremben, melynél ízlésesebb még ma sincs Budapesten.

1861 óta a Deák-párt bérelte ki, s azóta folyton a Deák-párt- s a belőle támadt szabadelvű pártnak a klubja, tele parlamenti emlékekkel. Ott függ a tanácskozó terem falán a Deák arcképe; a hatalmas öregúr kissé hanyatt dőlve ül, mintha adomáznék. Az ember szinte látni véli körülötte megszokott környezetét, Paczolay Jánost, az öreg Vadnay Lajost, a „csiszliket” (minthogy a miskolci csizmadiaikat képviselte) és Bónis Samut, akivel legjobban szeretett évdni az ország bölcse. Mintha csak éppen az a jelenet folyna le, mikor Bónis Samu azt ajánlja Deáknak, aki mogorva szemöldökkel panaszkodik pártjának bomladozása fölött: „Az ördögé már ez a párt, nem az enyém.”

– Mért nem tesz úgy, bátyám, mint Tisza tett? – javasolja Bónis.

– Hát mit tett Tisza?

– Kilökte az ellenzékéből a disszidenskedő Ugronékat.

S itt jön már a kép.

– Jól van, jól, Samu – látszik mondani Deák a képen –, hiszen azt a Tisza megtehetette, mert a kisebbségből akármennyi ember megy is ki, mindig kisebbség marad, de a többség, Samu fiam, ha sok ember talál belőle kimenni, egyszer csak megszűnik többség lenni. Azért hát ne tanácsolj nekem ilyen számárságokat, Samu fiam.

A nagyterem szögleteiben sorba ott állnak a nagyobb miniszterelnökök szobrai. Ott van Andrássy, Wenckheim, Tisza Kálmán fehér márványból, sőt tavaly beállították a Bánffy Dezső színes szobrát is. Bittó, Szapáry, Szlávy, Wekerle ellenben nem kaptak szobrokat, pedig ez a két utóbbi derék ember volt, megérdemelné.

A pártelnököknek már csak arcképek jutottak, de ezek megvannak teljes számmal, bár csak kevesen: jele, hogy pártelnökök nem kopnak olyan gyorsan, mint a miniszterelnökök. Ott van a Gorove felfűjt, gőgös arca, mintha csak azt mondaná: „Mi, örmények uralkodunk itt.” A terem túlsó oldalán szinte ellentéte ennek a csizmadia képű, nagy bajuszú, szelíd Vizsolyi, ki után ez az egy mondas maradt: „Egyetlen ambícióm, hogy valaha száz többségünk legyen.” (Kár, hogy nem élhette meg a Bánffy legutóbbi választását.) A legutolsó kép a mostani pártelnököt, Podmaniczky Frigyeszt ábrázolja honvédőrnagyi ruhában, akinél különb gentlemán nem taposta e történelmi padozatot. Az az anekdota jobban fejezi ki az ő arisztokrata gondolkodását, mint száz életrajz, midőn intendáns korában a Nemzeti Színház pénztárnoka néhány ezer forintot sikkasztott, s valamelyik képviselőtársa azt kérdezte tőle:

– Annyi éveken folyt a sikkasztás, s te sohasem sejtettél semmit, Frigyes bácsi? Hisz a könyvekből láthatad volna.

– Dehogynem sejtettem, édes barátom – felelte Podmaniczky megborzongva. – De éppen az, hogy sejtettem, és undorodtam a könyvekbe belenézni.

A klub ma már egy angol társaskör benyomását nyújtja elegáns pamlagaival és szőnyegeivel, hanem igen lassan fejlődött a konzervatív klubgazdák alatt. Móricz Pál idejében kényelmetlen bársonylócák voltak a fal mentén, mint a kisvárosi szálákban, s egy becsületes szék nem volt, amire az ember leüljön. De hát nem a székek teszik a klubot. Jele, hogy mégis ezekre az időkre esik a klub aranykora. Mikor még történelmi alakok taposták az olcsó zseniliaszőnyeget, s a nemzet úgy tekintett ide, körülvéve e termet fantáziájában valamely misztikus dicsfényvel, mint a görögök sejtelemszerűen szögezték figyelmüket az Olympus felé, hol kisebb-nagyobb istenek szőtték az emberiség sorsát. A Deák-párt idejében még nem voltak a merev pártformák úgy kidomborodva, mint most; egyetlen ember elmebeli fölénye tartotta össze a hatalmas pártot, melynek minden tagja otthon egy kis Deák Ferenc volt, s itt valamennyi önként meghajlott az egyetlen igazi Deák Ferenc előtt. A „mezei hadak” kifejezés (mea culpa) még akkor nem volt kitalálva, mert még nem is voltak mezei hadak, minden ember a saját egyéni kiválóságáért lévén a parlamentbe beválasztva. Ily ideális képviselőház még nem volt a világon, mint eleinte a mienk. De a „kipróbált” celebritások, kiknek karakterét jól megfigyelhette a közönség, a tizenkét évig tartó passzív rezisztencia alatt hamar kifogytak, s már a következő országgyűlésen csípősen jegyzé meg Deák az újon megválasztott Vojnics Lukácsnak:

– Van-e sok pénzed?

Vojnics Lukács vállat vont, majd szerényen felelt:

– A pénz soh'se sok, akármennyi.

– Azért kérdelem – folytató Deák –, mert ide vagy sok ész kell, vagy sok pénz.

Stréberek még akkor nem voltak. Ez a faj egyszerre keletkezett a rossz miniszterekkel, mint ahogy a színházaknál a klakk hihetőleg a gyenge darabok kedvéért szülemlett. Andrássy nem maga válogatta kabinetjét, hanem a közönség válogatta ki neki. A legünnepeltebb nyolc név. Ezeknek az uraknak nem kellett külön udvaroncok. Minek? Hiszen az egész ország ünnepelte őket. Meghódolt nekik mindenki. És nevetséges lett volna barátokat gyűjteni ott, ahol nincsenek ellenségek.

És mégis a kormányzás felette nehéz volt ebben az időben. Szinte lehetetlen. Hasonlóan a klub sem volt soha oly süppedékes és félelmetes hatalom. Korlátlanul uralkodtak ez önálló celebritások felett a változó hangulatok. S az Andrássy-kormány, mely két „udvar” között lavírozott, melynek minden kérdést előbb tisztába kellett hozni a bécsi Burgban és a budapesti „Angol Királynéban”, s ha véleményeltérések mutatkoztak, azokat nagy tapintattal elsimítani, még mindig egy harmadik akadállyal is állt szemben minden pillanatban, a klub hangulatával. Igaz, hogy ennek „az öregúr” volt az inspirátora, de ő nem volt bent a kabinetben és gyakran szeszélyeskedett.

Az intrikák, a kínos incidensek napirenden voltak e szép termekben. S ha az öreg Deák ballábbal kelt fel s összevont szemöldökkel jelent meg esténként a klubban, a kormány megrendültnek volt kénytelen magát érezni.

A párt mai fegyelmét Tisza Kálmán kovácsolta meg; amire szükség is volt. Mert élete utolsó napjaiban már maga Deák se bírt a pártjával. Csakhogy Tisza, úgy látszik, túlzásba esett ezzel.

Mikor én képviselő lettem (ez Tisza virágkorára esik), már akkor a pártfegyelem békóiban nyögött az egész képviselői élet, amikor az első két-három pártkonferencia után megszólított a nagyhatalmú „generális”:

– No Menyus, hogy tetszik neked a világ itt köztünk? Olyan elégedetlen képeket vágysz.

– Minden jó volna, kegyelmes uram, csak legalább a klubszolgát mi magunk választanánk.

A klub tagjai lassan-lassan megszűntek gondolkozni. Valóságos „pigra massa” lett e nagy párt, s csak egypár kegyenc és egypár politikabolond foglalkozott a közkérdésekkel. Ha történtek is egyes kritikus események, melyek veszéllyel fenyegették a pártot, az Urbanovszky Ernő híressé lett mondása fejezi úgyszólván az egész párt immár csak az egyéni kényelmen nyugvó önzését:

– Nem bánom én, akármi lesz is a párttal – mondá Urbanovszky egy ilyen alkalommal. – Én megszoktam itt a kanapékat, a kilátást. Ti mehettek, ahova akartok. Én annál a pártnál maradok, amelyiknek ez lesz a klubja.

Pedig voltak kritikus idők Tisza alatt is. Egyszer bizalmasan beszélgettem a nagy öregemberrel, most, amióta nem miniszterelnök. Bámulatomat fejeztem ki, mennyire tudott mindig uralkodni az idegein, még a véderővita alatt is.

– Egy szerencsém volt mindig – felelte a nagy államférfi –, hogy jól és nyugodtan tudtam aludni egész életemben.

– Hogyan, kegyelmes uram? Ne lettek volna soha álmatlan éjszakáid?

– Csak három álmatlan éjszakám volt egész életemben – felelte mélyen elgondolkozva. – Az egyik, mikor Bosznia okkupációja idején Széll Kálmán lemondott, a másik, mikor a trónörökös meghalt, a harmadik, az az utolsó éjszaka, mikor aztán másnap lemondtam.

Hatalmas diktátorként uralkodott Tisza e termekben, szándékait csupán Csernátonyval közölte. Ez egyszerű, hű embere is legalább olyan hatalommal és tekintéllyel bírt ezen időkben emiatt, mint egy hajdani nádor – de soha nem használta. A mai nemzedék közül kevesen tudják, milyen ritka puritán jellem lakott ebben a szürke újságíróban.

A minisztereivel nem konferált. A hét írnokkal. A minisztereit így nevezték. Hanem Csernátonyval vonult el egy-egy szögletbe, s sokszor órákig suttogtak. S ekkor lábujjhegyen járt mindenki a klubban, s egy élő lélek nem mert közeledni a tájékukra, nem mint később Wekerle alatt, hogy egy egész raj riportergyerek rajzott mindig a miniszterelnök körül, s Futtaky együtt kormányozta az országot a korona tanácsosaival.

Mily hullámvázok és mekkora változások rövid időközökben. Tisza a véneket szerette maga körül, s a klub valóságosan podagrás aggastyánokkal volt benépesítve. Hivatalokra is öregeket szeretett alkalmazni.

Egyszer kerületet szeretett volna adni Visi Imrének s gondterhelten mondta egy csoport előtt:

– Nagy zavarban vagyok. Nem tudom, hol vegyek neki kerületet.

– A legegyszerűbb – mondja neki gróf Bethlen András –, nyitass valahol egy ablakot, s biztos, hogy a léghezam mindjárt a sírba visz vagy hét aggastyánt.

Gróf Szapáry alatt csupa grófok kerültek be a klubba, hanem bizony ezek se tudták megmenteni, míg ellenben Bánffy leginkább a fiatal gentry elemből alkotta meg pártját, az ő helyes ösztöne mintegy megszűgta neki, hogy a mágánások cserben fogják hagyni.

Egy a tény azonban, hogy az öregek Tisza óta folyvást kezdtek kiszorulni a szabadelvű pártból, s oly rapid fogytak meg a tekintélyes vének, hogy az 1887-iki országgyűlés végén az öreg Péchy Tamás különös lejárata után, mert minden obstrukció leginkább a házelnököt öli meg (ha nem kedvez senkinek, azért, mert nem kedvez, ha pedig kedvez, hát azért), nem akadt elnöknek való egyéniség az egész nagy pártban, úgyhogy kívülről kellett irányítani valakit, aki megválasztassa magát e célból.

A kormány szentmártoni Radó Kálmánt, Vas megyei főispánt szólította fel, de ez semmi áron se vállalkozott. Ott, azon a helyen, ahol most a Bánffy szobra áll a klubban, dőlt el ez a kérdés. Szapáry bosszúsan mondta makacskodó főispánjának:

– Legalább ajánlj valakit.

Radó elgondolkozott, s ha akkor valami mást gondol, akkor ma talán nincs obstrukció.

– Egyet tudnék, de te azt nem szereted.

– Ki az?

– Egy főispán, akit nemrég felmentettél állásából, báró Bánffy Dezső.

A miniszterelnök ajkába harapott.

– Az a baj, hogy a képviselőjelöltségét is éppen tegnap rontottam el.

– Azt rosszul tetted, kegyelmes uram.

– Azt hiszed, beválna? – kérde Szapáry némi kétkedéssel. – Komolyan hiszed?

– Biztos vagyok benne.

– Jó. Sürgönyözök neki.

Így került be Bánffy Dezső a pártba, s vele egy új epocha. Hanem hát ki álmodta volna azt még akkor.

A mindenkori miniszterelnökök korlátlan urai e tarkabarka társaságnak, mely e termekben kóvályog és csinálja kisded játékait. Kívülük még csak közéletünk egyetlen kimagasló alakja dominál, amint Szontagh Pál nevezte el a skízt. Békés időkben csendesen tarokkoznak a honatyák, s magok a miniszterelnökök is öröklük a partnerséget, mint a primások az Esztergom megyei örökös főispánságot. A miniszterelnök rendesen tarokkot játszik, s játszania okvetlen kell, mert ezzel fejezi ki familiáris érzelmeit a párthoz és az összetartozandóságát vele. A reszortminiszter pikét is játszhat, mint a Josipovich esete mutatja, de a miniszterelnöknek tarokkot kell játszania. Tarokkot játszott Tisza is, Szapáry is (Wekerle nem játszott tarokkot, de az igaz, hogy meg is bukott). Bánffy is tarokkot játszik, mégpedig mindnyájan abban a partiban, mely ősidők óta a biliárdterem melletti kártyaszobában „fosztogatja” egymást, melyet Ferraris örökölt meg egy olajképen összes gibiceivel. E parti tagjai Nedeczky István, Jókai Mór, Tisza Kálmán és a minden időbeli miniszterelnök, ez idő szerint tehát Bánffy Dezső.

A kártyások birodalma legfeljebb még három szobára terjed ezen kívül, de az utóbbi választás után annyi mameluk jött be, hogy a kártyások gyarmatot csináltak maguknak a biliárdteremben is, elfoglalván a felét. Szóval a kártyások egyre terjeszkednek, s a skíz birodalma tágul. Különben is szebb világ ez itt, mint bent a társalgó teremben. Ezek az urak szeretetreméltók s gavallérosan váltják be tantuszaikat a játék végén. Le is nézik a künn locsogó politikusokat – akik nem mindig váltják be erkölcsi tantuszaikat a játék végén. (Lásd az alkotmányhú szabadelvűek kilépését.)

Ha itt a skíz az úr – a társalgó teremben a Tapintat viszi a főszerepet. Itt lehet tanulni simaságot és fegyelmezettséget a gondolatok elleplezésében. Igaz szó ritkán esik itt, s innen van, hogy bizonyos idő után (a koponya erejétől függ, melyik meddig bírja) minden miniszter feje megbódul a tömjéntől. Ez excellenciás urak gyakran változnak, mindig újak és újak jönnek és megromlanak és hisznek a hízelgésnek – pedig egypár év előtt még maguk is így hízelegtek és aztán nevettek a miniszter háta mögött, hogy mennyire bolonddá tették. Mindegy. A tapasztalat nem segít semmit. Mindent tudnak és mégis mindent hisznek.

Fiatalképviselő koromban, m[í]g én is keresztül nem mentem a tapintat iskoláján, sok galyibám volt szabadszájúságom és csipkelődésem miatt. A jó megboldogult gróf Bánffy Béla megsajnálta engem, rossz mezőkön tévelygőt, és félrevont egy nap egy sarokba:

– Te Menyus, vigyázz magadra!

– Miért?

– Mert ha úgy folytatod, sohasem lesz belőled semmi.

– De hát miért?

– Mert engem végy például; azért nem lettem miniszter, mert ami a szívemen, az a számon, szakasztott olyan vagyok, mint te, hogy a viláért se tudom elhallgatni, ha valami csípős, jó ötlet eszembe jut...

– Ugyan ne beszélj! Hogy jutna a te eszedbe jó ötlet!

Az öreg gróf szeme felcsillant.

– Ez az, ez az! – kiáltott fel élénken a kabátom gallérját megragadva. – Ez a mi közös betegségünk. Látod, ez is azok közül való, amit el kellett volna hallgatnod.

Ezer és ezer adoma, aperçu született e falak között, ahol az emberi engedelmesség úzi rettentő orgiáit. Hol a mamelukharagra a legfölségesebb példát báró Wassmer Adolf mondta, amely Shakespeare-nek is becsületére válna. Az öreget most nagyon felbőszítette valami ígéretének meg nem tartása által Wekerle, mire kétségbeesetten panaszkodik fünek-fának s villámló szemekkel esküdözött:

– De ezt már nem hagyom annyiba – hörögte. – Nem hagyom, nem!

– Hát mit csinálhatsz? – kérdeék a megriadt mamelukok kíváncsian.

– Mit? – ordított fel Wassmer, és itt egyszerre megakadt, elgondolván, hogy semmit se csinálhat a világon, s aztán meg is restellvén a nagy hangot szelídebben folytatta, mintegy ön-mentegetésül: – Hiszen a birka csak birka – jegyzé meg szomorúan –, méltóztassatok megbocsátani, de *az is topog néha a lábával*.

Dacára a mamelukok szelídségének, mégis két nagy bátorságról regélhetnek a klub krónikái. Az egyik a Szapáry megbuktatása egy klubforradalommal, a másik a Khuen-Héderváry miniszterelnökségének visszautasítása, amikor Darányi Ignác, a klub legjámborabb tagja adta be az ellenszegülő határozati javaslatot. Mennyi humor van abban, hogy Darányi Ignác előtt kellett megretírálnia előreküldött miniszterelnökével a száz caesarok ivadékának. De ez a dicsőség nem is tartott sokáig. Harmadnap visszaszívott a javaslat, de a cél el volt érve, gróf Khuen visszapályázott Zágrába, s a szabadelvű párt évekig táplálkozott e hősiesség nimbuszából.

E két nagy trófeája van a szabadelvű pártnak, mely legjobban imponál, holott százszor jobban imponálhatna a higgadt, komoly politika, melyet e párt képvisel, s mely lehetővé tette azt a rapid haladást és gazdagodást, melyet az ország e politika égisze alatt elért, de hát hiába, a tömegek még zöldek, a külső csillámlás még jobban tetszik nekik, mint a belső tartalom. A mamelukok legjobb tulajdonságát, a hűséget és állhatatosságot gúnyolják, mely e politika szilárdságának legnagyobb garanciája. Persze a lázadás a magyar virtus, a kötekedés a hatalommal. S ez nem is baj. De baj volna, ha nem akadna senki, aki a hatalmat támogatja, mert akkor az rögtön megszűnnék hatalom lenni, s a hatalomra is szükség van. Mert a hatalom a béke. S a szilárd béke levegője az az üdítő elementum, melyben egy nemzet jóléte felvirágzik.

De hát a szegény mameluk azért mégiscsak lenézett mameluk, aki a legendás húsosfazekak mellett ül, s mind a két szájaszéléről csurog, a nép fantáziája szerint, a nép zsírja. Az éljeneket az ellenzék rakja zsebre, a szegény mameluknak csak a csúfolódás jut osztályrészül.

S ő maga is megszokta ezt már, szinte bele is törődött, pedig mint minden élőlény, ő is sóhajtozik némi szeretet, némi becézgetés után. És amilyen léha és amilyen ferde szemmel nézi a dolgok folyását, okait a közönség, éppen olyan ferde szemmel és önzéssel nézi ő is. S ha visszasóhajtoz lelke mélyén valamely dicső kor után, az őelőtte se az az idő, amikor a párt munkásságának fénykorát élte, hanem a boszniai okkupáció ideje, amikor mindössze hét tagból állott a többség, s majdnem tenyerükön hordtak a miniszterek minden mamelukot. Reggel megkérdezték, mit álmodott, ha rosszkedvű volt, firtatták, hogy nem-e beteg, s sápadó arcokkal kapacitálták:

– Eredj, kérlek, néztesd meg magad valamelyik orvossal.

Ha pedig az orvos nem talált rajta semmi kórjelt, mindenféle keresztkérdések alá vették, hogy nincs-e valami kívánsága?

Az volt a jó világ. Hanem azért csak mégse térjen vissza!

PARLAMENTI KARCOLATOK

AZ ÚJ KERESKEDELMI ÁLLAMTITKÁR³⁰

Éppen egy heteadtunk hírt róla ezen a helyén, hogy a kereskedelmi minisztérium államtitkárja, farádi Vörös László beadta lemondását. Ugyanakkor jelentettük azt is, hogy alig van remény rá, hogy a magyar királyi kereskedelmi minisztérium buzgó vezetője megmaradjon hivatalában, noha mindenki a legmelegebben óhajtja ezt, akinek a magyar közlekedésügyhöz, a kereskedelmi minisztérium dolgaihoz némi köze van.

Ma már bizonyos, hogy Vörös László nem marad meg hivatalában, s értesülésünk szerint öfelsége, a király Ischlben már nemcsak elfogadta Vörös László lemondását, de már utódját is kinevezte. Az elbocsátásról és az új kinevezésről szóló legfelsőbb kézirat a hivatalos lap holnapután, szerdai számában jelenik meg, s Vörös László utódja *Schmidt József* miniszteri tanácsos, a szabadalmi hivatal elnöke lesz.

Teljes elismeréssel vagyunk Schmidt József kiváló egyénisége és sokoldalú képességei iránt, nagy megnyugvásunkra van, hogy a kereskedelmi minisztériumba olyan államtitkárt kapunk, kinek munkabírása, szorgalma és megbízhatósága közismert. Jó államtitkár lesz, betölti majd helyét, az bizonyos. De az elődjét elfeledtetni nem fogja. Ez is bizonyos. S esztendőkön keresztül – ha ugyan esztendőig lesz hozzá szerencsénk – emlegetni fogjuk mi is, mások is, hogy valamikor, negyedfél esztendőn keresztül Vörös László töltötte be ezt a helyet.

Schmidt Józsefet, dacára, hogy élete javarészen keresztül „hivatali ember” volt, büróban lakott, jóformán egész Magyarország ismeri. Oka ennek az, hogy nem egy hivatalban volt. Mindenfelé megfordult.

Pályáját az új államtitkár a székesfehérvári cisztercita gimnáziumban kezdte. Az emberek rendszerint nem szokták pályájukat a gimnáziumban kezdeni, de Schmidt József ott nemcsak lírai költeményeket adott be az önképzőkori pályázatokon, de egy lángeszű, pufók diák mellett ült, akit úgy hívnak, hogy Wekerle Sándor.

S ez már jó kezdet.

Schmidt József ügyvédi pályára készült, s ügyvédségen is kezdte. De hamar megunta ezt a mesterséget, mely sehogy se illett a karakteréhez. Nem tudott végrehajtani. S ez nagy baj az ügyvédi pályán. Csakhamar hivatalt keresett s elsőbben a jogügyi igazgatóságba került. Itt se maradt sokáig, mint ahogy későbbi hivatalos pályáját is az jellemzi, hogy sehol se maradt sokáig. Némelyek ebben rossz óment látnak. A jogügyi igazgatóságból Schmidt József a földművelésügyi minisztériumba került, ahol rövid idő múltán miniszteri tanácsos lett és Kozma Ferenc halála után ő vette át a lótenyésztési ügyosztály vezetését. Nem tudta ugyan mindenki megérteni, hogy a jogi tudományoknak mi közük a lovakhoz és viszont, de azt csakhamar mindenki nagy elismeréssel konstataálta, hogy Schmidt József ezen a pozíción is kitűnően megállotta a helyét.

Általános meglepetés volt akkor is, amikor Graenzenstein Béla államtitkárrá lett és Schmidt Józsefet nevezte ki a kormány a millenniumi kiállítás igazgatójává. De ez a meglepetés is megnyugvássá és valóságos örömmé változott, mert a sokoldalú, puritán jellemű férfiú olyan igazgatója lett a kiállításnak, aminőt csak a mesékben lehet találni. Akinek csak dolga volt vele kétesztendő működése idején – pedig volt vele dolga vagy tízezer embernek –, azok elbámultak az egyszerű beszédű, minden ízében magyaros észjárású igazgató bámulatos sok-

oldalúságán. Hogy az ezredéves kiállítás világeseménnyé lett, hogy Európaszerte beszéltek róla és bámulták, hogy Magyarország egyik büszkesége az utóbbi félszázad történetében, annak érdeme jórészt Schmidt Józsefé, a csöndes, keveset emlegetett, elzárkózottan dolgozó igazgatóé.

Ugyanolyan csöndesen dolgozott ez ideig a szabadalmi hivatal élén, vagy talán még csöndesebben. S ez a kitűnő tulajdonsága bizonyosan nagy elismerésre talál majd a kereskedelmi minisztériumban, ahol ez idő szerint nagyon szeretik a csöndes visszavonultságot. Hogy mennyire jó kereskedelmi államtitkár lesz Schmidt József a mostani miniszter idején, arra egy jellemző epizódot mondhatunk el a leendő államtitkár igazgató korából.

A kiállítás igazgatóságának annak idején sajtóirodája is volt és ennek a sajtóirodának egy vezetője. Maga elé citálta egyszer az igazgató a sajtó informátorát s megkérdezte tőle, hogy mi a programja.

Félórás szóözőn következett erre. A buzgó tisztviselő nem szűnt meg elmondani, hogy mi úton-módon akarja a sajtót informálni, a külföld érdeklődését fölkelteni, a kiállítás ügyét örökké ébren tartani. Annyi volt a terve, hogy a fele is sok.

Mikor javában beszélt és tervezgetett, egyszerre szavába vágott az igazgató:

– Kedves barátom! Ez nem program. Majd megmondom én, hogy mi az ön programja. Akármit ír a lapoknak, akárhány cikket küld be vagy hírt, egy dolgot tartson szem előtt: Én nem csinálok semmit, a titkár se csinál semmit, a műszaki osztály se csinál semmit, ön se csinál semmit: *mindent a miniszter csinál*.

Ez volt a Schmidt József programja igazgató korában. S nagyon jó program volt, mert államtitkár lesz vele. Ha hű marad programjához, nagyon jó államtitkár lesz – a miniszterének.

*

Vörös László államtitkárt, aki még e héten távozik hivatalából – mint halljuk – a „Magyar helyi érdekű vasutak részvénytársasága” iparkodik megnyerni elnöknek. Mindenesetre némi vigasztalás, hogy legalább a helyi érdekű vasutak jó kezekbe kerülnek.

AZ ÁLLAMTITKÁR BÚCSÚJA³¹

Vörös László, a kereskedelmi minisztérium távozó államtitkárja megkezdte búcsúzását. Tegnap elnökkölt utoljára abban a vegyes bizottságban, melyet a villamossá változott lóvasút ellenőrzésére kiküldöttek, s ezt az alkalmat a bizottság tagjai felhasználták arra, hogy melegen kezet szorítsanak a magyar közlekedésügy legkiválóbb képviselőjével, hogy lelkes szavakban méltassák fáradhatatlan munkásságát, kitartó buzgalmát, méltányos és igazságos törekvéseit. Megköszönték neki, amit az ország eddigelé még nem tett meg elegendőképpen, hogy Európaszerte elismertté és elsőrangúvá tette Magyarország és a magyar főváros közlekedésügyét.

Az államtitkár is megköszönte az elismerést, talán egy kissé meg is volt hatva (hogye, minden jószívű ember meg van hatva minden búcsúzáskor), s ezzel az ügy el van intézve. Azaz még nincs. Lesz ilyen búcsúzás még egy, vagy kettő, vagy lesz talán száz is. Mindenütt őszinte melegséggel, igaz sajnálattal, mély meghatottsággal búcsúznak majd farádi Vörös Lászlótól, s bizony nem egy becsületes, igaz könny gördül majd le a szépen kivaszt fekete szalonkabátokra.

Semmi ez a pár könny, ez a pár érzékeny jelenet. Felejtük el. Mert nagyon jó ezt a keveset elfeledni, ha elgondoljuk, hogy a jövőre hányszor fognak a magyar közlekedésügy emberei megint elérzékenyedni. Mi az a pár könny ahhoz a sok ezerhez képest, ami majd csak ezután következik.

Különben ne menjünk még nagyon előre, menjünk inkább egy kissé vissza az idők rendjén. A szabadelvű pártkörben már tudja néhány ember, vagy öt-hat, s ha öten-hatan tudják, az annyit jelent, hogy mindenki tudhatja. Mi tehát elmondjuk mindenkinek, hogyan történt Vörös László első búcsúzása, nem a bizottságok tagjaitól, hanem a saját miniszterétől.

Báró Dániel Ernő rendkívül meg volt hatva, mikor most egy hete elbúcsúzott a jobbkezétől. Halvány volt az arca, és remegő a hangja, és így szólt:

– Kedves barátom! Nagyon sajnálom, hogy a dolgok így fejlődtek, s hogy te kénytelen vagy itt hagyni. Nagyon fáj a szívem!

S a miniszternek kicsordult a könnye és lefutott a szürkülő szakállára. Vörös László vigasztalta:

– Nem lesz olyan nagy az úr, amit magam után hagyok.

– Hagyd csak, azt én tudom! Nem vagyok fiatal ember, sokat próbáltam már az életben, folytatta a miniszter, de hidd el, sohase volt olyan nehéz a szívem, mint ebben a pillanatban.

S a miniszter szeméből egy második könny gördült le. Azután, kissé naivan, ahogyan szokta, így folytatta:

– Kedves barátom! Egyre kérlek, mielőtt elbúcsúzom tőled. Ígérd meg, hogy akármilyen helyzetben, bármikor az életben szükséged lesz rám, hozzám fogsz fordulni. Amit ember megtehet, én mindenkor megteszem neked.

Vörös László halkán és szerényen így szólt erre:

– Igazán köszönöm a jóságodat. Igaz ugyan, hogy ez életben még sohase kértem senkinek a kegyét, nem fordultam senkihez semmiért, s ha az Isten is úgy akarja, ezentúl se teszem, de azért köszönöm a biztatást. Mindenesetre megjegyzem magamnak. Ha szüksége[m] lesz valakire, reád fogok gondolni, kegyelmes uram!

Ezzel váltak el meleg kézszorítások után. S ezentúl gyakran voltak együtt, főképp az anketén, ahova és ahonnan közös kocsival jártak. Mindig mosolyogtak egymásra, mindig barátságosak voltak egymáshoz: a viszálykodó miniszter és államtitkár. Azt pedig nem keresi senki, hogy mi volt bennök, belől.

Azt az egyet konstatálták a szabadelvű pártkörben is, hogy a miniszter kétszer is könnyezett, amikor elbúcsúzott államtitkárjától. Az pedig a jövő dolga, hányszor fog még könnyezni, miután elbúcsúzott.

A KÖZÖS SÁTOR³²

Hálátlan a világ és hálátlan Bánffy Dezső is. Egy csomó újságnak például állandóan szemére vetik, hogy ungon-berken át követi a kormányt; pedig csak annyi igaz belőle, hogy ezek az újságok egy kis elismerésre is hajlandók, ha a miniszterelnök tesz valamit a magyarság érdekében, holott a sajtó egyéb orgánumai egyáltalán minden fölött pálcát törnek, amit a kormány cselekedni merészel. S mégis alig van a miniszterelnök úrnak valami érdekes terve vagy ötlete, amit nem azokkal az újságokkal közölne először, amelyek ütik. Alig gondolt el

valamit, de talán még végig sem gondolta, már szalad vele a legkegyetlenebb kritikusaikhoz. Télen is, de kivált nyáron. S innen van, hogy a Bánffy Dezső legérdekesebb dolgait az ellenségeitől van szerencsénk először hallani. A barátainak sohasem mondana el ilyen intim természetű elhatározásokat. A hálátlan. Vagy igazán úgy volna, hogy Bánffy Dezső jobban lát? És ő volna az igazán háládatos, mert voltaképpen az ellenségei többet használnak neki, mint a jóbarátai?

Az ördög okoskodjék ezen a problémán tovább! Így van, és ezzel elég. Az a sajtó, melyet nem illenék azzal vádolni, hogy szereti a kormányelnököt, most is a legérdekesebb hírekkel tudja meglepni az olvasókat. Mi magunk is csak ebből a forrásból tudjuk, hogy milyen tervekkel jár Bánffy Dezső. S ha a vidéki olvasó nem is, de mi megütközünk azon a szembeszökő ellentétben, mely az érdekes tervek és némely köztudomású dolgok közt konstatálható. Itt van egyebek közt az a hír, hogy Bánffy Dezső a második provizórium tárgyalása során tett kötelező nyilatkozatai alól ki akar bújni, sőt ebben az irányban már meg is találta a kibúvót. Bárki elolvashatja ugyanis a kormány iránt ellenséges indulatú újságokban, hogy Bánffy Dezső nemsokára beadja lemondását, aztán újból kinevezteti magát és így azok a kötelező nyilatkozatok, amelyek miatt I. Bánffy Dezső mozogni sem tud, II. Bánffy Dezsőt már csöppet sem fogják feszélyezni. Meg fogja tehát csinálhatni a harmadik provizóriumot is. Amint azt I. Bánffy Dezső hamarosan elárulta az ő ellenségeinek. S mi a többi olvasóval szívesen hinnénk az érdekes leleplezésnek, ha eszünkbe nem jutna az a köztudomású faktum, hogy mit mondott egyszer Bánffy Dezső, amikor hasonló lemondási manőverrel akarták gyanúsítani. Azt mondta: „Semmi sem bántja jobban a felséget, mint a lemondási komédiák! Én színre nem is fogok lemondani sohasem. S ha egyszer lemondok, az nem lesz manőver; akkor nem is jövök vissza!”

A felség ízlése kétségtelenül nem változott meg. Azt sem szabad hinni, hogy Bánffy Dezső ma kevésbé ismerné a király ízlését, mint akkoriban ismerte. S most mégis el akarná játszani a lemondási manővert? Úgy kell lenni, mert hiszen a kormányelnök jól informált ellenségei hirdetik, de mi mégsem tudjuk elhinni. Mi szegények, egyéb információ híján, kénytelenek vagyunk a memóriánkra esküdni és ezen az alapon úgy tartjuk, hogy Bánffy Dezső talán mégsem személyesen súgta meg titkát az ellenségeinek. Valami elkallódott a közvetítésben, vagy talán nem is volt itt más közvetítő, mint az a fantázia, mely a színeket szereti és az igazsággal kevesebbet törődik.

De van egyéb érdekes is a leleplezésekben. Azok az újságok ugyanis, amelyek nem szeretik a kormányelnököt; egészen bizonyosnak mondják, hogy Bánffy Dezső most is el fog surranni az önálló gazdasági rendezkedés elől és a lemondási manőverre is ezért szánta el magát. Kétségtelen, hogy ez is illetékes forrásból merített információ, és Bánffy Dezső maga súgta meg az ellenségeinek. De akármilyen érdekes, ezt sem tudjuk olyan föltétlenül elhinni. Nem mintha ebben a tekintetben is rendelkezésünkre állna a miniszterelnök valami köztudomású nyilatkozata; vagy mintha a miniszterelnök ma este jobban informált volna bennünket. Nem. De megint csak a második provizórium tárgyalására emlékezünk. Akkor ugyanis a miniszterelnök mellett gróf Apponyi Albertnek is volt valamelyes szerepe, sőt igen tiszteletreméltó újságok véleménye szerint Apponyi játszotta a prímet, míg Bánffy neki csak kontrázott. S az emlékezetünk most arra figyelmeztet, hogy miként magyarázta akkor Apponyi a beállott helyzetet. Azt mondta, hogy ez év január elsejével már a külön vámterület jogi alapjára helyezkedtünk s bizonyos eshetőségek beálltával ennek következményeit törvénybe is kell foglalnunk; de ha a törvény szava szerint meg is csináljuk a külön vámterületet, a Deák Ferenc alkotása sehol sem tiltja meg, hogy amennyiben a megváltozott viszonyok megengedik, bármikor tárgyalásokat ne kezdhessünk a gazdasági kiegyezés megújítása iránt.

Ezt Apponyi mondta, és a sok nyitott ajtó közt, amelyet ismerünk, ez nem az utolsó. Mert mit jelent ez a magyarázat? Azt jelenti, hogy Magyarország a kiegyezési törvény betűi szerint

bizonyos körülmények közt visszanyeri önrendelkezési jogát, de ugyanaz a törvény megengedi neki, hogy amikor jónak látja, a törvény keretében ismét törekedhessék a gazdasági kiegyezés megkötésére. Ha tehát ma úgy fordultak a dolgok, hogy Magyarország gazdasági téren önállóan rendelkezhetik, rövidesen megkísérelheti az elhagyott alapra való visszatérést; mihelyt ugyanis az osztrák viszonyok rendes kerékvágásba jutottak. Erre akart időt engedni az ismételt provizórium, erre adna újabb haladékot a törvény értelmében való önálló rendelkezés. De hát egyszer csak észére tér Ausztria, ha másképpen nem, a saját kárán. S mi gátolná meg akkor a magyar kormányt, hogy a gazdasági kiegyezés fölfrissítésére a szükséges lépéseket tegye? Meg vagyunk róla győződve, hogy senki és semmi. Mert az a rövidebb vagy hosszabb idő, amely a törvény betűje értelmében a gazdasági különélésre szorítaná a monarchia két államát, kijózanító tanulságokkal szolgálna a Lajtán túl és a Lajtán innen. Az osztrákok egy beteges nagyzsolástól, a magyarok egy illúziótól szabadulnának meg, és azontúl békességben húzódnának meg a közös sátor alatt.

Miért akarna tehát Bánffy Dezső mindenáron egy lemondási manőverrel s a kiegyezési törvény sérthetetlen nimbuszának kockáztatásával elérni valamit, ami a maga rendes és törvényes útján is megjön? Azt mondják, mert ilyen megoldást nem is mer a felségnek ajánlani. Hogyan? A törvényes utat nem merné ajánlani? És akkor, amikor bizonyos benne, hogy az ő helyében egyetlen magyar politikus sem ajánlana más utat? Hiszen nagyobb bátorsággal sohasem tehette meg előterjesztéseit, mint ebben az esetben, amikor a törvény alapján és szolgáltrakészebb versenytársak nélkül áll? Vagy rejtezik valaki az ellenzéki bokrok mögött, akitől tartania lehet? Vagy egyszerűen csak egyéni hajlandóságból vállalkoznék a kényelmetlenebb útra, mely a törvények megkerülésével és sűrű golyózápor között vezet? Egy kicsit nehéz elhinni. De hát azok az újságok, amelyek nem szeretik Bánffyt, de amelyek nyilván az ő legszemélyesebb információi alapján mernek olyan határozottsággal beszélni a terveiről, majdnem egy értelemmel hirdetik világgá, hogy Bánffy le fog mondani és újra kineveztetni magát, azután pedig harmadik provizóriumot csinál, mikor sokkal kényelmesebben is megadhatná Ausztriának a haladékot, hogy észére térjen. El kell tehát nekik hinni.

Csak éppen addig illenék mégis várni, míg Bánffy maga nyilatkozik. Mert ki tudja? Hátha mégsem egészen híven közölték azok az újságok a Bánffy terveit! Hiszen elvégre ez sem lehetetlen...

VÖRÖS LÁSZLÓ³³

Nem is jó elgondolni, hol volt ezelőtt harminc esztendővel a magyar közlekedésügy. Csak a szó volt meg rá, mint manapság a drámairodalomra és nőemancipációra. Vagy még annyi se. De akkor egyszerre meghozta a jószerencse Vörös Lászlót, aki ennek a szónak tartalmát is adjon. Az államosításokat, a zónát még Barossal együtt csinálta, a többi jóformán maga. Még útmutatója, kalauza se volt az utazónak, amíg Vörös László meg nem csinálta. S mi minden van most? A magyar vasutak a legjobbak közül valók, a legbiztosabbak és legolcsóbbak. Vörös Lászlónak az érdeme. A sínhálózat megnőtt, erős lett és hatalmas, csecsemőből óriássá fejlődött. Ez is Vörös László érdeme. Bécsben még ma is nyomorúságos tramway-ken járnak és rozoga omnibuszokon. Budapesten sebesen síkló villamosokon és a föld alatt. Ezt is Vörös László csinálta.

Csak akkor tudjuk meg igazán, milyen szegények leszünk utána, ha elgondoljuk, milyen szegények voltunk előtte. Szinte mesészerű, de szent igaz, hogy Magyarországon Vörös László előtt senki se gondolt arra, hogy olyan nagy intézményekhez, mint amilyen a vasút a posta, a

távíró, avatott, képzett emberek kellenek. Ha ő meg nem szervezi, meg nem alapítja, talán még ma sincs Magyarországon vasúti meg postai tisztképző intézet. Osztálytanácsos volt még akkoriban, amikor megtervezte és megcsinálta ezeket az intézeteket. Lesz vagy tizennyolc esztendeje. S ez a tizennyolc esztendő legalább ötvenezer hozzáértő, avatott tisztviselőt adott a vasútnak, postának, telegráfnak, s ami ennél is több, ötvenezer embernek adott becsületes kenyeret, tisztas foglalkozást, rendes keresetet.

De a dolog kölcsönbe ment. Ő kenyeret adott az embereinek, azok meg neki munkaeerőt és módot, hogy mindazt sikerrel csinálhassa meg, amit erre az országra nézve jónak, s ami fontosabb, szükségesnek tartott. Így aztán össze is szoktak munkában és szokásokban. Mint a generális az ő hadseregével, amelyet a maga képére formált s a maga ideáihoz szoktatott.

S most megtörténik a világ rendjében természetes dolog. A sereg megmarad, a vezér elvonul. S a derék, jól megteremtett sereg győzni fog ezentúl is, diadalmas lesz újabb csatákon is. De ne higgye senki, hogy az új vezéré a diadal. Nem. A régi seregé.

Ahogy lapozgatjuk, olvasgatjuk a közelmúlt napok krónikáit, az újságokat, nincs oldal, ahol ne találjunk valamit a kereskedelmi miniszter gondos, szeretetteljes, körültekintő intézkedéseiről. Mintha egy esztendő munkásságát akarta volna néhány napra kondenzálni. Ezer intézkedés egy-két héten, s valamennyi dicséretes cselekedet. Ha nem tudtuk volna különben is, ez megmondta volna magától, hogy Vörös László megy, hogy Vörös László a végrendeletét csinálja. És végezte a szeretet tétével. Az utolsó akta, amelyet aláírt, segedelem a jégvihar károsultjainak.

Ma búcsúzott Vörös László a kereskedelmi minisztériumból. „Egyelőre, ideiglenesen jogom, igényem, szükségem van a hosszabb pihenésre.” Ezt mondotta búcsúzó beszédében. Fájlaljuk, hogy szüksége van a pihenésre, noha az ő tevékenysége után nem csodáljuk. Elismerjük az igényeit is, a jogát is, de mindezt csak kautálékkal. Ugyanazokkal, amelyeket ő is említett, csak: *egyelőre, ideiglenesen*. Mert neki szüksége lehet a pihenésre, de nekünk szükségünk van rá. S ő vissza fog jönni, mert mi vissza fogjuk követelni. Sokkal hamarabb, mint hinné.

Most, hogy Vörös László megy, magával viszi pihenő útjára a király, a kormány, a minisztere köszönetét és elismerését és minden tisztviselője ragaszkodását és szeretetét. Könnyeket is visz magával: azt az egyet, amely az ő szemébe szökött a búcsúzáskor, s azt a sokat, amit érte és utána hullattak.

Ugyan mit tehetnénk mi még ehhez? Talán még egy kis elismerést és köszönetet? Vagy esetleg még egy könnyet? Hiszen igaz, rászolgált ő erre is, a sajtó elismerésére és köszönetére is. De hiába tartja a szokásmondás, hogy nem lesz a rakott szekér nehezebb, ha még egy villányit ráteszünk. Bizony nehezebb lesz. Még egy szállal is. Ne nehezítsük hát a válást, csak maradjunk meg az ő szavainál: „egyelőre, ideiglenesen”. És várjuk vissza...

AZ IDEGESEK³⁴

Ezekben a kritikus órákban jó lélekkel ajánlhatjuk minden magyar embernek, hogy olvasson el naponta egy-két bécsi újságcikket. Csudálatosan meg fog tőlük dagadni az önérzete, és hinni fogja, hogy erősek és ravaszok vagyunk. Hasonló okból talán jó is volna, ha ezeket a cikkeket plakátokon ismertetnék meg az országgal, mint annak idején a Darányi beszédét. A faluházán, a városházán és a megyeházán is hadd tudják, hogy milyen erősek és ravaszok vagyunk.

Mert az ilyen hit elkelne köztünk, ha csak a bécsi sajtó szuggerálja is lelkünkbe. Magunktól ugyanis nem akarunk hinni az erőnkben és több aggodással nézünk a miniszteri tanácskozások elé, mint az osztrákok. Mindenki aggódik, és talán az egyetlen Polónyi Géza bízik még a magyarság erejében, mert ő ezekben a kritikus órákban is fölteszi a nemzetről, hogy megőrizte érdeklődését a konfliktus iránt, mely közte és Berzeviczy Albert közt a képviselőház utolsó ülésében támadt. De kevesen osztályosai ebben a bizalomban, sőt a nagy többség nem is akar egyébbel törődni, csak a kiegyezés dolgaival és kivált a mostani tanácskozásokkal. Az ideges nyugtalanság mindenkit elfogott és csodálatos jelenségei láthatók innen is, túl is. A magyar sajtó például csupa félelemből nem akarja meglátni Bánffy mögött a parlamentet, amelynek a tanácskozások eredményéhez még a kormány ellenére is lehet szava. Viszont a bécsi sajtó csupa idegességből látni véli Thun mögött azt a parlamentet is, amelyik nincsen. Mi úgy teszünk, mintha Bánffy kimondhatná az utolsó szót, az osztrákok pedig Thun után még a poklokat is meg akarják szólaltatni, holott a parlamentjük is elvesztette a szavát.

Látnivaló, hogy Puck jár közöttünk, a szentivánéji álom haszontalan tündére és megrontja a szemünket.

De amikor az utolsó tanácskozások immár megindultak, talán próbát tehetnénk, hogy a Puck játéka dacára világosan lássunk. Jöjjünk tehát először is tisztába, hogy egyelőre csak kósza hírekkel van és lehet dolgunk. Lesz megállapodás vagy nem lesz, arról sokat fognak írni, de nem kell mindent elhinni, a király pedig és a miniszterek, akik tudnának valamit mondani, nem fogják kötelességüknek ismerni, hogy a publikum kíváncsiságát kielégítsék. Ennek megjön az ideje, s azt ki kell várni. Az első dolog tehát, amit világosan láthatunk: hogy most még nem nézhetünk az események mélységébe. Csak kombinációk közt botorkálhatunk. Ellenben örökké a megállapodás eredménye titokban nem maradhat, és valakinek valahol föl kell azt tárni. Kinek? És hol? A minisztereknek a parlamentekben. Minthogy azonban az osztrák miniszterek mostan parlament nélkül kormányoznak, nekik se helyük, se alkalmuk a nyilatkozásra. A magyar parlament azonban szeptember elején összeül és nyomban felvilágosítást kérhet a kormánytól. Ez köteles a felvilágosítást megadni, s a miniszteri tanácskozások eredményéről hitelesen a magyar parlament fog először értesülni. Ezt is világosan láthatjuk. Továbbá nem lehet kétséges, hogy amikor a parlament a kormánytól felvilágosítást kér, ezt nem pusztán kíváncsiságból teszi, hanem azzal a joggal, hogy a kormány megállapodását a maga szavával szentesítse vagy megdöntse. Hogy tehát a magyar parlament föl-emelheti vétőjét a kormány megállapodása ellen, de az osztrák Reichsrath némi akadályoztatások miatt nem élhet ezzel a joggal: ezt is világosan láthatjuk. Végezetül pedig egy csöpp jóakarattal tudomásul vehetjük azt is, hogy a magyar kormány ismételt kijelentései szerint egy tapodtat sem szándékozik a törvényes alapról mozdulni, holott az osztrák kormánynak nincsen alapja, amelyen lábát megvethetné, s éppen azért mindenfelé kapkod, sőt legutóbb már az osztrák érdekek képviselőjén kívül a monarchia közös érdekeinek képviselőjét is elvállalta, amihez pedig nincsen több köze, mint például a magyar kormánynak.

Elég sok, amit világosan lehet látni, s amiben meg lehetne nyugodni De csodálatos módon mindenki azt keresi, amit nem lehet világosan látni, és ami nyugtalanít; több keletje van a legalaktalanabb pletykának a leghatározottabb bizonyosságnál. Szó sincs róla, hogy ebben valami veszedelem rejlenék, mert hiszen a megállapodásokba nem a pletykák kerülnek, hanem a bizonyosságok. De komikus a dolog, és nem is illik a pillanat hangulatához, hogy a magyarság az ajtóban állva keresse a kijárást. Ha az osztrákok esnek ilyen apró tévedésekbe, ez egyrészt a természetükbe vág, másrészt pedig érthetővé teszi az a körülmény, hogy törvényes álláspont nélkül botorkálnak. De a magyarságnak a törvény megmutatja az utat, ott is áll a törvényen, hát mi oka lehet, hogy mégis idegesen keresi a kijárást? Mihelyt csak annyit is megvall magának, hogy a Bánffy megállapodásai még a parlament rostájába is kerülnek, s így az utolsó szó mindenesetre a parlamenté lesz: már nincsen oka a közvetlen

nyugtalanságra. Bátran átengedheti ezt az osztráknak, akinek nevében Thun kimondhatja az utolsó szót, ha ez máskülönben nem is tetszik majd az osztráknak. Nyugtalankodjék az, de ebből a nyugtalanságból még annyit sem kell magunkra venni, amennyi a Horánszky legkisebb kvótája szerint járna.

Nem. Arra a nagy idegességre és nyugtalanságra nincsen ok. Akármit végezzenek a miniszterek, az utolsó szó a parlamenté. S aki nem bízik Bánffyban, bízzék a parlamentben. Ha pedig még ebben sem volna bizodalma, vesse reménységét az obstrukcióba, amely az okos megállapodásokat is halomra tudná dönteni – hát még a törvénybe ütközőket!...

A HOLT NYELV³⁵

Olvasván a döntésről közölt kommunikét, első pillanatra úgy tetszik, hogy csakugyan a magyar álláspont diadalmaskodott. Mert mi egyéb volna, mint a legösibb magyar álláspont, mikor a két kormány azt határozza, hogy majd máskor határoz? Ezt a döntést okvetetlenül magyar fej sugalmazta.

De már a részletekből hiányzik az a határozott nemzeti karakter, amely nyomra tudna vezetni. Azokat Thun éppen úgy fogalmazhatta, mint Bánffy, vagy bárki más, aki meg van szorulva és sokat kénytelen beszélni, hogy semmit se kelljen mondania. Az a fogalmazvány ugyanis, amelyben „tekintettel erre és tekintettel arra” kimondatik, hogy az osztrák kormány még egyszer megpróbálkozik a Reichsrath-tal: csak egy nagy zavart leplez, de nemigen nevezhető döntésnek. Még talán inkább ballada, mert hamisítatlan skót homály van benne. De nem döntés. Vagy hisznek-e a kommuniké fogalmazói a Reichsrath-tal való próbálkozás valamely hasznában? Nem hisznek. Thun is, Bánffy is jól ismerik azt a romlott gépezetet, amelybe most látszatra a reményüket helyezik. De ki vannak fáradva s úgy tesznek, mint a trikós atléták: hagyják egy kicsit a bohócot is foglalatoskodni, hogy azalatt ők új erőt gyűjtsenek. S a Reichsrath, ez a drága bohóc, szeptember második felében megint hajigálózik a miniszteri székekkel, célba lő a tintás üvegekkel, dobol a padtámlákkal és csinál sok egyéb édes bolondságot. Csak kiegyezést nem csinál. Azt majd az atlétáknak kell megcsinálni, ha időközben sikerült magukat kipihenniök.

Az a kilátásba helyezett kísérlet tehát nem nagyon komoly. A magyar parlament ugyan kénytelen lesz komolyan venni (mert a parlamentek közt is megvan a kollegiális kímélet, ha az egyik el is játszotta rá a jogát) – de azért mindenki tudja, hogy a magyar törvényhozás egy bizonyos időn túl annál vehemensebb lesz a kérdéseiben, a támadásaiban. S akár októberben, akár még később végződik az osztrák Reichsrath komédiázása, a magyar parlament abban a minutumban talpon fog teremni. A magyar ellenzék nem hiába tartogatta erre a pillanatra az erejét, élni is fog vele. S azt a kormány nem hiheti, hogy a kalendáriumnak is lehet a dologhoz szava. Oh nem. Novemberben vagy decemberben legföljebb még türelmetlenebb lesz az ellenzék, mint lett volna például szeptember elején. Sőt biztosra lehet venni, hogy amikor az ellenzék valami cselfogást is sejthet, még sokkal éberebb, s ha kell, még sokkal erőszakosabb is lesz. És akkor mit ért a próba, a halasztás vagy a döntés?

A mai kommuniké éppen erre az eshetőségre takarózik a legsűrűbb homályba. Csak annyit árul el, hogy a magyar kormány az osztrák próba sikertelensége esetére már előzetesen megállapodott azokra az elvekre nézve, amelyek szerint eljárni kíván. Meg kell itt jegyezni, hogy a magyar kommuniké még az iránt is kétségben hagy, vajon a kormány az osztrákoktól függetlenül állapodott-e meg valamelyes elvekben? De az osztrák kommuniké, amely éjjel szintén megjött, többet mond. Ez világosan kimondja, hogy a két fél nézeteit sikerült

összhangzásba hozni, és most már a kormányok minden eshetőségre készen vannak. Ha tehát, az osztrák kommunikét vesszük a jobban fogalmazottnak, akkor is csak annyit tudunk, hogy Thun és Bánffy készen vannak. De mire? És ha csakugyan sikerült megegyezniök, miért kell a Reichsrath-nak magát még egyszer is kompromittálnia, holott a megegyezést azonnal is lehetne érvényesíteni?

Itt csomósodnak a kérdések. Amíg nekünk azt mondták, hogy Ausztria beteg, és csak arról van szó, hogy betegsége át ne csapjon Magyarország egészséges testére, ez eléggé világos beszéd volt. Szívesen is hittük. De amikor a doktorok heteken át tanácskoztak és utoljára is latinul beszélnek, ez gyanús. Mért beszélnek úgy, hogy meg ne érthessük? Ausztriát kímélik? Az olyan beteg, hogy akár a fülébe ordíthatják a baját, mégse tud róla. És eddig nem is voltak a doktor urak olyan tapintatosak, hogy Ausztria fölött holt nyelven tanácskozzanak. A kímélet tehát csak Magyarországnak szólhat. És akkor Magyarország a beteg, és Magyarországot kell megoperálni. Erre való talán az utolsó próba és a lehetetlenség megkísérlése is, amiben a doktorok sem hisznek. Mert az emberség parancsolja, hogy a lehetetlennel is meg kell próbálkozni mielőtt valami veszedelmes operációba mennek bele. Mivel pedig az ilyesmit mégsem szokás a betegnek nagyon korán elárulni, nehogy kelletén túl is felizgassa, a doktorok csak nagy unszólásra nyilatkoznak. S akkor is csak annyit mondanak, hogy: „tekintettel erre és tekintettel arra”... A többit pedig holt nyelven mondják, hogy aki hallja, se értse meg.

A döntésről közölt kommuniké pedig éppen azért alkalmas az aggodalmak felköltésére, mert szakasztott ilyen holt nyelven van fogalmazva. Meglehet, hogy ez csak a politikai doktorok nyelve, és nem rejlik mögötte semmiféle operációs veszedelem. Meglehet, hogy a kommuniké éppen a legjobbat akarja hirdetni, és amit leplez, az a legnagyobb öröm. De nem értjük és ez elég, hogy aggódjunk. Mert aki nem érti a holt nyelvet, azon kiverhet a halálos verejték már akkor is, ha a doktor latinul beszél a bajáról. Pedig talán csak azt mondta róla, hogy semmi baja...

REVERZÁLIS³⁶

Négyszázötven igazolt képviselő közül, ha leütjük azt a háromszázat, aki egyáltalán semmi iránt sem szokott érdeklődni, marad százötven, aki a kiegyezés dolgában már a szünet alatt is elárulja az érdeklődését. Százharminc azzal, hogy elpanaszkodik, mert a kiegyezésről még szeptember elején se tudhat semmit; húsz pedig azzal, hogy a legnagyobb vehemenciával fegyverkezik, mert mindent tud.

Ők az érdekesebbek. Tudniillik, akik mindent tudnak.

A függetlenségi pártnak azt a húsz emberét gondoljuk, aki tegnap már értekezett. A tájékoztatlanságnak ebben a panaszos idejében ők egyszerűen csodálni valók. A kiegyezésről tanácskoztak, s hogy az alkotmányos elintézés eshetőségét egyszerűen törölték a megbeszélés keretéből, ez még csak megjárja. A Reichsrath üvegéből van, törékeny és átlátszó: boszorkányság nélkül is tudni lehet, hogy most sem lesz akcióképes. A kiegyezés normális elintézését tehát kivált ebben a kései időben, bizvást kihagyhatták a számításból. De a függetlenségi párt húsz embere a tanácskozás során már többet is tudott. Azzal is tisztában volt, hogy mi lesz a Reichsrath komédiája után. A magyar kormány meg fogja kerülni a törvényt és egy világért sem próbálkozik meg az önálló berendezkedéssel. Ők húszan tehát már eleve kimondották a leghevesebb obstrukciót. Ám még ez sem esik a csodák határába. A függetlenségi pártnak ugyanis nincsen a programjában, hogy látatlanba megbízzék a kormányban, s ha egyszer fölteszi a kabinetról, hogy ez a törvény világos utasítása ellenére is kibúvókat akar keresni,

akkor csak természetes, hogy a párt mindjárt előszedi a fiókból a mumust és megfenyegeti a kormányt az obstrukcióval.

A csoda ott kezdődik, hogy az a húsz ember nemcsak az osztrák kísérlet meddőségét, nemcsak a törvény megkerülését és nemcsak az obstrukciót tudja előre, de – az árulás szándékát is. A függetlenségi párt értekezlete ugyanis nem végződött, amikor az elnök a határozatot kimondotta. Ők húszan mindjárt bizalmas konferenciává alakultak s ezen fölvetették az ideát, hogy írást vesznek a párt minden tagjától és így kötik meg magukat, hogy semmiféle kompromisszumba sem fognak belemenni. A fegyverek közé tehát ünnepélyesen beiktatják a reverzális is. S itt merül fel az a kérdés, hogy amikor minden reverzálisban kétségtelenül valami bizalmatlanság keres magának megnyugtatót: kinek szól a függetlenségi párt bizalmatlansága? A kormánynak? Azzal szemben mindig bizalmatlan volt a párt, s ha csak a kormánynak kell nehézséget csinálni, a mai házszabályok mellett a legkönnyebb fegyverzetű obstrukció is elegendő. Vagy a békeangyaloknak és különösen Apponyi Albertnek szól ez a reverzális? Akkor a függetlenségi párt eleve érzi, hogy a nemzeti párt nem fog ebben a harcban vele tartani. De különben is, akármilyen ékesen szóló Apponyi, az obstrukciónak ő sem ura, s az obstrukció akkor engedelmeskednek neki, ha akarnak. Mikor például a közigazgatás államosítását tárgyalta a parlament, az obstrukció minden reverzális nélkül is ellent tudott állani Apponyinak. Pedig akkor talán még ékebben beszélt, mert hiszen a saját gondolatát próbálta megmenteni. Kinek szóljon tehát ez a bizalmatlanság? Talán a saját vezéreinek? Nehány párt esztendő óta gyakran kísért ennek a bizalmatlanságnak legendája, de a végén mégsem szabad egy pártról akkora gyámoltalanságot föltenni, hogy örök bizalmatlanságban túrjon meg az élén vezéreket, sőt harcba is olyan vezérekkel induljon, akikben szíve szerint megbízni nem mer. Reverzálisokkal legalább még nemigen kötötték le maguknak seregek a vezérlet hűségét.

A reverzális tehát egyebet jelent. Akiben a függetlenségi párt nem bíz, az a párt maga és talán az ügy, amelyet képvisel. S azért égeti fel indulás előtt a hidakat maga mögött. Más időkben az ilyen aktus, ha bátorítás vagy elrettentés okáért történék is, fölemelő lehetne. De akármilyen szép az alkalom és akármilyen nagy nemzeti érdekek vannak kockán, most ezeknek a hidaknak fölégetése mégis nagyon szomorú jelenség. Mert egy kétségbeesett vallomás és egy kétségbeesett szándék lappang benne. A függetlenségi párt megvallja, hogy a küszöbön levő harcban el tud képzelni olyan eshetőséget, amikor a józan ész vagy a nemzet intő szava visszavonulásra bírná. És elárulja, hogy ő sem a józan észre, sem a nemzet intő szavára nem akar hallgatni. Nem. Inkább fölégeti a hidakat és reverzális veszt az utolsó közkatonaától is. S mint az egyszeri katonát puskatussal kergették az ellenség felé, fenyegetés tegye majd kérlelhetetlen vitézzé az obstrukció katonáit is. Ne halljanak és ne lássanak. És ha minden józan ok a kormánynak eddig még ismeretlen javaslata mellett szólana; ha a nemzet ijedten kiáltana fel a vad hajzában – mindegy. Csak előre! Száz törvény eltiprásával egyetlen törvény védelmére és száz érdek megsemmisítésével egyetlen érdek megmentésére! Aki pedig elég vajszívű volna, hogy egy okos szóért vagy a nemzet panaszáért megálljon, azt kergesse tovább a reverzális. Csak előre!

Voltaképpen úgy áll a dolog, hogy a kormány alighanem örül. A kétségbeesett vallomásnak is, a kétségbeesett szándéknak is. Mert a vallomásból kiérzi, hogy a kiegyezési tárgyalásokban a függetlenségi párt nem látja maga mellett a nemzetet; a szándékban pedig felismeri, hogy a függetlenségi párt mostan fut vesztébe. S így egyszerre két vonalon is nyer a kormány: a barátai megszorodnak, az ellenfelei pedig megfogynak. Mert azt körülbelül biztosra lehet venni, hogy mihelyt a szélsőbal minden hidat föl akar égetni, még az országban élő hívei közül is sokan fognak biztos helyre menekülni. Az meg egészen bizonyos, hogy hosszú vergődése után az ilyen kétségbeesett elhatározással magát pusztítaná el a függetlenségi párt. Sok botlás gyöngítette, ez az utolsó el is temetné. Pedig ennek a nemzetnek sohasem volt

annyira érdekében, mint éppen mostan, hogy a függetlenségi párt megrázza magát és a tétlen ödöngésből s a gyermekes kerékkötésből komoly munkára ébredjen. Az osztrák bomlás és a nemzetiségi feszkelődés egyaránt fontos feladatokra hívja mindazokat, akiknek van érzékük a magyarság érdekei iránt. A nemzeti érzés, amelyen eddig ok nélkül is annyiszor próbáltak a politikai kontárok játszani, most magától megszólal mindenfelé. Régen elvetett magokat a kedvező időjárás mostan hajt kalászbá. S a függetlenségi párt most akarna a maga iránt való bizalmatlansággal a nemzet szemében is megbízhatatlanná válni?

De talán még akad a táborban valaki, hogy azt a bolond reverzalist kiverje a párt fejéből...

INTRODUKCIÓ³⁷

Hétfőn, azaz ma délelőtt, ismét belejövünk a rendes kerékvágásba. Mert nálunk az a rendes dolog, ha nagy a rendetlenség, a vihar, a harc. Olyanok vagyunk, mint a Nagy Sándor tanítójának a megfordítottja: az az elveszett napunk, amelyen nem teszünk semmi háborús dolgot. Ennek okáért a parlamenti pártok már ma összejöttek, összebújtak, tanakodtak, hogy mi úton-módon lehetne háborúskodni.

Mondjuk meg előre, mégsem találták meg a módját. De ez még nem baj. Majd megtalálják. Várjuk a sorját. Ma még nem tudnak semmit, amibe bele lehet kapaszkodni, csak annyit, hogy kell valaminek lenni, amibe majd belekapaszkodnak. Ezt a politikában úgy hívják, hogy „várakozó álláspont”.

A pártok tehát kimondották, hogy egyelőre várakozó álláspontba helyezkednek, azaz csak apró csetepatékba bocsátkoznak. Apró gerillaharcokat csinálnak a szólásszabadság korlátozása, meg a dátumeltérés dolgában, ami nagyon kedves bevezetés lesz a gazdasági válság kérdése előtt. Olyan csinnadratta-bummféle, ami jelenti, hogy most jön a katonabanda. Ez nagyon jó terv és kiválóan időszerű. Éppen elegendő azoknak, akik még nem tudják, hogy mit akarnak, s nagyon jó azoknak is, akik bele akarják magukat a háborús hangulatba lovagolni. Mert elvégre mégiscsak a hangulat a fő.

Ennek az édes hangulatnak a megcsinálására – de semmi egyébre – éppen alkalmasak a mai pártértekezletek, amelyekről a következő tudósításaink adnak számot.

ORSZÁGGYŰLÉS³⁸

A vakáció megszűnt, kezdődik a munka. Haragusznak is érte a honatyák, kormánypártiak és ellenzékiek egyaránt. Bessenyei Ferenc például még ma is híveket toborzott ahhoz, hogy meg kellene obstruálni a – vakációt, úgy, hogy sohase legyen vége. De nagyon keveset talált, mert elvégre mégiscsak beletörődtek az érdekes honatyák abba, hogy mátol kezdve a Sándor utcai üvegtető alatt izzadjanak.

A tisztelt Ház ma roppantul éljenző hangulatban volt. A kormánypárt igazán melegséggel üdvözölte Bánffy Dezső bárót, aki egyike volt a legkorábban érkezőknek, az ellenzék pedig, ki-ki a maga pártérzelmei szerint, hol Apponyit, hol Kossuthot éltette, sőt egyesek még Molnár apátot is éltették.

A folyosó órájának kismutatója már rég elhagyta a XII-est, amikor megtelt a terem.

Csak most látszott, mennyire megtelt a tisztelt Ház! Kevés üres hely maradt a padokban, bátran el lehet mondani, hogy az egész Ház jelen volt a mai debut-nél.

Az ülés maga elég érdekes volt. Az elején bőven kijutott az éljenzésből Bánffy-nak is, Szilágyi-nak is. Az utóbbin csakugyan meglátszik, hogy a vakációt alaposan felhasználta üdülésre.

– Üdvözlöm a képviselő urakat a szünidő után – így vezeti be az új munkát, és e szíves köszöntésért lelkesen megéljenzik. Az elmaradhatatlan Perczel Béni felolvas egy csomó át- és leiratot, ezután szóba kerül az a sokat vitatott királyi kézirat, melyben Polónyi Géza sérelmet lát.

Polónyi csakugyan elmondja a maga gravamenjeit. Iparkodott tárgyilagos lenni, de azért mégiscsak megcsipkedte Berzeviczy Albertet, aki nem hagyta magát. Erélyesen tiltakozott az ellen, hogy őt valamiféle pártszempont vezérelte volna ismeretes ténykedésénél – csupán egyéni nézetének megfelelően járt el éppen azért, mert a kérdésben ellentétes vélemények uralkodnak, és így az elnöki szék tekintélyével kellett dönten.

Ezzel a nagy közjogi sérelem egyik fele agyon volt ütve, a másik felét meg nyomban agyon-ütötte Bánffy Dezső báró, amikor kijelentette, hogy a királyi kézirat és az elnök határozata között csak azért van különbség, mert egy félreértés következtében a Ház elnöke nem értesült idejekorán egy minisztertanácsi határozatról.

A háborgó kedélyek egyszerre nagyon megnyugodtak. A gravameneknek legszebb érvei elvesztek. Horánszky Nándor ezért hamarosan el is ejtette a dolgot. Csak egy ügyes metaforát mondott el. Úgy vélekedett, hogy felszólalásnak még a királyi kézirat felolvasása után is van helye, mert némajátékkal nem lehet még királyi kéziratok felett sem határozni. Az eszme tetszett. Megéljenezték érte.

Következett Győry Elek, aki megelégedett volna azzal, ha Berzeviczy is belátta volna tévedését, éppúgy, mint a miniszterelnök, akkor mindenki meg volna nyugtatva, de Berzeviczy nem akarta belátni tévedését!

A kormánypárt részéről Pulszky Ágost mondotta el véleményét a kérdésről. Ő nem elégedett meg a polémiaival, hanem csipkedett.

– Önök nem nagy emberek, és most nem élünk rendkívüli időkben – mondotta –, tehát ne hivatkozzanak oly precedensekre, melyek nagy férfiakra és rendkívüli időkre vonatkoznak.

Az ellenzék egy kicsit felberzenkedett erre a vágásra, mely után már csak Molnár János és Szalay Károly szóltak nagy türelmetlenség között a már elcsépelet témához. Az elnök már be akarta zárni a vitát minden megjegyzés nélkül, amikor Polónyi felkiáltott:

– Halljuk az elnököt, mit szól a dologhoz.

És Szilágyi, az ő szokott mosolyával az ajkán, így szólt:

– Részemről semmiféle nyilatkozat szüksége nem forog fenn, annál kevésbé, mert önök úgyis jól ismerik véleményemet, hiszen hivatkoztak reá!

Lett erre éljenzés, taps, tetszés a baloldalon. Szilágyi az ellenzéknek adott igazat. Ezért csak meg kell jutalmazni Szilágyit, aki pedig nem tett egyebet, mint hogy, mint mindig, konzekvens maradt önmagához.

A kormánypárton ezért nem is keltett az elnök nyilatkozata semmiféle meglepetést, és azért, mikor az ellenzék az ülés végén ismét nagy ovációkban részesítette az elnököt, <a> a kormánypárt is szívesen hozzájárult ehhez a szívélyes tüntetéshez.

Délután a főrendiház tartott rövid ülést, melyben bizonyos ünnepiességgel beiktatták az új elnököt, Károlyi Tibor grófot és az új alelnököt, Daruváry Alajost.

ORSZÁGGYŰLÉS³⁹

Enyelgésen kezdődött. Szilágyi Dezső sorra olvastatta fel a miniszterelnök átiratait. És a hosszú szünet után természetesen sok átirat volt. Perczel Béni nem győzte ismételni: „a miniszterelnök átirata...”

Az ötödiknél, vagy a hatodiknál Endrey Gyula megszólalt:

– De sokat levelez a kegyelmes úr. Akárcsak Wlassics Gyula!

Tovább is enyelgés hangzott. Szilágyi Dezső mutatta be a Berzeviczy Albert levelét, hogy alelnöki állásáról lemond.

– Helyes! – mondta a szélsőbal.

– Éljen! – zúgott vissza a jobbmező.

De nem volt ebben sok komolyság. Az interpellációk bejelentése már talán más kategóriába esett volna, csak hogy itt meg a komoly bejelentéseket agyoncsapta a poén. Mert a Visontai világbéke-kérdése s a Kossuth Ferenc helyzet-interpellációja után be volt még jegyezve egy harmadik interpelláció is: Mócsy Antal helyezett kilátásba egy sürgős kérdést „a serdülő ifjúság erkölcsének védelme dolgában”. Nagyon nevette ezt a Ház, mert az valószínű, hogy az öregúr megint a pikáns képektől és a pikáns könyvektől félti az ifjúság erkölcsét. (Az ülés azonban nem hozott róla bizonyosságot, mert ez az interpelláció és a Visontai kérdése is holnapra maradt.)

Holnapra. Ezt nem fölösleges ismételni. Mert az eredeti terv az volt, hogy holnap a parlament nem ülésez. S a dolog úgy fordult, hogy holnap mégis lesz ülés, mégpedig a jelek szerint nem is egészen csendes ülés. Ennek a történetében sajátságosan összefonódik a mai napirend és a Kossuth interpellációja. Történt ugyanis, hogy a miniszterelnök javaslatot tett a legközelebbi munkarend dolgában, ami a mai ülés napirendjének különben egyetlen tárgya volt. A miniszterelnök javaslatához aztán az ellenzék hozzá kívánt szólni s ezért vitanyitónak kiküldötte Szentiványi Árpádot, hogy ez előbb nyilatkozzon ki a miniszterelnöktől a kiegyezési terveit illetően. De Bánffy nem akart nyilatkozni, és miután tegnap a szabadelvű párt konferenciáján már elmondta a tervét, mára pedig hasonló nyilatkozatot úgyis követelni fog tőle a Kossuth interpellációja, fölöslegesnek is gondolta, hogy ugyanegy dologról háromszor is nyilatkozz[ék].

– Majd nyilatkozom a Kossuth Ferenc interpellációja kapcsán – szólt egyszerűen.

De ez hirtelen felizgatta a kedélyeket.

Apponyi Albert gróf úgy próbált szerencsét, hogy a tanácskozás felfüggesztését indítványozta, míg a miniszterelnök Kossuthnak nem válaszolt. De ez az indítvány az ellenzéken sem hódított. Inkább azt hozta javaslatba Polónyi Géza, hogy Kossuth Ferenc vonja vissza az interpellációját s így kényszerítse Bánffyt, hogy a Szentiványi kérdésre feleljen. De Kossuth Ferenc nem vonta vissza az interpellációját s az ellenzéki taktika ezen hajótörést szenvedett. Így aztán az elnök már be is akarta rekeszteni a vitát.

De fölugrott Apponyi.

– Kérem, én csak indítványt tettem, de a napirenden levő kérdéshez még nem szóltam.

– A képviselő úrnak joga van szólni – jegyezte meg udvariasan Szilágyi Dezső.

S most a legkülönösebb dolog történt. Ugyanaz az Apponyi, aki csak az imént bizonyította, hogy lehetetlen vitatkozni, míg a miniszterelnök a hozzá intézett kérdésre nem válaszolt, most egyszerre szigorú, sőt kíméletlen kritikát is tudott mondani arról a válaszról, amelyet nem

kapott. Most egyszerre nagyon jól ismerte a választ és azt is elárulta, hogy kész kritikával is várta. Nagyon ügyesen mutatott rá erre Gajári Ödön, aki különben Apponyi mellett a többi ellenzéknek is a fejére olvasta, hogy merő taktikázásból adja a naivat, holott valamennyien igen jól tudják, hogy mik a kormány kiegyezési szándékai. Ám az ellenzék nem törődött a ráolvasással, s mert a miniszterelnök nem tette meg nekik azt a szívességet, hogy fölös ismétlésekbe bocsátkozzék, a szélsőbal már gyártani kezdte az íveket, amelyekkel köztudomás szerint minden pillanatban névszerinti szavazást lehet kérni.

Szaladt is ilyen ívvel Justh Gyula az elnökhöz:

– Fél kettő van, az interpellációkra kell áttérni. Erre kérünk névszerinti szavazást!

Akkor már zúgott az egész terem, mint a kas. Már ívek is lobogtak a levegőben, s látnivaló volt, hogy a harc nyomban megindul. A szélsőbal ugyanis ekkor már csak azon dolgozott, hogy a miniszterelnök munkarendjavaslata fölött ma ne lehessen berekeszteni a vitát. Ilyenformán ugyanis elérhette, hogy közben Bánffy megadja a választ Kossuth interpellációjára, s legalább a vita második felében már hivatkozni lehet erre a válaszra is.

Bánffy mosolyogva bólintott a fejével:

– Hát legyen!

Szilágyi tehát az egész parlament kacagása közben háritotta el magától a névszerinti szavazásra invitáló ívet.

– Egyáltalán nem szavazunk!

És nem is szavaztak. Ellenben most már úgy kellett intézkedni, hogy holnap is legyen ülés, amelyben a további munkarend fölött végre döntsenek. S így holnap is lesz ülés. A témát pedig megkapta hozzá az ellenzék, mert a miniszterelnök csakugyan nyomban felelt Kossuth interpellációjára s a kormány terveit illetőleg körülbelül azt ismételte, amit tegnap este a szabadelvű párt konferenciáján már elmondott. Zajongott és méltatlankodott a válaszon már ma is az ellenzék, de ma csak Kossuthnak volt szava. Holnap azonban már akárki megjegyzéseket lehet a kormány terveire, s igazán csak az a szerencse, hogy csütörtökön ünnep van, különben megeshetnék, hogy a tisztelt Ház még csütörtökön is vitatkozik a napirend megállapításán.

Óvatosságból azonban az elnök a holnapi ülést – tíz órára tűzte ki.

AZ AMULETT⁴⁰

A szélsőbal tegnap vízre bocsájtotta az obstrukció hajóját. Ma ebbe a hajóba a nemzeti párt is beleült. A néppárt nem fog késni, hogy szintén helyet kérjen a fedélzeten. Az ellenzék tehát szerencsésen elhelyezkedett a közös hajóban.

A helyzet pedig éppenséggel nem változott. Ha egyszer az obstrukció el van határozva, egészen mindegy, hogy negyven ember csinálja-e, vagy hatvan. Amikor Leonidas nem tudott a perzsákkal számban is fölérő hadsereget szembeállítani, háromszáz emberrel éppen úgy megcsinálhatta a legklasszikusabb obstrukciót, mint ahogy hatszázzal csinálta volna. A halálhoz ugyanis kevés ember is elég, csak a diadalhoz kell a nagy hadsereg. Aki pedig azt hinné, hogy erkölcsi gyarapodást jelent az obstrukcióra nézve, ha a nemzeti párt is csatlakozik hozzá, az is téved. Tavaly ugyan cinikusnak mondtak, mert rá mertünk mutatni, hogy az Apponyi Albert decemberi támogatása hajszállal sem csökkentette a szélsőbal obstrukciós kedvét, s

még a renitens Sággy Gyulát sem tudta jobb útra téríteni, de az idén mégis kénytelenek vagyunk ezt az igazságot megismételni. A szélsőbal obstrukciója esetén Apponyi is csak egy numerus, s ahogy tavaly megjött az ex-lex állapot, pedig Apponyi a többség mellé szegődött, elkövetkezhetik az idén megint. A különbség mindössze annyi, hogy amikor csak a szélsőbal obstruál, akkor negyven embernek kell az időt januárig kibeszélni, amikor pedig a nemzeti párt is velük van, hatvanan osztoznak a munkán. Értjük tehát, ha a szélsőbal örvend, de a törvényes állapotnak a végén egészen mindegy, hogy negyvenen ölik meg, vagy hatvanan. Mert negyvenen is csak olyan jól megölhetik.

Éppen azért könnyű volna az ellenzék szövetsége fölött egyszerűen elsiklani. Csak meg kellene állapítani, hogy a nemzeti párt is csak olyan komoly faktor, mint a szélsőbal. De úgy rémlik, mintha a nemzeti párt ezúttal többre venné a szélsőballal való szövetkezését egyszerű taktikánál. Nem a kormánynak szól a fenyegetés, mert a kormány tisztában van vele, hogy a mai házszabályok mellett az egész ellenzék, vagy csak egy frakció egyformán elegendő a normális munka megakasztására. A fenyegetés túlmegy a kormányon és azt akarja valahol megértetni, hogy van az országban a dualizmusnak igen sok barátja, aki bizonyos körülmények közt inkább a függetlenségi párt mellé áll, semhogy a kormány javaslatát támogassa. S mintha a nemzeti párt úgy vélné, hogy valahol azt a legfélelmesebb fenyegetésnek veszik, ha a függetlenségi párt erősödését csak emlegetni is hallják.

Itt van az a pont, ahol elkél egy kis felvilágosítás. Abban a formában ugyanis, amelyben az ország alkotmányos élete eddig elhelyezkedett, lassan és észrevétlenül igen lényeges fordulat állott be. Egy amulett vesztette el a varázserejét, amelyet különben is csak az adott neki, hogy hittek benne. De míg ez a hit tartott, az amulett néha igazán csodákat művelt. A magyar kormányok abban az időben ámulva tapasztalták, hogy bizonyos előterjesztések dolgában csak félmunkát kell végezniük, a többit megteszi helyettük az amulett. Akkor volt ez, amikor a kiegyezés még nem bocsájtotta olyan mélyre a gyökereit és nimbuszát inkább csak az alkotók nagyságában bírta, de a tapasztalás még nem győzhette meg a nemzet valamennyi rétegét. Az ország érdeke akkor is első sorban állott, de minden lerakott pillérrel a kiegyezés művét is támogatták, és nem volt utolsó szempont, hogy az új alkotások nem gyöngíthetik-e azt a kapcsolatot, melyet a kiegyezés megteremtett. A kölcsönös féltékenység kora volt ez, amikor a kiegyezés hívei félszemmel állandóan figyelték a függetlenségi pártot és fenyegető szimptomának vették a legkisebb mozdulását is. Tévedés volt. Az idő bebizonyította. De akkor az a hit, amely a függetlenségi párthoz tapadt, akaratlanul is a legnagyobb szolgálatokat tette a kormányoknak, mert előterjesztéseik sorsát nemcsak az ország érdeke, hanem (ami azóta teljesen összeforrott) a kiegyezés megerősítésének szempontja döntötte el. Nehogy a függetlenségi párt erősödjék, mindent meg lehetett csinálni, ami a kiegyezés híveinek táborát erősíti. Amulett volt tehát a függetlenségi párt annál a hitnél fogva, amellyel nézték, s nem csoda, hogy a kormányok nem is igen próbálták az amulettet összetörni. Azt a varázsereőt kímélték benne, amely az országnak volt akaratlan erőssége s éppen a kezdet legnehezebb idején. Hogy aztán kritikus időkben még talán hivatkoztak is az amulett erejére, azt nem tudjuk. De ez sincsen a valószínűség híjával, s a krónikák legalábbis megengedik ezt a föltevést. Ha jól emlékszünk, szemére is vetették olykor egyik-másik kormánynak.

Bizonyos azonban, hogy az utolsó esztendőik során lényeges változás történt. A függetlenségi párt nem amulett többé se lenn, se fenn. Se félelmes, se bűvös ereje nincsen. Lefelé maga rombolta le a benne való hitet, ezt akárki megfigyelhette. De fölfelé? Az események ebben az irányban is nyomra vezetnek. Még az egyházpolitikai viták idején ugyanis sokan voltak, akik rossz szemmel nézték a szélsőbal csatlakozását, és nem hiányoztak olyan hangok, amelyek a magyar kormányt nem annyira a politikája, mint inkább a függetlenségi támogatás miatt ítélték meg. Akkor még hittek az amulettben és nem tartották okos dolognak, hogy a benne rejlő varázsereőt növeljék. Ha pedig azóta változás tapasztalható, a nyom nagyon világos.

Bánffy Dezső lehetett csak, aki az alkotmányos érintkezésből ezt a babonás momentumot kihasította. Akármilyen ártatlannak hitte máskülönben, az ő egyenességével nem fért meg, hogy egy amulettre kelljen támaszkodnia, amikor a király és a nemzet teljesen megértik egymást, és ebben az országban már harminc esztendő tanulságai erősítették meg a kiegyezésben való bizalmat. Ha régen még szolgálatokat is tehetett, ma csak árt az az amulett, és Bánffy összetörte. S nem is csalódott, mert az utolsó esztendő minden eseménye bizonyítja, hogy a magyar király már nem mellékes okokból, hanem kizárólag csakis az ország jól felfogott érdekében adta meg jóváhagyását a kormány minden előterjesztéséhez. Sőt akar a katonai akadémiát, akár a tíz szobor ügyét, akár a negyvennyolcas alkotások emlékének megörökítését vesszük, szembe fog ötleni, mennyivel közelebb iparkodott a nemzeti érzéshez az uralkodó azóta. Csak azt a kis babonát kellett lerontani, s a magyar király nagy szívéből kicsordult a magyarság szeretete és tradícióinak [becs]ülete.

A nemzeti párt pedig most akar azzal ijeszteni, hogy bizonyos körülmények közt a függetlenségi párt mellé áll! Elkésett a tisztelt párt. És ha az egész nemzeti párttal erősödnék a szélsőbal, az sem olyan veszedelem. Negyven függetlenségi képviselő helyett lesz hatvan. De hiszen volt már kilencven is! Az ország azonban éppenséggel nem indul sem a negyven, sem a hatvan után. Az ország a saját érdeke után indul, s hogy mi az érdeke, az kitetszett a vámanként is, ahol sehogy sem akartak rajongani a föltétlen gazdasági különválás eszméjéért. Az ország ezúttal inkább gróf Károlyi Sándorral tart, aki nyíltan megmondotta, hogy perhorreskálja a vámháborút és óhajtja a vámszerződést. És mi egyebet mondott Bánffy? Vagy Bánffy önérből mondja ugyanazt, amit Károlyi önzetlenül hangoztat?...

ORSZÁGGYŰLÉS⁴¹

Amióta Issekutz Viktornak emlékezetes históriája esett meg a Házban, kinek beszéde felett tudvalevőleg névszerinti szavazást kértek ily formulázással: tartsa-e Issekutz beszédét ma vagy holnap, és az erre vonatkozó névszerinti szavazást ugyancsak névszerinti szavazással a másnapra kívánták halasztani, nem történt még meg a tisztelt Házzal az a dolog, ami miatt ma kellett ülést tartania. A miniszterelnök tegnap munkarendjavaslatot terjesztett elő. Ebben a többek között azt is indítványozta, hogy ma ne legyen ülés. Mivel azonban tegnap nem tudtak a tisztelt honatyák a munkarend felett megállapodni, ma kellett e felett tisztába jönni, és így a mai tulajdonképpen szünnapon javában tárgyaltak egy kérdés felett, mely szakasztott olyan, mint az Issekutz Győző esete.

Volt azonban ennek a mai ülésnek még egy másik furcsasága is. Bejelentették az obstrukciót, ezt a kellemetlen vendéget, amely egy idő óta átkozottul jól kezdi magát a Sándor utcában érezni. Ma már be is vonult, „ohne Sang und Klang” ugyan, ahogy a német mondaná, de azért nem hiányzott a bevonulási aktusnak bizonyos jelentősége. Mert nem utolsó dolog Polónyi Géza társaságában Horánszky Nándort látni, aki az ő kétségbevonhatatlan nagy parlamenti tekintélyét és komolyságát az obstrukció szolgálatába bocsátja. Ezt tette ma Horánszky Nándor, ki egy úgynevezett nagy beszédben kijelentette, hogy a nemzeti párt nem megy bele semmiféle napirendbe mindaddig, amíg a miniszterelnök a kiegyezésre vonatkozó kérdésekre az ellenzéknek nem szolgál bővebb felvilágosításokkal. A szélsőbalon képzelhető lelkesedéssel fogadták ezt a tekintélyes szövetségest, aki ma pártjával együtt nagyon figyelemreméltó balra kanyarodást tett. A nemzeti párt elnökének beszéde tele volt sötét pesszimizmussal és panasszal. Panaszkodott a képviselőház tanácskozási nívójának süllyedéséről, könnyelműnek mondotta a miniszterelnök tegnapi nyilatkozatát és lelkiismeretlennek mondotta ezt a titkolódzást, melyet a bécsi határozatokkal szemben tanúsítanak.

A Háznak azonban meghozta a maga napi szenzációját. Horánszky mint az obstrukció kürtöse nem utolsó látványosság. Az esemény egészen olyan természetű volt, hogy egy olyan harcra kész debattert, mint Pulszky Ágostont felszólalásra bírja. Horánszky beszéde sok hálás anyagot nyújtott a „kikezdésre” és kevés arra alkalmasabb szónokja van a Háznak, mint Pulszky Ágoston, kinek éles kritikai bonckése alatt nem marad szétbontatlan egyetlenegy porcika sem.

Csak hogy Pulszky Ágoston nem azért Pulszky Ágoston, hogy az ellenzék nyugodtan meg is hallgassa az ő kegyetlen kritikáját. Elég volt, hogy Pulszky felemelkedjék helyéről, és máris megkezdődött a kedélyeskedés balról. Közbeszólásokkal zavarták, beszédének egyes passzusát meghocholták, őt magát kinevették, de ez mind ki nem fogott Pulszkyn, aki ma flegmatikusabb volt, mint valaha. Metsző ridegséggel jellemezte az obstrukciót most, amikor még nem is tudja az ellenzék, hogy tulajdonképp mit fog megobstruálni, majd rátért a kiegyezés témájára és itt a szabadelvű párt tüntető helyeslése között kifejtette, mennyire veszedelmes az ellenzék mostani taktikája. Egy kicsit meg is borzongatta a szélsőbalt, amikor az új választások ördögét festette a falra – végül pedig komoly szavakkal komolyságot kért az ellenzéktől.

Pulszkyt barátai zajosan megéljeneztek, amiért az ellenzéknek alaposan megmosta a fejét, az elnök pedig öt percnyi szünetet adott a kifáradt Háznak. A szünet alatt találgatták a folyosókon, mit kell hinni Pulszkynak az új választásokkal tett fenyegetéséből. Ez a kő nagy hullámokat vert fel az ellenzék vizében.

Ami a szünet után történt, azon hamarosan át lehet futni. Rakovszky István a néppárt nevében jelentette ki, hogy ő Gajári és Pulszky magyarázatait nem akceptálhatja egyenértékűnek a miniszterelnök nyilatkozatával. Makkfalvy Géza és Ivánka Oszkár Horánszky érveinek megerősítésére sietett, és mert a vitát még nem volt szabad bezárni, természetes, hogy Mócsy Antalnak is beszélni kellett. Így aztán szerencsésen elérkeztek az interpellációkhoz, melyekről fel kell jegyezni, hogy Visontai Soma az orosz cár békeakcióját szépnek és üdvösnek, Mócsy Antal azonban a rikkancsosok budapesti szereplését csúnyának és erkölcstelennek tartja.

ORSZÁGGYŰLÉS⁴²

Tiszta szerencse, hogy az expozé nem volt a miniszterelnök indítványában. Különben annak is el kellett volna maradnia, mint a munkarend többi pontjának.

Így a miniszter ma elmondhatta expozéját, s ha csak másfél órára is, de egyéb is leköthette az ország figyelmét, mint az a különös jelenség, hogy az ellenzék azt is megobstruálja, ami csak témát akar adni az obstrukciónak. Tudniillik a további munkarendet. Mert ma már sok körülmény igazolja, hogy forma szerint is megkezdődött az obstrukció, s a szélsőbal nemcsak a munkát akarja megakasztani, mint más alkalommal tette, hanem még a munka irányát is. Pichler Győzöt például a folyosón azért is megrótták ma a vitarendezők, mert a pénzügy-miniszter expozéja iránt *érdeklődni* mert. Az érdeklődés is tilos, megengedve csak a láрма van és az ováció, föltéve ugyanis, hogy az ováció hosszú és kitölt legalábbis egy fél ülést.

Lukács László egy kicsit méltatlankodott is a folyosón.

– Csöndben hallgathattatok volna, ha másért nem, hát azért, hogy hosszú beszédet mondtam. Hiszen Szalay Károly se mond hosszabb beszédeket.

De az obstrukció egyik vezére megfejtette az okát, hogy mért zajongtak.

– Hogy hosszú beszéddel szolgáltál az obstrukciónak, azt köszönjük neked, kegyelmes uram. De munkát adtál a pénzügyi bizottságnak, ahol pedig *nem lehet obstruálni*. S ezt kellett a lármával megtorolni.

Úgy is van. A szélsőbal olyan hangulatban van, hogy azért is haragszik, ha a bizottságok dolgozhatnak. Egyáltalán senki se dolgozzék – ez a harci jelszó. S ezért nem hallgatták szívesen az expozét sem, pedig jól tudták, hogy a pénzügyminiszter a száraz költségelőirányzaton kívül okvetetlenül nyilatkozni fog a kiegyezésről is, ami ebben a pillanatban az ellenzéknek is érdekli. De az ellenzék nem akart figyelni, s így a pénzügyminiszternek be kell érnie azzal a vigasztalással, hogy csak az ország hallotta meg szavait. Polónyiék nem, de a nemzet igen. S a nemzet kétségtelenül hálával veszi a pénzügyminiszternek, hogy végre világossággal szolgált és megmondotta, hogy az önálló rendezkedésnek vannak bizonyos előfeltételei, amelyeknek megvalósítása előtt az önálló vámterületről józanul beszélni sem lehet. Most legalább tudja az ország, hogy a valutaszabályozás keresztülvitele előtt az önálló vámterület csak ellenzéki jelszónak jó, de aktív politikai kívánságnak nem.

Az ország az expozé ügynevezett száraz adatait sem fogja olyan lanyhán fogadni, mint ma az ellenzék. Mert a végén akármilyen szárazok is bizonyos adatok, mindig jólesik hallani, hogy még a fokozott kiadások teljesítése után is marad az országnak körülbelül negyvenezer forint fölöslege.

A szélsőbaltól erre azt mondták:

– Persze, hogy maradhat. Mert még nem emelték a kvótát!

De ezt a megjegyzést a folyosón a szélsőbal nem ismételte volna komolyan. Sőt akadt egy-egy obstrukciós úr, aki négy szemközt megvallotta, hogy az idén semmiféle expozé sem tudta volna kielégíteni. Mert ha a kormány milliós fölösleget mutat ki, rámondták volna: „a kvóta miatt kell a nagy fölösleg!” Ha meg például csak taktikából is deficitet mutat ki a kormány, akkor is rossz lett volna az ítélet: „ugye, hogy Horánszky már tavaly is előre látta a deficitet!”

Szóval: a szélsőbalt úgysem lehetett volna kielégíteni, s mégiscsak jobb, ha kicsi ugyan a fölösleg, de az is a költségvetés realitását igazolja.

Máskülönben az expozé csak délig tartott, s azután a tisztelt Ház folytatta a napirendvitát. Annyit kellene csak róla mondani, hogy négyen beszéltek, s aztán a vita folytatása holnapra maradt, de volt két temperamentumos beszéd, amelyiknek az obstrukció mellett is illik megkegyelmezni. Az egyiket Rátkay László mondotta, aki poéta ember és még a Polónyi kíséretében is kiválik a tisztább hangjával; a másikat pedig Hegedüs Sándor, aki olyan jó kedvvel vagdalódzott az obstrukció ellen, hogy még a szélsőbal is sokszor kacagott az ötletein. Ez a két beszéd ma kibékített a léha időpocsékolással. De holnap is beszélni fognak s talán még a jövő héten is – ez pedig sivár kilátás. S valószínű is, hogy akkor már naponta több lesz a szónok, mint a hallgató...

ORSZÁGGYŰLÉS⁴³

Egy héttel a képviselőház üléseinek megnyitása után szerencsésen odaért a tisztelt Ház, hogy hétfőn majd szavazhat a felett, hogy mit – kellett volna az elmúlt héten tárgyalnia. Az első hét tehát határozottan igen kedves auspiciumok között ért véget. Vigasztaló azonban, hogy egyáltalán véget ért. A munkarend felett megindult vitának ma volt az utolsó napja, legalább ami a szónoklatokat illeti, mert a szavazás, az még a jövő hétre is átmegy. Az ellenzék a mai napot csattanós befejezésként tervezte, és ezért úgy a nemzeti párt, mint a függetlenségi párt részéről egy-egy kimagaslóbb debattert menesztett a harcba.

Jágics József rövid, bevezető felszólalása után, melynek az jutott osztályrészül, hogy Hegedüssel polemizáljon, a néppárti Bozáth Ferenc szállt síkra az obstrukció mellett. Az ő beszédéből csak egyetlen momentum érdemel említést – a vége. Ebben ugyanis azt a tréfát követte el, hogy a miniszterelnöknek most már lehetetlenné vált munkarendjavaslatát – elfogadta.

Utána Hódossy Imre emelkedett fel, aki arra a hálátlan feladatra vállalkozott, hogy az obstrukció politikai jogosultságát védelmezte annak támadóival szemben. Emellett azután a kiegyezés ügyével igen behatóan foglalkozott és három irányzatot domborított ki, melyek a kiegyezés megkötésénél egyáltalán lehetségesek.

1. A függetlenségi párt magatartását, mely minden közösséget kizár Ausztriával.
2. A nemzeti párt álláspontját, mely Ausztriával közösséget csak az 1867:XII. törvénycikkben körülírt feltételek mellett óhajt, és végül
3. Az osztrák szempontot, mely minden körülmények között Ausztria és Magyarország között gazdasági közösséget dekretálni kíván.

Hódossy érveit akként csoportosította, hogy azokból a magyar kormány és a többség magatartását a kiegyezéssel szemben az általa osztrák szempontnak nevezett kategóriába osztotta be, miáltal a szélsőbalon nagy, sőt fanatikus hatást és tetszést ért el.

Utána Holló Lajos kért magának helyet a vitában. Erős kifejezésekkel, melyek fölött folyton ott lebegett az elnöki rendreutasítás Damokles kardja, de mégis mindig parlamenti ildomossággal, úgyhogy mindig szerencsésen kikerülte az elnöki félbeszakítást, bírálta a kormány magatartását, mellyel tájékozatlanul hagyja az ország gazdasági tényezőit a jövő felől. Legintenzívebb érve neki is, mint tegnap Rátkaynak, a király volt, kinek hatvanhétben tett esküjét keverte a vitába. Végül pedig felhívta a kormányt, hogy az ellenzék rögtön segítségére jön, ha az önálló vámterület reaktiválásához maga a kormány ragadná meg a kezdeményezést, ha pedig azt nem teszi, úgy bejelentette, hogy az ellenzék minden fegyvert, még az utolsót is fel fogja használni, hogy küzdelme sikeres legyen.

Az ellenzéken tagadhatatlan sikere volt Hollónak. A vitát Pichler Győző fejezte be, aki azért a mondásáért, hogy a kormány politikája hasonlít a rabló hadjáratához, az elnöki rendreutasítás kétes dicsőségében részesült s ezzel valószínűleg jóvátette azt a tegnapi hibáját, hogy az expozé iránt érdeklődni merészelt.

Az ülést egy kis mulatságos incidens fejezte be. Az ellenzék névszerinti szavazást kért a miniszterelnök javaslata felett és a szavazást hétfőre kívánta halasztani.

– Halljuk! kik kéri a névszerinti szavazást – kiáltották jobb felől.

Az elnök elrendelte az indítvány felolvasását, mire kitűnt, hogy többen az aláírók közül *hiányzanak*. Röpködtek is emiatt a tréfás megjegyzések, melyeknek az elnök azzal a kijelentéssel vetett véget, hogy nem tehető fel senkiről, hogy másnak a nevével visszaélést követ el.

Így maradt a szavazás hétfőre, amikor el fogják dönteni azt a fontos kérdést, hogy mit tárgyaljanak az elmúlt héten.

A T. HÁZBÓL⁴⁴

Fekete volt a folyosó a sok fekete kabáttól, szomorúság ült az arcokon; a súlyos léptű, öreg honatyák önkéntelenül lábujjhegyen jártak, mintha mindenkinek halottja volna odabenn. A folyosó órája lomhán mászott a tizenegy felé és búsan, csendesen ketyegett. Csak a nap szórt a fényét tömött kévekben. Az csak süt érzéketlenül még ma is.

Beszélgettek halkan a képviselők. És szó csak Róla esett. Halkan, nagyon halkan beszélgettek e máskor forrongó, feleselő és disputáló alakok, mintha valakinek az álmát nem mernék megzavarni. Az örök álmát. A kiegyezés nem is jött szóba. Az csak tegnap ilyenkor volt még nagy baj. Elnyelte a nagy bajt egy még nagyobb. Ki beszélne most a kiegyezésről? És miféle kiegyezésről? Hiszen a halállal nem lehet kiegyezni.

Ki-kihasadoztak az emlékezetekből életének érdekes epizódjai. A magyaroknak édesek. Mikor ott térdelt a Deák ravatalánál. Egy Habsburg koronás neje, egy meghalt tekintetes úrnál. Mintha mese volna.

Megjelenik a fantáziákban sugár alakjával, fiatalon, üdén, mert ő idők végeiglen fiatal marad a magyarok képzeletében szép, okos szemével, gesztenyeszín hajkoronájával – a királyi koronánál is pompásabban. Némelyek, akik látták, visszagondolnak a két könnycseppre, melyeket az ezeréves ünnepen a trónon állva fölséges ura mellett, a fölarsogó éljenektől meghatva hullatott, mikor kalapjaikat lengették feléje a föllekesült törvényhozók, és a kalpagok sas-tollai szelet támasztottak a fülledt légben. Ilyen legyezővel se legyezgeti magát minden királyné.

És az a két könnycsepp... Hány millió csepp fakad most cserébe ezért a kettőért?

De nincs idő merengni, eltűnődni az édes-bús emlékeken. Itt a rettenetes, szívfacsaró valóság.

Előjön berkeiből a Ház elnöke s komoran leszegett fejjel, mint egy megriadt bölény csörtet el a folyosón, se jobbra, se balra nem köszönve.

Utána lépdelenek ünnepélyesen a ház jegyzői. És mindenki siet némán, csendesen utánuk, a helyét elfoglalni. A csengettyűszót nem várják be a megnyitáshoz. Talán nyelve sincs ma a csengettyűnek.

Ott benn is olyan komor, szomorú, nyomott a hangulat. Fekete női toalettek a karzaton, még az újságírók is feketébe öltöztek.

Az elnök le se ül a székében, állva marad s kivesz egy papirost a zsebéből. Oly templomi csend van, hogy hallani a papiros zörgését.

A miniszterek elfoglalják a félkarajt, s a Ház többi padjai is megtelnek egyszerre. Bánat és megilletődés nyoma van az arcokban, a szemekben minden mezőn, Bánffytól kezdve Kossuth Ferencig. Labancok, kurucok mind szomorúak. Aki csak Budapesten van, mind itt termett, s aki nincs itt, akárhol van, úton vagy az ország bármelyik szögletében – annak is mindegy. Ez a gyász, ez a keserűség utoléri mindenütt. Előbb, vagy utóbb. Ez elől nem lehet elfutni sehová senkinek.

Még mindig tart a síri csöndesség, melyben hallani, amint az órák ketyegnek a zsebekben. Hiszen csak egy fél perc az egész idő, amióta ott áll. De ez is hosszú, kínos. Szilágyi zavart, szeme meredten szegződik a kezében levő iratra, mely úgy jár reszkető kezében, mint a vetélő. Felteszi a cvikkerjét, meg leteszi. Talán nem lát. Talán az irat rossz. Talán a cvikker rossz.

De különben is mit akarhat az irattal Szilágyi? Nem szokott ő olvasni. Ő a beszélés mestere.

Minden szem feléje van fordulva. Oly ünnepélyes és hangulatos az egész terem ma. Még Molnár Antal arcán is van valami földöntúli. A szép két szárnyas angyal a dobogó háttérében úgy áll ott az országcímer mögött, mintha el akarna vele repülni. Talán egy harmadik angyal után.

Most egyszerre erőt vesz magán Szilágyi és olvasni kezd:

– Tisztelt Ház!

A ház feláll. Vélvéd sasok sokasága rebben fel a sziklákról.

Szilágyi hangján fátyol van. Tompa, ércnélküli, szakadozott ez a máskor csengő, folyékony hang. Szól a borzalmas merényletről, szól a királyné érdemeiről, és a hangja fulladozik, nagy, kékes szemei megtelnek könnyel, és nem látja a betűket a papíron. Jaj, most mindjárt sírni fog ez a kemény férfi, ki a búsulás helyett is mennydörögni szokott.

Ah, milyen különös jelenet. Nincsen helyeslés vagy ellenmondás, nincsen riadalom, se nyugtalanság balról, se tetszés, se nemtetszés jobbról – hanem száz kéz nyúl a kendők után, s a sok fehér keszkenő egyszerre megjelenik a fekete alapszínekhez. És egy perc múlva mind nedvesek lesznek ezek a kendők a könnyektől.

Az elnök hangja fogy, fogy, már csak zihálva tudja kimondani a harmincnapos gyászt.

És aztán leszáll a székéről, roskatag lépésekkel. A képviselők némán, ünnepélyesen vonulnak ki utána, ki a folyosóra, az utcára; az utcán gyászfátyolba vont zászló alatt állnak az egyetemi ifjak, fölnézegetve és babonásan mutogatva az országház födelére, hol egy fehér galamb röpdös a magasban, a fonnyadtan összezsugorodott trikólór fölött.

TISZA KÁLMÁN ÉS A KÜLÖN VÁMTERÜLET, AZ ANGOL KIRÁLYNŐ ÉS EGY CSÉSZE TEA⁴⁵

Az anekdotákat nem szokás helyreigazítani, mert ennek a válfajnak szabad nem igaznak is lenni. Nem is szólnék egy szót sem a Pesti Hírlap mai adomájáról személyes kérdésben, mert az embernek végre is jólesik, ha valahol kinyomtatják róla, hogy Tisza Kálmánt kitanítja a politikában. Magamért tehát nem reklamálok, nem esett rajtam semmi sérelem, hanem Tisza miatt kell helyreigazítanom a dolgot, elég felelősséget hord a vállán azokért, amiket életében ő mondott, nemhogy azokért is vigye, amiket én mondok.

Hát tényleg történt egy olyanforma beszélgetés köztünk a képviselőházi folyosón – de mennyire megváltozott az szegény, míg a folyosóról elvándorolva, végre közlemény alakot öltött a szedők szekrényében. Már ebből a szempontból is érdekes szembeállítani a valót a költöttel.

A Pesti Hírlap így írja meg:

– (Tisza Kálmán és az önálló vámterület.)

A szabadelvű pártkörben Tisza Kálmán fölemlítette, hogy a jövő hónap elején beszámoló beszédet tart Nagyváradon. Mikszáth Kálmán, aki, úgy látszik, nem ellensége az önálló vámterületnek, Tisza Kálmánhoz fordulva így szólt:

– Tudjuk, kegyelmes uram, hogy nagyon szép és érdekes beszédet fogsz mondani, de jó volna, ha valami új dolgot is mondanál, például az önálló vámterületről. Meg kellene csinálni az önálló vámterületet, ha csak öt percre is. Hadd tudjuk legalább, hogy milyen lenne, ha volna.

A generális csak mosolygott s aztán így szólt:

– Az angol királynőnek, mikor még csak hercegnő volt, nem volt szabad teát inni s a Timest olvasni. Mikor aztán királynő lett, az volt az első dolga, hogy a komornyikjával teát és Timest hozatott. Mohó kíváncsisággal megitta a teát s elolvasta a Timest, de aztán sokáig nem kért egyikből se, mert megtudta, hogy van a teánál külön ital s a Timesnél érdekesebb olvasmány is. Ti is bizonyosan így járnátok az önálló vámterülettel, persze csak az esetben, ha elétek adnák.

Történt pedig a dolog így: Beszélgetés közben előhoztam, hogy a Bánffy közjogi felfogása teljesen logikus és kétségbevonhatatlan, hogy az önálló rendezkedés – nem jelenti okvetlenül az önálló vámterületet, hanem vagy az egyiket, vagy a másikat. Azonban ha a vámszövetség lesz meg Ausztriával, akkor mégis szeretném jobban kidomborodva látni, hogy ez tisztán a mi akaratunkból történt.

– Miféle kidomborodást értesz? – kérde Tisza.

– Hiszen, ha én azt tudnám. Találják meg a miniszterek. Az ő dolguk.

– De hiszen megvan a törvényben a hozzávaló jogunk, s ezt eléggé hangoztatta Bánffy és más is.

– De én egyebet szeretnék – mondám türelmetlenül –, többet.

– Mi a fityfenét? – szólt a „generális” némi bosszankodással.

– Olyasvalamit, hogy legalább egy napig vagy egy óráig eklatáns legyen, hogy a dolog a kezünkbe esett.

– Nem értelek.

– Hát persze. Nem bírom magam kifejezni, de érzem, hogy kellene valami. Inkább egy történetkében mondom el, s mindjárt kiviláglik, kegyelmes uram, hogy mit gondolok.

– Halljuk no.

– Az angol királynőnek kisasszony korában szigorúan el volt tiltva a teaivás és a Times olvasása, mint két ártalmas szer. Mikor aztán a király meghalt, s a lordkancellár ünnepélyesen jelentette neki, hogy immár a trónus öreá szállt, a királykisasszony legelső ténye volt, hogy a csengettyűzsinórhoz futott. Szolgák raja rohant be a csengetésre: „Hozzanak egy csésze teát és a Timest”, kiáltá rájuk élénken. A tea és a Times ott termett. A királyné elmosolyodott és visszatolta: „Vigyétek el, nem nyúlok hozzá, csak azt akartam tudni, hogy vajon igazán én uralkodom-e”... Hát, kegyelmes uram, ezt a csésze teát és ezt a Timest szeretném én látni előbb a Ház asztalán.

A „generális” haragosan pislogott, aztán, mint jó közlegény, egy hátbaütéssel és egy jó tanáccsal honorált meg:

– Ne törd a fejedet ilyen veszedelmes dolgokon.

HOMÁLY⁴⁶

Nagy fekete felhő húzódott el az ország fölött. A nagyobbik sötétségben, amelyet támasztott, szinte megfeledkeztünk arról a kisebbikről, amelyik fölött panaszkodtunk. Pedig a nemzeti gyász előtt minden berekből csak egy panasz hangzott ki: az országot homályban hagyják, és semmit sem tudhat a kiegyezési tárgyalások eredményeiről.

Emlékezetből kell összeszedni a panasz tartalmát. Az ország kíváncsian leste az ischli és bécsi tanácskozások eredményeit. A parlament világosságot követelt, a kormány pedig nem akart nyilatkozni. A félhivatalos sajtó, amely máskor a kormány legkisebbik győzelmének is illuminálni szokott, a Frankfurter Zeitung közlése szerint utasítást kapott, hogy ne merjen győzelemről írni. Pedig a félhivatalos illumináció talán bevilágíthatott volna a sötétségbe. Az expozé, amelyben máskor legalább néhány gyertyaláng világít a jövőbe, szintén sötét volt az idén. Az obstrukció csak az ellenzék fegyverbarátságát világította meg, de nem a politikai

helyzetet. S nem volt egészen alaptalan az a panasz, hogy az ország sötétben tapogatózik: a kormány és sajtója még csak egy árva gyertyalánggal sem siet segítségére; világosságot tehát, mint az a bizonyos falu, csak a *kalendáriumtól* remélhet az ország.

Ez volt a panasz, az obstrukció oka.

De igazán olyan vak a sötétség?

Néhány apró szentjánosbogár a legsötétebb éjszakában is világít, s a politikai homályból is kiragyoq néhány elszórt adat és nyilatkozat. Ezek után is el lehet indulni. Ott volt például az expozében egy kis világító szentjánosbogár, aminek fényénél láthattuk, hogy a valuta rendezése előtt önálló vámterületről legfőlebb akadémikusan lehet vitázni. Az első sugár tehát már tájékoztatott, hogy az önálló vámterülettől még egy kicsit messze vagyunk. Viszont kötelező nyilatkozatok biztosítottak, hogy a vámszövetség is ki van zárva, s így mégiscsak közelebb vagyunk már a gazdasági önállósághoz, mint voltunk azelőtt. A szövetséget már túlhaladtuk, az önállóságot még nem érhattuk el; tehát ott vagyunk valahol a kettő között. Mikor ennyit tudhatunk, ez már nem teljes sötétség. De a szentjánosbogarak fénye tovább is elvezet, és nyomról-nyomra tapogatózva, majdnem biztonsággal tájékozhatjuk magunkat az állítólagos homályban. Mert azt is hallottuk, hogy a Badeni-javaslatokból a kormány semmit sem hagyott lealkudni, a magasabb kvótára pedig már a törvény értelmében sem tehetett ígéretet. A megállapodás tehát, ha van ilyen a kormányok között, csak az lehet, hogy önálló intézkedéssel fogjuk fenntartani a vámközösséget, s míg a Badeni-javaslatokban kivívott kedvezményeket nyomban biztosítjuk Magyarországnak, addig Ausztria a maga kárpótlását csak akkor fogja megkapni, ha az alkotmányos munka felvételével lehetővé teszi a végleges rendezést.

Mit jelent ez? Mikor áprilisban a kormány betérjesztette a kiegyezési javaslatokat, megcsináltuk a mérleget és kimutattuk, hogy a várható hasznot és az elmaradó kárt összevetve, az országnak évente körülbelül nyolcmilliónyi haszna lesz az új kiegyezésből. Ezt a hasznot akkor még az ellenzék is olyan nagyra taksálta, hogy el sem tudta képzelni valami nagy kárpótlás nélkül, és már panaszkodni kezdte, hogy meg fogjuk fizetni a magasabb kvótával. Ha akkor a kormány azt mondhatja a törvényhozásnak, hogy a Badeni-javaslatokból minden jó az országé, a méltányos kárpótlás pedig függőben marad legalábbis addig, amíg Ausztria észre tér: az ellenzék is tapsolt volna a kormánynak. Az országról nem is szólva, mert ez így is tapsolt. Minden közjogi skrupulustól menten érezte ugyanis az ország, hogy az új kiegyezési javaslatokban kivívott gazdasági eredmények az ő nagy gyarapodását jelentik. De az új javaslatok akkor, Magyarországtól független okokból, nem emelkedhettek törvényerőre, Ausztria pedig még a maga nyomorúságos helyzetében is csak úgy akart a tárgyalások folytatásába egyezni, ha a Badeni-javaslatokat is revízió alá veszik. Nem a magasabb kvótát sürgette, hanem a Magyarország számára kivívott engedményekből akart volna egyet-mást visszacsikarni... Cserébe szívesen tett volna olyan koncessziókat, amelyek Magyarországon talán könnyebbé tették volna a kormány helyzetét. Ezek nyilvánvaló dolgok.

S itt volt a kritikus pillanat. Más kormány talán feláldozza a még nem szentesített Badeni-javaslatokat és más formai vívmányokért cserébe odaajándékozza az igazi hasznot. De Bánffy nem úgy tett. A Badeni-javaslatokat nem hagyta megnyirbálni, a magasabb kvóta dolgában pedig egyáltalán nem állott szóba. Csorbítatlanul hozta ki a tanácskozásokból azokat a kedvezményeket, amelyeknek az ellenzék is örült, ellenben nem kötelezte magát arra a kárpótlásra, amelytől az ellenzék tartott. És mégis az történt, hogy az ellenzék minden árnyalata összeolvadt és az első pillanatban már az obstrukciót szegezte a kormány mellének. Szinte csodálatos vakság ez. Mintha az őrség nem bocsátaná le a függőhidat a *mi* katonáink előtt, akik a *mi* megmentett zászlónkkal jönnek vissza a csatából. Pedig az ellenség ott van a nyomukban, és percek forduló meg a zászló sorsa.

De hiába int odalenn az egész ország. Hiába gesztikulál és erőlködik, az őrség nem akarja lebocsátani a hidakat. Az idő pedig rövid, és úgy lehet, hogy a Bánffy minden ügyessége és minden ravaszsága kárba vész, mert a törvényhozás kisebbsége nem akar látni s a maga vakságában azt hiszi, hogy a hiányos világosságban van a hiba. Pedig teljes a világosság, s csak ő az, aki nem lát. Köröskörül az ország tisztán látja, hogy győzedelmesebben még ritkán tért haza kormány, mint ezúttal, és győzedelme annál nagyobb, mert minden veszteség nélkül érte el. Nem áldozott érte sem jogot, sem embert, sem anyagiakat. Csudálatos ravaszsággal vívta ki a diadalt, amikor el tudta hitetni, hogy ami neki diadal, az az ellenfélnek orvosság. El tudta hitetni, hogy Magyarország diadala Ausztriának áll az érdekében, és hogy az anyagi jó, melynek Magyarország örvendeni fog, csak serkentője lesz Ausztriának, amikor egyébként sehogy sem tudták az alkotmányos útra visszaterelni. Ha boldog megelégedésben látja maga előtt haladni Magyarországot, hatni fog reá a példa és kivált hatni fog reá az önérdek, mert csak az alkotmányos úton nyerheti el az előnyöket, amelyek Magyarországnak hamarabb kijutottak. És főképpen el tudta hitetni, hogy a monarchia megzavart egyensúlya nem állhat másként helyre, csak ha Magyarország anyagi záloggal rákényszeríti Ausztriát a rendre és alkotmányos munkára.

A Frankfurter Zeitungnak igaza lehet, amikor felsőbb utasításban látja a félhivatalos sajtó hallgatásának okát. Mert sokkal kisebb diadaloknak is teli torokkal szokta máskor a hozsannát zengeni. De másrészt talán csakugyan fölösleges is a félhivatalos sajtó győzelmi éneke. Az ország ugyanis, ahogy a tanácskozások rendjét figyelemmel kísérte, egyszerűen bizonyos benne, hogy Bánffy Dezső talán nem a legnobilisabb, de mindenesetre a legjobb alkut kötötte; vagy nevén szólítva a gyermeket, ravasz módon behálózta az osztrákokat. A monarchia és Ausztria érdekeit hangoztatta, de ugyanakkor elsősorban Magyarországnak szüretelt. S éppen azért az ország természetesnek találja, hogy a diadalról szépséghibája miatt kevés szó essék, és fölösleges dicsekedéssel az eredményt ne kockáztassák. Az a homály, amelyet a magyar ellenzék panaszol, voltaképpen a féltett eredményt védelmezi, és a história nemigen tud klasszikusabb oktalanságról, mint amikor éppen azok kiáltoznak teljes világosság után, akiknek a védekezésben ez a homály a legjobb segítőtje. Mire való az a nagy világosság? Az elszórt adatok és nyilatkozatok, mint megannyi szentjánosbogár, éppen elegendő világossággal szolgálnak, hogy mi megláthassuk visszavívott kincseinket; a nagyobb világosság pedig nyomra vezetné a veszteseket. Omar mondta, mikor visszaszerezte a sahtól gyémántját: „Sötétségben kell hazabotorkálnom, de azért nem veszem ki zsebemből a gyémántot, mert fénye nemcsak nekem mutatná az utat, hanem a sahnak is.” A homály néha a jobbik világosság.

Így érez az ország. Csak figyeljék meg. Akik pedig okatlanul teljes világosság után kiáltoznak, ma még csak nevetségesek az ország szemében, de ha oktalanságukkal a nehezen kivívott eredményeket prédául dobják, sohasem fogják kiheverhetni ezt a rettenetes felelősséget...

ORSZÁGGYŰLÉS⁴⁷

A parlament fekete volt ma is. Csupa gyászruhás alak, a jegyző gyászkeretes papírról olvassa fel a jegyzőkönyvet, s az arcokon még ott ül a szombati szomorú nap emléke.

Kiveszett az érc a máskor oly kemény elnök csengő hangjából. Fátyolozott, fojtott hangon beszél, s olykor el-elcsuklik a szava, mikor jelentést tesz a temetésről és hírül hozza a király köszönetét a magyar parlamentnek. Nagyon megindító lehetett az elnök találkozása az özvegy királlyal, mert a kemény ember most se tud róla elfogódás nélkül beszélni.

– Éljen a király! – harsan föl a Ház mindenik oldalán, csak a néppárt felől nem, mert ott nincsen senki. Nem jelent meg egy tagja se az ülésen.

Azután Bánffy Dezső báró állott fel, de csak néhány szót szolt. Benyújtotta a javaslatot Erzsébet királyasszony emlékének megörökítéséről. Néma csöndben fogadták a gyászos alkalmú, gyászkeretes javaslatot.

Végezetül a napirendet állapították meg. Senkinek se volt hozzá szava. Péntekig nem lesz ülés.

AD VALVAS CURIAE⁴⁸

Valamit mégis meghódítottak már a demokraták. A plakátokat. A kormány, de maga a király is plakátokkal egyenest a néphez iparkodik beszélni, ahogy azt a demokraták olyan konokul sürgették. Mikor valami nagyon fontos mondanivaló akad, nem mellőzik ugyan a parlamentet (elég, ha Bécsben mellőzik), de aztán nyomban megcsinálják a plakátokat, és a király is a néphez fordul. Nincsen olyan ház az országban, amelynek faláról a király ne beszélne most a néphez, elmondván a maga gyászát, és hogy mennyire jól esnék neki a békesség. A demokraták ezért meg vannak elégedve, a nép pedig szívesen megtenné a király kívánságát. Hiszen olyan régen kívánt már tőle valamit a király. Csakhogy a békesség nem a népen fordul meg, a nép egy csöppet sem háborog, sőt még azzal se nagyon törődik, ha képviselői háborognak. Megszokta már, hogy az urak multság kedvéért háborogjanak, de a tizenkettedik órában elővegyék a komolyabbik fejüket, mert a nép érdekeit büntetlenül úgysem tehetnék kockára. Januárig majd csak megtalálják a komolyabbik fejüket.

De mintha a király nem volna ilyen optimista és nem hinne. Azért van, hogy mihelyt letörülte a könnyeit, már nem tud sürgősebbet, mint békességet kívánni. A király tudja, hogy mit csinál. De a tanácsosai úgy látták jónak, hogy ezt a kívánságát plakátokon közöljék a néppel. S a tanácsosok már nem tudták, hogy mit csinálnak. A nép ugyanis egy pillanatra sem zavarta a békességet s talán meg sem érti egészen, hogy mit jelentsen az a plakát. Azt nem a néphez kellett volna címezni, hanem az urakhoz. Ahogy régente mondták, oda való a figyelmeztetés – ad valvas curiae, a tanácsház falára, hogy megszívelhessék, akiknek majd határozniuk kell. A király szózatát pedig kiragasztottak a nép házaira, ellenben hiányzik az ország tanácsházáról. S ott, úgy látszik, nem is tudnak róla semmit. Csakúgy mulatoznak tovább, mint a szózat előtt, amelyről legfőlebb annyit tudnak, mint a korrektörök a szedéslenyomatokról. A hibákat látták meg benne, de a tartalommal törődni nem is az ő dolguk, úgy képzelik.

Meglátszik ez a pártok készülődésében. Az obstrukció megint ott hivalkodik a kirakatban, s még olyan vékony gyászfátyol sem takarja, mint az Andrássy út tüntető kirakatait. A király mondását, hogy az ipar és kereskedelem nem szenvedhet fennakadást, elsősorban az obstrukció jeles iparosai applikálják. Folytatják az iparukat, mintha semmi sem történt volna. Sőt, hogy ez a hasonlat éppenséggel ne sántítson, még a gyászt is hasznára iparkodik fordítani az ipari obstrukció. S egyszerre üressé válik az a frázis, hogy a magyar ipar mögötte áll az osztráknak. Wolf és Schönerer urak egyáltalán ne hencegjenek többé. Ezek a durva gyárosok széklábakból és ládafiókokból szedik a hasznukat, de a mieink egy gyászfátyolon is megszedik magukat. És még akadtak népmesékbe való naiv lelkek, akik azt hitték, hogy az obstrukció szekerét háromszáz ember nem tudja megállítani, de egy útjába eső fátyol igen. Régen volt az, amikor a magyar politika országútján még ilyen mesemotívumok játszottak szerepet. Ez ma az elgázolások korszaka, s a kocsi, ha egyszer megindult, embereket és törvényeket, józan ész és szent érzelmeket egyaránt elgázol, mihelyt útjába estek.

Azt a föltevést tehát, hogy az utolsó napok gyásza valamiben mérsékelni fogja az obstrukciót, körülbelül el lehet ejteni. Sebaj. Annak idején úgysem vették számításba. Ki gondolt volna ekkora katasztrófára? De ha ránk kellett következnie és nem tudta az ellentéteket elsimítani,

ez csak egy szomorú tapasztalás és nem hibás számítás. Hogy ugyanakkor a királyi szózat sem használt, ez is csak szimptóma, de nem baj. A csata kezdetén ez sem volt számításban. Úgy kell venni a helyzetet, mintha az események folyamatát mi sem zavarta volna meg, és az obstrukció a maga eredeti terve szerint eltartott volna, míg csak az osztrák Reichsrath még nem mutatja, hogy mit lehet és mit nem lehet tőle várni. Ez pedig kicsi idő már. A jövő hétre megjön. Akkor a Reichsrath összeül és minden valószínűség szerint széjjel is megy, a magyar kormány tehát kénytelen lesz az új javaslatokkal kiállani. Ezek a javaslatok (kell-e sokat feszegetni?) nem lesznek olyan szerencsések, hogy az ellenzék legmagasabb tetszését is megnyerjék, és akkor tovább folyik – de nem, akkor kezdődik csak igazán az obstrukció. Vége pedig, legalább az ellenzék úgy tervezi, sohasem lesz.

Ezzel a helyzettel valahogyan számolni kell. Hogy milyen érdekek vannak kockán, arról ma már senkit sem kell meggyőzni. Hogy ezeket az érdekeket meg kell menteni, az sem szorul bizonyításra. Csak arról lehet szó, hogy miképpen. Természetesen az obstrukció megtörésével, aminek a módjáról könnyebb vitatkozni, mint akármelyiket alkalmazni. Mert az kétségtelen, hogy a többség nem törheti meg az obstrukciót engedményekkel, amikor minden engedmény az ország károsodását jelentené. A házszabályok szigorítása, a klotűrfenyegetés már elkopott a sűrű használatból, megvalósítására pedig még akkor is hiányzik az idő, ha a kormány egyébként kénytelenségből el is szánná magát erre a mindenképpen népszerűtlen lépésre. A király óhajta, aminek bizonyos időkben szintén meg lehet nyilatkoznia, a mai viszonyok közt csak általánosságban mozoghat, így pedig már az egész országban olvasható a kiragasztott plakátokon. Többet a király nem mondhat.

Marad a nemzet. Amit ez kérdés nélkül elmondhat a maga véleményéből, azt körülbelül el is mondta. A vámanként legalább nagyon sokat elárult belőle. A gazdasági egyesületekből is sok kiszivárgott. De mindez kevesebb annál, ami a nemzet hallgatásából kiérezhető. Mert ugyanaz az ellenzék, amely sokkal kisebb dolgoknál egész garmadát tudott felhalmozni a megyék és városok felirataiból, most ilyen feliratok támogatása nélkül kénytelen a vitába menni. Pedig akármilyen bizonyos, hogy ezek a feliratok sem egészen megbízhatók, és a kormány éppen úgy kijárhatja őket magának, mint az ellenzék, de az a faktum, hogy a feliratok egészben elmaradtak, nagyon sokat elárul. Hallgatással szól itt a nemzet, amit azonban csak az ért meg, aki arccal a nemzet felé fordul és ajka mozdulását is meglesli. Az ellenzék pedig sok mindennek hátat fordít és többek közt a nemzetnek is. Így aztán aligha tudja magát a nemzet jobban megértetni, ha csak meg nem oldják a nyelvét és egyenest kérdést nem intéznek hozzá. Akkor azonban hangosan fog beszélni, hangosan fogja akarátát megmondani.

S a nemzet a maga akarátát nem nyomtatja ugyan plakátokra, de biztosan oda tudja írni a tanácsházra – ad valvas curiae...

ORSZÁGGYŰLÉS⁴⁹

Kétszer szavaztak ma a tisztelt Házban. Fölösleges volt mind a kettő, obstrukciós időpocsékolás. Az első szavazás csak fölállással történt, igazában ülve maradással. Mert azoknak kellett felállaniok, akik napirendre kívánták tűzni Eötvös Károly bizalmatlansági indítványát. Bizony szálnalmas kis fölkelés volt ez, még csak ellenpróba se kellett hozzá.

Azután név szerint való szavazás következett. Arról, vajon mint tárgyaljon a tisztelt Ház a múlt héten. Mint hajdan, a régi jó obstrukció idején. Persze elfogadták a munkarendet, amelyet Bánffy Dezső báró annakidején beterjesztett.

– A javaslat mellett szavazott 182, ellene 37 igazolt képviselő – jelentette az elnök –, s így a többség 145.

– És mi lesz most? – kérdezte tíz hang.

– A kérdés formai része eszerint el van döntve. Lényegre a határozat már tartalmatlan – tette hozzá Szilágyi Dezső.

Még csak azt határozták el, hogy holnap, a budavári requiem napján nem lesz ülés, s azután hazamentek a tisztelt Ház tagjai, mint akik jól végezték a dolgukat.

A KALENDÁRIUM⁵⁰

A kalendáriumra is átragadt a divatos betegség. Mikor a megyében lejárt a magát, feljött a központba politikai faktornak. S el lehet mondani, hogy a sok kétes egzisztencia közül, akiket az utolsó választás hozott be a parlamentbe, körülbelül a kalendárium csinált leghamarabb karriert. Ma már a törvényhozás alig tud valamit csinálni nélküle. Az ország érdeke, a kormány óhajta, az ellenzék törekvése, az mind semmi. Az első és az utolsó kérdés, hogy mit szól hozzá és megengedi-e vajon a kalendárium? Így ragadta magához alig két esztendő alatt a vezető hatalmat s ott ül a parlamentben, talán éppen a Deák Ferenc helyén, aki szintén ilyen hatalom volt a maga idején.

Búcsúra járnak hozzá a politikai pártok. Félnék tőle és bíznak benne, mindegyik a maga érdeke szerint. A kalendárium pedig hidegen nézi a búcsújárást és mutatja a maga kritikus dátumait: október nyolc... december harmincegy...

S lehet a helyzet tarkább, mint a szultányúé, derülhet és borulhat minden különösebb rendszer nélkül Magyarországon vagy Ausztriában, a politikusok szemét semmi sem tudja elvonni ettől a két dátumtól. A politikai hétköznapok eseményei gyorsabban szétoszlanak, mint a bárányfelhők, s a szemhatáron csak ez a két dátum ragyog állandóan. Mi lesz október nyolcadikán? S még inkább: mi lesz december harmincegyedikén? Az első csak kisebbfajta kritikus nap, amikor a magyar kormánynak és nyilván az osztráknak is nyilatkoznia kell, hogy mire határozta el magát a kiegyezés dolgában. Ez alig csinálhat katasztrófát, sőt minden valószínűség szerint el is fog maradni. Mert ha a bécsi Reichsrath el tudja kerülni az összeütközést gróf Thunnal és álcázva bár, de színre mégis normálisan tárgyalja a kiegyezési javaslatokat, akkor a magyar kormánynak nincs oka nyilatkozni, és egyelőre nem tehet egyebet, mint belemegy ő is a javaslatok tárgyalásába. Ami azonban nem zárja ki, hogy egy héttel vagy egy hónappal később a kritikus nap mégis bekövetkezik, ha ugyanis az osztrák obstrukció időközben leveti az álarcát és maga nyitja ki azt a kaput, amelyiken Thun az egész Reichsrathot kidobhatja. Látnivaló tehát, hogy itt a kalendárium is egy kicsit ingadozó, s az akadályt, amelyet állít, szükség esetén ki lehet tolni, ha éppen nem akarják átugrani.

Kritikusabb a másik nap, december harmincegyediké. Akkor lejár a törvényes provizórium, s ha az ellenzék odáig meg tudja akadályozni a törvényes rendezést, megnyerte ügyének a kalendárium támogatását. Akkor lehet a magyar kormánynak hat szeme és tíz keze, mint az Aijukál bálványnak, mégsem akadályozhatja meg, hogy a törvényes kötelékeiből kiszabadult magyar javak szét ne guruljanak. Mert a kalendárium kicsavarta kezéből a varázssvesszőt, a törvényt. Így hirdeti legalább az ellenzék és erre építi a tervét is, gondolván, hogy amikor egy ország zavarba jut, talán elveszti a fejét. Tudniillik a kormányt. Pedig az ország ilyenkor sokkal többet is veszíthet, ami nehezebben pótolható, mint egy kormány. Szerencsére azonban a helyzet korántsem olyan tragikus, ahogy az ellenzék magának kifestí. Mikor most egy éve

hasonló viszonyok közt pattantak fel a törvényes záarak, az ország javai nem gurultak szét, és a kormány is épkezláb került ki a bajból. Mindössze annyi történt, hogy egy ideig törvény nélkül végezték mindazt, amire az egyetértés dacára sem sikerült a törvényt megcsinálni. Hiszen elvégre az írás, vagy mondjuk a törvény, szentesíti azt a közös akaratot, amely a két állam közt most is megvan, ha nem is sikerülne idejére törvénybe foglalni.

Veszedelem tehát a kalendárium révén nem azt fenyegeti, amink van, hanem azt, amink még lehetne. Ezzel se mondunk valami újat. Az ország ugyanis jól tudja, hogy javai miatt egy percig sem kell nyugtalankodnia, mert valahogyan csak leszünk december harmincegyediké után is, és rosszabbul semmi esetre sem leszünk. Nem a tőke forog ugyanis kockán, hanem egyedül az a haszon, amelyet a kormánynak Magyarország javára kieszközölnie sikerült. Ez a haszon fog elmaradni, ha a törvény idejében meg nincsen. Az ellenzék erre azt mondja, hogy semmi sem marad el, mert azt a hasznót a magasabb kvótával kell megfizetni. Hát lehet. De azt meg bizonyosan tudjuk, hogy az előnyöket a törvény már a jövő évre is biztosítaná Magyarországnak, ellenben a kvóta egyelőre mindenképpen a régi marad. Néhány millió tehát mindenesetre Magyarország zsebébe vándorolhatna, s nem kellene hozzá egyéb, csak egy józan ellenzék. Ha nem akadályozza meg a törvényt, néhány milliót biztosít az országnak azért a halasztásért, melyet Ausztriának a rendezkedésre ad. Ha ellenben a kalendáriumra támaszkodik és obstruál, akkor a felidézett ex-lex állapottal ingyen adta meg Ausztriának a halasztást. Az történik tehát, hogy amit az osztrák kormány semmiféle fintával sem tudott a magyar kormánytól kieroszakolni, azt az ellenzéki obstrukció önkénynt nyújtja neki. Valóban, nem tartozunk semmivel Kaizl úrnak, aki a mi érdekünkben beszélt, mert hiszen nálunk az egész ellenzék cselekszik Ausztria érdekében.

Nem lehet ezt elég sokszor ismételni, ha talán úgy is tetszenék, mintha az utolsó napok eseményei megváltoztatták volna az egész helyzetet. Decemberig még többször is változhatik ez. A végén mégiscsak a kalendáriumé lesz a szó és az igazság. Magyarországon tehát nincsen ma nagyobb kötelesség, mint azt az elsőrangú kritikus napot állandóan szem előtt tartani. Meg kell értetni az országgal, hogy meglevő javai minden kerékkötéssel szemben is biztosítva vannak, gyarapodását pedig nem a kormány, nem is a monarchia másik államának kapzsisága gátolja, hanem egyedül az ellenzék, mely vak gyűlöletében a kalappal együtt a fejet is le akarja csapni, mert neki már új kalap tetszenék. Tudnia kell az országnak, hogy az esetleg elmaradó haszonért kit kell felelőssé tennie, s akkor a nemzet talán még idején megtalálja a szót, hogy az ellenzékkel beszéljen. Ezzel kell ugyanis valahogy rendbe jönnie, mert a kalendáriummal nem lehet beszélni. Az részvétlenül mutatja tovább a kritikus dátumot: december harmincegyediké...

PIKANTÉRIÁK A TISZTELT HÁZBAN⁵¹

(Az országgyűlésből)

A napirend mindössze a belügyminiszter két válaszát ígérte, ami rendes körülmények közt egy kicsit sovány táplálék. Sürgött is a folyosó, hogy valami váratlan eledellel megszerzi a menüt. Kivált a háború-pártot kapta el győzelme, melyet tegnap a szélsőbal konferenciáján aratott, s ma már nem is hagyta nyugodni a nagy dicsőség.

– Most már kezembe tesszük a vezérbotot! – mondták Justh Gyulának, aki a diadal hírére csakugyan megjött.

És Justh át is vette a Kossuth kezéből kicsavart vezérbotot. De egyelőre nem ütött szét vele, csak összeintette a seregét. Azt sem valami titkos tanácskozásra, hanem annak az *örök* ívnek

az aláírására, amellyel az obstrukció már ösidők óta kéri a névszerinti szavazásokat. Úgy vélekedett ugyanis, hogy a kormány talán napirendjavaslattal fog az ülés végén kiállni, s akkor az örök ív jó szolgálatokat tehet. Legalább készületlenül nem akart az új vezér maradni, ha a napirendjavaslat csakugyan beköszöntene.

Hogy azonban a végén kezdjük, a kormány tartózkodott minden javaslattól, s így az egész készülő pikantéria kútba esett.

Maradt a belügyminiszter két válasza. S ebből pattant volna ki a pikantéria? Igen. Perczel ugyan ma is bőbeszédű volt, mert hiába, nem tud ő már erről leszokni, de a sok szó közt ma néhány elmésségét is elhintett, amin kacagni fog az ország. Válaszolt például Sima Ferencnek, aki nagy garral panaszkolt fel az interpellációjában, hogy Hegyi Antal csongrádi plébánost a csendőrség jogtalanul fogva tartotta. S erre a belügyminiszter azt felelte, hogy nem nyúlt a plébános úrhoz egy árva csendőr sem, ott volt az egész idő alatt – a barátnőjénél.

Itt fülelni kezdett a tisztelt Ház.

A miniszter pedig nem folytatta ugyan a leleplezést, de ahogyan mosolygott, az mintha azt akarta volna mondani:

– Talán a Pikó Anna karjai tartották fogva a plébános urat. (Így hívják a Hegyi barátnőjét.)

S most valami moraj futott végig a Házon, mintha egy látomás csiklandozta volna meg a honatyákat. Két gömbölyű kar, aminél súlyosabb bilincs csakugyan nincs, habár az ilyesmi miatt más időkben nem is interpellálták a minisztereket.

A másik miniszteri válasznak már a témája is pikáns volt. Az a sok csúnya (vagy dehogyis csúnya!) mezítelen kép, amit mostanában levelezőlapokra nyomtatnak s úgy küldik az ember nyakára. Mócsy Antal interpellált miattuk, és igaza lehet, mert nyilván neki küldik a mintaképeket valamennyi pikáns levelezőlapból. Még ma is kapott egyet, amelyiken Chimay hercegnő még a fügefalevelet is leveti magáról. Az öreg Mócsy mélységes megbotrántozással mutatta fel s aztán vigyázva, alig két ujjával érintve, vitte le a völgybe.

– Ide teszem a Ház asztalára!

Oda is tette. (Hogy futott egyszerre a képhez egész csomó honatya! Gajári Géza kapta el.)

Perczel Dezső erre az interpellációra is nagyon elmésen válaszolt, s abban legalábbis igaza volt, hogy az öreg Mócsy talán egy kissé sok figyelmet is szentel azoknak az ördögös képeknek. Ha nem akarná észrevenni és nem ráncigálná valamennyit a parlament nyilvánossága elé: talán már nem is volnának kapósak azok a pikantériák. Mócsy erre a megjegyzésre hitetlenül rázta a fejét – de azért mégis igaza van a belügyminiszternek.

TÜZES GÁBOROK⁵²

Volt Tüzes Gábor több is, nevezetes csak kettő. Az egyikre a história emlékeztet; ő volt az az olasz barát, aki a klostrom csöndjében valami olthatatlan tűzanyagot talált ki s aztán Budavár megvétele alkalmával egymásután szórta a csóvákat a törökök közé. Kitűnő szolgálatokat tett a pogányok ellen való harcokban, s a magyar nép hálája elkeresztelte érte Tüzes Gábornak. Mert mindig jelzőkkel fizetett a nép. A másik Tüzes Gábor is úgy kapta nevét a néptől, holott egyébként Ugron Gábor volt az ő neve. Ő is olthatatlan tűzanyaggal dolgozott és szórta a tüzes csóvákat szakadatlan. De úgy kell lenni, hogy aki ezt a tüzet nem az ellenségre, hanem saját véreire szórja, azt magát perzseli meg a láng. És méltóztatnak emlékezni, hogy a

rabonbán csakugyan sokszor égette meg magát. Volt azonban szíve, hogy ezt hamarosan észrevegye, s akkor egyszerűen félreállott. Talán azt az időt várja, amikor igazán ellenségei támadnak ennek az országnak, és az ő csóváik akkor jobban fognak beválni.

A két nevezetes Tüzes Gábor közül a másodiknak az esete tanulságosabb. Mégsem akarnak rajta okulni az apró Tüzes Gáborok, akik most a szélsőbalon gyártják a csóvákat. Pedig köröskörül nincs olyan elfogulatlan szem, amelyik meg nem látná, hogy az ő csóváik nem az ellenségben tesznek kárt, hanem az obstrukciós táborban és azonfelül az ország ügyében. Csak két nappal ezelőtt történt, hogy erősen konferenciáztak és aztán kidobtak egy értesítést, aminek az volt a célja, hogy megállítsa a parlamenti többség szívverését. Voltaképpen pedig az az értesítés egy szempillantás alatt megperzselte Kossuth Ferencet s vele mindazokat, akik a józan eszüket is magukkal akarták vinni a harcba, nemcsak a gyűlöletüket. A konferencia határozata nyomán mindenki sértetlen maradt, csak azokban esett kár, akik a konferenciát vezetni akarták. A Tüzes Gáborok tehát magukat égették meg.

De itt nem állott meg a szélbali konferencia. A mai napon egy tüzes határozati javaslattal tiltakozik ellene, hogy az első roham sikertelenségét világgá hirdessék. Egyszerűen kikéri magának, hogy a publikumot felvilágosítsák, milyen kárt tett az első csóva Kossuth Ferencben és társaiban. S ezért kijelenti, hogy ezentúl várja meg mindenki a hivatalos értesítést. Ez pedig egyszerűen nevetséges. A szélsőbal újságjai diadalmámorba törnének ki, ha például a szabadelvű párt határozná el valamikor ilyesmit. Mert az csak világos, hogy súlyos belső baj van ott, ahol a párt megtiltja a konferenciák lefolyásának ismertetését. S hogy a szélsőbal újságjai a hivatalos értesítésekkel érik be, az kellene még csak! De a szélsőbal azért a többség sajtójától megköveteli az ilyen képtelenséget. A határozati javaslat tehát nevetséges. Ez azonban még csak a kisebbik baja. A nagyobbik az, hogy megint csak bajt okozott a kidobott csóva s megint magában a pártban pusztított. Ki kell ugyanis a határozatból érteni, hogy a konferencia elítéli a saját tagjait, akik az első értekezletről túlságos őszinteséggel informálták az újságokat.

Szóval: az első csóva, amit kidobtak, a saját fejüket égette meg, Kossuth talán azóta se tesz egyebet, csak rakja magára a jeges borogatásokat; a második csóva viszont megpörkölte a párt száját, amelyik őszintén mert csacsogni.

Csak éppen az ellenséget nem érte semmi baj. Az vidáman nézi, hogy miként pusztítja ez a szerencsétlen párt önmagát, és legfőljebb azt lesi, hogy meddig tarthat el az öngyilkosságnak ez a processzusa. Mert elvégre a feje és a szája után nincs sok nemes szerve a szélsőbalnak, és a sok visszafelé forduló csóvát a lábaival se győzi sokáig. Egy szép napon megtörténhetik, hogy az egész konferenciát Polónyi Géának egymagában kell megtartania, mert bajtársai már porrá égtek, és ő is csak úgy menekült, hogy mint a mesében a szalamanderen, rajta sem fog a tűz. Egy kicsit azonkívül el is tudja kerülni a veszedelmes helyeket.

Ha részvétlenül néznők a szélsőbal dolgait, sok régi bűnnek megtorlását kellene látnunk ebben a szomorú züllésben. Akkor pecsételte meg a sorsát, amikor először adta a hatalmat a vitarendező urak kezébe. Tudnia kellett volna, hogy annak a sok kis embernek majd nagyon is meg talál tetszeni a hatalom, és nem adja ki többé a kezéből. Mert kellemetlen dolog visszamenni az ismeretlenség homályába. Így történt, hogy semmiféle vezér sem bírt többé a párttal és a párt sem bírt többé magával. Csak gurult a tömeg lefelé, és aki nem gurult vele, vagy idején félre nem állott, azt egyszerűen eltaposta. Ezt a pártot tehát sajnálni éppen olyan kevésbé lehet, mint megállítani. És vajmi kevés haszna volna, ha valaki rá akarná venni a szélsőbal vezéreit, hogy ők próbáljanak egy kis rendet csinálni. Lehetetlen. Az utolsó konferencia igazolta, hogy nekik már senki sem imponál, és Kossuth Ferencet is csak úgy veszik, mint a régi zászlót, amelyet béke idején összegöngyölnek, sarokba is tesznek, mert arra csak

veszedelem idején van szükség. A választásoknál majd kigöngyölik megint, akkor jó lesz nekik Kossuth Ferenc.

A szélsőbal gurul lefelé. És kevesek sajnálkozása kíséri a pusztulás útján; még azok is csak az ideát sajnálják, melyet ez a párt talán magával eltemet. Mert csak ez a mai függetlenségi párt érett meg a halálra, és nem az idea, mely egykor világra hozta. Az az idea most is nagy, most is drága. És nem azoknak az apró Tüzes Gáboroknak a kincse, akik néhány esztendő óta folytonosan kockára teszik. Ha most a kis emberek gyarlósága kompromittálta is, jöhet idő, amelyik ismét megteszi a régi szentségnek. Arra az időre kell gondolni. S ahogy a pusztuló templomból az Isten képét vitte biztonságba a pap, mi is a rajongót, az okosat, a bölcsőt szeretnők látni, aki a szélsőbal szomorú összeomlásából menekülve, jobb időkre magával vinné a sértetlen ideát, a függetlenségi eszmét. És senkit sem látunk. Kábultan, érzéketlenül gurulnak együtt valamennyien: az erőszakos kicsinyek és az erőtlen vezérek. Egy gomolyag az egész párt, és nem látni sem a vezért, sem az ideát.

De talán az az idea már nem is volt a mai pártban! Talán még a rabonbán, az igazi Tüzes Gábor vitte magával, amikor félreállott! És talán éppen azért züllik olyan rohamosan ez a mai szélsőbal!

NAPIRENDVITA⁵³

(Az országgyűlésből)

Szavaznak. Már megint szavaznak. De még mindig csak az alelnökre, akinek az állása Berzeviczy lemondásával már másodszor üresedett meg. Azonkívül a bizottságokban is mindig van egy-két üresedés, s ha már alelnököt választanak, egy füst alatt a bizottsági tagokat is megválasztják. Ezekre pedig külön kell szavazni. Ilyenformán két óra telik el csupa szavazással.

S a tábor a szavazás alatt alig lehet együtt tartani. Mindenki haza akar menni.

– Hiszen úgysem lesz napirendvita!

Híre jár csakugyan, hogy a kormány nem tesz napirendjavaslatot ma sem, s majd csak az elnök indítványozza, hogy a kvótatárgyalások miatt ne legyen a jövő héten ülés. De a sereg-hajtók mégsem engednek távozni senkit, mert hátha mégis lesz valami. Az ellenzék együtt van, s azonfelül az elnöki székben is Láng Lajos ül... Szóval: a vigyázat nem árt.

S a választások után csakugyan szükség volt a táborra. Mert alig tette meg Láng Lajos az indítványát, a szélsőbalról ostromló kérdések kezdtek zuhogni. Nagyon kíváncsiak voltak az urak, és Polónyi Géza már Bécset és a kvótát is belekeverte kérdéseibe. Mikor pedig Bánffy Dezső báró azt találta mondani, hogy kvóta nem elv, hanem számítás kérdése, és a kvótabizottság *bizonyos emelés jogosultságát is elismerte*, egész vihar tört ki.

– Ahá! – kiáltották a mérsékeltek.

– Gyalázat! Árulás! – toldották meg a féktelenek.

Pedig nyilvánvaló, hogy a miniszterelnök csak egy faktumot említett fel. A vihar nem is tartott sokáig, s miután Bánffy Dezső báró sorra megfelelt Kossuth Ferencnek és Horánszky Nándornak is, a dolog mára el is volt intézve a miniszterelnöknek igen jelentékeny sikerével. Mert amikor Horánszky őt bátortalansággal vádolta, a miniszterelnök igazán lelkes tapsok közt mondta:

– Valóban bátortalan vagyok, mikor a parlament tekintélye forog kockán! Nincs bátorságom, hogy ebben én is segédkezzem önöknek!

Csak az maradt meg ezután függő kérdésnek, hogy egész héten át tartson-e a szünet, vagy mégis legyen valamelyik napon legalább formális ülés.

Ekkor Hentaller lépett fel közvetítőnek. (Trémázott ebben a neki szokatlan szerepben.)

– Indítványozom, hogy pénteken legyen ülés.

– Nem bánom – hagyta rá a miniszterelnök.

S így elég hosszú lesz a szünet, de a hét végén ülés is lesz. Csak tárgya nincs egyéb, mint a későbbi ülés napirendjének megállapítása.

AZ ÚJ PROGRAM⁵⁴

A nemzeti pártot az Isten nem óvja eléggé a jó barátaitól. Ma is megszólal az egyik és azt mondja, hogy illetlenség a nemzeti pártot üldözni, mert éppen elegen szeretik már Bánffy Dezsőt, s nem kell szükségképpen kinézni a világból, aki nem szereti.

Ez máskülönben elég szerény megjegyzés, s az ember legfőljebb arra lehet még kíváncsi, hogy mit jelentsen. Pardont kér-e, vagy új programot hirdet? Mert mind a kettőre lehet magyarázni. A nemzeti párt ugyanis sorra vesztette el a jogcímeket, amelyeknek alapján tisztes-séggel opponálhatott, s most már körülbelül csakugyan nem maradt egyebe annál a természetes érzésnél, hogy nem szereti Bánffyt. Ezt a sovány kárpótlást pedig igazán nem volna illő tőle elrabolni. De nem is emlékszünk, hogy valaki például megtámadta volna Apponyiékat, mert nem mentek el a – kvóta ebédre. Nem szeretik Bánffyt, hát az ebédjén üresen maradt két szék: bolondság lett volna ebből is kázust csinálni. Nincs azonban kizárva, hogy a nemzeti párt barátjának megjegyzése nem pardont kér a pártnak, hanem ellenkezőleg új programot hirdet. Azt a faktumot vezeti be, hogy a nemzeti párt elunta a sokszor megtépett program foltozását, s ezentúl nem töri a fejét gravameneken, hanem tesz és cselekszik mindenkor aszerint, hogy nem szereti Bánffyt. Mint ahogyan a derék bécsi sem nézi a portékát, hanem egyszerűen a kereskedő orrát.

A jelenségek ezt az utóbbi föltevést látszanak igazolni. Tudni kell ugyanis, hogy a nemzeti párt kivonta magát a pénzügyi bizottság munkájából, és nem szándékozik részt venni a kiegyezési javaslatok parlamenti előkészítésében. A bizottság nyilván ellesz majd valahogy nélküle is, mert a költségvetés sem röpült a levegőbe, mikor a nemzeti párt tavaly egyszerűen kijelentette, hogy tartózkodni fog minden vitától. De ez a mostani absztinencia mégis más természetű. Mikor a szélsőbal a föltétlen obstrukció mellett nyilatkozott, és a pénzügyi bizottság szélbali tagjai mégis részt vesznek a bizottsági tárgyalásban, akkor a nemzeti párt nem téveszthet meg senkit. Ő sem azért vonja ki magát a vitából, mintha a javaslatok ellen volna kifogása, és nem is remélné, hogy a bizottság többsége ezt a kifogást respektálja. Nem. Sőt majdnem biztosra vehető, hogy a nemzeti párt továbbmenne, mint a szélsőbal, amelynek tagjai a pénzügyi bizottságban kénytelenek voltak kijelenteni, hogy a kiegyezés javulást jelent a múlthoz képest. A nemzeti párt, amely nem hivatkozhatik a szélsőballal az önálló vámtérületre mint régi politikai ideáljára, bizonyos elismerést sem tagadhatna meg attól a kormánytól, amely igazán súlyos viszonyok közt még eredményeket is ki tudott erőszakolni az új gazdasági egyezkedés során. El kellene ismernie, hogy ez a kormány figyelemmel volt az ország gazdasági érdekeire s azoknak jelentékeny előnyöket biztosított; figyelemmel volt a nemzet politikai érzékenységére, mert az alkudozások során egy tapodtat sem tért el az alkotmányos útról; s végül figyelemmel volt a monarchia nagyhatalmi állására is, mert a kísértések

dacára sem hagyta magát a gazdasági különválás útjára csábítani. Ennyi elismerésből pedig a nemzeti párt nehezen tudta volna levezetni azt a bizalmatlanságot, amelynek alapján a kiegyezési javaslatokat már a bizottságban is visszautasíthassa.

Más oka pedig nincsen. Bizalmatlan, ahogy azt Apponyi Albert gróf és Horánszky Nándor kétségtelenül meg is fogja okolni a képviselőházban. De ezt a bizalmatlanságot még ők sem tudták megokolni a bizottságban, ahol ősi rossz szokás szerint az érdemük szerint kell megítélni a javaslatokat. Hiszen ez a tragikum például Kossuth Ferencnek és Komjáthy Bélának is. Ez a két naiv fiatalember azt hitte, hogy úgysem fogja senki olyanoknak nézni, mint akik a kormány iránt – Isten ments! – bizalommal volnának. Bementek tehát a bizottsági tanácskozásba, s ott utolérte őket a fátum, mert kénytelenek voltak elismerni az új kiegyezési javaslatokról, hogy a múlthoz képest javulást jelentenek. Mármost hogyan akarják a képviselőházban ugyanezeket a javaslatokat mégis obstrukcióval elbuktatni? Pedig őket még kisegítheti a kátyúból a pártprogram, amely harminc esztendő óta követeli az önálló vámterületet. De mi segítené ki a nemzeti pártot, ha a pénzügyi bizottságban csak annyit is elismerne, mint Kossuth és Komjáthy? Semmi. Menthetetlenül elnyelné a nevetség. Mert esztendőkön keresztül úgy viselkedni, mint a kiegyezés oszlopa, még a bizottságban is elismerve, hogy az új kiegyezés előnyösebb a réginél, azután pedig az új javaslatokat mégis elvetni: ez a következetlenség még a nemzeti párt hányatott életében is szokatlan volna.

Így határozta el magát a nemzeti párt, hogy egyelőre eltűnik. Nem szól, míg csak a javaslatokról kellene beszélnie. Egyáltalán nem is törődik a javaslatokkal, amelyeket esetleg meg is kellene dicsérnie. Csupa kellemetlen kötelesség volna ez. De majd eljő a nap, mikor nem a javaslatokról lesz szó, hanem Bánffyról: mikor háttérbe szorul minden apró érdek, és nem jön számításba sem az ország, sem a parlament; mikor fölkél a politikai bizalom napja. Akkor majd előkerül megint a nemzeti párt. Előkerül Apponyi és Horánszky. És csak rájuk kell bízni, napnál világosabban ki fogják akkor mutatni, hogy rosszul ítélte meg az országot, aki föltette róla, hogy két keserves esztendőn keresztül legfontosabb gazdasági érdekeit féltette és mindenekfölött nyugodalmat akart a kiegyezés megoldásával. Mert nem ilyen csekélységek tartották lázban a nemzetet. Nem. A nemzet a két esztendő alatt csak tépegette az ákác leveleit és azoktól kérdezte: „szeretem? ... nem szeretem? ...” Már tudniillik, hogy szereti-e Bánffyt. Mert a nemzeti párt akkor már nyíltan követi új programját és azt fogja képzelni, hogy az ország sem ismer fontosabb problémát, mint azt, hogy szereti-e Bánffyt vagy sem? Pedig az ország nyilván józanabb és úgy gondolkodik, hogy a szeretet mellékes; a jót attól is el lehet fogadni, akiért máskülönben nem nagyon rajongunk.

S ezért nem veszedelmes a nemzeti párt új programja. Más időkben sem lett volna az, ma meg éppen nem. Hosszú idő után először történik, hogy a kormány *hoz* valamit Ausztriából, és a nemzeti párt azt hiszi, hogy éppen ez ellen kezdheti sikerrel a személyi harcot. Egy kicsit nehéz vállalkozás lesz: nem a kormány miatt, hanem azért, amit hoz...

AZ INDEMNITY – FEDEZET ALATT⁵⁵

(Az országgyűlésből)

Odakünn Perczel Béni kapacitálta embereit, hogy a holnapi ülésről el ne maradjanak valahogy, mert szavazás lesz.

– Talán megtalálta Bánffy a napirendjét? – gúnyolódott a közelben Hentaller Lajos.

De nem. Csak az Erzsébet szobor parlamenti bizottságát kell majd holnap megválasztani, ahogy Perczel Béni jó előre kikürtölte. Az ellenzék pedig ebből megtudta, hogy napirend-

vitára ma sincsen kilátása, mert az Erzsébet szobor ügye ki van véve minden ellenzéki manőverből. Csak rázta a fejét az ellenzék, hogy milyen ravasz az a Bánffy s hogy el tud taktikázni az obstrukció minden gáncsvetése közt. Még csak meg sem botlik, amikor pedig minden lépésénél ott leselkedik az ellenzék.

– Várhatunk! – vigasztalta magát a vitarendezők hada és ment be a többiekkel a tanácsterembe.

Ott délben nyitotta meg Szilágyi Dezső az ülést, s mialatt bemutatta az újabb kérvényeket és feliratokat, a szélsőbal reménykedni kezdett, hogy talán a pénzügyi bizottság beterjeszti jelentését a bank- és valutajavaslatokról. Ezek kapcsán esetleg mégis sikerülhet valami. De ez a reménye is kútba esett, mert a pénzügyi bizottság valamennyi kiegyezési javaslatról együttesen akarja benyújtani jelentését, ami legjobb esetben is csak holnap történhetik meg. Így tehát ma be kellett érni a Münnich Aurél jelentésével, hogy az igazoló bizottság rendben találta a Ciocán János és Jakabffy Imre mandátumait.

Aztán a jegyző a pénzügyminisztert szólította fel.

– Lássuk azt az indemnityt! – mozgolódott a szélsőbal és titkon megint reménykedett. Hátha? Talán mégis!

Ám Lukács László nemcsak az indemnity javaslatot terjesztette be, hanem nyomban utána a városok és községek fogyasztási adó természetű jövedelmeinek ideiglenes rendezéséről szóló törvényjavaslatot is. Azonfelül Wlassics Gyula is éppen mára hozta be az állami népiskolák megfelelő elhelyezésére vonatkozó novellát.

– Jó két testőrt állítottak az indemnity mellé! – dohogott Horánszky Nándor.

És csakugyan úgy festett, mintha a kissé népszerűtlen indemnityt a legjobb hírű két javaslat szíves pártfogásával vezették volna be a törvényhozás termébe. Ami ha taktika volt, bizony fölségesen bevált, mert még a szélsőbalon se mertek belekötni a várva várt indemnitybe. Az a két javaslat, amit viszont az ország vár epekedve, ajánlatossá tett némi mérsékletet az indemnityvel szemben is.

Ment tehát a dolog rendben és csendben. Mikor pedig az ülés végén Bánffy Dezső báró csakugyan javaslatba hozta, hogy a holnapi ülésben az Erzsébet szobor parlamenti bizottságába tizenkét tagot válasszon a képviselőház – ez ellen sem szólalt fel senki. Némán hozzájárult mindenki, s az ülés azzal a reménységgel oszlott szét – amivel mostanában eloszlan szokott – hátha holnap érdekesebben megy a dolog...

A NAGY X⁵⁶

A mi apró politikai számvetéseink során minduntalan felütközik ez a nagy X. Valahányszor a parlament egy kissé megbokrosodik, és félő, hogy bizonyos munkával nem készülhet el idejére, ez az ismeretlen tényező mindenkor mutatkozik a szemhatáron. Mint a Mars csillagot, mindenki ismeri, s mégsem ismeri senki. Ahhoz képest, hogy ismeretlen, már szinte nagyon is ismerősnek tetszik, annyira megszoktuk. S eddig nem is volt túlságosan félelmes. Pontosan kiugrott ugyan, mint kakukk az órájából, de aztán éppen olyan pontosan vissza is ugrott. Az a bizonyos fenyegetés tudniillik, a klotűrel.

Mert ma este megjött a *Magyar Újság* hajóján.

Kellő tisztelettel üdvözljük az ismerős ismeretlent, a parlamenti számvetés nagy X-ét, az utolsó esztendők állandó mumusát s egyébként igen kellemetlen vendéget. Kötelesség, hogy kellő tisztelettel üdvözljük, mert kétségtelenül félhivatalos lobogóval jelentkezik és elvárja, hogy valamivel többre tartsák egyszerű fenyegetésnél. Ilyennek már nem is volna elég hatásos, mert szó, ami szó, de egy kissé elkoptatták.

Megnézzük tehát, hogy mi okon mutatkozik ismét.

Szó sincs róla, hogy ami ma történt a magyar törvényhozás termében, az nem éppen épületes jelenség. Még az obstrukciót is tisztességesebb ruhába kell bujtatni, ha hozzá akarnak szoktatni, hogy mindennap érintkezzünk vele. Ma pedig rettenetesen rongyos volt a szegény. S ámbátor az ellenzék a múltban sem volt nagyon válogatós, és ha argumentumok nélkül szűkölködött, meglehetősen átlátszó ürügyekkel ruházta fel az obstrukciót, de azok legalább jó ürügyek voltak. Mert ürügy mindig bőven termett az ellenzéki mezőn. Most azonban, úgy látszik, még a jóra való ürügyekből is kifogytak már és szorultságukban igazán illemsértő habitussal is kiállítják az obstrukciót. Egy Holló Lajosnak legalább illenék tudni, hogy amikor a jegyzőkönyv tartalmát senki sem kifogásolta, pusztán a hitelesítés nem kívánja meg, hogy száz képviselő legyen jelen. S ha mégis a határozatképesség megállapítását kéri ehhez az aktushoz is, az még tréfának is rossz. Azonfelül nem két óráig, de két percig sem szabadna vitatkozni olyasmin, hogy vajon a pénzügyi bizottság mikor tarthat ülést, holott régi dolog, hogy fontosabb javaslatokat néha nyomban az ülés után kezdett tárgyalni. S ma ezen mégis órákig vitatkoztak s utoljára még halasztással súlyosbított névszerinti szavazást kértek a döntésre.

Ha ez is obstrukció, nagyon rongyos obstrukció a szegény.

De azért a klotúr nem a legjobb felelet reá. Nem hisszük ugyanis, hogy ez a mai csúf manőver igazán az ellenzék műhelyéből került ki. Ott láttuk ugyan sürögni a szélsőbalt a nemzeti párttal egy csomóban, de az is bizonyos, hogy éppen a legkomolyabb elemek egyáltalán hiányoztak. S nekünk úgy tetszett, hogy ezek a mai egerek éppen azért táncoltak olyan vidáman, mert a macskák nem voltak otthon. Egy kis csínytevés volt talán az egész, és nagyon megtisztelik Polónyi urat, amikor ezt a mai játékát fölöttébb komolyan veszik. Úgy lehet, hogy jobban meglepte vele az igazi ellenzéket, mint a többséget. Justh Gyula legalább aligha fogja neki megköszönni, hogy manőverével a parlament komolyságán kívül őt sebezte meg legérzékenyebben. És nyilván társai is lesznek Justh Gyulának. Mert lehetetlen elhinni, hogy még az obstrukció táborában is sokan legyenek, akiknek akármilyen ürügy, a legbolondabb is elég jó, csak hogy a törvényhozás munkáját megakaszthassák.

Ám legyen úgy, hogy az obstrukció ezentúl mindig ilyen rongyos ruhában akar járni. Hogy azt mondja, mentül rongyosabb, annál jobb. A klotúrral való fenyegetés akkor is kellemetlen, azonfelül hiábavaló is. Nem szorul ez sok bizonyításra. Mert hogy sokan (talán nagyon is sokan) kívánják, az semmit sem jelent. A kiegyezés fedél alá jutását még többen kívánják, s azért mégis megmarad kemény diónak. Hát még a klotúr, amelyre nem szabad ráfogni, hogy rajong érte a kispap! A fenyegetéstől tehát a megvalósításig átkozottul hosszú volna az út, és elhiheti akárki, hogy amelyik kocsi keresztül tudna vergődni ezen az úton, már arra mégis érdemesebb volna a kiegyezési javaslatokat felrakni, mint egy szájkosarat. Mert azok a sürgősebbek, a népszerűbbek, a fedél alá valók. Azután ám tessék visszatérni, és ha lehet, rendet is csinálni. Mert kétségtelen, hogy a parlamenti munka országútján még sokszor kell majd drágaságokat szállítani, és azt az utat biztossá is kell tenni. Klotúrral-e vagy másképpen? Inkább másképpen. A klotúr ugyanis nem is föltétlenül biztos. Látja az ember, hogy az osztrákok a klotúr mellett is elég fesztelenül obstruálnak, ami talán onnan van, hogy itales embereken nem fog olyan könnyen a narkózis. Azoknak erősebb szerek kellenek. Márpedig

éppen a mai példa is bizonyítja, hogy túlságosan józan életű filisztereknek ezt a mi ellenzékünket sem szabad nézni.

A nagy X tehát nekünk sem kedves vendég. Meg azt is hisszük, hogy ismeretlennek csak olyan, mint a detektív, akit tudvalevőleg minden gyermek ismer. Éppen azért nem is igen lesz valami hatása. Talán nincs is rá szükség, legalább egyelőre nem. Az indemnity körül mindig szeretett egy kicsit pajzánkodni az ellenzék, s ha ma néhány fokkal szertelenebb volt, meg lehet érteni. A kiegyezési javaslatokat azonban egy aggódó ország figyeli, s nincsen nagyobb fenyegetés egy ország aggodásánál. Ezzel az ellenzék se mer majd pajzánkodni. S ha mégis? Akkor semmi sem ingat meg hitünkben, hogy a klotúr sem elégséges. Akkor erősebb szer kell, és elvégre talán akad olyan is. Egy másik nagy X is lehet, amelyik erősebb és mindenekfölött ismeretlenebb...

OBSTRUKCIÓS SZELLŐ⁵⁷

(Az országgyűlésből)

Amikor ma délelőtt tizenegy óra felé Hegedüs Sándor, a pénzügyi bizottságnak akkreditált előadója a tisztelt Ház kapuja elé ért, így aposztrofálta a portást:

– Folyik-e még az ülés?

Amire a mindig jól informált Cerberus így felelt:

– Folyik ám, mégpedig zajosan.

Annak a derék kapusnak igaza volt. Roppant zajos ülése volt ma a tisztelt Háznak. A zaj azonban nem volt igazi, hamisítatlan, hanem csinált, parlamenti zsargonban úgynevezett művihar. Támadt pedig ez az izgalom abból a nevezetes esetből, hogy Pulszky Ágost, aki eléggé rátermett ember arra, hogy a saját lábán is legyen valaki – a Hegedüs Sándor szerepére vállalkozott.

Ezt nem tudták neki megbocsátani azok a tisztelt szélbali honatyák, kiknek minden alkalom éppen elég jó volt arra, hogy a már kissé aludt vérüket felfrissítsék egy kis parlamenti heccel. Elmondtuk, hogy a pénzügyi bizottság már tegnap tárgyalta az indemnity javaslatot, amely sietséget már tegnap a bizottsági ülésben megrovási kaland tárgyává tette Komjáthy és Kossuth, ma pedig ráduplázott Polónyi Géza, aki ebben a sietségben házszabállysérelmet látott.

És mi kapósabb, mint egy icipici házszabállysérelem[?] Fel is kapták, fel is fűjták, és lett belőle olyan csinos kis botrány, melyről már érdemes, hogy a vasárnapi lapok hasábjain zengedezzenek róla a parlamenti akcióban dolgozó újságok.

Polónyi tehát csinált gravaminális politikát és parlamenti csínyről beszélt. Ez fúrta Pulszky Ágost oldalát, aki Hegedüs Sándor helyett, annak kérelmére terjesztette be a pénzügyi bizottság jelentését, és azzal vágott vissza:

– Ugyan ne méltatlankodjanak az urak, hiszen úgyse jönnek el sohase a bizottsági tárgyalásokra, ha mégoly fontosak is.

Az őszinteség mindig gorombaságszámba megy. A Pulszky által vágott parade talált és csípett.

Felzúdultak erre, akik találva érezték magukat és felberzenkedtek:

– Mit keres ott Pulszky az előadói székben[?] Le vele! Ki vele! Nem hallgatjuk! Menjen vissza a helyére! – zúdult fel ellene a szélbali harag, de Pulszky csak állt a helyén és tovább – kedélyeskedett. Igaz, hogy a szavát nem lehetett hallani, de a gyorsírók felkapták, és ha az ellenzék meg akarja tudni, hogy miket mondott neki Pulszky, ám forgassák holnap a Ház diariumát.

Miután Holló Lajos megrovási indítványt terjesztett elő Pulszky ellen, Széll Kálmán húzta ki az affér méregfogát. A maga nagy tekintélyével nyugodtan megmagyarázta, hogy az ellenzék felháborodása alaptalan, de hogy az állítólagos gravamen még jobban kiköszörültessék, hát Hegedüs Sándor, aki időközben elfoglalta Pulszkynak olyan élesen megvitatott helyét, még egyszer megismételte Pulszky mondókáját.

Ezzel a dolog el lett volna intézve, csak hogy akkor az ellenzék eltévesztette volna tulajdonképpen célját, ami abban állt, hogy az indemnity egyelőre ne kerüljön napirendre. Szavazást kellett tehát provokálni és azt a szavazást elhalasztani hétfőre, amihez húsz képviselő aláírása elégséges.

– Komédiások – mondta Gajári Géza, amikor az indítványt előterjesztette az elnök.

– Halljuk, kik ők – duplázott rá Szöcs Pál. Már-már fel akarták olvasatni azoknak a nevét, kik a névszerinti szavazást kérték, amikor az ellenzék ez ellen – ismét műdühvel rendezett viharban tiltakozott.

– Detektívek! Spiclik! Spionok! – így kedélyeskedtek balról jobb felé, de miután Szöcs Pál erőlködött, hogy bizony csak olvassák fel a neveket, az elnök véget vetett ennek a felesleges Catoskodásnak azzal, hogy ő igazolja az aláírások valódiságát, és ebben meg kell nyugodni.

Az ellenzék ezért megéljenezte Lángot, ki ebben a megtiszteltetésben még nemigen részesült. Ivánka Oszkár még egy kissé megcsipkedte Szöcs Pált a nagy felbuzdulásáért, ezzel aztán véget ért az emóció is. Az ellenzék elérte a célját. Az indemnity nem kerül tárgyalásra kedden, és ez a fődolog.

Egyéb nemigen történt ebben a lármás ülésben. Azaz hogy mégis. Megválasztották az Erzsébet királyné szobor végrehajtó bizottságát; beterjesztették az eddig letárgyalt kiegyezési javaslatok bizottsági jelentését, és – fél egy órakor a képviselők jó étvággal hozzáláthattak az ebédhez, amihez az emóciót megkapták a t. Házban.

LÁRMA⁵⁸

(Az országgyűlésből)

A *New York Herald* tudósítója, legalább az a költött alak, aki a *Sztrogoff Mihály* című látványos komédiában szerepel, nem kíméli a költségeket, csak hogy a konkurens újság tudósítóját megakadályozza a telegrafálásban. De hogy obstruál ez a tudósító? Előbb feladja a távíró-tisztnek a maga híreit s aztán egész nyugodtan diktálja tovább:

– Kezdetben teremté az Isten az eget, a földet...

Ő úgy obstruál, hogy a bibliát mondja el. A bibliát pedig érdemes meghallgatni. Polónyi és az ő tisztelt szövetségesei azonban sokkal több költséggel csinálják az obstrukciót és istentelenül unalmasan. Minduntalan a jegyzőkönyvbe kapaszkodnak, s mikor ez a manőverük nem sikerül, akkor kiáll Polónyi Géza és elmondja a kiegyezési tárgyalások történetét. De micsoda

önkényes csoportosítással! Bizonyos, hogy az ő módszere nem nevezhető oknyomozó történetírásnak. A paródiája inkább annak.

S ma ezt harmadfél óráig kellett a törvényhozásnak elszenvednie. Az első órában még csak arról beszélt, hogy miért akar beszélni; a második órában arról, hogy mit sejt ő a kiegyezési tárgyalások kulisszái mögött, s már a harmadik órát kezdte morzsolni, mikor egyszerre pártja is kifáradt és hangosan kiáltozta:

– Szünetet kérünk!

Láng Lajos talán szundikált is az elnöki székben. Legalább úgy tett, mintha semmit sem hallana. Polónyi tehát maga fordult hozzá:

– Kérek öt perc szünetet!

– Oh, csak beszéljen tovább – mondta Láng Lajos olyan arccal, mintha Polónyi csak az ő kedvéért kérné a szünetet, de hát ő még bírja egy darabig szünet nélkül is.

– Szünetet! – ordított most már a szélsőbal.

– Csak beszéljen! – ismételte a legnagyobb flegmával Láng Lajos.

Utoljára is Polónyi Géza vágta ketté a csomót.

– Úgysem vagyok fáradt. Beszélek. Különben *most érek beszédem elejének a befejezéséhez...*

Ettől egy csomó ember megijedt és menekült a Házból. Arra értették, hogy Polónyi kibeszéli az ülést. De nem eszik a kását olyan melegen, ahogy főzik. És Polónyi is nagyon kurtára fogta a beszédét, amit a kolosszális bevezetéshez csapott. Mindössze azt próbálta bebizonyítani, hogy az indemnity javaslatot ezúttal az osztályokhoz kell előbb utasítani, s miután ebben az irányban indítványt is tett, két óra tájban végre leült.

Gratuláltak neki. Csak Holló Lajos volt elégtelen:

– Ha még tíz percig beszélsz, már kérhetted volna, hogy beszédedet holnap folytathasd...

S mondják, hogy Polónyi gondolt is ilyenre, de már nem bírta. Annál nagyobb hangon vitte utána a szót Gul[li]ner Gyula. Mintha röstellte volna, hogy Apponyi tegnap olyan mértékletes volt Jászberényben, ő most minden pillanatban elvetette a sulykot. Csak úgy dobálózott a sértésekkel és a gyanúsításokkal, mint a mesebeli óriás a sziklával. S nem is célozgatott, hanem találomra dobta el a sziklákat: egyet a többségnek általában, egyet a generálisnak, egyet Bánffyknak – hátha eltalálja őket.

De nem tett kárt senkiben.

Az öreg Tisza Kálmán fölkelt, hogy személyes kérdésben nyilatkozzék. „Hoch” – zúgta rá az ellenzék; „éljen” – dörögte túl a többség. A generális pedig állott hidegen, mint akihez nem ér fel a hoch és nem ér fel az éljen. Röviden elmondta, hogy ő sohasem prédikált lemondást. (Az ilyen prédikációk otthonosabbak is Jászberényben.)

Azután Bánffy Dezső báró emelkedett fel.

A játék megismétlődött.

– Hoch! – hangzott balról.

– Éljen! – hangzott jobbról.

A miniszterelnök pedig szinte mosolyogva mondta ki, hogy mit tart az egész lármáról és komédiázásról.

– Beugrasztási tendenciákat látok, s nekem nincs kedvem, hogy beugorjak. Meg akarnak félemlíteni, én pedig állok és maradok az álláspontomon. Legyenek nyugodtak.

...Egyébként az ellenzék is megmaradt az álláspontján, mert a Polónyi indítványára, hogy az indemnity javaslatot előbb az osztályok is tárgyalják: húsznál többen névszerinti szavazást kértek. Ezt a szavazást pedig természetesen megint holnapra kérték halasztani. A parlamentnek ugyanis ez a legújabb társasjátéka...

ISMÉTLÉSEK⁵⁹

A nemzeti párt vezérét takarékosagra szoktatta az idő. Valamikor két beszédnek anyagát is beleszorította egy-egy felszólalásba, most soványabb témából is két beszédet csinál. A jászberényi beszámoló és a mai beszéd legalább teljesen fõdi egymást, csak az autonómia dolgát hagyta ki Apponyi a parlamentben. Ez nyilván csakis a választóknak volt szánva. Egyébként a kiegyezésről, a kvótáról, a kormányról és az ellenzék bizalmatlanságáról csak megismételte Apponyi, amit vasárnap Jászberényben mondott, amiből különben nem akarunk szemrehányást faragni. Vasárnaptól máig nem változott a világ, és Apponyi Jászberényben sem mondhat kevesebbet, mint Budapesten. Többet sem. Ha ismétlésekbe esett, az tehát nem hibája, és beérhetjük vele, ha a két beszéd azonosságát felemlítjük. Igenis, a két beszéd azonos, s legfõlebb abban különbözik, hogy Jászberényben így végzõdött: „az Isten áldja meg az urakat!” – Budapesten pedig körülbelül így: „az ördög vigye el az urakat!”

Megakadni ezen a kis eltérésen nem szabad. Apponyinak valóban nincs sok oka, hogy ezt a kormányt szeresse. S ha egyszerűen kijelentené, hogy ennek a kormánynak semmit sem hajlandó megszavazni, nem ütõdnék meg rajta senki. Fõltéve természetesen, hogy csak a kormánynak akarná a kellemetlenséget okozni s nem az országnak is. Mert az ellenségeit szabad az embernek gyûlölni, de az országot nem. S idáig talán nem is fogja ragadni Apponyit az õ szenvedélye, ha ez idő szerint egynémely szomorú jelenség erre látszik is mutatni. De nem akarjuk gyanúsítani. Hiszen õ maga okokat állít glédába, hogy eljárását igazolja. Nézzük tehát az okokat. Ami elsõ pillantásra szembeõtlík, hogy ezek az okok már Jászberényben is szerencsét próbáltak, az nem baj. Az igazi okok ereje nem az újságban rejlik, s megismételve talán még inkább gyõzhetnek. Ám az Apponyi okai nem állják meg a helyüket sem Jászberényben, sem Budapesten. Meglátszik rajtuk, hogy nem õk szûlték a vezér elhatározását, hanem a kész elhatározás az okokat.

Nagyon könnyen mutatta ezt ma ki a pénzügyminiszter. Apponyi ugyanis nem röstellt ezúttal abból a forrásból meríteni, amelyikre rendszerint a Polónyiak szoktak járni. Minden hivatalos és nem hivatalos cáfolat után is hitt még bizonyos mesékben, mintha a kvótaemelés és a junktim régen kicsinált dolog volna. A Kaizl és a Bilinski nyilatkozataival mentegette magát, amiket szabad félremagyaráznia a szélsõbal bizonyos embereinek, de nem illik Apponyinak. A régi és az új osztrák pénzügyminiszter nyilatkozatai ugyanis, amint azt Lukács László egyszerű felolvasással is igazolni tudta, sehol sem erõsítik meg a kvótameséket, hanem csak azt a fõltevést hangoztatják, hogy talán a kvótaemelésben némi kárpótlást kaphat Ausztria a javaslatokban tett engedményekért. Jámbor óhajtás ez, amint Bánffy mondotta, s amint három esztendõ óta Ausztria soha egy pillanatra sem titkolta. Ha tehát a szélsõbal úgy tesz ma, mintha ez a dolog nagyon meglepné, ez megjárja taktikának, de Apponyitól legalább saját külön taktikát lehetne elvárni.

Ilyennek is mutatkozik valami nyoma, nem akarjuk elvitatni. De micsoda szomorú taktika ez! A nemzeti párt vezére ugyanis már megint védi a Deák Ferenc hagyatékát és azt mondja,

hogy a magyar politika tradíciójához méltóbb, azonfelül pedig feltétlenül hatásosabb lett volna, ha a magyar kormány elkészül a gazdasági különválásra s úgy megy bele a kiegyezési tárgyalásokba. Akkor nem bujkált volna a magyar követelések mögött a tizennegyedik paragrafus árnyéka, s az osztrákok az utolsó pillanatban mindent megadtak volna, csak hogy a gazdasági különválást megakadályozzák. Így szól Apponyi, s látnivaló, hogy nagyon bölcsen ő is a gazdasági különválás megakadályozásában látja a kedvező eredményt. De ha a különválásra elkészülés is csak fenyegetés volna, éspedig erősebb fenyegetés, nem pedig kíváncsi cél, akkor miben hívebb Apponyi a magyar politika tradíciójához, mint akár Bánffy Dezső? A méltányos kiegyezést akarja mind a kettő, azt a fenyegetést, amely nélkül alku el sem képzelhető, alkalmazza mind a kettő: és Apponyi azt akarja elhíttetni, hogy az ő módszere méltóbb a magyar politika tradíciójához, mint a Bánffy Dezsőé.

Csalódik. Itt nem a magyar politika tradíciója tesz különbséget, mert fenyegetés van az egyik módban, s fenyegetés a másikban. De ha már a tradíció szempontja szóba került, csak azt a különbséget látjuk, amely eddig is megmutatkozott a Deák Ferenc politikai iskolája és az Apponyi tradíciója közt. A Deák Ferenc iskolája mértékletes volt a követelésben, de ahhoz aztán feltétlenül ragaszkodott. Apponyi pedig mindenkor megeresztette a gyeplőt, ha a követelések könnyű útjára hajtott, s azután rendszerint maga is megijedt, hogy mennyire bátor volt. Egész politikai életének tragikuma gyökerezik ebben a szerencsétlen természetben, s nem kell a példákat külön felsorolni, amikor önmaga előtt meghátrálva, saját politikai népszerűségét apránként lemorzsolta. Ha csak egy pillanatra erőt venne magán, hogy visszaneézzen múltjába, nyomban észrevenné, hogy most is olyan kritikus ponthoz ért. Már megint bátor a követelésben és szemrehányást tesz a kormánynak, mely a követelésben félénk s csak a ragaszkodásban rettenthetetlen; már megint eldobja a gyeplőt és prédikációt mond a magyar politika tradíciójáról; – s egykor talán megint szöknie kell önmaga elől. Rossz tradíció ez az ő tradíciója, és egy kicsit hamis dolog, hogy ezt akarja a magyar politika tradíciójaként ársolni.

S ez az egyetlen, amit a nemzeti párt az obstrukcióra szövetkezett ellenzéki frakciók taktikájába hozott. Minden egyéb régi ismerős, csupa ismétlés. Az volt már Jászberényben s az maradt Budapesten is. Ahogy ma sorra kibukkantak a jászberényi okok, Pulszky Ágost egyszerre elült a Deák Ferenc helyének szomszédságából. Róla azt mondta Apponyi Jászberényben, hogy ma Pulszky ül a Deák Ferenc helyén. És Pulszky ekkor már félt tőle, hogy Apponyi a jászberényi beszédből még a gúnyos célzásokat is megismétli. De ezek (és csak ezek) kimaradtak az ismétlésekből...

APPONYI ÉS LUKÁCS⁶⁰

(A képviselőház ülése)

Amióta az obstrukció szele fújdogál a Ház körül, jó dózis villamosság is gyűl össze az üveg-fedeles tanácssterem és a dohányfüstös folyosó levegőjében. Minden jel arra mutat, hogy vihar közelg a parlamenti láthatáron, csak azt nem tudják még megmondani a politikai időjósok, hogy mikor fog kitörni. Villámhárítokat alkalmaznak itt is, ott is, de azért nyomott az atmoszféra nagyon.

A mai ülés előtt a folyosó igen érdekes volt. Afférekörül folyt a szóbeszéd. Hír szerint Bolgár Ferencnek akadt tegnap egy kis összeszólalkozása Dániel Ernő báróval, amiért éppen az ő háta mögött tett Bolgár egypár erősebb megjegyzést Bánffy báró beszédére. Dániel báró rászólt Bolgár, aki ezért a rászólásért magyarázatokat kéretett a kereskedelmi minisztertől

Rakovszky István és Kubik Béla által. A miniszter kijelentette, hogy nem volt semmi szándéka Bolgárt érzékenységeiben érinteni, amivel ez a dolog el volt intézve.

Egy másik incidens az Apponyi jászberényi kirándulásából támadt. Az ottani túlbuzgó kormánypárti lap tapintatlankodott és Apponyi grófnéra is tett néhány olyan megjegyzést, amelyek a jóízlés részleges hiányáról tanúskodnak. Emiatt rekrimináltak az újságírók a folyosón. Ezt meghallotta Erdély is, Bánffy Dezső báró is és felháborodással utasították vissza azt a feltevést, hogy egy ilyen vastag sületlenség „felsőbb utasításra” történt volna.

Benn a teremben egy kis meglepetés várta a képviselőket. Az újonnan megválasztott alelnök, Kardos Kálmán a legnagyobb csöndben elfoglalta ma előkelő helyét. Csak amikor szokatlan hangja ütötte meg a honatyák fülét, vették észre, hogy nem Szilágyi Dezső rázta meg a csöngettyűt az ülés megnyitására. Megéljenezték. Az éljenzés éppúgy szólt az ő rokonszenves személyiségének, mint bátorságának, hogy oly időben meri elfoglalni azt a tüskés trónt, amikor az ellenzék oly szívesen kap bele valamely házszabálykérdésbe. De Kardos Kálmánnak szerencséje van. Egészen simán ment végbe a debütje. Nem keresett bevezető frázist, nem üdvözölte a képviselőket, hanem – in media[s] res – megnyitotta az ülést, mely azzal kezdődött, amivel más jóra való ülések végződni szoktak – szavazással.

A Polónyi tegnapi indítványa felett döntött a Ház. Kitűnt, hogy száztizenhárman szavaztak ellene, negyvennyolcan mellette.

Persze, hogy kitört e szám hallatára az „Éljen a negyvennyolc!”, amely kiáltáshoz a kormánypárt is derűlten csatlakozott.

Napirendje nem volt a mai ülésnek. Az elnök szombatra javasolta az indemnity javaslat tárgyalását. Ehhez az indítványhoz támadt aztán a napirendvita, melyet ezúttal a néppárt nyitott meg.

Molnár János pártja nevében kijelentéseket tett. Hogy az is teljes erővel csatlakozik az ellenzéki akcióhoz, de azért – Isten ments – nem csinál obstrukciót. Dehogy csinál. Obstrukcióról szó sincs, azt csak a kormány fundálta ki, hogy *felfelé* befektethesse vele a jó, bárány-lelkű, szelíd ellenzéket. De mert a néppárt bizalmatlan a Bánffy-kormánnyal szemben, nem engedheti meg az indemnity tárgyalásának kitűzését. Az ellenzék éljenzéssel üdvözölte a legújabb fegyvertársat – azután odaterelődött a figyelem Apponyi Albert gróf köré, aki negyvennyolc órával a jászberényi riadó után a tisztelt Házban ismét nagy beszédhez fogott.

A nemzeti párt vezérének mai beszédében nem volt hallható az az éles, szubjektív hang, melyet párthíve, Gullner Gyula, tegnap pengetett meg, de azért kétséget ő sem hagyott az iránt, hogy pártja már megtartotta bevonulását az obstrukció táborába. Apponyi fejtegetéseiben főleg azért tagadta meg az indemnity tárgyalását, mert a kormány tájékoztatlanul hagyja az országot a kiegyezés felől. Majd ellentmondásokat iparkodott megállapítani az osztrák kormány és a magyar kormány egyes nyilatkozataiból és különösen a junktim kérdését bolygatta meg. És mert a kormány eljárását nem tartja őszintének, ő a maga részéről, az ellenzéknek mostani eljárását nem minősíti obstrukciónak, hanem jogos védelemnek, hogy a kormány ne kaphassa meg azokat az eszközöket, melyekkel az ország közjogán sérelmeket ejthessen. Teljesen jogosultnak tartja azért, hogy az ellenzék ne tegye le az utolsó fegyverzetét, amellyel a kormány törekvéseit esetleg mégis megghiúsíthatja.

Az egész ellenzék nagy éljenzéssel és tapssal honorálta ezt az erősen obstrukciós jellegű szónoklatot és a szokásos öt percnyi szünetet követelte Apponyi számára. Az elnök eleinte vonakodott ezt megadni, mert Lukács László, a pénzügyminiszter, ki Apponyi beszéde alatt sűrűn jegyeztetett, már felemelkedett helyéről, hogy rögtön feleljen. De mivel a zaj egyre nagyobb lett, az elnök mosolyogva megjegyezte:

– Kérem, már meg is adtam.

De azért ülve maradt. Az ellenzék, azt hívén, hogy az ülés folytatódik, még tovább zajongott. Már Lukács jó ideje nem volt a helyén, amikor Kardost figyelmeztették, hogy addig, míg ő a helyén marad, az ülés nincs felfüggesztve. Ekkor sietve lement, és az ellenzék, ezen a „sikeren” felbuzdulva még jobban éljenezte Apponyit.

A szünet után Lukács László pénzügyminiszter felelt Apponyinak. Az indemnityre *nem a kormánynak*, hanem az *országnak* van szüksége. Ne keressen Apponyi homályt ott és ne követeljen fénysugarakat oda, ahol semmi sincs. Azok az ellentmondások, melyeket az osztrák miniszterek nyilatkozataiból a magyar kormányra akarnak olvasni, nem léteznek. A kvótaügy tisztán számítási kérdés, amelyhez a politikának vagy a kiegyezésnek édeskevés köze van. Az nem áll, hogy az 1898. I. törvénycikk már 1898 végére tenné kötelezővé az önálló vámterület behozatalát. Ilyen kelepcebe a kormány nem fog beleugrani. Az ellenzék ne akassza meg kicsinyes obstrukciókkal a legfontosabb országos érdekek megvalósítását, és ne rekrimináljon holmi japán szerződések miatt, akkor meglesz a kiegyezés úgy, hogy az az országnak előnyös lesz.

A világos, csűrös-csavarást meg nem engedő nyilatkozat nyomán a kormánypárt szívélyes ovációban részesítette a pénzügyminisztert.

Utána még Mócsy Antal szólt. Az ő beszédében nekünk, az *Országos Hirlap*nak jutott némi elismerés. Koncedálta, hogy mi jól vagyunk értesülve. Amidőn ezt a kijelentést köszönettel nyugtázzuk, jól értesültségünk újabb jeléül konstatáljuk, hogy a néppárt jeles erkölcsöre egy kis derűtséget is juttatott ma a Háznak. Beszéde végén ugyanis a királyné halála után kibocsátott királyi manifesztumot tette megjegyzései tárgyává. Az elnök figyelni kezdett és már-már rá akart csöngetni Mócsyra, amikor ez megelőzte az elnököt és így szólt:

– Kérem, elnök úr, legyen egészen nyugodt, én nem engedek meg magamnak semmiféle keményebb kifejezést.

Nagy derűtség követte e szavakat. Maga az elnök is jót nevetett.

Ez volt az ülés utolsó incidense. Az ellenzék különben a ma megindított vitával sisiphusi munkát végez, mert ha nem folytatta volna a napirendvitát, akkor szombatig nem lett volna ülés, így pedig holnap folytatni fogják a kérdés megvitatását, hozzá lehet-e fogni szombaton az indemnity tárgyalásához.

CSÖNDES ÜLÉS⁶¹

(Az országgyűlésből)

Semmi, amiről külön is érdemes volna beszélni. A szélsőbal obstruált, a többség a folyosón szórakozott – a karzat természetesen unatkozott.

S Hentaller a folyosón mégis azt mondta:

– Ez nagyon érdekes ülés.

Meg is magyarázta, hogy miért. A nemzeti párt ugyanis napok óta vajúdik már és a konferenciákon nem tud megállapodni, hogy támogassa-e az obstrukciót vagy sem. Az Apponyi emberei valósággal obstrukciót csinálnak a pártkonferenciákon, csak hogy a végleges határozatot egy ideig késleltessék. A szélsőbal tehát most voltaképpen nem a kormány ellen

obstruál, hanem időt akar adni a nemzeti pártnak, hogy a maga belső obstrukcióján átessek és elszánja magát haragra vagy békességre.

Szóval Hentaller szerint ez történik:

– Ebben az ülésben a szélsőbal nem engedi a kormányt szóhoz jutni, mert a nemzeti párt még nincsen vele tisztában, hogy a szélsőbal akarja-e támogatni vagy pedig a kormányt.

Ezt a kis szolgálatot ma Szinay Gyula, Holló Lajos, Kossuth Ferenc és Blaskovits Ferenc végezték. Azonfölül Endrey Gyula is interpellált, az is csak, hogy az ülést kihúzza. De vontatva és unalmasan ment az egész. Szinte szenzációszámba ment, amikor ebben a csöndben az öreg Lakatos Miklós a jegyzői székből egy közbeszólásra vetemedett.

Láng Lajos hirtelen megfogta:

– De jegyző úr...

Ezen még leginkább nevettek. S hogy Molnár apátról se feledkezzünk meg, a napirend előtt ő is szerzett egy kis multságot, mert szót kért, hogy helyreigazítsa egy – *félremagyarázott módhatározóját*. A komáromi apát kijelentette, hogy „mindenáron” akarja ugyan a kiegyezést, de csak az „igazságot”. Az ő módhatározóját tehát – mondotta – nem szabad a jelzőjétől elszakítani.

Így védte meg a néppárti grammatikát.

PLETYKA A T. HÁZBAN⁶²

(Az országgyűlésből)

Ez programülés volt. Kiállott ugyanis minden pártból egy-egy szónok, és hosszadalmas megokolással fejtette ki mindegyik, hogy pártja miért nem akar a kormánynak még csak napirendet sem engedélyezni. Ezt ugyan eddig sem titkolták az illető pártok, de a tegnapi konferenciák után hivatalosan is meg akarták ismételni. Így jutott a mai ülésre egy hosszú Polónyi-beszéd és egy még hosszabb Horánszky-nyilatkozat s egy leghosszabb Major-fel-szólalás. A függetlenségi, a nemzeti és a néppárt tolmácsolta ezekben a beszédekben a maga ultimátumát. Természetesen az obstrukció ez az ultimátum.

Idáig rendben volna a dolog, s az ülés a hivatalos nyilatkozatok dacára sem érdemelne különösebb figyelmet. Új dolgot egyik sem mondott. Érdekesebb csak Horánszky Nándor volna, aki ma egészen váratlanul a teljes rezignációnak adott hangot, holott a szélsőbal tőle harci modort várt. Azt mondta Horánszky:

– Legszívesebben visszavonulnék a politikától, de még visszatart a kötelesség.

Ez a rezignált hang egy kicsit meglepő volt. De azért [nem] ez volt az ülés szenzációja. Az ülésnek egyáltalán nem volt szenzációja. De volt a szünetnek. Ekkor ugyanis Lukács László pénzügyminiszter átment Horánszky Nándorhoz, s mialatt függetlenségi, apponyista és néppárti képviselőkben nagy hallgatóság csoportosult köréje, *a pénzügyminiszter látható izgatottsággal mondott nekik valamit*. Hogy mit, azt természetesen egyetlen újságíró sem hallhatta. Maguk az illető képviselők úgy mesélték később, hogy *a pénzügyminiszter teljes diszkréciót kötött a lelkükre*. Nem is akarták továbbadni, s akinek mégis fúrta az oldalát, az is csak annyit árult el, hogy nagyon érdekes dolgokat mondott a miniszter.

Itt meg is rekedne a szenzáció – ha ugyanis igazán titok maradhatna, amit többen is hallottak. A miniszter, igaz, kikötötte a diszkréciót, de öt perccel később mindenféle zúgás és bűgás volt a folyosón:

– Hallottad? Ez nagyon különös...

Két perccel később már egy-két határozottabb szó is kiugrott:

– *De ha odaát nem mondanak igazat, miért nem forrasztja a miniszter a torkukra? Gyalázat ez!*

És így tovább. A suttogás egyre tartott, a folyosó egészen ki volt forgatva magából. S már körülbelül mindenki tudott a pénzügyminiszter szavairól. Mindenki tudott valamit, sőt mindenki másvalamit. S ezekből az össze nem vágó pletykákból szöve, az Esti Újságban már kipattant a következő hír:

„Horánszky beszéde után Lukács pénzügyminiszter fölemelkedett helyéről és odamenve Horánszkyhoz, a következőképpen szólott hozzá:

– Gratulálok neked a beszédedhez, de argumentumaidra nem felelhetünk, mert különben fölgyújtjuk a szomszéd házát.

– Inkább gyűjtsd föl a szomszédét, mint a magadét – jegyezte meg erre Hock János, aki ott volt abban a sűrű csoportozatban, mely Horánszky és a miniszter körül képződött.

– Ne féljete! – mondotta a miniszter –, mi föl nem gyújtjuk, csak ti föl ne gyújtsátok!

– Hát mi lesz akkor, ha Ausztriában obstruálnak? – kérdezte valaki.

– Hát ha nem lehet majd megegyezni – felelte a miniszter –, akkor nem lesz megegyezés.

– S nem igaz-e, hogy megegyeztetek az osztrák kormánnyal a kvóta fölemelésére nézve?

– Nem igaz! Az osztrák kiegyezési bizottság megokolása és Kaizl dr. nyilatkozata: meglepetés ránk nézve. Az osztrák kormány mindenképpen iparkodik megnyugtatni a pártokat, hogy a kiegyezés elfogadását biztosítsa.

– S ha ott módosításokat tennének a kiegyezésen?

– Akkor is fogjuk tudni a kötelességünket. Csak legyetek egészen nyugodtak. Mi nem beszélünk, de mindent megteszünk. Majd meglátjátok: meg lehetek majd elégedve az eredménnyel, még a függetlenségi párt is.”

Igaz-e? Így igaz-e? Vagy sehogy sem? Azt most nem is kutatjuk. Még arról se szólunk, hogy okvetlenül szükséges-e magánbeszélgetéseket a lapokban közzétenni? Hanem csak azt az egyet jegyezzük meg, hogy a logika törvényeinél fogva nem tartjuk valószínűnek az egész beszélgetés illetén tartalmát, mert a pénzügyminisztert vagy az a szándék vezetheti, ha ilyen nagyfontosságú nyilatkozatokat tesz, hogy azokat az egész ország megtudja, s erre van módja a plénium előtt való felszólalásában; vagy az a szándék vezetheti, hogy ezeket a nagyközönség meg ne tudja, s ez esetben magának Horánszkyknak mondja meg ad aur[e]s amicas, de nem csacska hallgatóság előtt, mely elferdítve ereszti szárnyra.

Törvényeket most nem csinálhat a parlament, még napirendet sem. Nem engedi az ellenzék. Valamivel pedig mégiscsak kell foglalkozni. A parlament tehát elkapja a tanulságokat és gombostűre szúrja őket, mint a bogarakat.

Nagyon csinos gyűjtemény van már együtt belőlük. A mai ülésből még éppen gazdag zsákmány került. Ma ugyanis lehetett valami a levegőben, mert a tanulságok igazán úgy röpködtek, mint vihar előtt a bogarak. Egész raj csapott fel, csak utánuk kellett nyúlni. Ennek az ülésnek például már a napirendje is képtelenség volt. A törvényhozás legjobb esetben is csak azt határozhatta volna, hogy még ma kezdi tárgyalni az indemnityt, ami pedig mindjárt a szabályokba ütköznék, mert a parlament csak egy következő ülésre csinálhat magának napirendet, aznapra soha. Neki ugyanis törvény az, ami Pató Pálnak gyöngeség: a „mindjárt” nála csak másnap kezdődhetik. Ilyenformán az első tanulság már az ülés előtt megvolt, s gombostűre se kellett szúrni: hogy a házszabályok szerint a parlamentnek komolyan kell foglalkoznia valamivel, ami csöppet sem komoly, hanem ellenkezőleg komikus és képtelen. De akadt aztán több tanulság is. Egy benyújtott módosítás ötletéből az ellenzék huszonhat aláírással ki tudta erőszakolni, hogy a mai napirendet hétfőre tegye át a képviselőház. S ekkor Tisza István gróf gombostűre szúrhatta a második tanulságot, hogy van a házszabályokban fegyver a – házszabályok ellen is, amelyek tudniillik nem engedik meg az ilyen napirend-módosítást. Szóval, a szabályok még azt sem biztosíthatják, hogy a szabályok érvényesülhessenek. S végezetül volt egy harmadik tanulság is. Az obstrukció ezer fufangja közben maga Szilágyi Dezső is eltévedt a házszabályok útvesztőjében és kénytelen volt kimondani, hogy történnie kell valaminek, mert a mai viszonyok közt hovatovább a külső formákat is lehetetlen lesz megőrizni az ülések vezetésében.

Nem jelentéktelen panaszok ezek és talán nem is egészen panaszok. Mert sem Tisza Istvánról, sem Szilágyi Dezsőről nem szabad föltenni, hogy pusztán a panaszkodás okáért szögezték volna le a szembeszökő anomáliákat. Nemigen szoktak ők panaszkodni különben is. Ha mégis siettek vele, valami cél is lebeghetett előttük. Erre vall, hogy ezek az anomáliák egytől-egyig a házszabályok gyöngéiből eredtek, s minden szónál jobban igazolják, hogy a mai házszabályokon okvetetlenül változtatni kell. Így, ahogy vannak, nem védik meg ezek még önmagukat sem. Az egyik paragrafussal ki lehet játszani a másikat, és mindegyikkel ki lehet játszani az igazságot. Amióta a parlament rászokott az obstrukcióra, a házszabályokból úgyis minduntalan kipattant valami hiba, és ha egy darabig szemet hunytak a kiderült gyöngeségek fölött, el kellett következnie annak az időnek is, amikor számon veszik legalább a kiugró hibákat. Akik ezt eleinte megtették, olyan hírbe keveredtek, hogy a klotúrt akarják. S csakugyan az is volt a bajuk, hogy inkább az érzésük után mentek és előbb voltak készen az ítélettel, mint a váddal. Most azonban fordult a sor, Tisza István és Szilágyi Dezső álltak az első sorba, s úgy látszik, jobban csinálják a dolgot. Mert ők in flagranti csípi el az öreg házszabályok különböző fogyatékoságait és nem mondják meg, hogy miért, de tanulságul a jövőre leszögezik őket. Már nem a kész ítéletet kürtölik előre, hanem gyűjtik a hosszú bűnlajstromot, amelyikkel meg lehessen fojtani az öreg bajcsinálót, a kivénült házszabályokat.

Csöndben kezdődött ma ez a manőver, de nem kerülte el a figyelmünket. S bár a magunk szempontjából akárhányszor megmondottuk, hogy a klotúrt nézzük a legutolsó parlamenti segítségnek, a mai ülés tanulságai minket is gondolkozóba ejtenek. Az csakugyan nem legfőbb érdeke ennek az országnak, hogy huszonhat ember egy készen tartott ívvel bármely pillanatban másnapra halaszthassa a törvényhozás munkáját. És ha igaz is, hogy a házszabályoknak illik a kisebbség jogát megvédeni, de talán az országét is! És nem ezt a második sorban. Mikor tehát olyan parlamenti tekintély, mint Tisza István, egy pár kemény szóval leszögezi azt a jelenséget, hogy a házszabályok micsoda képtelen szituációt engednek kifejlő-

ni, Szilágyi Dezső pedig attól tart, hogy ilyen viszonyok közt már a külső formákat sem lehet megóvni: akkor az országgal együtt mi is érezzük, hogy valami változásra okvetetlenül szükség van. Bár ne a klotúr volna ez a változás! De ez talán nem is azokon áll, akik most gyűjteni kezdik a tanulságokat. Mert kétségtelen, hogy Tisza István és Szilágyi Dezső nem rajonganak a klotúrért, és ha a házszabályok megifjítására valamikor törekedni fognak, egy hajszállal sem fognak többet kívánni, mint amennyire a leszögezett tanulságok alapján okuk van. De annyit szívesen fognak támogatni, mert a tapasztalataiknak tartoznak vele. Minden azon fordul meg tehát, hogy a házszabályoknak mennyi gyöngéjét fogja még föltárni az ellenzék. Mert annyit le is fognak szögezni tanulságul arra az időre, ha majd elég lesz a rováson.

Sajnos, ahogy az ellenzék mostani akciója indult, s ahogy a vezetői sejteni engedik, nincsen sok kilátás, hogy az ellenzék mindent meg ne próbáljon, amivel a házszabályokat kihasználni és természetesen kompromittálni lehet. Még sok tanulság kerülhet tehát lajstromba. S ha egyszer ez a lajstrom fog vádolva fellépni a házszabályok ellen, akkor nincs az az erő, amelyik megmenthetné. Az öreg bajcsinálónak el kell pusztulnia, s akik ma még belőle szívják az erőt, akik egyedül örülhettek neki: ők lesznek a megölői. Pedig még meggondolhatnák, mielőtt az utolsó pártfogójukat is ilyen hálátlanul elhasználják...

AZ OBSTRUKCIÓ FELVONULÁSA⁶⁴

(Az országgyűlésből)

Benn vagyunk már az obstrukcióban, a bevallott, a véglegesített és prononszírozott obstrukcióban. Akik az utolsó napok eseményei után még kételkedtek benne, azokat talán felvilágosítja a mai ülés lefolyása, melyben nem kevesebb, mint két név szerint való szavazást kért és erőszakolt ki az ellenzék.

Hogy az eseményeket hű kronologikus rendükben ismertessük, sorjában elmondjuk a történeteket.

Sághy Gyula megindokolta, hogy ő miért nem engedi meg az indemnityt napirendre tűzni. A Ház kellő béketúréssal tudomásul vette ezeket a nagy okokat, és az ellenzék most már meg akarta tenni azt a kegyetlen tréfáját, hogy hétfőre halasztassa a szavazást afölött, hogy tárgyalja-e ma a Ház az indemnityt.

Csakhogy Gajáry Géza elejét vette ennek a tréfának, és még mielőtt az ellenzék a szavazást kérte volna, a szőnyegen levő napirendjavaslathoz módosítványt terjesztett elő, mely szerint az indemnity a most folyó vita befejezését követő kedden tűzessék ki napirendre.

Ez a módosítvány kissé kizökkentette az ellenzéket a rendes kerékvágásból. Hamarosan nem is tudták, mitévők legyenek. Polónyi Géza találta fel magát leghamarabb. A házszabályokhoz kért szót és Gajáry Géza módosítványát új indítványnak minősítette, mely felett új vitát kell megnyitni. Holló Lajos is ezen a véleményen volt, azzal a hozzáadással, hogy előbb az eredeti napirendjavaslat fölött kell a Háznak határoznia. A függetlenségi párt obstrukciós vezéreinek segítségére sietett Horánszky Nándor is, aki a házszabályokra hivatkozva, Gajáry módosítványának kinyomatását és szétosztását hozta javaslatba.

Ezt az eljárást azután Gajáry Ödön kegyetlen kritikával ostorozta.

– Tessék most már az ellenzéknek nyíltan bevallani, hogy mit csinál. Ne legyen többé burkolt obstrukció, hanem nyílt komédia. Hadd lássa legalább az ország hányadán van az urakkal.

Horánszky ezt a lepleztetést is visszautasította és Gajáry Géza indítványát parlamenti csínynek deklarálta, mely felett ő nyugodtan várja az ország ítéletét.

Szilágyi Dezső próbálta az elnöki székéből az ellentéteket elsimítani és valamelyes kompromisszumot létesíteni. Figyelmeztette az ellenzéket, hogy eljárása ellenkezik a Ház eddigi eljárásával. De nem hallgattak szavára.

– Szavazzunk, szavazzunk! – kiáltották az obstrukció vitézei. Egyszerre két névszerinti szavazást kérő ívet is vittek fel az elnöki emelvényre, mert időközben Gullner Gyula még azt is indítványozta, hogy a napirendvita halasztassék el hétfőre, ami felett az ellenzék ismét névszerinti szavazást kért.

Így összegabalyodván a szituáció, az elnök nem tehetett egyebet, mint hogy a névszerinti szavazásokat, amelyek kellően támogatva voltak, elrendelje, mert azok formászerűen megfelelték a házszabályoknak. De amikor ezt konstataulta, komoly intelmet intézett az ellenzékhez, hogy ez az út, amelyen most halad, lejtőre vezet.

Tisza István gróf ennél tovább ment. Ő konstataulta, hogy húsz képviselő *meghiúsíthatja és illuzóriussá teheti a Ház akaratát*.

Miután az elnök e kijelentés kapcsán újólá arra kérte a Házat, hogy tartsa tiszteletben a Ház méltóságát, ez a furcsa vita befejeződött, és a Ház áttérhetett az interpellációkra, melyekből nem kevesebb mint négy volt bejelentve.

Asbóth János és Hentaller Lajos a bécsi pestisvész tárgyában interpellálták meg a belügyminisztert (Hentaller szóról szóra az *Országos Hírlap*ból merített indokolással és arra való idézettel), Barta Ödön egy finánciális, Rátkay László pedig egy fináncügyben interpellált. Válasz nélkül csak a Barta interpellációja maradt; a többire Perczel, illetve Lukács rögtön felelt; a válaszokat a Ház tudomásul vette.

A PARLAMENT SZAVAZ⁶⁵

(Az országgyűlésből)

Máskor a csaták legvégét szokta jelenteni, mikor a parlament szavaz. De most minden a feje tetejére van állítva a parlamentben, s a szavazásnak is más a jelentősége. Most a parlament azért szavaz, hogy ne kelljen dolgoznia. És szavaz, egyre csak szavaz. Három képviselőválasztáson nem szavaznak annyit, mint most a törvényhozásban.

Ma háromszor szavaztak név szerint.

Éspedig:

I. El kellett dölnie annak a fontos kérdésnek, hogy a Polónyi indítványa belekerüljön-e a jegyzőkönyvbe?

II. Az ellenzék szavazással kívánta megállapítani, hogy a Gajári Géza módosítását kinyomassák-e?

III. Ehhez képest megoldásra várt az a kérdés is, hogy addig a napirendvitát nem kellene-e felfüggeszteni?

Ez a három kérdés úgy dőlt el, hogy a többség mindre nemmel felelt. De ez éppen három óráig tartott el. Addig a képviselő urak közül csak az tévedt a tanácsterembe, akinek éppen szavaznia kellett. Még ez se mind. Mert az ellenzék csak a kérdést erőszakolta, a feleletre s az

eredményre csöppet sem volt kíváncsi. A három szavazás alatt tehát zsúfolva voltak a folyosók, és minden öt lépésnyire csoportok tanácskoztak. Leghevesebben a szélsőbaliak. Ezek ugyanis valahogyan neszét vették, hogy a nemzeti pártnak nincsen kedvére a szakadatlan szavazás, és legalább a külső formákban tisztességesebb obstrukciót szeretnének.

Kossuth Ferenc mesélte ezt a híveinek.

De Polónyi és az ő kicsi tábora felzúgott:

– Soha! Jöjjenek velünk, ameddig akarnak, s ha aztán elhagynak, megleszünk mi nélkülok is.

Fáy még hozzátette[:]

– Egy kicsit korán akarnak békülni.

S engesztelhetetlen szavak kezdtek röpködni. Hogy nem tágítanak s nem félnek tőle, hogy a túlzásba vitt obstrukció bajjal járjon. A néppártból is sokan kontráztak az ilyen hangoknak. Az öreg Zmeskál Zoltán, akit a törvényszék csak az imént ítelt el, dühösen jött vissza a parlamentbe s most ő tüzelt legjobban.

– Beadunk mi ezer módosítást is, ha kell!

Időközben a többség csoportjai is erősen tanácskoztak. Örley Kálmán egy módosítás benyújtására készült, aminek kettős célja is legyen. Az egyik az, hogy kikorrigálja a Gajári Géza módosításának tévedését, mert aszerint megtörténhetnék, hogy az indemnity éppen ünnepnapon kerülne napirendre. (A legközelebbi kedd ugyanis ünnep.) A másik célja pedig, hogy az ország világosan lássa, milyen sürgősen akarná a kormány az indemnityt tárgyalni, s mennyire ki szeretne használni minden órát. Így aztán a felelősség mindenképpen az obstrukciót fogná terhelni. Ezt a módosítást tehát az egész párt helyeselte.

A parlament ezalatt még mindig szavazott. De egy órákor mégiscsak túlesett ezen a foglalkozáson. Akkor felugrott Kubik Béla, hogy a házszabályokhoz akar szólni. De csak a Polónyi szombati indítványát újította meg, amelyik kimaradt a jegyzőkönyvből.

– Ezt nem lehet házszabály címen benyújtani – jegyezte meg Szilágyi Dezső.

– Hát akkor mint feliratkozott szónok teszem az indítványt – fordított egyet a dolgon Kubik, akinek Polónyi ezt szuggerálta.

Szilágyi (mert ő is megtéved már ebben a zűrzavarban) rá akarta hagyni, amikor Rakovszky István figyelmeztette, hogy más szónok van a soron, s így Kubiknak még nem is volt joga beszélni. Ezt Szilágyi sem vitathatta el, és Kubik a két címen is felolvasott indítványt kénytelen volt egyelőre visszavonni, míg a sor rá kerül. S most már Örley Kálmán akarta benyújtani a maga módosítását. De ez is akadályba ütközött. Mert Szilágyi most már az egyik tévedése után nagyon is vigyázott s megkérdezte a jegyzőtől, hogy milyen szónok beszélt legutóbb.

– Gajári Géza! – kiabálta a szélsőbal.

– Akkor most baloldali szónok következik!

Így történt, hogy előbb még Szentiványi Árpád mondott egy mérges kis beszédet, s Örley csak azután jutott szóhoz. De nem könnyen. A módosítását benyújtotta ugyan, de a mérges ellenzék közbeszólásokkal zaklatta, s legkivált Zmeskál.

– A Zmeskál szavára semmit sem adok! – fakadt ki végre Örley.

Ezért Zmeskál magyarázatot kért.

- Se múltam, se jelenem, se jövőm nem tűri meg az ilyen sértőn is magyarázható megjegyzést
- akadozott pipacsvörös arccal az öregúr.

Örley mosolyogva nyugtatta meg, hogy nem is ismeri, ok nélkül tehát nem is sértené. Csak a közbeszólásait nem veszi komolyan, mint általában minden közbeszólást.

- Az más! – dörögött Zmeskál s aztán megnyugodva hallgatta főtisztelendő Páder Rezső urat, ami elég kemény büntetés volt neki. Mert Páder úr néppárti panaszkodásokkal kibeszélte az egész ülést.

De azért maradt még a végire is valami akadékoskodás.

- A tárgyalást holnap folytatjuk – mondta ugyanis ekkor az elnök, és Polónyi Géza hirtelen nagyon tudatlannak tette magát.

- Hány órákor? – kérdezte.

- Tíz órákor! – volt az elnök válasza.

S most Polónyi olyan fontos képpel, mintha egy alkotmányos jogot akarna konstatálni, kezdte mondani:

- Ezúttal nincs kifogásom, de méltóztassék megjegyezni, hogy az ülést nem kell szükségképpen tíz órákor kezdeni s azt esetről esetre kell megállapítani.

Erre már Szilágyi Dezső is lecsapta a ceruzáját. Mert ő is kezd kijönni a flegmájából...

ZÁRT ÜLÉS!⁶⁶

(Az országgyűlésből)

A jegyzőkönyv ellen ma senkinek sem volt kifogása. Ezt jó jelnek vették az optimisták.

- Most már talán eldöcögünk...

Dehogy döcögünk. A napirendvita kocsija még meg sem indult, Barabás Béla már az útjába dobott egy indítványt. Csak annyit, hogy a Ház nyomassa ki Örley Kálmán tegnap benyújtott módosítását.

Szilágyi Dezsőnek eszébe jutott a nyomtatott napirend.

- Tessék megnézni, azon már ki van nyomtatva az Örley módosítása.

Ám az ellenzék nem érte be ezzel. Hiszen neki nem a módosítás kellett, hanem a szavazás, aminek az elhalasztását is kérni lehet. Ivánka Oszkár tehát roppant körülményesen magyarázta, hogy a módosításnak az nem mindegy, hova nyomatják. A módosítás nem lakótárs, aki a napirend hajlékában is meghúzódhatik, annak egészen külön lakás, saját külön papiros kell.

- Úgy van – morogta a szélsőbal.

- Hát akkor tessék ezt az indítványt majd akkor megtenni, ha a szólás joga Barabás képviselő urat fogja megilletni – fakadt ki mérgesen Szilágyi Dezső.

Nagyon hamar mérges most az elnök mindig. Az ember szinte bizonyos benne, hogy egyszer csak lecsapja a csengőt s lekiált a völgybe: „az ördög elnököljön nektek, én nem!” De még győzi egy kis türelemmel. Csak ideges egy kicsit, amit nem is szabad csodálni. Elvégre a szavazó obstrukció csöppet sem kellemes foglalkozás az olyan elnöknek, aki odafenn a

dobogón s a karzat szeme előtt nem szeret aludni. S talán az éber álmodozásra sincsen most hajlandósága az elnöknek. Szóval: ideges a nagy cséplőgép.

S az öreg Szluha István még csak beszélhet ilyenkor. Mert ő úgysem tud gorombáskodni. De Szluha után Lukács Gyula következett, és a monori képviselő nem győzi sokáig erősebb kifejezések nélkül. Különben is a Polónyi iskolájából való és nem állja meg, hogy valami leleplezést ne keverjen a beszédébe. S csakugyan hamar kirukkolt a monori főszolgabíró esetével, akit állítólag Bánffy fölcitált magához a választás előtt és rá akarta venni, hogy okvetetlenül választassa meg a szabadelvű jelöltet. Csakhogy a főszolgabíró szélbali ember és Lukács Gyula szerint azt felelte: „nem tehetem, mert szavamat adtam, hogy a szélbali jelöltre szavazok!” „Hát akkor vonja vissza a szavát!” – mondta volna Bánffy.

Lett nagy üvöltés a leleplezés nyomában.

– Szószegésre csábította... Tisztesség ez?... Gyalázat...

Így az ellenzék. Lukács Gyulát pedig megrészegette ez a muzsika, s maga is gorombáskodni kezdett. De ha az ellenzék nem lehet megróni, a szónokot lehet, és Szilágyi kétszer is rendre utasította Lukács Gyulát. Mikor pedig harmadszor még azt találta mondani, hogy „a többség csak annyit képvisel, mint az ő házmestere” – Szilágyi elvesztette a türelmét s a goromba szónoktól, megvonta a szót. Talán egy kicsit el is siette, mert Lukács Gyula egy-két perccel később okvetetlenül mondott volna gorombább szót is.

Hogy azonban már a „házmester” is sértőnek találtatott, ezen felzúdult az ellenzék. Ha pedig az ellenzék felzúdul, önkénytelenül is az „ívraktárba” nyúl.

Egy ív röpült tehát a levegőbe:

– Zárt ülést kérünk!

Azt bizony el kellett rendelni. A karzatokból kinézték a tisztelt című publikumot, az újságíróknak is a folyosóra kellett húzódnio, s odabenn zavartalanul, tanúk nélkül veszekedhettek.

Ki a folyosóra sokáig nem hangzott egyéb, csak a Szilágyi csöngetése. Aztán valami moraj. Jó sokára hatalmas éljenzés. Majd újabb csöngetés. S az újságírók, a gyorsírók, a hivatalnokok egy rajba torlódva találgatták, mi lehet a sok csöngetés mögött?

– Talán az elnököt éljenzik... Alighanem a szélbálnak kedvezett megint...

Szerencsére égő arccal rohant ki Perczel Béni:

– Micsoda kemény legény ez a Bánffy! Hallják ezt a hatalmas éljenzést?

Tehát a másik Dezsőnek szólt a tüntetés, a miniszterelnöknek. De miért? Perczel Béni nem-igen megbízható ember, nagyon hamar elragadja a lelkesedés. Más szemtanút kell meglesni. Az is akadt. Bartha Miklós jött ki. Az meg úgy magyarázta a dolgot, hogy a szabadelvű párt azért tüntet olyan lelkesen, mert az ellenzék ugyan goromba volt a miniszterelnökhöz. De tán Bartha Miklós is elfogult tanú.

S az igazság csakugyan a középen lehetett. Mert az is igaz, hogy Bánffy keményen viselkedett, de a szélbali gorombaságok is igazak. Ámbátor a pálmát Ivánka Oszkár vitte el a szélső-bal elől. Ő volt a leggorombább. Krudélis közbeszólásokat eresztett meg. A zárt ülés unalmasabbra fordultával lassankint kiszállingózó képviselők mesélték, hogy ilyen pogányul még nem ment a dolog soha.

Bánffy még csak annyit mondott, hogy zárt ülés tartására nincsen ok. És a néppárti Zmeskál már közbehuhogott:

– Szemtelenység!

Mikor pedig a miniszterelnök minden gorombasággal szemben is megőrizte hidegvérét és az ország nagy érdekeinek őrizetében egyszer s mindenkorra kimondta, hogy „csak gázoljanak a becsületében” – Ivánka Oszkár állítólag azt sivitotta át: „nincs miben gázolni!”

De Bánffy erre is csak annyit mondott:

– Hajsza ez a személyem ellen, de hasztalan. Csak még jobban megerősítenek a hitemben, hogy önök jobban gyűlölik az ellenségüket, mint ahogy szeretik a hazát!

...A többi körülbelül mellékes is volt. Mert hogy Sághy, Várossy és Rakovszky (aki különben ma az *összeférhetlenségi akció* megakadását is szóba hozta) ebben a zárt ülésben is obstrukciót csináltak, az semmi. Az igazi cél csak a személyeskedés lehetett, s az éppen elég volt az imént vázolt jelenetben. Csak úgy tomboltak az engesztelhetetlenek, aminek különben valószínű nyitját mesélték a folyosón. Ezek az urak ugyanis sietősnek látják a dolgukat, mert *már mozognak a józanok is*. Mondják, hogy a nemzeti párt vezére nyíltan elítélte ezt a fajta obstrukciót, *a szélsőbal csütörtöki konferenciáján pedig döntő összeütközés lesz a józanok és az engesztelhetetlenek között*. Mert *Justh Gyula például mutatkozni sem akar*, amíg Polónyi viszi a vezérszót. A legtöbbnek az sincs kedvére, hogy a néppárttal egy sorban járjon. De különben is undorodnak ettől a leplezetlen, goromba obstrukciótól, amelyet alig lehetne a választók előtt szépíteni. Így tehát az obstrukció táborában már megvan a nagy szakadás, és a Polónyi-Zmeskál-Ivánka egyesült tábora éppen azért viszi túlságba a hajszát, mert később talán már nem volna rá alkalma. Azt a jellemző faktumot ma sem szabad elhallgatni, hogy *a zárt ülést kérő ívet a józanok közül egy sem akarta aláírni*.

A zárt ülést egyébként sikerült jól kihúzni, s utána már csak Buzáth Ferenc mondhatta el sürgős interpellációját *a megszökött bécsi patkányok* dolgában. Vesztegzárt követelt. De Perczel legendának mondta a patkányokat és egyelőre a vesztegzárt sem akarta megígérni.

A magyar kormánynak ugyanis *egyéb vesztegzáron* főhet most a feje. Egy olyan járványt kellene lokalizálnia, amelyet már áthurcoltak a szomszédból...

VÁROSSY BESZÉL...!⁶⁷

(Az országgyűlésből)

A képviselőházban ma semmi sem történt. Egy, azaz egy beszéd hangzott el a vitában, melyet egy fikció körül rendeznek, és ez a beszéd is Várossy Gyuláé volt, aki ma a protekció ellen beszélt, pedig még nem is olyan nagyon régen Wlassics Gyula leleplezte, hogy Várossy Gyula sem idegenkedik valami túlságosan egy kis protekciótól.

Benn a teremben tehát semmi se történt, csak Várossy Gyula beszélt, aki egyre azzal fenyegetődzött, hogy ő először beszédének keretét állítja fel (ez volt az első óra), azután belefestette ebbe a keretbe a képet (ez volt a második óra), majd pedig indokolja, hogy miért bizalmatlan Bánffyval szemben (ez volt a harmadik óra.)

Nem csoda, hogy ily körülmények között a képviselők, újságírók kisiettek a folyosóra és ott Bessenyei Ferenc adomáit hallgatták. Egy-egy betévedő, de ismét gyorsan kiszaladó képviselő hozta hírül, hogy Várossy még mindig beszél.

Úgy egy óra felé megelégtették ezt a rekordot saját párthívei is.

Polónyi Géza odaság neki.

– Gyula, végezd.

Várossy megkönyörül, de csak félig. Szünetet kér az elnöktől.

Szilágyi azonban nem hajlandó ezt a beszédet félbeszakíttatni. Úgy vélekedik, hogy sok ebből egy adag is.

– Majd csak beszéde befejezése után – dönt az elnök.

Várossy erre felhörpint egy pohár vizet és melankóliával kijelenti:

– Akkor ma nem lesz szünet.

De azért mégiscsak volt. Miután egy kemény kifejezésért (fél kettő felé) rendreutasította az elnök, jónak látta „sok példa elhallgatásával” beszédét befejezni.

Csak így juthatott szóhoz még Polónyi Géza, aki egy interpellációjának indokolásához obstrukciós indokolást kerített.

AZ AGA „LELKI-TESTI” BARÁTJA⁶⁸

Janicsári Sándorról, az öreg „admirális” korelnökről van szó, aki a legszomorúbb időkben is tud egy-egy mosolyt fakasztani a képviselőházi folyosón. Az öreg úr, aki Jókait is per Móric gyerek vagy per Ovidius gyerek titulálja, más közbüleső poéta híre még nem jutván el hozzája, tegnap Wlassiccsal találkozik a folyosón.

– Hogy vagy, aga? – kérdezi a miniszter (mert „agának” is hívják Janicsárit janicsár származása miatt).

– Hát csak-csak – mondja az öreg negédesen vállat vonva. – Hanem jó, hogy látlak, kegyelmes uram. Jó, hogy látlak.

– Talán valami ügyed van, Sándor bácsi?

– Az a – löki ki a szót fősvényen az öreg aga. – Egy kérvény vagyon nálam még 1895-ből. Mindig a zsebemben hordom azóta, de vagy te nem vagy ott, vagy a másik kabát van rajtam.

– Szóval, kérvény és miniszter nem bírtak még összejönni – segíti ki Wlassics.

– Hanem most itt vagy kutyaházi – szólta a zsebére ütve, ahol a kérvény sustorgott. – Átadom, kegyelmes uram. S alázatosan kérlek, tegyél benne valamit, mert hát a kerület... tudod, a kerület. S az illető igen jó barátom, lelki-testi barátom.

Nagy nevetés közt ígérte meg a miniszter, hogy még ma intézkedik benne, tréfásan megjegyezve, hogy sürgősebbnek veszi, mint a kerület buzgó képviselője stb. A folyosó is nevetett, mert egy háromesztendős kérvény mégis a ritkaságok közé tartozik; a lassúságnak ez a neme még Magyarországon is kissé felötlő.

Még jobban nevettek azonban ma reggel, amikor Wlassics újra találkozott Janicsárral.

– Sajnálom, aga – mondja a miniszter –, de nem teljesíthetem a kérelmet.

– Hogy-hogy? – kérdi az öreg megriadva, igyekezőn kedves öreg arcát az apprehendáló mamelukok kaptájára idomítani.

– Azért, mert az a választód, aki arra kér, hogy tanulmányútra küldjem, már tavaly ősszel meghalt.

– Akkor hát már nem is választó – jegyzé meg az öreg teljesen megnyugodva.

Sőt már nem is volt a lelki-testi barátja.

HÁROM BESZÉD⁶⁹

(Az országgyűlésből)

A szélsőbal nagyon megéljenezte a szegedi népgyűlés feliratát, s ez eszébe juttatta Polónyi Gézának, hogy a feliratot talán fel is lehetne olvasatni. Azzal is eltelik egy kis félóráska.

– Alázatosan kérném a felolvasását – fuvolázta szendén az elnök felé.

– Lehetetlen – felelte Szilágyi.

– Lehetetlen-en? – nyújtotta most már a szót Polónyi és szedte elő a házszabályokat.

Szilágyi hamarabb böngészte ki a paragrafust s megmutatta, hogy az elnök által bemutatott kérvények és feliratok csakugyan „felolvasatlanul” utasítandók a bizottsághoz. Ebben tehát meg kellett nyugodni, s így az obstrukciót ma mindjárt Okolicsányi Lászlónak kellett folytatnia.

Mialatt ő beszélt, a publikum figyelme három vendégre terelődött. Az első vendég a karzaté volt. Az öreg Perczel Miklós, az egykori péterváradi várparancsnok s a Zrínyi szabadcsapat egyik szervezője látogatott el hosszú idő után a tisztelt Házba, amelynek öreg tagjai sorra mentek fel a galambfejű öregúrhoz. Ugyanakkor lenn a völgyben is vendég jelentkezett: Justh Gyula jött fel megint a fővárosba. Úgy lehet, hogy a veszedelem szólította vissza az önkéntes számkivetésből, mert a hívei ráírtak, hogy nagy csetepaté lesz a mai konferencián. Fölsietett tehát, s ahogy megjelent, különösen két ember éljenezte tüntetve: Polónyi és Olay.

– Ezek most csábítják az éljenzésükkel – nevetett hozzá Perczel Béni.

Justh azonban inkább a harcosokhoz húzódott, s így Olay nemsokára kiállott az útjából. Különb is neszét vette, hogy nemcsak a karzatnak és a parlamentnek, hanem a folyosónak is jött vendége, s úgy érezte, hogy ezt a vendéget talán neki illenék leginkább fogadni.

Ez a harmadik vendég ugyanis (sértésnek ne lássék, hogy a másik kettő mellett kell emlegetni) – Lepsényi páter volt. A számkivetett papocska ma először próbálkozott a folyosón mutatkozni s talán úgy képzelte, hogy az ellenzéki pártok általános ölelkezése közben most már beljebb is merészkedhetik. De a folyosón elfogta a saját pártja és ijedten szólt rá:

– Tüstént menj haza, mert különben vége a fegyverbarátságnak.

...És a szegény Lepsényi megnyúlt képpel bújt vissza a barlangjába. Még mindig tél van, és aludnia muszáj. Mire Olay Lajos keresni kezdte, már sehol sem volt.

Ezalatt Okolicsányi ledarálta a mondókáját, és Barabás Béla vette át a szót. Két teljes óráig nem is adta át másnak. Közben pedig egy hahota és két rendreutasítás volt a nevezetesebb stáció. A hahota akkor tört ki, amikor a szónok ráolvasta a többségre, hogy hasonlatos ama híres Mungóhoz, akinek a brazíliai operethős csak annyit mond: „Mungo sírj!” vagy „Mungo ne vess!”, és Mungo sír, nevet, szavaz, vagy egyebet tesz parancs szerint.

Itt a szélsőbal hahotázva kiáltotta:

– Mungo! Öreg Mungo! Fiatal Mungo!

A két rendreutasítás valamivel később jött. Barabás ugyanis azt állította, hogy Bánffy beállott az osztrák császár miniszterének (ezért járt ki az első intés), aztán ráduplázott, hogy pedig a história szerint Magyarországnak sohasem volt nagyobb ellensége, mint a Habsburg ház. Ezért kapta a második rendreutasítást.

Ennyi sikerrel Barabás beérte.

Utána Bartha Miklós következett. A kitűnő publicistának már előre örvendett az egész ellenzék, és a legudvariasabb figyelmet hozta elébe a többség is. Mert ritkán beszél Bartha, s ez a parlament még nem is hallotta a szavát. Csönd volt tehát, szinte ünnepi. Az ember majdnem csudálkozott is, hogy senki sem akarja zavarni, holott kemény szavak futottak már ki a Bartha tollából. De talán éppen azt lesték, hogy az eleven szavánál fogják meg.

Bartha pedig egy kicsit csöndes szónok. Elegáns, monoton beszédű.

– Ez a megfordított Apponyi – suttogta a többségen valaki és nyilván arra gondolt, hogy Bartha akkor tetszik szürkének, amikor hallgatják, holott Apponyi Albert olvasva veszít.

De jöttek a képek és a fordulatok. A Bartha nagy erősségei, amikor ír. Mohón leste őket az egész képviselőház. De egy kis csalódás itt se maradt el. Ismerősök voltak ugyanis a képek és a fordulatok is. Az ő meséje a szerencsétlen kezű emberről már megvolt egyik cikkében. A rab is egy vezércikkéből látogatott fel újra; az a rab ugyanis, aki úgy él a szabadságával, hogy vissza akar menni a börtönébe. És a többi kép meg minden törvénytárgyalás – mind, mind el volt már egyszer helyezve valami régi írásában. S ahogy az ellenzék mégis tapsolt nekik, a fanatikus Werner a jobboldalon elszólta magát:

– Úgy látszik, az ellenzék nem szokta olvasni a Bartha cikkeit, mert ezeket a képeket most hallja először.

S egy csöpp igazság van ebben a malíciában. Mert finom volt Bartha, előkelő és mérsékelt, de újat nem mondott egyszer sem. Az egyetlen meglepő az volt a beszédében, amit a végire hagyott: a határozati javaslata. Hogy a Ház csak december tizenötödikén kezdje tárgyalni az indemnítást. Miért akkor? S miért csak akkor? Ezt éppen Bartha Miklós tudta volna nagyon elmésen megírni – de az elmondásával adós maradt.

Hanem azért nem akarjuk eltagadni, hogy húsznapos obstrukcióba talán már meg is alkudnánk, ha csupa ilyen beszédből tudná az ellenzék megcsinálni...

ELŐL A NEMZETI PÁRT⁷⁰

(Az országgyűlésből)

Ma elől járt. A nemzeti párt ugyanis. Négy szónok közül hármat szolgáltatott erre a napra, míg a függetlenségi pártból csak az öreg Lakatos Miklós jutott szóhoz. A szórakozásról mégiscsak ő gondoskodott egyedül, mert a nemzeti párt három embere részint goromba volt, részint unalmas. Ellenben Lakatos legalább verseket szavalt és egy furcsa szójátékkal is kirukkolt.

Azt mondta ugyanis:

– Bánffynak rákbaja van. Mégpedig a legveszedelmesebb: *oszt-rák baja*...

Ezért az öreget meg is tapsolták. A goromba szónokok azonban még figyelmet sem kaptak, sőt Bolgár Ferenc kis híján megbontotta a fegyverbarátságot is. Ez úgy történt, hogy Bolgár nagyon erősen hangsúlyozta, mennyire ragaszkodik a kiegyezéshez és a közös hadsereghez, ami természetesen nem tetszett a szélsőbalnak. De csak a fagyos hidegség mutatta, hogy nem hallgatják szívesen. Mikor azonban Bolgár Ferenc ezek után azt találta mondani, hogy a függetlenségi párttal tart, Polczner Jenő közbeszólt:

– Annak pedig nem kell a közös hadsereg.

A néppárt tűzbe jött.

– Hát már megint véditek a kormányt? – kiabálták.

Bolgár Ferenc aztán engesztelésül kimagyarázta magát, hogy a függetlenségi párttal tart ugyan, de csak annyiban, hogy ő is a gépészt akarja elküldeni s nem a gépet bántani.

S ez elég őszinte vallomás volt.

A szélsőbal legalább tudomásul veheti, hogy a nemzeti párt csak azért támogatja, sőt tüzeli is az obstrukciót, mert – más gépészt szeretne az állami gépezet mellé.

BUBORÉKOK⁷¹

Az obstrukció állóvize már kezdi fölvetni a buborékokat, az apró-cseprő lovagias ügyeket. Megállani ennél a jelenségnél nem érdemes, mert számtani bizonyossággal jelentkezett eddig is minden obstrukciónál. Azt tartják róla, hogy levezeti a fölös szenvedélyeket, tehát tisztító ereje van, de ez nem olyan bizonyos. A régi obstrukciókat legalább nem az ilyen buborékok tisztították meg.

Több figyelmet érdemelnek azok a feliratok és határozatok, amelyek a parlamenti vitába próbálnak beleszólni. Azt lehetne mondani, hogy a közvélemény buborékai. Csakhogy a közvélemény még kevésbé mérhető meg, mint az obstrukció. Mindegy. Mikor a szegedi népgyűlés megküldte feliratát a törvényhozásnak, hogy rendelkezék az önálló vámterület iránt, a szélsőbal azt mondta rá, hogy az ellenzéki közvélemény megmozdult. S mikor tegnap a csongrádi határozat híre megjött, hogy Csongrád sorra provokálja a megyék és a városok nyilatkozatát az obstrukció ellen, erről meg a többség mondotta, hogy íme a közvélemény mozogni kezd. Kölcsönösen azonban az ellenzék és a többség is gyártott közvéleménynek nézi a másik tábor portékáját. S talán nem is egészen alaptalanul. Mert az ismeretes, hogy a kérvények és a feliratok nemigen szoktak az adózó népnek eszébe jutni. Egy kis figyelmeztetés mindenkor elkél nála, s a néppárt például tudna róla valamit mesélni, hogy milyen műhelyben készültek azok a börzeellenes feliratok. Elárulta különben őket az egyenruhájuk. Mindazonáltal a törvényhozás tartozik a kérvényeket komolyan venni, jöllehet azok az aláírók talán nem is tudják, hogy mi az a börze, amelyet meg akarnak adóztatni.

Az következne ebből, hogy a többség és a kisebbség egyáltalán ne bolygassa sem a szegedi, sem a csongrádi határozatot. A mohácsi vész után való időkből meséli a história, hogy minden vármegye oligarchája gyártatott magának pénzt, és az oligarchák egymás közt hallgatag elfogadták a különböző hamisított pénzeket, mert *igazi pénz nem volt az országban*. Ilyenformán be kellene érnie a pártoknak a provokált közvéleménnyel, mert igazi nincsen. Aki higgadtan néz körül az országban, látni fogja, hogy azok az érzékeny fokmérők sem igen mutatnak változást, amelyeket tíz esztendővel ezelőtt még egy ellenőrizetlen Balkán-hír is örült mozgásba hozott. Semmi. Csodálatos nyugalommal nézik a parlament apró játékait, s ha úgy tetszik néha, hogy a börze, a kereskedelem és a gazdaság mégis figyel a törvényhozásra, ez sem a nyugtalanságot jelenti. Senki sem tart tőle, hogy a legvadabb obstrukció is komoly válságot okozhatna, de a fejüket mégis csóválják, hogy mivé tudott fajulni a parlamentarizmus. Többet az a bizonyos közvélemény magától nem tesz. Egyébre legfőlebb csak rá lehet venni, Szegeden és Csongrádban egyaránt.

A parlamenti ellenzék azonban egy kicsit követelőző. Azt szeretné, hogy az ő közvéleményét ismerjék el igazinak, ellenben ő nyugodtan paskolhassa azt a másik közvéleményt, amelyik az obstrukció ellen a csongrádi határozatban megszólalt. Ez pedig nem járja. Vagy elfogadjuk kölcsönösen az egymás hamisított pénzét, mint az urak, vagy pedig mondjuk ki nyíltan, hogy

igazi pénzünk nincsen. S akkor rendben van. Maradjon az ügy a parlamenté, s ne szólaltasson meg senki olyan rétegeket, amelyek maguktól nem szólalnának meg. De ha a szélsőbal azt akarja elhíttetni, hogy van az országban közvélemény, mely obstrukció árán is akarja az önálló vámterületet, akkor élje bele magát abba a gondolatba is, hogy lehet egy másik, jóval nagyobb közvélemény, mely az új kiegyezés kedvező eredményeit szomjazza és a legnagyobb felháborodással utasítja el az obstrukciót. Mert ha a szélsőbal néhány tagja Szegeden elfogadtatja egy népgyűléssel a maga határozati javaslatát, az sokkal kevésbé közvélemény, mint amikor egy városi közgyűlés fogad el egy határozatot. A népgyűlés ugyanis még sokkal könnyebben kezelhető instrumentum, mint egy meglehetősen ellenzéki város képviselőtestülete. Tehát: vagy – vagy. Úgy gondoljuk ugyanis, hogy a mostani obstrukció során az ellenzék ki akarja éheztetni a többséget, amikor pedig nem járja, hogy az éheztetők mesterséges úton is biztosítsanak maguknak táplálékot, a kiéheztetésre szánt tábor pedig ne próbálja magát a közvéleményből is táplálni.

Nagyon józanul nézzük a szegedi és a csongrádi buborékokat. Nem tulajdonítunk nekik nagyobb jelentőséget, s úgy képzeljük, hogy az ország nyugodtsága többet mond ezeknél az egyformán provokált nyilatkozatoknál. A parlamenti manőverbe pedig jobb, ha most még nemigen szól bele az ország. Egy kicsit csúnya manőver ez, és talán helyesebb, ha legalább a nemzet távol tartja magát tőle. Úgy lehet, hogy nemsokára úgyis szóhoz jut, s akkor annál nagyobb súlya lehet szavának. Tegnap óta nyoma mutatkozik, hogy az ellenzék fegyverbarátsága mállani kezd, és a Bolgár Ferenc őszintesége kinyitja a szélsőbal szemét. Míg ugyanis ez a fegyverbarátság azon az alapon született meg, hogy a nemzeti párt is föltétlenül az önálló vámterületet követeli, Bolgár Ferenc tegnap már csak az állami gépész eltávolítását hagyta meg egyetlen közös célként. Vagy felbomlik tehát a fegyverbarátság, s akkor úgy sincsen szükség a közvélemény buborékaira, vagy pedig ebben a természetellenes formában is megmarad, s akkor nincsen jobb mód, mint a nemzetre apellálás. Ha tehát lesz a nemzetnek alkalma nyilatkozni, olyan súllyal vetheti latba a szavát, amely méltó hozzá. Az övé lesz akkor az első szó. És az utolsó is...

KEDÉLYESKEDÉSEK⁷²

(Az országgyűlésből)

Az érveket kezdik felváltani a gorombaságok. Argumentumok helyett válogatott szeretetreméltóságokkal próbálja meg az ellenzék a kormánypártot kapacitálni, egészen elfelejtve, hogy ezzel bebizonyítja a régi magyar közmondás igazságát, hogy aki nagyon haragos, annak nagyon kicsi az igazsága. Aki egyszer meg fogja majd írni a Knigge pendant-ját, annak okvetlenül át kell lapoznia a képviselőházban most folyó vitának naplóját. Abban meg fogja találni, mily művészi tökélyt ért el a – parlamenti gorombaság!

Hol vannak azok az idők, amikor a magyar képviselőház még a legszenvedélyesebb harcok idejében is féltékenyen megőrizte a lovagias méltóságot és előkelőséget? Ma már fel sem vesszük, ha szemenszedett osztrákizmusokkal próbálják meg a meggyőzésre alkalmas fejtegetések teljes hiányát szurrogálni.

Ilyen kedves ülése volt ma is a képviselőháznak. Marjay Péter, aki különben bárányszelíd tiszteletes úr, egészen megváltozott temperamentummal nyájaskodott a kormánypárttal. Valami meglepő dolgot nemigen mondott; új csak az volt a kapucinédájában, hogy Vadnay Andor, a csongrádi főispánt a megyéjének tegnap hozott határozatáért – renegátnak mondotta.

Már sokkal keményebb fából volt faragva Frey Ferenc beszéde, aki polgári foglalkozásából vett képekkel és hasonlatokkal mulattatta barátait. Egy pár indiszkréciával, magánbeszélgetéssel és elkopott adomával foglalt le magának a képviselőház idejéből egy órát. A legnagyobb hatást azzal érte el, hogy a „hallgatás – arany” példabeszédét így variálta:

– A hallgatás – sajt!

A sajt egyáltalán kedves témája lett az ellenzéknek, mert szörnyű rossz szójátékokat faragnak a – sajtból. Így egy szónok így fakadt ki:

... Önök nem *sejtenek* semmit!

... Persze, hogy nem, szól egy elmés úr közbe, hanem *sajtanak*...

Csak hogy nem ezek az irgalmatlan rossz viccek képezték az ülés legkiemelkedőbb mozzanatait, hanem egy meglehetősen izgalmas jelenet, mely néhány percre nagyon kihozta a Házat flegmájából.

Szentiványi Kálmán egy meglehetősen ízetlen közbeszólásra felszólította az ellenzéket, hogy egyszer és mindenkorra tekintse már befejezettnek az ő belépését a szabadelvű körbe és nyugodjék meg abban, hogy ő rendíthetetlen híve, meggyőződésből, a kormánypártnak.

Zmeskál Zoltán erre közbeszólt:

– Mondja meg legalább, mennyit kapott ezért a meggyőződésért?

– De bocskorban nem táncolt a mandátumáért, mint maga! – pattan fel Kubinyi Géza.

– No csak te ne beszélj – dörög Lakatos Miklós –, mert te már mindenféle párti voltál.

– Bach-huszár azért mégse voltam – fakad ki Kubinyi Géza.

Az öreg Lakatos Miklós, mintha kígyó marta volna meg, felordít erre:

– Ki mondta ezt[?] Szemtelen, aljas, gazember, akárki is mondta.

Szegény Kardos Kálmán, kinek feje fölött először zúgott végig ilyen vihar, percekig rázta a csengettyűt, de a rendet csak nem tudta helyreállítani. Akkor úgy segített magán, hogy Lakatost rendreutasította, az ülést pedig félbeszakította. Künnt a folyosón ezután elsimultak a szenvedélyesség hullámai, és az újra megnyílt ülésben már szép békességben intéződött el minden – azazhog semmi.

Először Kubinyi Géza jelentette ki ünnepélyesen, hogy a bocskorviseléssel Zmeskált értette, a Bach-huszár pedig nem illeti Lakatos Miklóst.

Másodszor Lakatos Miklós kért bocsánatot a „szemtelen, aljas gazemberért”.

Harmadszor Zmeskál Zoltán jelentette ki, hogy csak vadászni járt bocskorban, de Bach-huszár sohasem volt.

Negyedszer Rakovszky István gratulált Szentiványinak az új pártjához.

Így elintéződven sok mindenféle affér, Gullner Gyula az ülés végét zavartalanul használhatta fel arra, hogy a parlament méltóságáról disszertáljon.

BÁNFFY, SZILÁGYI ÉS UDVARAIK⁷³

Már Apor írja: A hatalmasok udvarában feles számmal vagynak pecsenyeforgatók és léhűtők, kik csak láb alatt vagynak. Hát ezeket sajnos tapasztaljuk, és ezek a léhűtők és pecsenyeforgatók bizonyára nem fognak ettől a cikktől szerteszaladni a hatalmasok mellől. Erősebb az ő velük született vonzódásuk a fényeshez, mint a mi argumentumaink. Mindamellett elmond-

juk nézetünket a dolog felől, mert szükségesnek látjuk a közügyre nézve, habár a kulisszák mögé kell is egy kissé bepillantani, ami nem éppen kedvtelésünk. Már az ivóvizet is csak különös okokból tanácsos mikroszkópon mutogatni – a politikát még kevésbé: szabad szemmel sem nagyon gyönyörű.

A hatalmasok alatt, akiről szólunk, Bánffy Dezső bárót és Szilágyi Dezsőt értjük. Örülünk kellene, hogy két ilyen legény áll a két legfontosabb polcon, amely ebben az országban van. Az ellenségük is, ha tárgyilagos, kell, hogy elismerje, hogy a maga nemében mindenikük helyén van. Sőt ezt bizonyára ők is elismerik egymásról, mert ha okos emberek, okvetetlenül ők is látják, amit mi mindnyájan látunk.

A veséikbe természetesen nem láthatunk s nincs is értelme fürkészní a belső érzések titkát; a szimpátia és az antipátia nem funkcionál a logika törvényei szerint. Nem kutatjuk tehát, hogy szeretik-e egymást, vagy nem, mint külön véralkatú, külön gondolkodású egyének. Azt érezzük, hogy mint hazafiaknak a közügyekben okvetetlenül sokra kell egymást becsülniök, sőt szeretniök. Mindamellett úgy rémlik nekünk, hogy igen gyakran merülnek fel némi ellentétek köztük; egyszer az egyiknek nem tetszik valami, amit a másik csinál, és vice versa.

De ez eddig mind rendes dolog, az ellenkezője volna csodálatos. A hatalmi szférák gyakran érintik egymást, s véleményeltérések rendszerint csak akkor nem keletkeznek, ha az egyik hatalmi faktor lazán veszi a maga dolgát. Még Deák és Andrássy közt is voltak folytonosan ellentétek, pedig ezek nagyon szerették egymást egyénileg. Udvaroncaink is voltak mind a kettőjüknek, de ezek nem iparkodtak azon, hogy ellentéteket fedezzenek fel a két korifeus közt, mint most a Szilágyi és Bánffy udvaroncain, kik csodálatos leleményességet fejtenek ki az elnök és a miniszterelnök közti ellentétek felfedezésében s kiváló ügyességet azoknak kihagyásában vagy kiszélesítésében. Azonfelül Deák nagy pszichológus volt és higgadt bölcs, aki tudta, hogy ilyen ellentétek elkerülhetetlenek, s még saját maga ellen is bátyját emelt fenséges előrelátásával s Kandó Kálmánnak, akinek honvédelmi miniszteri tanácsosi minőségében külön tiszte volt, hogy adandó esetekben a Deák és Andrássy közti érintkezést közvetítse, a következő emlékezetes instrukciót adta: „Ha pedig Andrássy azt találja valami kívánságomra mondani, hogy ez szamárság, és hogy nem teszi meg, te azt akkor úgy adod nekem elő: Andrássy tiszteltet, helyesli is a dolgot, de még némi aggályai vannak.” Így vette elejét Deák a konfliktusoknak – de mégis mutatkoztak, bár mindenestre redukálódva.

Nos, a mostani udvaroncok éppen megfordított módon dolgoznak. Egy gúnyolódó mosolyt, egy haragos villanást a szemekben, egy elmagyarázható jámbor megjegyzést már konfliktusnak fűjnek fel. Viszik és hozzák a konfliktushoz szükséges anyagot, mint a szorgalmas méhek a virágextraktumokat. Csakhogy a méhek azzal vannak hátrányban, hogy az ő anyagukból a csápjaikon inkább elhull útközben – emezeké ellenben megszaporodik.

Így esik aztán, hogy már hosszabb idők óta mindig van a kulisszák mögött valami új konfliktus Szilágyi és Bánffy közt. Éppen olyan biztosan megtalálják ezt ezek az urak, mint az asztronómusok, akik akkor fedeznek fel új csillagot, amikor nekik tetszik. Jönnek-mennek a hírek, Szilágyi ezt mondta, Bánffy azt mondta. Szilágyi így haragszik a pártra, a párt amúgy haragszik Szilágyira, szóval mindenféle változatban folyik ez a léha sport, s nem a derék urak érdeme, hogy a legapróbb incidensek és ellentétek már többször nem fejlődtek igazi konfliktusokká.

Szerencsére azonban, ezek az úgynevezett „konfliktusok” eddig nem okoztak szemmel látható kárt, csak örömet az ellenzéknek, mely már Péchy Tamás idejében megkezdte azt a taktikát, hogy az elnök és a többség és annak a vezére közt hideg szeleket támasszon, s ha lehet, ebből aztán betölthetetlen hasadék keletkezzék (mert hátha jó valamire), s ez annak idején sikerült is nekik.

Szilágyit, aki a maga lábán jár, nem kellett ettől féltetni, az ő erős koponyáját bizonyára nem zavarják meg a sziréni hangok és a csalogató ellenzéki éljenek, s éppenséggel nem okozott nekünk semmi aggodalmat sem az avas taktika, az elnököt akképp tüntetni fel, mintha az velük érezne – sem azok az apró ellentétek, melyek koronkint felmerültek Bánffy közt és közötté, s melyekkel valóságos sportot űztek a két hatalmas úr udvarában a pecsenyeforgatók és a léhűtők.

De ma, mikor, mint Tisza István mondta Ugrán, vállvetve kell a nemzet jobbainak meg a különböző pártbelieknek is összeállni az obstrukcióval szemben, ma meg kellene szünniök az ilyen apró incselkedéseknek és kisszerű intrikáknak, melyek napfényes időben a folyosók és a klubok csemegéi. Ma igen kellemetlenül érintette a komolyabb politikai köröket, hogy egy-két higgadt irányú lap is úgy tüntette fel Szilágyi Dezsőt, mintha nem tett volna eleget a házszabályoknak az obstrukcióval szemben, s mintegy azt hagyta kiéreztetni a sorok közül, mintha az obstrukciónak kedvezne.

Nem vádoljuk ezeket a lapokat, se a forrásaikat a szántsándékos konkolyhintés tendenciájával. Már azért sem, mert egy pszichológiai motívumot találunk helyett, hogy mikor a parlamenti harc izzó lesz (s immár csakugyan a forrpont felé közeleg), a küzdő felek elveszítik objektivitásukat, s minden párt azt kívánja, hogy a tanácskozások vezetésénél neki kedvezzen az elnök. A vérbeborult szemek összetévesztik a fogalmakat s a tárgyilagosságot másféleképpen képzelik.

De mit tegyen az elnök, kinek nincs egyéb hatalom a kezében, csak éppen a valódi tárgyilagosság és az igazság respektálásának erkölcsi ereje? Hát a házszabályok adta jogok? A rendreutasítás s több efféle!? Oh, jaj, ki veszi ezt a szenvedélyek vérforraló gőzében komolyan? Még az angol parlamentben is azt felelte Onsztov, kit megfenyegetett a speaker: „Mindjárt meg fogom nevezni”:

– Hát aztán mi bajom lesz, ha nevemen szólíttatom is?

– Azt csak az egek ura tudja – felelte ájtatosan a speaker.

A mi házszabályaink szerint valóban nincs egyéb hatalma az elnöknek, csak ami a tekintélyében rejlik. Igaz, hogy az a tekintélye azért van, hogy használja. Az elnöki katedra nem tekintélygyűjtőde, mert minek, kinek gyűjti, ha el se testálhatja másra a halála után, de viszont az is igaz, hogy e tekintéllyel gazdálkodni kell, mert mihelyt kihasználni kezdi, rögtön elfogy. Az elnöki tekintélynek voltaképpen olyannak kellene lennie, hogy pusztán az elnök *jelenléte* tartsa féken a rakoncátlan elemeket. Úgy is van kontemplálva ez állás még Angliában is, ahol pedig van a speakernek sergentyje is – bocsánat a triviális hasonlatért –, mint a madárijesztő a búzában, ki meg se moccan, de formájával, mozdulatlanul is elegendő megóvni a termést a verebektől.

Nos, a mi elnökünk különb az angol speakerek akármelyikénél. Őbenne élet lüktet, s szemöldöke mozgásával uralkodik a ház vidékei felett, de természetesen ő se cselekedhetik minden ember tetszésére. Ő bizonyára tudja kötelességét és meg fogja azt találni, ha nem ugrunk is eléje különböző lámpásokkal, hogy világítsunk neki. Azt is csak őrá kell bízni, mert bizonyára neki is megvan a maga átgondolt elnöki politikája, hogy mikor és mennyit kell a tekintélyéből a serpenyőbe vetni, hogy jusson is és maradjon is. Charanton kapitány ellen, ki a tengeri vihar kitörésekor kisebb adagokat osztogatott az élelmiszerekből, lázadozni kezdett a legénység, de dicsérte a végén, mikor még negyven nap után se vergődhettek partra, és még mindig volt készlet a kamarában.

Szóval: nem helyeseljük azokat az apró incselkedéseket és célzásokat, melyek legutóbb lábra keltek az elnök ellen, nem helyeseljük pedig azért, mert nem tartjuk indokoltaknak és igazságosaknak, de még ha igazságosak volnának is, nem tartjuk okosaknak és célszerűeknek.

Mert alkalmasak, nem hogy visszavonást idézzenek elő közte és a többség vagy a többség vezére közt, mert ez egyenesen lehetetlen, hanem alkalmasak lehetnek arra, hogy elkedvetlenítsék, megbénítsák nagy feladata teljesítésében, mely nehezebb most, mint valaha volt.

És mert az ilyen hírek és entrefillet-k szarvat adnak az obstrukciónak, őket mindenféle kalandos reményekbe elringatva.

Azért hát tisztelt urak, udvaroncok, intrikusok és újságírók, ne az egymás kifogásolását kezdjük most, mikor mindnyájunknak össze kell tartanunk a közös célra azon gyerekes akció ellen, mely a magyar parlament renoméját és a magyar nemzet politikai érettségének hitét, a legértékesebb két templomunkat készül összerombolni. Nem idegesség kell most, se túlbuzgalom, hanem férfias komolyság és a megrendíthetetlen bizalom egymásban.

Ám ha újra kisüt a napfény, és beállnak a szélcsendes napok, újra lehet incselkedni Szilágyival és felfedezni minduntalan ellentéteket közte és a miniszterelnök közt. Az ügyse ártalmas dolog. Mert a két államférfiú súrlódása (ha tényleg létezik is) csak addig a pontig terjedhet, ahol az a közügyet érintené.

Ott rögtön minden egyebet elfelejtenek mind a ketten, kezét fognak – az új ellentét bekövetkezéseig, mely okvetetlenül felfedeztetik a hűséges környezetek rettentő éleslátásával.

ELMARADT SZENZÁCIÓK⁷⁴

(Az országgyűlésből)

Az ülések is jobbak a hírüknél. Mennyi rosszat tudtak erről a mai ülésről is jósolni? Hogy a zárt ülés lesz a legkisebb szenzációja, de talán már a verekedéseket is meghozza.

Nyegre Lászlót például megfogta a kapu előtt egy máramarosi zsidó.

– Nagyságos úr, csak most az egyszer szerezzen nekem jegyet a karzatra.

– Miért?

– Azt hallom, hogy a nagyságos urak verekedni fognak.

S aztán a máramarosi zsidónak is csalódnia kellett a parlamentben. Mélységes csend volt, s csak az unalom volt még mélysegebb. A nemzeti pártból az öreg Berger Ignác, szélsőbalról Visontai Soma csépték el délig az obstrukció üres szalmáját, s a honatyák ezalatt inkább a királyasszony szobráról s a király legújabb elhatározásáról diskuráltak. Mindenki akart erről valami nagyon szépet mondani s a folyosón még ritkán hangzott annyi virágos mondás, mint ezen a mai napon.

Báró Bánffy Dezső pedig ekkor még nem volt a Házban.

Mondják, hogy a királynál volt, akinek az ország lelkesedéséről tett jelentést. S úgy kell lenni, hogy a felség is örült népe örömének, mert a miniszterelnök úgy tizenegy óra tájban ragyogó arccal jött be a parlamentbe. S még ragyogóbb lett az arca, amikor az ülésterembe lépett.

Mert száz és száz ajakról zuhogott hirtelen feléje:

– Éljen!

Másodpercekig eltartott ez a hatalmas tüntetés. A szegény Berger Ignác, aki még a néma parlament zsibongását se tudja túlbeszélni, ebben a zajban egyszerűen elveszett. És az ellenzék sem akart a nemzeti öröm ötletéből okvetetlenkedni.

Csak Rakovszky sivított fel:

– Éljen Dessewffy Emil!

Ebből aztán a parlament azt következtette, hogy Rakovszky csakugyan szóba hozza megint a Dessewffy ügyet. Éppen ezért nagyobb figyelem is fordult feléje, amikor a szünet után rá került a sor. Csöndben hallgatták. (A leleplezéseket, akármilyenek, még mohóbban figyelik, mint a nagy szónokok nyilatkozatait.) De Rakovszky csak egy kis mellékmondatba rejtette az egész Dessewffy ügyet, affért nem csinált belőle. Várták pedig s az utolsó mondatáig mindig hitték, hogy rágyújt a Dessewffy nótára. De nem. Komoly szónok akart lenni és unalmas volt.

De azért nyilván jó, hogy közbeszólásokkal nem tüzelték a fiatal leleplezőt. Mert a közbeszólások esetleg fölébresztették volna benne is a közbeszólót, és akkor okvetetlenül goromba incidens vált volna ki a dologból. A beszédét ugyanis higgadtan csinálta Rakovszky, de a közbeszólásait nem gondolja meg.

Azért nem mondta valaki a beszéd után:

– Az a baj, hogy Rakovszky *önmagának nem szólhatott közbe*. Akkor sokkal érdekesebb lett volna.

Makfalvay megint csöndesebb szónok volt. Mikor azonban utána Sima Ferencnek kellett volna beszélnie, s a többség szokás szerint biztatta, hogy a kései idő dacára csak beszéljen még ma: kis híja, hogy skandalumok nem történtek. Kubik Béla már vitte az ívet, hogy név szerint szavazzanak, vajon ma beszéljen-e Sima vagy holnap. Ivánka meg vitte a másik ívet, hogy ez a szavazás is csak holnap legyen.

S ekkor Gajári Ödön mégsem állta meg, hogy az ellenzék komédiáját néhány szóval meg ne bélyegezze.

– Lecke ez? Oktat? – sivított Ivánka Oszkár.

– Felnőttek oktatására nem vállalkozom – jegyezte meg Gajári.

A szélsőbalon pedig megindult a házszabályok magyarázása és értelmezése. Vidám dolog volt ez, és Szilágyi Dezső pompás humorral olvasta rá:

– Nagyon örülök, hogy a tisztelt képviselő urak ennyit olvassák a házszabályokat. Legalább remélhetem, hogy meg is fogják tartani.

...Ámbátor hiú ez a remény. Mert holnap mégis Sima beszél, és akkor más természetesen nem beszél.

A HALLGATÓK⁷⁵

Az önkéntes jelentkezőket már lemorzsolta az obstrukció. Hiába hangzik a rendezők csalogatása, hogy a legcsekélyebb beszédet is köszönettel fogadják, a felülbeszéléseket pedig hírlapilag is nyugtázzák: önkéntes már alig jelentkezik. De ma ez már körülbelül mindegy is. A sok indítvány és határozati javaslat annyi szónoknak biztosítja még a záróbeszéd jogát, hogy az obstrukció minden újabb jelentkezés nélkül is eljátszhatik még két hétig. S addig okvetetlenül bekövetkezik Ausztriában valami fordulat, ami úgyszólván újabb medret fog vájni a különböző taktikáknak. Az obstrukció alkonyáról tehát nem való a reménykedés hangján beszélni. Ahogy Heine mondta a naplementén ábrándozó kisasszonynak, az obstrukció napjára is áll. Ezen az oldalon elmerül, de a másikon megint felbukik. Ne tessék tehát bánkódni miatta, sem pedig örülni.

Inkább vegyük úgy, ahogy a kisebbségnek jobban esik, és mondjuk, hogy az obstrukció diadalmaskodott. Még azt se feszegezzük, hogy talán csak a házszabályok gyöngesége tette. Hadd legyen igaza Bartha Miklósnak, hogy a házszabályok gyöngesége a kisebbség ereje. Jól van. Egy szóval se fogjuk tovább a házszabályokat vádolni, mert az különben is nagyon áldatlan locsogás volna. Még arra se fogunk hivatkozni, hogy a közvélemény ezt vagy azt elítélte az obstrukció három hete során. Megmondtuk erről úgyis a magunk véleményét, hogy ez a közvélemény nincsen. S jól esik nekünk, hogy a csongrádi felirat betérjesztésekor ma a szélsőbal egyik rokonszenves tagja felkiáltott: „a vármegye ne ártsa magát a politikába!” Mi is ezt tartjuk a legokosabbnak s a szélsőbal mai jelszavát megjegyezzük a jövőre. Jó az ilyen spontán nyilatkozatokat leszögezni.

De bizonyos dolgokat nem szabad szó nélkül hagyni. Az obstrukcióra szövetkezett ellenzéki pártok ugyanis nemcsak a beszédből próbálták tőkét csinálni, hanem a hallgatásból is. Sőt körülbelül kétségtelen, hogy többet építettek a hallgatókra, mint a beszélőkre. Nem nézik akkora támogatásnak még a nagykárolyi gróf kilátásba helyezett beszédét sem, mint a többség egyes tagjainak hallgatását. Pedig szívesen dicsekednek el azzal is, hogy kiszólitották elvonultságából a nagykárolyi Cincinnatust, aki most már nemcsak telegramban és el nem mondott beszédben, hanem valóságos parlamenti felszólalásban is festeni fogja a hazát. Mindez semmi. Az ellenzék legkomolyabb emberei is többre teszik, hogy az egész vita során az Andrásyak és Csáky is hallgattak. Igaz, hogy a többi is hallgatott, s például az elnök sem szállt le az ő magaslatáról, hogy valami állást foglaljon. De nem ezt nézi az ellenzék. Ajka szüntelenül csak azt suttogja, hogy az Andrásyak és Csáky hallgatnak. Vagy ahogy sejtelmesebben körülírják: a független elemek hallgatnak.

Voltaképpen ez a sejtelmes beszéd talán nem is éri meg a komoly polémiaát. Akármilyen rossz hittal legyen is az ellenzék a többségről, azt talán mégis megengedi, hogy a független elemek nem redukálódnak két-három emberre. De mért nem akar az ellenzék visszaemlékezni azokra az időkre, amikor a szabadelvű pártból az ilyen független elemek ki is váltak, az ellenzékhez csatlakoztak, ami mégis csak világosabb jele a rokonérzésnek, mint a szimpla hallgatás? S akkor ezt a nem is kicsi mérvű kiválást sem taksálta az ellenzék annyira, mint most azt a körülményt, hogy az egész hallgató pártban Csáky is hallgat és az Andrásyak is. Nem az ellenzékétől várjuk a kioktatást, hogy mennyire kell becsülnünk éppen ezeket a kiváló férfiakat, akiknek többek között az az érdemük is megvan, hogy nem szoktak csak úgy kommandóra és a legkomolyabb ok nélkül felszólalni. De éppen azért különös az ellenzéki taktika, mikor beléjük próbál kapaszkodni. Úgy véljük, hogy az ő hallgatásuk sem beszédesebb, mint a szabadelvű párt többi kiváló tagjáé. Sőt éppen ők szoktattak minket hozzá, hogy ne kelljen a kissé határozatlan hallgatás magyarázatásával bíbelődnünk. Hogy csak egyet említsünk például, gróf Andrásy Tivadar még az összeférhetetlenségi zavarok idején is nyíltan megmondta a maga eltérő véleményét, ámbátor az ugyan kicsi jelentőségű dolog volt a mai viszonyokhoz képest. És azóta aligha változott meg annyira, hogy hallgatással akarjon beszélni.

Csak meg kell rostálni ennek a mostani obstrukciónak anyagát. Nagyobb apparátussal egy parlamenti ellenzék még sohasem fogott bele, hogy a maga bizalmatlanságát a kormány ellen igazolja. És csudálatos dolog, három hét alatt egyetlen olyan momentum sem költötte fel a figyelmet, amely korábban és állandóan is nem szerepelt volna a bizalmatlansági okok közt. A választási visszaélések így és a választási visszaélések úgy, egyébként pedig jóformán semmi. Mindig csak a régi nóta, amely, úgy látszik, csakugyan mindig új marad. S ez a nóta vette volna rá a különben is ritkán szóló komoly politikusokat, hogy még a párt hallgató megállapodása ellenére is beálljanak a szószaporítók közé? De hát miért? Hiszen gróf Csáky Albin tavaly ilyenkor, midőn az ellenzéki kintorna először játszotta megszakítás nélkül ezt a csúnya nótát, igenis fölszólt és minden garadába hordott gravamen dacára fenntartás

nélkül mondott bizalmat a kormánynak. Csak tessék a parlament naplójában utálapozni, s meg fogják találni, hogy azt az egész bokkrétát, melyet az ellenzék most kötöz a bizalmatlanság okaiból, gróf Csáky Albinnál alaposabban senki sem tépte szét a tavalyi hadakozás idején. S nála több joggal valóban senki sem teheti, hogy hallgatással mellőzze a vádak untalan fölmelegítését.

Az obstrukció elszánt férfiai tehát okosabban fogják tenni, ha a maguk beszédére építenek és nem a mások hallgatására. Bízzák a kritikának ezt a formáját az országra. Az majd megcsinálja magának a számvetését, hogy mire kell értenie, ha a nagyok hallgatnak és a verebek csiripolnak...

AZ OBSTRUKCIÓ VENDÉGE⁷⁶

(Az országgyűlésből)

Odakünn sűrű, nehéz csöppekben hull az eső, melynek súlya ránehezedik a képviselőház üvegfedeles tetejére. Amilyen az atmoszféra, olyan a hangulat. Ólomnehéz, unalmas, borongó. Itt ma alig fog kitörni a vihar. Ezt hiszik a fázó, didergő honatyák, kik a folyosó kandallója mellé húzódnak és melegednek. Bent a teremben se sokkal kellemesebb a hangulat. Láng Lajos üres padok előtt elnököl. Az ellenzék álmos. De egyszerre mégiscsak támad valami élet. Ott fenn a hegyen egy rég nem látott alak tűnt fel. Lepsényi Miklós páter bejött a Házba és él mandátum adta jogával – részt vesz az ülésen.

Ennek híre hamarosan felteri, az egész Házat. Az ellenzéken egyszerre izgatottak lesznek a kedélyek. Egy csomóba verődnek a folyosón és egymást heccelik.

Olay karon fogja Pichlert, Pichler meg lángvörösen Ráttkayt kapacitálja, Rigónak is veszedelmesen hegyesedik ki a hegyes bajusza. Valamennyiükön meglátszik, hogy szörnyen bántja őket az eset.

– Nem tűrjük azt az embert itt! – kiált Fáy István. – Ha a néppárt ide meri hozni közibénk azt a legényt, hát én nem beszélek.

– Zárt ülést provokálok és onnan kergetem ki – erősködik Pichler.

Hiába minden csitítás, minden kapacitálás, az ellenzék fegyverbarátsága erősen veszélyeztetve van.

Nagy összeveszések vannak már-már kilátásban. Rakovszky megtagad minden intervenciót Lepsényi eltávolítására.

– Nem tartozik hozzánk, mondja Buzáth, távolítsátok el ti, ha olyan nagyon akarjátok, hogy ne legyen itt.

És mialatt a folyosón az izgalom nőttön nő, Lepsényi odabenn szótlanul hallgatja Lázár beszédét, talán nem is sejtve, hogy mily ádáz harc fejlődött ki az ő személye körül.

A kormánypárt is neszét vette a dolognak, mert nagy volt a felbuzdulás az ellenzéken.

Padjaik üresen maradtak, mert mind a folyosón tárgyalták a nagy eseményt. Végre Bolgár Ferenc került elő valahonnan és csitítva a zajongókat így szólt:

– Az nem lehet a mi érdekünk, hogy mi Lepsényi miatt összevesszünk itt egymással. Az sem lehet, hogy mi egy képviselőt arra szólítsunk fel, hogy menjen ki innen. Az ellenkeznék minden parlamentarizmussal, hanem talán rá lehet venni, hogy jó szántából menjen. Ezt próbáljuk meg.

És megpróbálta. Csakugyan bemegy a terembe és int Lepsényinek. Egy szűk, sötét ruhatári zugban megérteti vele, hogy az ellenzék szövetsége megszűnik, ha benn marad a Házban. Jól tenné, ha elmenne.

És Lepsényi elég kegyes volt megtenni ezt a szívességet, fogta a kabátját, kalapját és ment. Távozását sokan nézték, és ez a látvány eléggé szomorú volt. Valóságos vesszőfutás volt ez. De az obstrukció ügye egyelőre megint meg volt mentve.

Így aztán odabent egész simán folytatódott az ellenzék küzdelme. Lázár Árpád után Bogay Máté beszélt, de egyikük sem zavart sok vizet. Utánuk Buzáth Ferenc mondott el ismert recipe szerint szónoklatot, ezzel a refrénnel: Vesszen a liberalizmus, éljen a keresztény restauráció!

Amire Rigó Ferenc a szónok háta mögött felmordul:

– No, e’ már számár beszéd!

Lepsényi távozása után Fáy István is megtartotta beszédét. És a Dessewffy ügyet, a legendárius kiscgazdát és a gazdasági helyzetet csoportosította beszédében, minden zajosabb hatás nélkül. A szünet alatt híre ment, hogy Molnár Béla a kormánypárti padokról fog fel-szólalni, de ez a beszéd elmaradt, és így Tibád Antal került szóhoz, aki miután a napirend-vitában már-már minden képzelhető és képzelhetetlen dolog ki lett merítve, a Kasits Péter ügyet meg az Erzsébet rendjel alapítását hozta szóba. A hallgatóságot csak egyszer tudta felvillanyozni. Amikor azt mondta, hogy „forradalmak nemcsak a buta és rossz kormányokat, hanem ártatlan dinasztiákat is elsöpörhetnek.” Ez nagyon tetszett és roppantul megéljenezték érte. A legjobban Rakovszky éljenzett, aki szereti feltüntetni császári és királyi kamarasságát.

Éppen két óra volt, amikor Tibád befejezte a beszédét, mindenki azt remélte, hogy ezzel vége a mai ülésnek, de csalódtak. Lakatos Miklós és Molnár János bejelentettek egy-egy interpellációt, de Lakatos lemondott róla. Nem így Molnár, ő hétfőre kívánta halasztatni az ő sürgős interpellációját.

– Ha sürgős, akkor mondja el ma, mondták neki jobb felől.

– Hétfőre nem lehet – mondja az elnök –, mert interpellációt csak interpellációs napra lehet halasztani.

De ekkor már fenn volt a névszerinti szavazást kérő ív. Ezt a játékot aztán erős szavakkal elítélte Gajáry Ödön, ki komédiának nevezte azt az eljárást, hogy ily kérdésben is név szerint való szavazást provokálnak.

Persze, hogy ez olaj volt a tűzre. Polónyi Géza szította is, az elnök még nemigen próbálta a háborgó kedélyeket csitítani. Pulszky Ágost is kemény szavakkal ostorozta a házszabályokkal való visszaélést, mire Sima Ferenc azt a viccet próbálta meg, hogy a házszabályokhoz kívánt szólni, de mert hosszabb beszédet óhajt mondani, hát – csak hétfőn. És mert az elnök ezt a viccet nem akarta megengedni, nagy gabalyodás támadt, melynek a vége mégiscsak az lett, hogy a Ház hétfőn fog afölött dönten, hogy Molnár hétfőn vagy szerdán interpelláljon. Persze név szerint való szavazással, és ez a fődolog.

„EGY KIS NYOMÁS”⁷⁷

Magyarországon az utóbbi időben nem volt temetés, amelyikből legalább egy kis gravamen nem nőtt volna ki. A Klapka, a Kossuth, de még a királyasszony temetésében is megtalálták azt a vádacskát, amire egy kis parlamenti hajsztát lehetett építeni. Csodaszamba ment volna tehát, ha az áldatlan Dezsőffy-ügy temetése nem hozza meg a kívánatos hajszaanyagot. Meg is hozta, mert az ellenzék, mely úgy tett eleinte, mintha a Dezsőffy-ügyben csak azt a becsületbe vágó momentumot látná meg, hogy a miniszterelnök állítólag szószegésre akarta csábítani a nagykátai főszolgabíró, nem akart belenyugodni, hogy a Dezsőffy nyilatkozata éppen ezt a gravament rontja le leghatározottabban. Láta, hogy az ügyet temetik s most a temetés formájából próbált vádat kovácsolni. Megakadt ugyanis a szeme a nyilatkozat egyik passzusán, amelyik azt mondja, hogy a miniszterelnök fenyegetőzött. Egy kis nyomással a központból. Hiszen ez újabb vád, nevetett magában az ellenzék és készülődött a hajszára.

A miniszterelnök meg akarta előzni a hajsztát és a mai ülésben maga hozta szóba az ügyet. Nem mondott újat, de erre nem is volt szükség. Legfőleg az a passzus ment túl a Dezsőffy nyilatkozatának kommentálásán, amikor Bánffy arra az érzékenységre hivatkozott, amellyel gróf Apponyi Albert vette, hogy egy négy szemközt tett nyilatkozatára mertek utalni. Akkor a miniszterelnök elismerte, hogy az Apponyi érzékenysége jogosult, de a négy szemközt folytatott beszélgetések egyformán respektálni valók, akár Apponyival, akár a nagykátai főszolgabíróval folytak le. Ez a kis hivatkozás mindenesetre gondolkozóba ejthette a nemzeti pártot. De a többi ellenzék természetesen vígan kovácsolhatta volna tovább a vádját, már azt tudniillik, ami a nagykátai nyilatkozat után is fennmaradt. S a szélsőbalnak az is elég lett volna. Az a kis nyomás, amelyről Dezsőffy panaszkodik. Igaz, hogy ez fölöttébb akadémikus vád lett volna, mert hiszen Lukács Gyula képviselő lett, és Dezsőffy ma is főszolgabíró, tehát Bánffy nemigen alkalmazhatta a központból azt a bizonyos nyomást – de ez a faktum nem fojthatta volna el a szélsőbal felháborodását. Máskülönben is csak akadémikus vádakon szokott a szélsőbal felháborodni.

Történt azonban, hogy a miniszterelnök után az ügy megbolygatója, Lukács Gyula is felszólalt. S ugyanakkor, amikor éles szavakkal támadta a miniszterelnököt, kénytelen volt az igazsághoz képest megmondani, hogy Bánffy Dezső izenetet is küldött a nagykátai főszolgabírónak. Megizente ugyanis, hogy akármilyen magatartást tanúsítson is a választásnál, abból „semmiféle kellemetlensége sem lesz”. Tehát még a választás előtt nyugtatta meg, hogy politikai meggyőződését senki sem fogja bűneül felróni. S ez, talán mindenki el fogja ismerni, már nem is tartozik a miniszterelnök kötelességei közé. De megtette. Világos tehát, hogy Dezsőffy Emilnek csak ezt az izenetet kellett volna még a maga nyilatkozatába vennie, s akkor eltemeti vele az ügyet mindenestül. Ám ha nem vette bele, mindenesetre Lukács Gyula volt a legilletékesebb, hogy a főszolgabíró nyilatkozatát ilyen értelemben kiegészítse. Ilyenformán a Dezsőffy-ügy már nem ügy, és nemcsak a szószegésre csábítás, de a központi nyomás vádja is elesett. Nem marad belőle egyéb, csak az emléke, s hogy ebben a témátlan időben ő is átségítette néhány napon az obstrukciót. Az pedig nem olyan szerencsétlenség.

De most, hogy Dezsőffy-ügy nincsen már, legalább nem fogja senki félreérteni, ha beszélünk róla. Különösen arról a központi nyomásról. Meg kell ugyanis mondani, hogy az a nyomás a politikában nem olyan erkölcstelen, ahogy alkalomadtán kikiáltják. Elég volna ennek az obstrukciós vitának anyagára hivatkozni, és kitűnnék, mennyire mesterséges a nagykátai nyilatkozatból vádat kovácsolni. Három hete csupa választási visszaélést mesél az obstrukció s mégis erősebben akarná hangsúlyozni azt a nyomást, amellyel a miniszterelnök a nagykátai főszolgabíró állítólag megfenyegette. Legalább következetesnek illenék lenni. Ha a Bánffy kormány választási visszaéléseiről három hétig lehet beszélni, akkor ez a nagykátai dolog csak egy csöpp a tengerben, és bolondság reá annyit építeni. Ha pedig az is égbekiáltó eset,

mikor a miniszterelnök a saját jelöltje érdeklében akarja kapacitálni a fősztolgabíró, akkor micsoda semmiségek lehetnek azok, amikről az ellenzék csak úgy tömegesen, s mégis három hét óta panaszkodik? Vagy a csendőrök s a katonák kivonulása, a szavazatok elfojtása, sőt még a holtak feltámasztása is kisebb dolgok, mint egy kis nyomással való akadémikus fenyegetés? Nem, bizonyára nem. De az ellenzék maga is fölteszi, hogy az ő rémmeséit a publikum nem veszi egész komolyan és jobban hisz a nagykáti szolgabírónak, mint három ellenzéki pártnak.

Vallomásnak ez is eléggé érdekes. De nem ez a fontos. Amit meg kell mondani, az az igazság, hogy egy kis nyomás nélkül sohasem kormányoztak. Sem Magyarországon, sem másutt nem volt még olyan kormány, amelyik minden fegyvert eldobott volna magától s úgy ment volna az ő jól fegyverzett ellenségei közé. Sőt a királyok közt is csak egy volt, aki megtette: Imre király, mikor az Endre táborába ment. De ő akkor fegyvertelenül volt az erősebb. Más-különben a história minden lapja tud legalább egy kis nyomásról, melyet királyok, királynők, vezérek és egyéb faktorok alkalmaztak, hogy vele bizonyos célt szolgáljanak. Ma is, amikor a parlamentek sokkal jobban vigyáznak, akárhányszor olvashatja a közönség, hogy uralkodók meghívják magukhoz bizonyos vezető politikusokat és természetesen éppen olyanokat, akiket kapacitálni kell valamilyen irányban. Egy óhajást közölnek velük, s az uralkodóknak egyszerű óhajása tudvalevőleg fölér egy kis nyomással. Csak az a miniszterelnök volna tehát eltöltve ettől a fegyvertől, aki fölfelé is felelős, lefelé is felelős, s akivel szemben, ahogy éppen a magyar példák igazolják, az ellenzék nem riad vissza a legkíméletlenebb fegyverektől sem? Oh, jaj, micsoda pellengér volna a miniszterelnök széke, ha ellenségeivel szemben a barátait nem erősíthetné! Hogy ebben a tekintetben nem lehet valami nagyon válogatós, az nagyon természetes, hiszen az ellenségei szorítják rá. Elvégre a néppártnak csak kötelessége volna szentnek lenni, s azért az ő harcmódorát talán még gróf Károlyi István sem fogja példának ajánlani. Mert a néppárt legkorrektebb arisztokratái is azt fogják neki felelni, hogy a Nemzeti Kaszinó erkölcsi kódexével egyetlen tótocskát sem lehet megfogni. S akármilyen szent a kódex, mégiscsak a tótocska a fő. Mert ő adja a hatalmat.

Akinek tehát hatalom kell, az nem indulhat meg egy kis nyomás nélkül. Ez már így van...

A MINISZTERELNÖK NYILATKOZATA⁷⁸

(Az országgyűlésből)

Amit a tisztelt ellenzék hetek óta olyan nagyon megsürgetett, azt ma megkapta. A miniszterelnök nyilatkozatát óhajtották, ma meghallhatták. Hogy nagyon megörültek volna vágyuk teljesedésének, alig hisszük. Mert ezzel a nyilatkozattal az ellenzék teljesen eltévesztette a tulajdonképpeni célját. Az akna, melyet a koalíciós obstrukció hetek óta ásott, ma felrobbant, de az explózió hátrafelé történt. Dezsőffy, a nagykáti fősztolgabíró ma reggeli nyilatkozatának roppantul megörült az ellenzék. Minden szélbali honatya egy-egy újságot lobogtatva vonult be a Házba, és a folyosón örömtől sugárzó ábrázattal biztatták egymást:

– No, most benne van!

Csak hogy az öröm nem tartott sokáig. Csak addig, míg báró Bánffy el nem rontotta a nagy örömet. Ez pedig az ülés folyamán megtörtént. Ez a mai ülés egyébként minden tekintetben érdekes és mozgalmas volt.

Az eleje elég biztatóan indult. Mert a napirendvita a végét járja, a vitarendező bizottságnak különféle szurrogátumokról kell gondoskodni. Ezek közé tartozik a jegyzőkönyv hitelesítése

is. Mert e címen is lehet beszélni, Polónyi Géza persze hogy felhasználja és kifogást emel az ellen, hogy Sima Ferencnek az elnök nem engedte meg szombaton, hogy ma beszélhessen. Láng Lajos, aki ma is elnökölt, megtette erre a maga megjegyzéseit, amelyekre aztán Sággy Gyula reflektált a maga módja szerint. Ez az egész vita pedig csak arra való volt, hogy Polónyiék a már szombaton elhatározott névszerinti szavazáshoz még egy névszerinti szavazást kérjenek, úgyhogy az ülés első fele szerencsésen agyon volt ütve, anélkül, hogy az obstrukciós szónoki készletet fogyasztani kellett volna. A két névszerinti szavazásnál az ellenzék csak 30-40 képviselővel szerepelt.

A már jóval tizenkét óra után megkezdett napirendvita során elsőnek Korniss Ferenc szólt. A tisztaeszlári pör híres elnöke ma kevésbé igazságosnak mutatkozott be, mert beszédében oly érvekkel tagadta meg a kormány iránti bizalmat, melyek fölött, ha ítéletet kellene neki mondania, bizonyára másként hangzanék az. Legérdekesebb különben az volt benne, hogy ő mint a nemzeti párt tagja az önálló vámterület hívének vallotta magát...

...Mialatt beszélt, híre ment a Házban, hogy a miniszterelnök fel fog szólalni. A kormánypárti padok egyszerre megleltek, és a Háznak bizonyos ünnepélyes színezeje lett.

És csakugyan, amikor Korniss leült, a miniszterelnök felállt. Az ellenzék megpróbálta, hogy nagy lármával megzavarja a miniszterelnök beszédét, de a kormánypárt oly erélyesen követelte a rend helyreállítását, hogy csakhamar elnémult minden zaj, és báró Bánffy hozzáfoghatott a beszédéhez. Korniss megjegyzésére reflektált, amelyben az önálló vámterület mellett kardoskodott, pedig maga a párt mindig azt hirdeti, hogy a vámközösség híve. Mivel magyarázható az ez ellentét? És ha már az ellentétek ilyen szembeötlők egy párt körében, mennyire nagyok az ellentétek az ellenzéknek különböző árnyalatai között! Látják, hogy ahány határozati javaslat eddig a napirendvita során benyújtott, annyiféle kívánság és óhaj nyilvánul azokban. Valamennyinek tehát nem lehet megfelelni! Ilyen körülmények között nem könnyű nyilatkozni. De ez felesleges is. Hisz a kormány nyilatkozott már, hogy a vámközösséget óhajtja Ausztriával. Ebben a szellemben be is nyújtotta a törvényjavaslatokat, és az urakon a sor – fordul az ellenzék felé –, hogy ezekből a javaslatokból törvény legyen.

– *Hát a kvótafelemelés?* – sívít közbe egy kíváncsi hang.

A miniszterelnököt ez a kérdés sem hozta zavarba. A kvóta! Tessék bevárni az osztrák kvótabizottság válaszát a magyar kvótabizottság utolsó elutasító határozatára, akkor majd eljön az ideje, hogy a kormány ebben a kérdésben fellépjen kezdeményezőleg. Addig a törvény is tiltja, hogy a kormány ebbe az ügybe beavatkozzék.

A baloldalon kezdtek az emberek feszengeni.

– Ezen az emberen nem lehet kifogni.

No, de jött még több is, amin az obstrukció hívei ámulhattak.

– Tessék csak egészen ránk bízni, hogy mikor és mint nyilatkozzunk. Nem is az önök dolga, hogy minket nyilatkozatra bírjanak, hanem a többségé, azt pedig kielégítette az eddig tett nyilatkozatunk.

Ebben a tenorban folytatta a miniszterelnök magasabb és erélyesebb hanghordozással a maga nyilatkozatát, melynek legcsattanósabb része csak most következett. A miniszterelnök a beszéde végén nem tért ki a Dezsőffy-kérdés feszegetése elől sem.

– Önök cause célèbre-t csináltak egy magánbeszélgetésből, mely köztem és Dezsőffy úr között lefolyt. Tavaly, amikor én hivatkoztam egy Apponyi gróf úrral folytatott magánbeszélgetésre, nehezteltek önök, hogy magánbeszélgetéseket felhasználok. Ma pedig önök ilyenből konstruálnak ellenem vádat.

Ez a parade vágott, sújtott. Az ellenzék felszisszent. Bolgár, kezével a padra ütve felkiált:

– Ne keverje Apponyi nevét ebbe az ügybe! – Az egész baloldal zúgott, a jobboldal pedig nagy lelki nyugalommal nézte az ellenzék vergődését.

Bánffy meg egyre folytatta.

– Dezsőffy főszolgabíró úrral becsületszava visszavonásáról nem beszéltem, őt állásáról való lemondásra nem kényszerítettem, ellene semmiféle megtorlási intézkedéseket nem tettem. Ezért nem veszem én az önök bántó támadásait nagyon tragikusan, mert – és itt idézte Hock János szavait – a rágalom csak a kishitűeket csüggesztheti el.

Rég volt a Sándor utcai palotában oly tomboló tetszészvihar, mint amilyen a miniszterelnök mai önérzetes szavait követte. Ezek a minden póztól ment, férfias, erős kijelentések nem tévesztették el hatásukat egyik oldalon sem. Az ellenzékét frappírozta ez az őszinteség. A Hoch-kiáltások elmaradtak a baloldaltól, de annál lelkesebb volt az éljenzés a jobb oldalon. A beszéd nagy hatását legjobban dokumentálták az arra következő személyes kijelentések.

A Korniss Ferencé nem tartozott a dolog érdemére. A Lukáts Gyuláé pedig csak fokozta Bánffy nagy sikerét. A miniszterelnök egyenes nyilatkozatának hatása alatt a Dezsőffy-ügy leleplezője, Lukáts Gyula is érezte, hogy neki is hozzá kell járulni az ügy végleges tisztázásához, és egy beismerést tett, melynek egyenesen szenzációs hatása volt.

– Be kell ismernem – mondá Lukáts Gyula –, hogy a miniszterelnök úr kijelentette, hogy Dezsőffynek politikai magatartása miatt semmiféle kellemetlensége nem lehet.

– No hát! Akkor minek beszélt – ostromolták jobb felől. Ezzel ez az ügy lekerült a napirendről. Még csak a miniszterelnök reflektált Lukáts megjegyzéseire és kérte a Házat, hogy ne keressen ott sérelmeket, ahol nincsenek.

Még Rakovszky István próbálta a veszett fejsze nyelét megmenteni, amikor szemrehányásokat tett a miniszterelnöknek azért, hogy nem tette nyilatkozatát már régebben, de – a Dezsőffy-ügyet ezzel sem lehetett halottaiból feltámasztani.

Kubik Béla került most sorra, hogy a napirendvitában részt vegyen. Az ő beszéde alatt a Ház hangulata nagyon izgatott volt. A haragos közbeszólások innen is, onnan is röpködtek, és oly haragosak voltak, hogy két lovagias affér is támadt. Kubik pedig miután látta, hogy szónoki babérokat tőle megtagadott az ég kegyelme, azzal vágta ki magát, hogy ő méltóságán alulinak tartja ebben a Házban beszélni. Amit a tisztelt Ház nemigen tartott magára nézve sérelmesnek, sőt örült rajta... mert ma igazán érdekesebb ülésben volt része, semhogy Kubik ékesszólásának elmaradása felett keseregni oka lett volna.

ÍGY BESZÉL EGY ÚR⁷⁹

A képviselőházban megint volt zárt ülés, s ennél fogva volt affér is. Feltálaták pedig újra a Dezsőffy-ügyet, mely tegnap teljesen bevégeződött a kormányelnök diadalával. Talán valami új mozzanat történt a Dezsőffy-ügyben? Dehogy. Nem történt benne semmi egyéb, csak új felszólalások jutottak az obstruáló urak eszébe. Az semmi nekik, hogy az ügy bevégeződött. Mint ahogy semmi a kártyásnak, hogy a hetesen vesztett, azért másnap is a hetesre teszi fel szegényes tantuszait. Pedig jó volna megjegyezni, hogy ezeket az eljátszott tantuszokat egyszer majd be is fog kelleni váltani a közvélemény előtt.

A zárt ülés igazán nem volt egyéb, mint egy nagy komédia. Az ellenzék is tudja, hogy hamis nyomot kerget, a többség is tudja, hogy már semmi különös se jöhet elő. Éppen úgy fest a dolog, mintha egy pört, melynek lefolyását, sőt végét is egész az ítéletmondásig ismernők, most új átdolgozásban kellene még egyszer elolvasni: senki sem lehet kíváncsi többé a kimenetelére és a benne szereplő személyek sorsára nézve.

És mégsem múlhatott affér nélkül a mai nap. Tisza Kálmán egy fölséges tömör felszólalással, mint valami harang, megkondult a tornyosuló felhők ellen. De hajh, hogy a felhőket szét lehetne oszlatni harangszóval, az csak babona. Még ha igazi felhők is. Hát amikor csak mesterséges felhők!

A felszólalások rendjén Gajári Ödön egy realisabb levegőbe vitte a tisztelt képviselő urakat, kik a felhőkig érő idealizmus szárnyán röpködtek eddig. Valóságos virtuozitással beszélt és olyan közvetlenséggel, aminőt ritkán hallottunk a magyar parlamentben. Nem volt annyira agresszív, mint inkább játzilag csipkedő, amellet kapacitáló és erősen őszinte. Benyúlt a sok hipokrizis alá, mely ez áldatlan zárt üléseken felhalmozódott, mert nem annyira az ülések voltak zártak, mint a célszabályok és tervek. Gajári szétturkálta a sok hamis portékát, hogy bevilágítsa a dolgok belsejét úgy, amint vannak, s ezenközben mint védelmi érvet hozta fel, hogy minden párt költ, mindeniknek van kasszája, amellyel támogatja szegényebb, de tehetéseiknél fogva a parlamentbe való jelöltjeit. Így adnak és adtak a püspökök a néppártnak, gróf Károlyi Sándor a nemzeti pártnak, de ez megengedett dolog, sőt csak dicséretes buzgalom, amelyért például tisztelet és elismerés illeti gróf Károlyi Sándort a maga pártja részéről. S ha ott nem szégyenletes ilyen kassza, bizonyára nem szégyenletes az ő pártjuk részéről sem.

Mindebben nem volt semmi sértő, legkevésbé gróf Károlyi Sándorra nézve. De a jelenlevő gróf Károlyi mindamellet felállt személyes ügyben s egy mélyen sértő kifejezést vágott feléje: „Gajári úrral semmi okom nincs szóba állni”, s amit nélkülözött lenéző gúnyban e mondat, azt a hanghordozás, a gesztus egészítette [ki].

Egy éles hang közbekiáltott ekkor balról: „Így beszél egy úr!” És erre új éljenek zúgtak fel, mintegy megerősítésül, hogy: így beszél egy úr.

De a komoly politikusok szívét mély aggodalom fogta el e pillanatban. Nem azért, hogy egy úr így beszél. Hiszen talán nem is azért beszél így gróf Károlyi, mert ő úr, hanem mert öreg ember. Talán már túlságosan öreg ember. Aki ok nélkül is ingerlékeny és sokat felejt. Talán azt is elfelejtette, hogy ő a 48-iki törvények alapján ül ezen házban, amely törvények eltörölték a feudalizmust és az egyenlőség tanaira helyezkedtek.

Hjah, az idők haladnak, és a szatmári béke óta már sok év elfolyt, excellenciás uram. A gőg ma már senkinek nem imponál, kivált a parlamentekben: legfeljebb otthon a háztartásban díszíti a főúri arcot a lakájok előtt.

A dolognak inkább az a része volt elszomorító, hogy szegény beteg parlamentarizmusunkon új kelevény ütötte fel magát, hogy nemcsak párt áll izzó gyűlöléssel párttal szemben, hanem immár új gyűlölégi motívum mutatkozik. Az úr és a nem úr közötti megkülönböztetés. Nem is kell már nekünk egyéb, csak még több demarkacionális vonal, csak még a nagy urak is kezdjék fumigálni a kis urakat, és a kis urak gyűlölni a nagyokat a parlament falain belül. Ott künn ügyis érik már a vetés. Csak siettetni kell innen is!

„Egy úr beszél így!” — hangzik ujjongva, és a többi nagy urak, vagy akik nagy uraknak képzelik magukat, tapsolnak ennek. Helyes. Így beszél egy úr, mikor egy lateinerrel áll szemben. Ah, milyen gyönyörűség ez a szavakból fönt korbács. Ah, milyen élvezet, hogy ilyen úri ecclat-val sértetett meg egy képviselő, aki saját erejéből, szorgalmával, talentumával egész közepes sorsból emelkedett fel a közélet kiválóbb emberei közé, s ki minden tekintetben van

olyan tiszta gentleman, mint akárki azokból, akik régen élt királyoknak és császároknak tettek kisebb-nagyobb szolgálatokat.

Gajári ugyan nyomban elégtételt vett magának a sértésért, ő is visszavágott, mert a vér tud forni, ha nem kék is, s ezzel a parlament termében befejezést nyert a mai nap kínos afférje, de kellemetlen érzéseket és szomorú tanulságokat bőven hagyott maga után.

Az egyik az, hogy minden hitnek meg kellett szűnnie a mai napon arra nézve, hogy a parlamenti tanácskozások békéje egyhamar helyreálljon, midőn olyan kiváló, tisztos, ősz, meghiggadt férfiak is, aminőnek gróf Károlyi Sándort tartják ebben az országban, a nagy obstrukcionális furorban ilyen fegyverekhez nyúlnak, kiktől azt várná a nemzet, hogy végzetes pillanatokban ők intsek mérsékletre fegyvertársaikat.

A másik érzés, amely bizonyára Gajarit érinté legérzékenyebben, de mely senkinek se lehetett kellemes, hogy egy hetvenéves aggastyán sértését kellett sértéssel viszonzni.

E két érzésből önként fakadnak a tanulságok is, hogy a parlamenti vitákban nekünk is rá kellene térni arra a szokásra, mely eleinte némileg nálunk is divatozott, s mely Angliában épségben van, hogy a képviselők nevei nem szerepelnek, ott mindig a kerületek vitáznak egymással. Garbócbogdány képviselője ezek szerint ma Csongrád képviselőjével végezte volna polémiáját. A praktikus angolok kitalálták a módját, hogy egy lordnak ne jusson oly gyorsan az eszébe, hogy ő lord, akármilyen nagyon meggyűlik és felforr az epéje.

A másik tanulság ellenben az, hogy aki hamis fogakat rakat be magának, hogy azokkal másokat megharapjon, azzal bizony megeshetik, hogy véletlenül beleesik az állkapcája a saját leve-sébe.

És végül még egyet jegyezzünk meg az obstruáló uraknak tudomásul, hogy a Bánffy feje, mely e nemzetrontó munkának díja lenne, nincs, mint ők képzelték, a kosár legtetetjén, hogy csak oda kell nyúlni érte; míg ők ahhoz férhetnek, igen sok más fejbe találják még addig beleütni a saját koponyájukat.

[SZERKESZTŐI JEGYZET BLASKOVICH SÁNDOR NYÍLT LEVELÉHEZ]⁸⁰

(A kilépő képviselő úr indokolása igazságtalan, mert Gajári Ödön egészen más szempontból tárgyalta ezt a kérdést, nem hirdetett elvi álláspontokat, hanem csupán feltárta a tényleges helyzetet a választásoknál, abban a rámban, melyet a Dezsőffy-ügy megbeszélése kívánt. A vád furfangjaival szembeállította élénk színekkel a meztelen valóságot. Ez az egész.

Azonfelül naiv a kilépő képviselő úr indokolása, mert Gajári Ödön *nem a párt nevében beszélt*, hanem csak egyéni nézeteit mondta el. S azért még nem volt szokás kilépni egy pártból, mert van ott valaki, akinek valamelyik beszédét nem helyeseljük.

De ha mégis kilépett az illető képviselő úr, úgy látszik nekünk, hogy ezzel a szabadelvű párt helyzete még mindig nem rendült meg.

A szerk.)

MEGINT ZÁRT ÜLÉS⁸¹

(Az országgyűlésből)

Ma zárt ülés volt, holnap zárt ülés lesz, és holnapután, meg azután is.

Ez az obstrukció legújabb programja.

És ha első pillanatra különösnek tetszenék is, mi ezt a programot teljes szívünkkel pártoljuk. S a képviselőház többsége is térjen el attól a tradíciótól, hogy a zárt ülésre okot nem akar látni. Mert sohasem volt még az obstrukció olyan igazságos maga iránt, mint amikor ezeket a csúnya hajszákat el akarja rejteni a publikum elől. Csak lehetne légmentesen elzárni azokat az üléseket, s inkább még a kerületek se tudják meg, hogy micsoda förtelmes dolgokat művelnek az ő választottjaik idefenn, de aztán ne menjen ki a híre az ország határán sem.

Mert ez már a legutolsó fok.

Csak az is elég, ha sorra vesszük, hogy micsoda afférek bújtak ki a mai zárt ülésből.

Először is gróf Károlyi Sándor provokáltatta Gajári Ödönt, s a segédek most készítik elő az obstrukció első igazi párbaját. Másodszor az történt, hogy Pulszky Ágoston nyílt ülésben a mentelmi bizottsághoz apellálta meg azokat a cifra szavakat, amelyekkel Rakovszky István a terembe lépő miniszterelnököt megrohanta. A mentelmi bizottság marasztaló ítéletének pedig az lehet a következtetése, hogy az ítéletet plakátokon függesztik ki az illető képviselő kerületében, azonfelül pedig Rakovszkyt bizonyos időre ki is tilthatják a parlament tanácskozásaiból. Végre harmadszor Polónyi Géza, csak hogy a Pulszky bejelentését megtorolja, hirtelenében Pulszkynek egy összeférhetetlenségi esetét jelentette be.

A parlamentre árnyékot vető szenzációkból elég csinos bokréta ez, ha azt vesszük, hogy egyetlen zárt ülésből került ki.

És holnap, meg holnapután és azontúl is megint zárt ülések lesznek.

– A holnapit egymagam beszélem ki!

Ez a fenyegetés természetesen Sima Ferencről való, s ilyen szempontból az ő szaván vakon el szabad indulni. Csinos folytatását lehet tehát várni azoknak a jeleneteknek, amelyekkel már a mai zárt ülés is kedveskedett.

A közvetlen okot rá a Dezsőffy-ügy adta, ez a kétszer eltemetett, de halhatatlanságra pályázó téma.

Már a nyílt ülésben, napirend előtt is feszegette Szentiványi Árpád, aki egyszerűen az ügy napirendre tűzését hajszolta, csak hogy a dolog híre a korona elé juthasson. De napirend előtt nem lehet akciót csinálni. Az ellenzék tehát csak azt várta meg, hogy Endrey Gyula a napirend keretében piszkálja meg az ügyet (nehogy a karzat közönsége egyáltalán minden élvezettől meg legyen fosztva), és aztán meglobogott a levegőben az a bizonyos ív.

Makfalvy Géza lobogtatta:

– Zárt ülést kérünk!

A közönségnek ki kellett húzódnia a tanácssteremből, s azontúl az újságírók is csak a folyosón figyelhették, hogy a jelek szerint mi is történhetik odabenn a zárt ülésben. Csönd volt eleinte, de ez még semmit sem jelent, mert az első unalmas beszédétől még nem szökik meg a tapasztalt honatya. Majd jön az vígabbban is. A második félórán a folyosó összesüggött:

– Az elnök csönget... Rettentően éljeneznek... Már alighanem Bánffy beszél...

Megint elmúlt egy félóra, s akkor egyszerre ragyogó arccal suhant ki a folyosón Perczel Béni. Ez még világosabb jel. Azt jelenti, hogy valami nagyon okos ember beszélt a pártból s ugyan megadta az ellenzéknek. S csakugyan úgy volt. Perczel Bényt a generális felszólalása hozta olyan lázba, hogy már nem állta tovább a teremben.

– Fényes volt! – suttogta boldogan a folyosón.

Az idő telt, és most szokatlanul erős csöngetés hangzott ki a folyosóra.

– Jaj, ez alighanem skandalumot jelent – szisszentek fel a harctérről kiszorított újságírók, akik mégiscsak jobban szeretik az ilyet a maguk szemével látni és aszerint leírni.

Megint igazuk volt. Mert odabenn Gajári Ödön beszélt és ritkán uralkodott magán annyira, mint ezúttal, de csodálatosképpen mégis láрма kerekedett belőle. A választásokról beszélt, s ekkor a néppártból valaki közbekiáltott, hogy beszéljen a hárommillióról. S Gajári beszélt, de megmondta, hogy pártkasszája az ellenzéknek is volt, mert rendjén is van, hogy tehetős férfiak a párt céljaira áldozatot hozzanak. Áldoztak a szabadelvű párt számára, de áldozott a nemzeti pártra gróf Károlyi Sándor is.

Ez a kis hivatkozás volt az, ami robbantott.

Gróf Károlyi Sándor nagyon ingerülten pattant fel és a Gajári nyugodt hivatkozásával szemben szinte érthetetlen haraggal mondta:

– *Gajári képviselő úrral semmi okom nincs szóba állani.*

Egy éles hang közbeszól:

– Így beszél egy úr! (Éljenzés.)

Egy pillanatra csönd támadt Gajári Ödön fölkelt és minden szót erősen hangsúlyozva felelt:

– *Politikai tiszteletet csak annak van joga követelni, aki arra értelmi erejével rászolgált.*

Most tört ki a vihar. Gróf Károlyi Sándor átszólott:

– *Nem ez a hely az, ahol Gajári úrral gorombaságáért szóba állok.*

Azontúl a zárt ülésnek már csak egy témája volt, a gróf Károlyi Sándor afférje. Az ellenzék őt védte, Gajárit támadta. S mialatt a két fél segédei már találkoztak, Rakovszky István állítólag többek előtt kijelentette, hogy amennyiben gróf Károlyi Sándornak csak a legcsekélyebb baja is esnék, *ő nyílt ülésben inzultálni fogja a miniszterelnököt.*

Aztán pedig már korábban is megcselekedte, amivel fenyegetőzött.

Mert amikor Bánffy Dezső a zárt ülés vége felé a folyosóról a terembe ment, Rakovszky rákiáltott:

– Még be mer jönni? Ki vele!

A zaj kihallatszott a folyosóra. Kevéssel utóbb pedig már nyílt ülésben volt konstatálható, hogy micsoda láz vett erőt az egész parlamenten. Sorra jöttek azok a bejelentések, amelyekről már megemlékeztünk. Pulszky Rakovszkyt, Polónyi Pulszkyt jelentette be, s így ez a zárt ülés a valóságos lovagias ügyn kívül is meghozta a maga szenzációit.

Adjuk tudtára mindenkinek, akit illet, tehát tízévestől hetvenig minden aggódó eleven magyarnak, hogy vígan folyik az obstrukció. Nem kell félni, nem áll el egyhamar. Sőt meg is okosodott. Roppantul megokosodott, mert zárt ajtók mögé húzódott. Zárt ülés volt tegnap, zárt ülés volt ma, zárt ülés lesz holnap. Jól van, helyesen van. Okos ember kasszát és házasságot csak zárt ajtók mögött tör, bankót és közvéleményt csak zárt ajtók mögött hamisít. A leleplezésekhez meg pláne zárt ajtó kell, parlamentben meg budoárban egyaránt.

Az ellenzék tehát nap nap után vígan becsukhatja a parlament ajtóit és: leplezget. Leleplezi a szabadelvű párt választásait és leplezi a magáéit. Spiritisza szeánszokat rendez (ezekhez is jó a csukott ajtó) és idézi sorra a politikai harcmező elesett katonáit, a kibukott és elhunyt nagyságokat, hogy kopogtassák le a külső világ titkos gondolatait a zöld asztalon. És az idézett elhunyt szellemek helyett az elevenek kopognak. Ha nem is gondolatokat, az nem baj; ha nem is igazságokat, az se baj. Elvégre a spiritisztáknál a kopogás a fő. S az megvan.

Az erős szabadelvű párt pedig csak nézi ezt a ledér játékot. Összefonja a karjait, talán összeszorítja az ajkait és nézi szótalan szomorúsággal. Nézi szomorúan, mint ahogy a gazda nézi a határán átvonuló jégverést. Mit is tehetne egyebet? A jégverés ellen nincsen orvosság. Csak számítani lehet, hogy mennyi vetést tesz tönkre, lesz-e még az idén aratás. Legfeljebb kikiszalad egyszer-kétszer a szegény, hogy nézze, mekkora darabok potyognak az udvarára. S még örül a nagy daraboknak, mert elvégre mégiscsak szebb, ha ezer nagy jégdarab teszi tönkre, mint ha millió apró.

Csak a mesében volt olyan gazda, aki jégveréskor fejszével rohant a szőlejébe és haragosan vagdalta a tőkét: „Hadd lássam, mire megyünk ketten: a jégverés, meg én!”

Hát jól van. Nézzük egy darabig még a jégverést fejsze nélkül, és keressük a parlamentek meteorológiai intézetében: a sajtóban, mi hozta ránk ezt az átkozott időjárást.

Azt mondta az egyik, hogy önálló vámterület, külön bank kell neki. Kisült, hogy nem igaz. Onnan is obstruálnak, ahol a vám- és bankközösség barátai ülnek. Azt mondta a másik, hogy Bánffy feje kell nekik. Erre is ráhazudtoltak, mondván, hogy az egyik Bánffy után másik Bánffy jön. Mindenki Bánffy, aki miniszterelnök, akárhogy hívják.

Egyszerre csak keresetlenül kipattan az igazság. Azt írja ma a nemzeti párt egyik főlapja, hogy se a kiegyezés, se az indemnity, se a miniszterelnök személye nem oka az obstrukciónak. Ilyesmikért nem érdemes obstruálni. Hanem az igazi ok: a választások. Az erőszakos harc, amely kívülre szorította az ellenzék legjobbjait. (Csakugyan kívül lehetnek a legjobbak, mert különben hol volnának?) Megtorlás az obstrukció az erőszakért, amellyel a kormány szétverte az Ugron-pártot és nemzeti pártot.

Vége ez már világos beszéd. Ezt megérti mindenki. Egyenes, becsületes nyilatkozat és természetesen is, emberi. Így volt ez már az ókorban is, amikor hatalmas királyok egész városokat perzseltek fel, mert egy garázda katonájukat felkötötték. Így van ez még ma is a velünk barátságos viszonyban élő szomáli tartományban, és ezt a dicső elvet hirdeti a tiszteletreméltó olasz maffia és oláh cine mintye is. Aki engem bántott, vesszen annak az egész nemzetsége.

Egy kis hiba persze, hogy mindez csak ilyen későn jutott a jégverő obstruálók eszébe. Mikor már javarészt kiélték annak a mandátumnak, amely szegény barátaiktól megtagadtatott. Az is hiba, hogy rosszkor jutott eszükbe. Amikor az ország legfontosabb létérdekei vannak a kockán.

De az is hiba, hogy egy-két dolog egyáltalán nem jutott az eszükbe.

Hát csak az ellenzékről maradtak ki derék, jó férfiak? A szabadelvű párti jelölt mind bejött? Vagy a szabadelvű pártinak szabad megbukni, az ellenzékinék nem?

És elfelejtettek még egyet az üvegházból dobálózó tisztelt férfiak. Elfeledték, hogy az ellenzéki mandátumok közt is akad, aki nem vetekedhetik tisztaság dolgában az orleans-i szűzzel. Elfeledték, hogy az obstrukciós fejeken is emitt-amott akad legalább is annyi vaj, mint amennyi hajfűrt. És mindezeknek kapcsán elfeledték, vagy nem is tudták soha, amit minden derék magyar gazda kicsi korától fogva tud. Kövel csiszolják, kövel élesítik a kaszát, hogy vágós legyen és éles. És megint csak a kő az, megint a kő, mely a kasza élet veszi, melybe a kasza belecsorbul.

POLÓNYI EGYEZKEDIK⁸³

Polónyi két ember. Az egyik, aki az országházban van és mint Aeolus fújja a szeleket és viharokat. Itt a nagy megközelíthetetlen, a rettenetes erkölcsbíró, aki megmásíthatatlan eltökéléssel, megható hazaszeretettel követeli a Bánffy fejét.

A másik Polónyi egy circumspektus városatya, Rémi komája, Hüvös sógora, Sartory Pálnak unokaöccse, Kasicsnak patrónusa. Szóval, ilyen valami keverékből van összeállítva, de ez mind csupa puha anyag. (A városnál csak a puha anyagnak van árfolyama.) Szóval, a városi Polónyi egy traktábilis férfiú, aki ugyan fogas ember a maga nemében (mert Polónyitól nem lehet megtagadni, hogy több esze van, mint a Sartoryaknak összevéve), de hajlítható, kapacitálható, sőt szereti a kompromisszumokat. Ő, a dacos férfiú, aki mindent eltör, de maga el nem törik, se meg nem hajlik az országházban – itt a kereskedővilág városi parlamentjében szépen egyezkedik s néhány percentet mindig szívesen enged a maga igazságaiból, ha szorul a kapca.

A mai bizalmas városi értekezleten is kompromisszumot ajánlott. Két kényes politikai természetű kérdés lévén a tapéton a legközelebb.

Az egyik a csongrádi körirat; felirat menesztése az országgyűléshez az országrontó obstrukció ellen.

A másik a Bánffy díszpolgársága.

Polónyi szeme, mint a saskeselyűé, legott észrevette, hogy a főváros polgársága egyhangú választással szeretné megtisztelni a miniszterelnököt, és hogy ebből valami hasznot lehetne húzni.

S a ravasz politikus a mai szűkebb értekezleten azt a proposíciót tette, hogy az ellenzék (tehát ő is, Kasics is) kész a Bánffy díszpolgárságát támogatni, hadd legyen egyhangú a dolog, de csak bizonyos föltétel alatt. Szóval, Polónyi kész Bánffy fejére helyezni a legszebb polgári koszorút. Miért is ne? Hiszen ez a fej úgyis az övék lesz – az országházi követelés alapján. Tehát Polónyi elfogadja a díszpolgárságot, erre parolát csapna, de azon feltétel alatt, ha a szabadelvű párti városatyák, kéz kezet mosván, azzal rekompenzálják, hogy az obstrukció elleni feliratot *nem pártolják*, hanem egyszerűen csak tudomásul veszik.

Mint tudósítónk írja, ez az egyezségi ajánlat látható tetszéssel találkozott a mai közgyűlés előtti értekezleten, de minthogy Sartory úrék megegyeztek, hogy ne ma kerüljön napirendre a Bánffy díszpolgársági ügye, a szombaton tartandó tágasabb értekezletre hagyták a döntést a Polónyi látszólagosan lojális és concilians egyezkedési ajánlata fölött.

Minthogy a Sartoryak kitanulmányozhatatlanok, és kétségen kívül több bennük a bizantinizmus, mint a politikai események mérlegelésében való járatosság, már csírájában meg akarjuk ölni a Polónyi által eléjük hozott bacilust, nehogy fölszívják, meg nem gondolván, hogy mennyire kompromittálnák ezzel intelligenciájukat.

Már az egyezségi ajánlat megtevésénél fel kellett volna hangzania a visszautasítás méltatlankodásának. De nem. Ők nem méltatlankodtak. Hanem csak szombatra halasztották.

Mert mit jelentene a dolog meztelenül kihámozva azon ruhából, amit Polónyi ügyesen ráadott. Hogy áll a kérdés?

Az obstrukcióról mindnyájan tudjuk, négy hét óta beszéli, jósolja minden okos ember, hogy az ország romlását okozza. Az obstrukció *egy nemzeti csapás*.

A díszpolgárság pedig végre is csak egy csecsebecse, amit Bánffy megérdemel ugyan, mindamellett nem lesz vele se nagyobb, se boldogabb. A díszpolgárság csak egy bokréta, amivel a főváros kellemzetteti magát egy érdemes államférfiúnál.

Mármost aztán mégis úgy alkudják meg ez a fővárosi szabadelvű többség Polónyival és Kasiccsal, hogy bár az obstrukció a nemzet romlására vezet, ő közömbösen hagyja folyni, mert hát akkor Polónyiék nem csinálnak galibát a díszpolgárságnál. Vagyis más szavakkal, inkább nem bánják az ország vesztét, csak Bánffy kapja meg a maga bokrétáját.

Önök, akik előtt tetszetősnek tűnhetett fel ez a megoldás egy percre, talán nem is gondolták, hogy az milyen cinikus volna alkatelemeire felbontva. S aztán talán az sem jutott eszükbe, hogy ilyen kitüntetést Bánffy nem volna hajlandó elfogadni. Bánffy talán nem beszél úgy, mint egy úr – de úgy cselekszik. Az édességnek is van egy foka, amelyen túl émelyítő, a tömjénnek is van bizonyos füstje, amit az ember el nem tűrhet. – Bánffy elég gazdag népszerűségben arra, hogy csak annyi tömjént és annyi fáklyát akceptáljon, amennyit önként adnak a polgárok, Bánffy annyit nőtt, hogy nem szorul arra, miszerint kompromisszumok által neveljék az iránta nyilvánuló elismerés impozánságát. Hát még azon az áron, hogy az obstrukcióra ennek fejében vállat vonjanak.

Tessék csak bátran szavazatra bocsátani azt a díszpolgárságot. És ha a többség megszavazza, elég szép koszorú lesz az anélkül is – ha a Polónyi és a Kasics elismerésének rezedaszálai nem lesznek belefonna.

VIHAR NÉLKÜL⁸⁴

(Az országgyűlésből)

Akik ma délelőtt a Gajári-Károlyi párbaj szerencsés lefolyásáról beszélgettek a folyosón, észre sem vették s már elmulasztották a nyílt ülést. Mert a közönség még el sem helyezkedhetett és már távoznia is kellett.

Ekkor kérdezte valaki a folyosón:

– Vajon ki beszél odabenn?

Hamarosan senki sem tudott rá megfelelni. Ellenben az üvegajtó közelében nagyon különös jelenet játszódott le. Olay Lajos ugyanis, aki éppen letette szivarját, hogy a terembe siessen, csak benézett az üvegajtón s a másik percben dühösen rázva meg a fejét visszament a szivarjáért. Mintha minden kedve elment volna az üléstől.

S ekkor már mindenki tudta, hogy ki beszél odabenn.

– Csak Polónyi lehet – mondták mély meggyőződéssel, s úgy is volt.

Ő kérte a zárt ülést s ő próbált a zárt ülésnek egy kis pikáns témával szolgálni. Elmondta ugyanis, hogy a lipótvárosi kaszinó sokáig nem kapott specialitástrafikra engedélyt, végezetül pedig mégis kapott, csak hogy – s itt szúrta közbe Polónyi a slágert – a kaszinó is a kvóta-emelés mozgalmához csatlakozzék. Ezt a pikáns témát azonban hamar szétszedte a pénzügy-miniszter, aki hazugságnak és rágalomnak nevezte, azonfelül pedig Falk Miksa, aki szintén megbolygatta a témába csúszott tévedéseket. Ez tehát nem ütött be.

Ám Polyónyi a Blaskovics levelét is szóba hozta. (Persze nem a néppárti Blaskovicsét, mert azt most nem bolygatják).

Az ellenzék pedig nagyon megörült, hogy a szabadelvű pártból kilépett Blaskovicsot emlegetik. Tüntetve kiáltotta:

– Éljen Blaskovics!

Ez aztán Örley Kálmánt szólaltatta meg.

– Én is bihari képviselő vagyok és mondhatom, hogy Blaskovics Sándor úr legkevésbé illetékes a pénzzel való választáson fölháborodni. Mert annyit egész Biharban senki sem költött a választására, mint éppen Blaskovics.

Hát ezen aztán már nehezebben tudott lelkesedni az ellenzék. Több szó tehát nem is esett róla.

Ellenben minden vihar nélkül, komolyabb felszólalásokkal még sokáig telt a zárt ülés. Ma ugyanis megjött gróf Apponyi Albert és úgy élezte ki a Dezsőffy-ügyet, mintha ennek ötletéből a kormány szankcionálni akarná azokat a visszaéléseket, amelyeket régente legalább letagadott. Pedig Apponyi szerint ez az ügy rávilágít a többség keletkezésének forrására s egyúttal igazolja a kisebbség harcát. Mert egy többség, amelynek jogosultsága csak formai, megérdemel olyan bánásmódot, melynek a formai jogosultságát szintén nem lehet letagadni. Ezzel szemben gróf Tisza István nagyon higgadtan fejtette ki, hogy a Dezsőffy-ügy ilyen tanulságokkal nem szolgált. A miniszterelnök tájékoztatni akarta magát s mikor a Dezsőffy lemondásából azt látta, hogy a főszolgabíró presszióra magyarázta az ő tudakozódását, akkor nyomban rajta volt, hogy megnyugtassa. Ilyen kisszerű dologból tehát nem szabad messzemenő következtetéseket levonni.

– Hát tüzzük napirendre! – gúnyolódott az ellenzék.

Gróf Tisza István erre pompásan vágott vissza:

– Tüzzék napirendre az indemnityt, annál úgyis mindenről lehet beszélni.

Nevetett az egész többség, s azontúl már csak mesterségesen cipelte magát tovább a tárgytalan zárt ülés. Horánszky és Sima Ferenc beszéltek még, történni pedig semmi sem történt. De holnap persze megint lesz zárt ülés, mert a dolog még új és nagyon tetszik az ellenzéknek.

...Hogy el ne felejtjük, volt egy csipetnyi nyílt ülés is. Molnár apát úr interpellálta végig.

AZ UTOLSÓ AKKORDOK⁸⁵

(Az országgyűlésből)

A cím senkit se ejtsen tévedésbe. Ami ma történt a parlamentben, az ugyan az utolsó akkordokat jelenti, de azért a normális tárgyalások ideje még távolról sincs hajnalodóban. Csak azt a kis engedményt teszi meg az obstrukció a komolyságnak, hogy a zárt ülésekkel nem fog tovább mértéktelenkedni. Ellenben „magas színvonalon folytatja a vitát”.

S hogy ez a magas színvonal mit jelent, azt nem kell külön magyarázni.

– Most már van különb témánk, mint a Dezsőffy-ügy. Arról már nyílt ülésben is elbeszélgethetünk. Mert hála Istennek, az osztrák katonai szellem máig is megőrizte azt a kedves szokását, hogy amelyik generális a magyarságot botránkoztatja, azt *áthelyezik és avanszíroztatják*. Egykor így tettek az eleven Janszkyval, most így tesznek a holt Hentzivel.

S az ellenzék most csakugyan kiejti lassacskán a témáit, csak ezzel a legújabb üggyel foglalkozik.

De a mai napot még kegyelettel használta fel zárt ülésre.

A nemzeti párt tagja, Blaskovics Ferenc lóbálta meg a mai napon az ismeretes ívet és húsz torok kiáltotta vele:

– Zárt ülést kérünk!

S mihelyt a karzat közönsége kivonult, Blaskovics hozzá is fogott, hogy a zárt ülés okát kifejtse. De úgy látszik, nagyon elkalandozott a tisztelendő úr, mert az elnök ismételtlen figyelmeztette, hogy már ideje volna a zárt ülés okairól is beszélnie. Blaskovics azonban egyre csak másról beszélt s végig adós maradt az okokkal.

A másik Blaskovics, a bihari, szerencsésebb volt. Az ő témája tudniillik mégis érdekelte a parlamentet. Mert ő kilépett a szabadelvű pártból és báró Podmaniczky Frigyeshez intézett levelében tudvalevőleg azt mondta kilépése okául, hogy nem nézheti tovább a politikai immoralitást. Kedves dolog ez az ellenzéknek, és tegnap óta népszerű is a balmezőkön Blaskovics. Csak Örley Kálmán tépte meg tegnap a babérait, kimondván az igazságot, hogy a pénzen való választások ellen kevés joggal beszélhet, akinek választása egész Biharban a legtöbbször került. Ez a vágás szólaltatta meg ma Blaskovics Sándort, de ha az ellenzék sok várakozással is nézett eléje, nem tudott a szenzáció magaslatára emelkedni. Nem tagadta ugyanis, hogy a pénznek nagy szerepe volt az ő választásánál, de azt állította, hogy ő most etikai alapra helyezkedett s erről az alapról kíván az ellen tiltakozni, hogy ez a kormányzati szellem maximájává fejlődjék.

Az ellenzék éljenezni próbált, de Örley Kálmán hamar megfelelt:

– Blaskovics úr nem tagadja, hogy az ő választása is pénzbe került. Ha mármost etikai magaslatra akar emelkedni, akkor nem az a módja, hogy kilép a szabadelvű pártból, hanem az, hogy tegye le a mandátumát.

– Tegyük le önök, akkor én is megteszem – szisszent fel Blaskovics Sándor. De azért etikai alapon megtartja a mandátumát.

Pulszky Ágost szólalt fel ezután s még egyszer megpróbálta, hogy az ellenzéket a csúnya manőverektől elállítsa. De a zárt ülésben is csak olyan kevésbé hallgatnak a higgadt figyelmeztetésre, s a Pulszky fejtegetéseinél nagyobb érdeklődést keltett az a jelenet, mely Sággy Gyulának egy megjegyzéséből fejlődött ki.

Sággy Gyula ugyanis különböző témák kiszélesítése után azt mondta:

– Ne induljon az ellenzék az Eötvös és Olay példája után!

Lakatos Miklós mindjárt meg akarta mutatni, hogy ő nem is indul. Az ő szokott „erőteljes” kifejezéseivel addig ostromolta a miniszterelnököt, míg az elnöklő Szilágyi Dezső kétszer is rendreutasította miatta. Akkor leült.

De felugrott Olay Lajos:

– Sághy képviselő úr már sértegetni is mer. Hát jegyezze meg magának, hogy amikor helytelenítem az obstrukciót és nem állok kötélnek, akkor olyan tanítómester tanácsát követem, akit Sághy úrnak jobban illenék tisztelni, mint nekem. Mert gróf Apponyi Albert volt az, aki a tavalyi obstrukció idején azzal az üzenettel küldötte hozzám Bolgár Ferencet, hogy ne obstruáljunk, mert *az obstrukcióval magát az alkotmányt kockáztatjuk*.

Ingerülten mondta végre Olay:

– Én nem tehetek róla, ha Apponyi nem követi a maga tanácsát. Én követem.

Nagy mozgás keletkezett. Sághy mosakodott, hogy ő nem akarta sértegetni Olayt. Bolgár Ferenc is elismerte, hogy vitt ilyen üzenetet Apponyitól, Polónyi Géza pedig úgy akarta elsimítani a dolgot, hogy hiszen Apponyi is konzekvens, mert ami most történik, az nem obstrukció – de hasztalan. A kedélyek izgatottak voltak és amikor Olay Lajos eltávozott, a folyosón azt mesélték, hogy a szélsőbal ifjabb tagjai egy sürgős értekezleten *megtorló indítvánnyal fognak fellépni Olay ellen, aki a saját elvtársait támadta meg*. Mondják, hogy ezt az értekezletet már legközelebb összehívják.

Egyébként a zárt ülés azután már csendesen folyt!

Wittmann János beszélt, s azalatt a folyosón nem róla beszéltek, hanem *a zárt ülés vendégéről*. Mert a mai zárt ülés karakterét erősen veszélyeztette egy ismeretlen alak, aki valahogyan bejutott a karzatra és nagy lelki nyugalommal hallgatta, hogy mi történik odalenn. Nagy sokára vették csak a völgyből észre, s akkor az elnök intézkedett, hogy a vendéget eltávolítsák.

A vendég elment, és most már senki sem hallgatta Wittmannt.

Csak az ülés végén volt még egy kis érdekesség. Abból az alkalomból ugyanis, hogy Szalay Károly már megint fel akart szólalni a zárt ülésben, s az elnök ezt a gyakorlat alapján helytelennek mondogatta, szabályvita támadt. Többen is beszéltek, s többek közt az öreg Madarász József, aki az egész obstrukció alatt most hallatta először a szavát és módfelett érzékenykedett. Fél százados múltjára hivatkozott, s a könnyei kezdtek peregni.

– Uraim, komoly napok ezek! Írország pénzen vásárolt képviselőket küldött a parlamentbe, s azok elárultak a hazát. Ne árulják el önök is.

Sírt az öreg, mint egy gyermek. Lelkesedve fogták körül a szélbaliak.

S Ivánka erre a lelkesedésre utalva, hirtelen komoly indítványt tett. Hogy vonják vissza a zárt ülés iránt beadott ívet. Úgy is történt. S a könnyező Madarász éljenzése mellett a zárt ülésnek vége szakadt. Ha igaz, nem is kérnek többet az ellenzékről. De ez nem egészen bizonyos...

A HENTZI-ÜGY⁸⁶

Tíz nap óta megint van Hentzi-ügy. Tíz nap óta sajtóban és politikai körökben a félszázadja porladó Hentzi Henrik generális a legaktuálisabb ember. S míg a tíz napból az első héten győzedelmes volt az ügy, amelynek örömeire diadalmi ünnepeket ültek, az utolsó háromban gyászba borult a győzelemittas ujjongók arca, ruháikat tépik, könnyeket hullatnak és vészt és vihart és pusztulást hirdetnek.

Vajon micsoda nagy események eshettek e tíz nap közé, hogy ilyen nagyot változott a világ? Megváltozott a történelem, a nemzet óhajta vagy a király elhatározása? Semmi. Egy szimpla fal az egész, egy nyers téglából való vörös homlokzattal, az Isten háta mögött levő lipótmezei kadétiskola façade-ja. Eddig azt hitték, hogy e homlokzattal mögé kerül a Hentzi-szobor, most azt hallják, hogy eléje jön.

Ennyi változott. Ennyi volt elég arra, hogy simuló szelíd báránycákból vérszomjas tigrisek váljanak. Ezért lett a hálaadó zsoltosmákból eget rengető átok. Hogy mi módon történt ez a nagy változás belől, a jó isten tudja. Csak úgy, hogy akit emberpusztító szörnyetegnek alkotott a természet, nem kell annak Maxim Hiram mitrailleuse-zel a kezében születni. Talál az fegyvert. Ha nincsen puska, jó a husáng is, a dorong vagy a tíz köröm. Akinek mindenáron fegyver kell, jó annak a kadétiskola fala is.

Egy emberélet óta az imádságunkba zártuk a kívánságot, hogy vigyék el azt a százmázsás vasszobrot Szent György teréről, mert mind a száz mázsája a szívünket nyomja. Vigyék el messze, ahol nincs a szemünk előtt, innen el, valami félreeső helyre, mert itt nyom, itt fojt, itt fáj. S a Lipótmező talán nem elég félre esik?

Lássuk csak, hogy történt. Jött egy örködő nemtő, egy megváltó angyal, aki életében elsimított ezer ráncot, hogy most a halálával elsimítsa az ezeregyediket, az utolsót. Fellélegzik és örömkönnyet hullat az egész ország.

S ekkor a nagy hetumogerek egyszerre (Polónyitól-e, vagy mitől) kitörlik szemökből az ujjongás *örömkönnyeit* és folytatják mint jajveszékelő *siránkozást*. És jönnek, mint a jégvihar, a tatárjárás, és elhervasztanak minden örömet. Nem akarják látni a nagy diadalt, csak látják azt a buta vörös téglafalat, amelyet pedig bizonyosan nem látott még életében egyik is. Mert annyira szeretik a hazát, hogy sürgősen interpelláljanak, de annyira nem, hogy megtegyék érte a másfélórás utat oda ki a Lipótmező elhagyatott zugába, ahol ember nem járta vidéken, messze benn egy épületcsoport közepén, kőfallal bekerített területen állani fog Hentzi Henrik szobra.

Hát mi egyebet akartak a Hentzi-szoborral, mint hogy elkerüljön onnan? Össze akartak zúzni, szét akarták rombolni? Ötven év múlva még egy utolsót, még egy nagyot akartak ütni a rég megölt ellenségen? Nem azt várták a legszeretettebb királytól, hogy minket fölemeljen, hanem hogy ő hajoljon meg?

De a fiaink, mondja Kossuth Ferenc, a fiaink, akiket kadétiskolába küldünk, ott látják majd maguk előtt díszes példának. Hát hadd lássák, ha katonák akarnak lenni! Igen, lássák, és tanulják meg, hogy annak a pályának a dicsősége a harc és a megalkuvást nem ismerő halál. Azon a pályán, amíg hadsereg lesz a világon, nem fognak örök igazságokért küzdeni. Aki katonának küldi a fiát, akárhol a világon, ne várja, hogy második Rákóczi[i] Ferencet neveljenek belőle; aki katonának küldi a fiát, még a szabadság ideális hazájában, Amerikában se várja, hogy előbb megkérdezzék a harcostól, hogy igazságosnak tartja-e az ügyet, melyért hadba száll, s csak azután haljon meg hősiiesen.

És vajon ha azon a soha nem látott falon belül állna a szobor és nem kívül, kevesebbet tanulna tőle a hetumogerek katonaiskolába küldött fia?

Erre feleljen a hipokrizis.

Alább közöljük Széchenyi Istvánnak a szavait Hentziről. A „legnagyobb magyar”, (aki nem vádolható azzal, hogy mameluk volt) azt jósolja, hogy a nemzet a Hentzi-szobrot kegyelettel távolítja el egy más helyre, mely kevésbé szembeszökő. Ezt írta Széchenyi, mert ő nem csinált obstrukciót. Nem volt szüksége témákra. Azt is megtalálhatja az olvasó odébb, hogy mit írt

néhány nap előtt Bartha Miklós a Hentzi-szoborról. Mert a dolog még egy hét előtt nem látszott témának. Most másképpen ír ő is.

De mi nem hisszük, hogy az ellenzék higgadtabb elemei megtegyék azt a lovagiatlanságot, amire a kezdődő üres lárma ingerli őket. Lehetetlen, hogy midőn a király egy ilyen tényre szánja el magát, mellyel a nemzeti akaratot fölébe teszi mindazoknak a tradícióknak, mindazoknak a katonai érzéseknek, melyekben növekedett és amelyekben megőszült, csak azért, hogy nekünk örömét okozzon, hogy mi ezt az örömet mesterségesen keserűséggé változtassuk, neki is, magunknak is.

Hiszen mi is jobban szeretnők, ha a Hentzi-szobrot egészen elviszik a magyar földről, – de köszönjük, ha csak félreteszik is egy szerényebb helyre.

Mert sohase azt vártuk mi a királytól, és nem is óhajthattuk, hogy a katonáit megalázza, hanem csak azt, hogy minket meg ne alázzon.

Ebben van az osztó igazság. A király megtett annyit, talán egészen annyit, amennyit tehetett. Sokfelé nézik őt is, sokfelé figyelik szavait, tetteit, sokfelé érezi az ő férfias szíve is a királyi hatalmából folyó kötelességeket. Számos országai, intézményei vannak, ezer meg ezer különböző ember rajzik körötte, s ezek, sajnos, nem mindnyájan gondolkoznak egyformán, s éppen nem sokan úgy, mint mi, se úgy, mint a Kossuth Ferencek és a Madarász Józsefek.

Hagyjuk hát ezt a mesterséges, erőltetett és igaztalan felfűvását a dolgoknak. Úgyis hiábavaló. A magyar nemzet józan ítélőtehetségén megtörik. Van még téma az obstrukcióhoz, ne bántsuk az elesett ellenség csontját.

A TISZA ISTVÁN NAPJA⁸⁷

Zál jut az ember eszébe a perzsa regékből. Az a gyermek, aki fehér fejjel jött a világra és megdöbbenetete eszével az édesatyját is, pedig az sem volt éppen közönséges ember. Csakhogy Tisza Istvánt nemcsak a generális nézte döbbenettel, az ajkán csüngött az ellensége is, mindahány. Mint Neptun a vizek fölött, uralkodott a parlamenten ez a fiatal politikus, és hogy annyi kipróbált, öreg ember között éppen ő vitte az első szót, csak azért nem volt meglepő, mert mindenképpen furcsa idők ezek. Gyermekes módjára viselkednek az öregek, hirtelen kell tehát megöregedniük az ifjaknak. S ahol Horánszky Nándor az obstrukció játékszobájában fújja a sípot, az öreg Madarász pedig el is fakad sírva, ott az ifjú Tisza Istvánnak kell megtalálnia azt a komoly szót, mely talán öregebbek ajakára illenék.

S megtalálta. Azt az egész szövevényt, amellyel Apponyi és az ő különböző legényei heteken keresztül takargatták az obstrukció meztelenségét, egy szempillantás alatt széjjelszakította a Tisza István szava. Micsoda csúnya váz meredt ki a szövevény alól! Még az az univerzális takaró se maradt rajta, amelyikkel mindent jótékonyan el lehet leplezni. A törvénytelen választások takarója. Ha gróf Apponyi Albert ezt a mai harcot arra alapította, hogy ilyen választások mellett hamis a parlamentarizmus, és jogosult ellene minden harc, tapsolhatott neki az ellenzék – de Tisza István csak egy kis anakronizmusra mutatott rá, és az argumentum a tapsok dacára is leomlott. Pedig csak egy picike anakronizmus az egész. Annyi, hogy Apponyi tavaly még mindenáron meg akarta menteni a parlamentarizmust, s egy évvel később jut eszébe, hogy ez a tavalyi parlamentarizmus hamis a választások miatt, melyek – *tavalyelőtt* voltak. S az csakugyan nem illik, hogy Apponyinak tavaly nem jutottak eszébe a választások, pedig még közelebb volt hozzájuk.

De gróf Tisza Istvánnak más apróságokat is eszébe hozott a jó memóriája. Mikor ezt a nevezetes anakronizmust megvilágította, odafordította lámpáját a választásokra is. És a törvényhozás egyszerre különös dolgokat látott meg, amiket már el is felejtett. Szembe ötlött ugyanis, hogy például a nemzeti párt sorait nem is tisztán az erőszak ritkította meg. Ellenkezőleg. A választásoknál csak az a processzus folytatódott, amelyik már korábban megindult. Ahogy az egyházpolitikai harcok idején sorra szállingóztak ki a nemzeti pártból a legjobbak, elhúzódott mellőle a választásoknál is az intelligencia. Kicsi dolga maradt ott a pressziónak, mert magától mállott szét az egész párt, és ha „megfogyva bár, de törve nem” mégis bekerült a parlamentbe, ezt inkább csak a kölcsönvett néppárti szavazatoknak köszönhetette. Aminek igazolására a lámpás csak egy kis sugarkát vetett oda, ahol a híres Blaskovics-féle levél próbál már feledésbe merülni. Az a levél ugyanis egész nyíltsággal árulta el, hogy a nemzeti párt itt-ott szívesen kölcsönzött néhány szavazatocskát a néppárttól. Pedig a világ szeme előtt úgy tett, mintha nagyon fájlalna a felekezeti párt megszületését. De hamisság volt az egész. Nem is illett valamit fájlalnia, mikor előbb apró kölcsönökkel le hagyta magát kötelezni.

Ezzel a múltba világító lámpával csinálta meg az egész csodát gróf Tisza István. Eltemetett okokat hozott vele elő, újból kísértő okokat kergetett vele vissza. S ami még megmaradt, azt megrostálta az ő öreg eszével. Ki kellett tűnnie, hogy az obstrukció még önmagával sincsen tisztában, s éppen azért csak természetes, ha az ország sem tud vele tisztába jönni. Szerencse tehát, hogy az ország nem is sokat gondol reá, hanem nyugodtan néz az újesztendő elé, amikor szintén csak leszünk valahogy. Gróf Tisza István meg is mondta, hogyan. A többség megáll a törvényen kívül, ahová a kisebbség szorította, de ott is csak a maga akaratát fogja végrehajtani. Ezért talán majd vád alá helyezik a többséget. De azt már könnyebben viselheti el a többség. Csak az országnak ne legyen bántódása. S az nem lesz.

Úgy hangzott ez az egész, mint valami program. Egy öregfejű ifjú nézett vissza a múltba és mutatott a jövőbe. Azok a fiatalosan viselkedő öregek pedig nem tehettek másképpen: vele néztek a múltba s érezték, hogy vele járnak majd a jövőben...

SZÉLCSEND⁸⁸

(Az országgyűlésből)

Bernáth Béla kezdte, Tóth János folytatta – az obstrukció csakugyan nem túlságosan változatos. A sok szürke szó egyhangúan kopog, mint az őszi eső, és kopogása már unalmas, mert a villámok már régen elmaradtak.

Egy kis mozgást mégis hozott ebbe a monoton zivajba a Kristóffy József beszéde. Már azért is feltűnt, mert okokkal állott ki és bizonyítékokkal. Ez az ember az igazi idealista, mert az obstrukció ötödik hetében komolyan próbált az ellenzék lelkére beszélni s a hatvanhetes ellenzék álláspontjának ismertetésével akarta más álláspontra bírni a mai ellenzéket. Haj pedig nem okok valók ide már ilyenkor! A Kristóffy szorgalmas búvárkodása, a kiegyezés közjogi tartalmának tisztázása kétségtelenül a legérdemesebb munka, és sokakat fog felvilágosítani az országban, de a parlamentben most nem ez kell. Mezőssy Béla fürgén megcsipkedi egykori professzorát, s mert a vicc Pulszky Ágost rovására megy – ezen nevet és tapsol a hallgatóság.

Az obstrukció ötödik hetében ez a helyzet.

Egyébként az ülés végén interpelláció is volt. Polónyi Géza panaszolta fel, hogy egy nyomdászlapnál lefoglalták a szabálytalanul gyűjtött pénzeket. Azt hozta ki belőle Polónyi, hogy azt a három milliót is le kell foglalni, amit Bánffy gyűjtött a választási célokra.

Lássa, Kristóffy úr, ez kell a népnek!

BÉCSI HANGOK RÓLUNK⁸⁹

Az értelmes hegymászó turista, aki nem abban keresi a dicsőséget, hogy nagyon szép helyen töri a nyakát – az ilyen értelmes turista szokta megcselekedni, hogy a pihenőhelyeken egy-egy pillantást vet jobbra is, balra is, fölfelé is, visszafelé is, s mikor jól kinézte az útját, akkor ballag tovább. Noha a mi parlamentünk viselkedésében ez idő szerint több a kalandos hegymászókedv, mint az értelem, azért talán mégis jó lesz az ilyen pihenőnapokon egy pillantást vetni a szomszédba is, Ausztriába.

Most négy hete (amikor még nem volt obstrukció), úgyis sokat kacintgattunk által. Kacagtunk is, mulattunk. Hogyisne, mikor olyan nevetségesen rángatózik az olyan ember, akinek görcsei vannak.

Pedig előbb is nem szép dolog a beteg embert kikacagni. Azután nem is jó. Mert a betegség ragadós. Lám, ránk is elragadt, most mi rángatózunk, mi ficáncolunk, és a sógor odaát nevet.

Mert Ausztria szinte meggyógyult a mi betegségünktől. Csak úgy apró betűkkel közölték a lapok, de azért mindennap bennük volt, hol kurtábban, hol hosszabban, hogy az osztrák reichsrathi albizottságok vígan tárgyalják a kiegyezést. Ma egyszerre csak arra ébredünk, hogy a legfontosabb javaslatokat: a kereskedelmi szerződést, a bankegyezményt már le is tárgyalták, el is fogadták. Rugdalóztak, kapálóztak ellene, de csak beletörődtek. És fürgén dolgoznak tovább.

Hát elment a jó dolga Ausztriának, hogy megjött az esze? Ki csinálta meg azt a csudát, hogy a petyhüdt, enervált testbe megint vér kerül, a haldokló parlamentarizmus éledni kezd? Senki más, csak a magyar ellenzék! A magyar ellenzék, amely idehaza kurjongatva, dülöngélve, muzsikaszóval mulat. Márpedig a részeges embert nem gyógyítja ki semmi jobban csúnya bajából, mint ha még részegebb embert lát.

Ausztriának a múltban kevés szerencséje volt a szövetségeseivel. Nem sok hű barátja volt. Most van. A magyar ellenzék. Imádságban se kérhetett jobb szövetséges társat.

Csak egy hónapja, és milyen büszkén beszélgettünk. Mi vagyunk a kettős birodalom súlypontja. A mi akaratunk a domináló. Miránk támaszkodik a korona, a külügyi politika. Mi vagyunk a helyzet urai, amíg odaát a fejetetején áll minden.

Ez volt a szerencsés kvóta, ahol mi kaptuk a nagyobbik százalékot.

Kell is a becsületes magyar ellenzéknek az ilyen óriás tőke. Nem uzsorás ő. Úr! Odavágja büszkén Ausztriának a milliókat. És aztán kuporgatná a garast.

Az ellenzék egyik vezérétől olvasunk ma cikket a pártja lapjában. Szidja a vármegyéket, mert nem kell nekik az obstrukció. Az emberiség szent jogaira hivatkozik és fenyeget harccal és háborúval. Bizony Isten rossz cikk, nem is szép, nem is igaz. De ha jó volna is, szép és igaz, ne írjon most, hanem olvasson. Olvassa el a bécsi lapokat. (Kitűnően érti a németet.) Nézze, hogy ujjonganak, hogy büszkélkednek. Nézze a nagy boldogságukat, az örömeiket, s akkor

talán eszébe jut, hogy a magyar ellenzéknek talán mégse az az egyedüli hivatása, hogy Ausztriát boldoggá tegye, hogy azt a nehéz zsákot, amely a Lajtán túli országot a földre nyomja, a maga vállára vegye.

Egyébként holnap van az obstrukció huszonötödik napja. Folytathatjuk az obstrukciót.

De közben jó lesz meghallgatni a bécsi *Fremdenblatt*-ot, amely ezeket írja:

„Mikor a kvóta kiigazításának követelése Ausztriában olyan jelentős kérdés lett, hogy bizonyos tekintetben az egész kiegyezést ettől teszik függővé – akkor nem csupán a számok mértékadó, amelyek a magyar hozzájárulás emelése révén az osztrák költségvetés javára esnének. Ezek a mérlegelések csak bizonyos körökben gyakorolnak befolyást, azokban a körökben, ahol a költségvetés számanyagával tisztában vannak. Az osztrák nép zömének szemében a kvótakérdés megoldása csak annyiban lényeges, mert válasz arra a kérdésre, vajon Ausztria elég erős-e, hogy Magyarországgal szemben jogos követelését érvényesíteni tudja. Csak mérték lehet annak a megítélésére, mennyi a politikai súlyunk a birodalomban.

A kvótakérdés politikai oldala sokkal lényegesebb, mint a költségvetés körébe eső része. És van-e Ausztria politikai befolyásának erősítésére kiválóbb eszköz, mint parlamenti akcióképességünk tartós helyreállítása, teljes tetterejének visszanyerése? Ezen kell közreműködniök mindazoknak, akik a mondott célt elérni akarják. A magyarországi viták a tanulságok túlradó forrását adják azoknak, akik Ausztria politikai szövőségén szöni segítenek. Mert mivel lehet a magyar obstrukció ellen a leghathatósabbban küzdeni? *Csak rá kell mutatni arra, hogy az osztrák obstrukció kitörése tette Magyarországot a monarchia döntő politikai faktorává.*”

Így írnak Bécsben. Így lép a magyar obstrukció Ausztria szolgálatába.

ALUDTTEJES KÖCSÖGÖK⁹⁰

(Az országgyűlésből)

A mai ülés nem volt zajos – pedig zajosnak kellett volna lennie, mert némely beszédben, főleg az Ivánka Oszkáréban, ki az ülés végén hosszasan beszélt, igen sok volt a személyeskedő momentum. Hosszú lajstromot olvasott fel Bánffy Dezső „bűneiről” főispánsága idejéből, majd Tisza István ellen fordult, igen élesen és kíméletlenül. Szóval: a tárgyalási hang kezdi elérni a bécsi nívót, sőt a szenvedélyesség még, sajnos, talán fokozottabb.

A szabadelvű pártról ma egy szónok se beszélt, s ez még nem volna baj, mert legalább az idő megkíméltetik, hanem olyan csendesén és nyugodtan hallgatják, amint főembereiket skalpírozzák, mintha csak a *lélek elköltözéséről* tartanának csendes, szelíd értekezéseket átellenben. A flegmából is megárt a sok. A karzati néző előtt úgy tűnek fel e könyöklő, flegmatikus mamelukalakok, mintha csupa aludttejes köcsögök volnának.

ADOMÁK A FOLYOSÓRÓL⁹¹

A képviselőház folyosóján ma délelőtt balfelől javában ölelgették Meszlény[i] Lajost, akinek piros szegfűjét már rág várták, a csöndesebb vidéken pedig Bessenyei Ferenc anekdotázott. Mikor Meszlényit meglátta, ezt az adomát vette ki nagy gyűjteményéből:

Mikor a tályai ünnep volt, együtt utazott Meszlényivel és egy sereg szélbali képviselővel. Meszlényiék bent foglalatoskodtak a kupében, ő pedig künn járkált a folyosón. (Ott is a

folyosón járkált.) Távolról feltűnt Borsi vára, amelyben második Rákóczi Ferenc született, és ugyanakkor látható lett a tályai templom, ahol Kossuth Lajost keresztelték. Főnséges panoráma volt ez. És milyen érdekes véletlen a két legnagyobb szabadsághős születése helyének ez a közelsége. Hogy néznek egymásra a büszke vár és a pici kis templom.

– Te Lulu, gyere csak, milyen megkapó.

– Az ördög menjen – kiáltott ki Lulu a kupéból –, mikor öt forint a besser!

A folyosó másik oldalán meg a Meszlényi mondott adomát. Vadászaton volt valahol a napokban. Jól mulattak, csupa mágnás Nimród volt együtt. S a mágnások sok mindenkiről beszéltek, de csak mágnásról. Ezekről azonban roppant bizalmasan. Gróf Andrássy Gyula is, gróf Szapáry Gyula is csak Duci nekik, Zichy Nándor meg a Nándi, báró Wesselényi Miklós a Niki. Este volt. Búcsúzott a társaság.

– Lulu, jössz-e reggel vaddisznóra? – kérdezte valaki.

– Dehogy megyek. Nem megyek én.

– Miért te?

– Mert félek... Tudjátok, veszedelmes dolog az. A múltkor is hogy megjárta a Niki?

– Micsoda Niki?

– Micsoda Niki? Mintha nem tudnátok. Hát gróf Zrínyi Miklós.

A KASZINÓ⁹²

Mikor gróf Széchenyi István a kaszinót alapította, ezt így indokolta: „Az embernek jólesik, hogy az otthonán kívül is legyen egy hely, ahol egy kis lármát csaphasson egy pohár vízért.”

Lehet, hogy Széchenyi már ekkor is gondolt arra, hogy a kaszinó idővel több is lehet, de arra semmi esetre se gondolt, hogy rendes, alkotmányos időben innen jöhessenek a veszélyek a magyar parlamentarizmusra. Hogy itt legyen felállítva a boszorkánkonyha, s különböző tepsikben és görebekben itt készüljenek a mindenféle koktumok, melyekkel meg lehessen mérgezni a magyar közéletet, mellyel még mindig a hagyományos középosztály bíbelődik, nem kisebb bajok közt, mint hajdanában, mert a két angyalleányt, aki képeinken az ország-címert őrzi kibontott szárnyaival kétoldalt, innen is, onnan is molesztálják; a kaszinó flirtel az egyikkel, a demagógia legyeskedik a túlsóval – s a címer néhanapján veszélyben forog emiatt.

Hát igen, ki kell mondani, hogy egy évtized óta amennyi veszély csak jött a parlamentarizmusra, az mind valamely kisebb-nagyobb nexusban volt a kaszinóval. A mozgató gépezet rugója többnyire itt volt, s bár a kéz ritkán látszott, de a szálak majd mindig ide vezettek, s a kezek körrajzait is látni vélték a mélyebb megfigyelők.

Innen szították láthatatlan hatalmak a véderővitát, innen táplálkozott a harc a nemzet többségének akarata ellen az egyházpolitikai időkben, és hihetőleg innen indul nem egy „szelíd nyomás” most is a helyzet súlyosbítására és a bajok öregbítésére. Innen indultak ki némely komplottok; e sima parkettes szobák valamelyikében, talán éppen a Széchenyi István arcképe alatt szövődtek a hálók és a filigrán török, melyekben a nemzeti akarat letéteményeseinek el kelle bukniok.

Nem értjük természetesen ez alatt az úgynevezett hivatalos kaszinót, mely csinálja a maga dolgait, amint azokat csinálni kell az országnak e legtekintélyesebb társaskörében. Semmit se

lehetne szemére hányni ama kiváló gentlemaneknek, kik e kaszinó zömét képezik s kik komolyan megértik, mi a feladata és meddig mehet a kaszinó. Kit is akarnánk felelősségre vonni? Hiszen az ország legjobbjai a tagok. És ha valaki kisebb társadalmi rétegből miniszterré lesz, két dologról kezd a legelsőbbben álmodni: az egyik a belső titkos tanácsosság, a másik a kaszinói tagság. A kaszinó vezetésében nem lehet semmi hibát találni. Végre is ki lehet felelős egy nagy testület minden tagjáért, hogy a sportok közül ne a politika sportját űzze azzal a nagyúri non-chalance-szal és szeszéllyel, mely a sportsmanek szokása? Még kevésbé lehetne gáncsolni a kaszinót azon varázsaért, hogy mihelyt valaki annyira vitte, hogy fiákeren jár és ezüst karperecet viselhet a mandzsettája alatt, a kaszinóba vágyik. Ez csak díszére válik ama gentlemanek összességének, kik ilyen delejes hatást bírnak gyakorolni mindenekre.

E szinte csodálatos tekintélynek oka, mely kihat a nagyközönségre, a lateinerekre és a demokratásdit játszó sajtóra is, két dologban keresendő.

Az egyik az az emlék, hogy Széchenyi alapította, és az a serleg, melynek kiürítésénél egy hazafias beszédben minden évben leöblítik a Széchenyi-iránytól való eltántorodás vétkeit.

A másik ok, hogy a mi főrendiházunk egy nagy, méltóságteljes nulla, amelyik nem képvisel egyebet, mint az emberi életkor magasságának dekadenciáját, amelyiknek nincs véleménye és hangulata, csak köhögése.

Innen van aztán, hogy a közönség és a fürkésző sajtó, mely minden egyes kérdésnél, mely a képviselőházat foglalkoztatja, keresi a külső faktorok véleményét is, a vidék felé fordul, a nép akarata és hangulata után puhatolózva, és a kaszinóra veti szemét, a főrendiház helyett, ha az arisztokrácia nézeteivel és törekvéseivel akar megismerkedni. Gyakran megnyilatkozik a komoly politikusok kíváncsisága is az idegizgató politikai kérdéseknél:

– Mit szól ehhez a kaszinó?

S a fürge sajtó, még a legdemokratább is, siet közölni a legegyszerűbb megjegyzést is, amit egy-egy gróf vagy báró biliárdozás közben elhullatgat ítéletképpen a legnagyobb és legkomplikáltabb közdolgok felett. Mint nagy jelentőségű röpige száll végig az országon egy maró, sokszor igazságtalan megjegyzés. Nem is talál, de mégis fontos. Oh, hogyne! Hiszen a kaszinóban mondták.

Ha megfelelő főrendiházunk volna, politikai tartalommal bíró testület, amely az eleven politikai életet reprezentálja valamely alakban vagy formában, – talán szintén egy külön klubban –, senkinek sem jutna eszébe másutt keresni az arisztokrata társadalom hangulatát. Mert, hogy az arisztokráciának véleménye nagy súllyal essék latba, ennek kétségkívül megvan a jogosultsága. Csak az a ferde, hogy ez a súly átszármazott illetéktelen helyre, a kaszinóba, ahol nem a hivatottak gyakorolják, hanem azok, akit éppen olyan kapitális juxnak tartják a parlament működését összezavarni, mint az operai ballettbe becsempészni egy kis friss vizsályt a mamzellek és az intendáns közé.

De a főrendiház nem lehet másforma, mint amilyen, a főrendiházat nem lehet hibáztatni, ha ami őt illetné másüvé vándorolt, hanem hibáztatni lehet a sajtót, mely évtizedeken át mesterségesen növelte a kaszinó erejét a közönség szemében.

Egypár év előtt azon tűnődtek a szabadelvű klubban, hogy miért olyan elégedetlen Samassa a mai politikával – gyakorta tett abban az időben kirohanásokat a szabadelvű irány ellen.

„Hogy miért olyan elégedetlen Samassa? – mondá akkor egy nagy államférfiú. – Mert nagy szenzációt csinálnak a beszédjei. Hogy miért csinálnak olyan nagy szenzációt? Mert a lapok közlik őket s vezércikkeznek róluk. S miért közlik őket a lapok? Mert a lapok nem gondolkoznak előre. Mivelhogy, ha a lapok előre gondolkoznának, nem közölnék a Samassa beszédeit és nem írnának róluk cikkeket, a beszédek nem jutnának el a közönséghez,

következésképp nem csinálnának szenzációt, sőt Samassa nem is tartana akkor beszédeket és ha beszédeket nem tartana Samassa, nem is volna elégedetlen a mai politikával.”

Ah, a lapok! Ezek a kis virgonc ördögök, kik mindenáron sietnek mindent kilocsogni, amit hallottak, igen sokszor csinálnak, kavicsot kavicsra rakva, olyan falakat – amik őket is fészélyezik, s egy napon tűnődve kérdik: Mitől lett ez olyan magas és olyan erős?

– Hát éppen tiáltalatok!

Mindezekből pedig könnyű kihámozni a tanulságot kinek-kinek.

A főrendiháznak, melyre ráférne az elevenebben lüktető politikai élet.

A sajtónak, mely közlékenységi és értésülési licitálásában nem lát tovább a holnapnál. Mindig csak holnap, mi lesz holnap. Hogy mi lesz holnapután, a mi sajtónk arra nem gondol.

És végül magának a kaszinónak is ki kell vennie azt [a] tanulságot, hogy a nagy nimbusz, melyet élvez, nagy kötelességekkel, jár. S hogy a vezetés, ha nem számolhat is be az egyesek tetteiért, mégis felelős a *levegőért*, amely egy ilyen hatalmas testületet átjár. És számolnia kell annak a nagy férfiúnak intencióival, aki alkotta, akinek az árnyéka egyszercsak megjelenik itt s egy hideg síri lehelettel elfűjja a „*nemzeti*” jelzőt a büszke palota nevéből, melynek házi füstje külön, magasan száll külön felhőbe és össze nem olvad a többi alacsonyabb kémények barátságos füstjével.

MOTTÓS PÁRBAJOK⁹³

(Az országgyűlésből)

A lovagias ügyek, melyek hozzátartoznak az obstrukcióhoz, mint a pont az „i” betűhöz, az idén mottóval jelentkeztek. Az első párbajnak az volt a mottója: „Így beszél egy úr!” – a második párbajé pedig: „Így beszél egy úr, aki dolgozik!”

Ezek a mottós párbajok legalább jellemzők.

De az a párbaj, melyet az ellenzék vív a többséggel, híján van a határozott mottónak. Úgy kezdődött, hogy az önálló vámterületért fogják vívni, aztán úgy folytatódott, hogy a Bánffy feje legyen a cél, s ma úgy végződött, hogy inkább ne is legyen parlamentarizmus, semmint ilyen.

A végén tehát még az sincs kiderítve, hogy miért folyt a párbaj. Sőt a vita végéig egészen átváltozott a mottó. Míg kezdetben egy törvényt akart az ellenzék védelmezni, végül már az egész parlamentarizmust is utána dobná a törvénynek, melyet kierőszakolni nem tudott.

MEZSGYÉN⁹⁴

Névszerinti szavazással, ahogy kezdődött, bevégezódik holnap az obstrukció. De nem szabad búcsúztatni, mert megfrissülve kél ki holnapután az ellenzéki habokból. De azon a keskeny mezsgyén, amelyik a két obstrukció közt húzódik, érdemes egy pillanatra megállni.

Tanulságokból valami sok virágot nemigen fogunk itt szedhetni. Hogy nálunk minden parlamenti küzdelem személyes hajszákba és lovagias ügyekbe megy át, az nem új dolog. Pedig egyéb szembeötlő tanulsággal nemigen szolgál az obstrukció harminc napja. Csak az az

egy rémlik egészen új jelenségnek, amit ma a miniszterelnök a vita legvégén kiszakított a végtelen beszélgetésekből, hogy az ellenzék most nagyon könnyedén dobálódzik az alkotmánnyal és a parlamentarizmussal. Mintha az olyan semmi jószág volna, amiért ugyan nem érdemes résen lenni. Az ellenzék azonban rettenetes haraggal utasította el magától ezt a vádat, sőt öt percig a legnagyobb viharral kiáltotta, hogy ez rágalom, de csak úgy van az. Mert nagyon megromolhatott már az ellenzék memóriája, ha egy-két napra sem tud többé visszaemlékezni. Akkor ugyanis még tapsolt is, amikor például Hock János így szólott:

– Alkotmánylevelünket inkább egy királyi oroszlán tépje szét, semhogy háromszáz éhes egér rágya össze.

És az újságból is gyönyörködve olvasta az ellenzék, amit Bartha Miklós írt:

– Ha szanaszét gurul a képviselőház minden tégladarabja és légbe röpül ez a parlamenti rendszer, hát akkor sem adunk indemnítást.

Látnivaló tehát, hogy a miniszterelnök jó szemmel látta ki az obstrukció legveszedelmesebb szimptómáját és teljes joggal hivatkozott rá, hogy az ellenzék egy kicsit könnyedén hajigálódzik ennek a nemzetnek legszentebb kincsével. A két obstrukció mezsgyéjén, ahol hiába hangoznék a figyelmeztetés, hogy az ellenzék ne vigye át a második harcba is az ő csúf fegyvereit, az a kérés mégsem lehet fölösleges, hogy legalább ebben az irányban türtőztesse magát. Körülbelül igaza van ugyan a miniszterelnöknek, amikor a személyes hajszában már az alkotmány veszedelmét is látja, de tegyük fel, hogy ebben van egy kis túlzás. Az alkotmányt nem egy ember tartja, mint Atlasz az eget, és személyes hajsza esetleg csak egy embert dönthet el, nem mindjárt az alkotmányt. De ha a hajszában az alkotmányt is könnyelműen veszik, az igenis veszedelem, s akkor oda kell kiáltani az ellenzéknek, hogy neki legjobb esetben is csak kormányok buktatására van a választóktól mandátuma, ellenben az alkotmányt mindnyájunkkal együtt illik féltetni. Akármilyen szabadjára is hagyja tehát az ellenzék szenvedélyét, olyankor mégis fékeznie kell magát, mikor az alkotmányról beszél.

Most pedig, az első obstrukció során ugyanis, nem vigyázott magára. Úgy tett az alkotmánnyal, mint szokás az egészséggel. Kevésre vette, mert megvan. Pedig kétségtelen, s éppen a mai felháborodás mutatta, hogy nyomban azt tenné első helyre, mielőtt arról lehetne szó, hogy el is vesztheti. S ez az egyetlen, ami vigasztaló az egész dologban. Mert azt bizonyítja, hogy az ellenzék nem cselekedett és nem beszélt tudatosan, hanem úgy ragadta el a frázis paripája. A sok nagy szó közt a legnagyobbat is kimondta s meg sem mérlegelte a szavak jelentőségét. A miniszterelnök is így fogta fel a veszedelmes szimptómát, de tőle még az enyhítő körülmény fölemlítését is rossz néven vette az ellenzék. Pedig a miniszterelnök egész bátran hivatkozhatott volna magára az el nem tagadható jelenségre és minden fenntartás nélkül mutathatott volna rá, hogy az utolsó harminc napon az ellenzék igenis az alkotmány pilléreit döntögette vakságában. Mert valójában még a vakság és a szenvedélyek túlhabzása sem mentheti azt a hibát, hogy egy szép frázis kedvéért az ellenzék legjobbjai is olyan hitet plántálnak a nép szívébe, mintha az alkotmánnyal nem is valami sokat veszítene.

Ez a nemzet nem olyan könnyen nyerte vissza alkotmányát, hogy szép szavak kedvéért könnyen vehesse ezután. Szomorú napok előzték meg az alkotmányosságot, s akkor ugyan mindegy volt a nemzetnek az oroszlan és az egér. Nem azon tűnődött, hogy melyiktől hagyná szívesebben széttépetni, hanem minden gondja azon volt, hogy meglegyen és senki fogára ne juthasson. S még azok is, akik szívük legmélyén tovább búslakodtak, vigasztalást merítettek belőle, hogy legalább az alkotmánylevelével megvan. Mi okosság volna tehát az olyan munkában, mely a nemzetet lassankint rászoktatná, hogy egyes kormányokért, amelyek talán vétenek itt-ott az igazság ellen, magát az alkotmányt se vegye többé szentségnek? Itt az első csöpp is veszedelmet rejt magában, s aki ráadná magát, valahol a nemzetben már föl is fedezhetné, hogy az alkotmányhoz való csüggés egy kicsit meglazult. Hogy ezt a mai kormányzati rend-

szer is okozhatta, az mesebeszéd. Mentől rosszabb rendszer alatt nyög a nép, annál hevesebben lángol fel benne az alkotmányosság szeretete. De a szép frázisok, a mellékesen és öntudatlanul kiszórt nagy szavak igenis sok embert megmételyezhetnek.

A mezsgyén tehát elkél a figyelmeztetés, hogy a második obstrukció során legalább az alkotmányosságról ne essék több ledér szó. Csúf hálátlanság volna ez, s azért, hogy a fa árnyékkal szolgál még a favágónak is, aki fejszét emel a törzse ellen, egyszer csak a fa is ledőlhet. S az alkotmány se nyújthat a nemzetnek védő árnyékot, ha nagyon is felülkerekednek a – favágók...

VÉGE!⁹⁵

(Az országgyűlésből)

Enfin! A szüretnek is vége szakad és a napirendvitának is. Ezt az örömdetes tényt konstatálhatta ma az elnök, amikor az október hó 18-án kezdődött napirendvita befejezése után szavazásra bocsáthatta a különböző indítványokat és javaslatokat.

Az egész Ház föllélegzett. A jobboldal éppúgy, mint a bal. Megkönnyebbültek, mert véget ért egy áldatlan, felesleges, időt rabló disputa, melyből csak egy tény szűrődött le – az, hogy a Házban a kapacitációt felváltotta a szenvedélyesség.

A vitának utolsó akkordjai elég csöndesek voltak. Barabás Béla mondott néhány frázist, amelyeknek keretében védelmezte a maga határozati javaslatát, hogy a városok regálékárpótlásáról szóló javaslat tárgyalassék előbb – azután Ivánka Oszkár konstatálta röviden, hogy a hétfői beszéde óta mit sem változott a helyzet.

És itt elérkezett az a pillanat, amikor a vitának nem volt több szónoka. Báró Bánffy Dezső miniszterelnök felkelt és a Ház asztalán fekvő javaslatokkal és indítványokkal szemben precizírozta a maga álláspontját.

Általánosságban csak egy megjegyzése volt Az, hogy az ellenzék a maga akciójával tulajdonképpen nem az ő személye ellen, hanem az alkotmány ellen ront.

Ez a megjegyzés nagy vihart támasztott, Az ellenzék lármázva, kiabálva, tombolva tiltakozott e nyilatkozat ellen, de Bánffyt ez a háborgás nem zavarhatta meg, sőt folytatta.

– Megengedem, hogy nem öntudatosan teszik...

Ez még jobban megharagította a lármázókat.

Zúgtak, tomboltak; a nagy zajt az elnök csengettyűje nem tudta lecsillapítani. Néhány rendreutasítás se használt, míg végre maga a miniszterelnök tudta hangját érvényesíteni és figyelmeztette az ellenzéket a helyzet komolyságára és veszedelmes voltára. Báró Bánffy ezután egyenkint mutatta ki az ellenzékről benyújtott javaslatok céltalanságát és azért csak Örley Kálmán indítványát kérte elfogadtatni, mellyel az indemnity tárgyalása a most befejezett vitát követő szavazás után tűzessék ki napirendre.

A jobboldal élénken éljenzett. A csönd helyreálltával Szilágyi formulázta a felteendő kérdéseket. Az ellenzék még megtette azt a tréfát, hogy Gajáry Géának már elavult indítványát, melyet ő maga visszavont, a magáévá tette és szavazott is reá, de a tulajdonképpeni szavazásokra csak holnap kerül a sor, mert az ellenzék név szerint való szavazást kért és annak holnapra való halasztását indítványozta.

Az ülés második részében Bolgár Ferenc és Boda Vilmos a borhamisítások dolgában interpellált. Asbóth János egy lokális interpellációja után az ülés véget ért.

A KRIEGHAMMER GLOSSZÁI⁹⁶

(Az országgyűlésből)

Éjfél utánig ült tegnap együtt a függetlenségi párt s még ma is konferenciázott egy kicsit az ülés előtt. Természetesen a Hentzi-ügyben kiadott hadiparancs miatt, amelyet szó nélkül hagyni nem akart.

Ezekből a konferenciákból egy különös terv bukkant ki.

Tizenhárman fognak napirend előtt felszólalni.

S ez a tizenhárom magyar ember ma csakugyan akcióba lépett, azzal a hittel, hogy most ők kivégeznek valakit. Úgy képzelték, hogy a kormányt. Mondják azonban, hogy az akció sokkal jobb point-et kap, mert a hadügyminiszter bukásáról keringtek hírek a leghatározottabb formában. S ha ez igaz, akkor helyre lesz állítva a paritás. Mert bekövetkezik az, hogy – tizenhárom magyar végzett ki egy osztrák generálist...

A KIS RAVASZOK⁹⁷

(Az országgyűlésből)

Holnap kellett volna az indemnity-vitának kezdődnie. A szélsőbal ma megkísérelte, hogy legalább megnehezítse ezt a dátumot. Külön akarta választani az indemnityt és a Hentzi-ügyet. Ezt a kísérletet azonban a Szilágyi Dezső tapintata megghiúsította.

Különben csönd volt a mai ülésen, aminő a tengereken szokott lenni a viharok előtt. A szónokok szárazon, unalmasan beszéltek.

Egyéb úgyszólván nem is történt, csak az, hogy a néppárt, melynek, mint ahogy a szénégetőnek a szeme a tőkén függ, mindig a kalendáriumon és a szentek életén jár az esze, meglátta holnapra beírva az Erzsébet-napot, mire ártatlan, szende képpel megindítványozta, hogy mivel a királyné neve napja lesz holnap, ne legyen ülés. A Ház elfogadta az indítványt s a néppárt meglehetősen ment haza e csak látszólagosan kicsiny sikerével.

Többféle célokat ért el vele.

Először behízelegte magát az ünnepkereséssel a mennyek uránál.

Lojalitást mutatott őfelsége, a király iránt.

Megajándékozta az obstrukciót egy nappal. (Ez circa hat obstrukciós szónokot ér.)

S azonfelül megmaradt komoly, hazafias pártnak, amelyik szépen viseli magát és nem obstruál.

LÁZADÁS⁹⁸

Hát bizony nehéz dolog mindenkit kielégíteni, és jó, ha az ember azzal vigasztalhatja magát, hogy legalább a többséget kielégítette. Sokszor ennél kevesebbrel is be kell érni. Gróf Apponyi Albert és pártja tudna erről egy-két mesét mondani s most mégis azzal lepi meg a világot, hogy meghúzza a harangot és lázadást emleget az alkotmány ellen, mert a kormány csak az ország többségét tudja kielégíteni. Csak a többséget! Igazán képtelen állapot, s a sok lázadás

közt, melyet a szegény magyar alkotmány ellen forraltak, nem volt még ennél cinikusabb és meztelenebb lázadás!

Valóban nehéz mosolygás nélkül megállani, mikor az ember keresztülrágja magát a nemzeti párt lapjainak állításain. Hónapok óta nem tesz a nemzeti párt egyebet, csak köti a kereket és kikiáltja a világba, hogy nem ad a kormánynak semmit, se adót, se újoncot. Még tegnap is párthatározatban újította meg azt az ultimátumát, hogy nemcsak cselekedni, de még csak lélegzeni sem hagyja a kormányt. S mert báró Bánffy Dezső miniszterelnök legalább a pártkonferencián próbálta a többséget és az országot megnyugtatni, hogy tenni fog a folytonos kerékkötés ellen, a nemzeti párt ma mind a két lapjában felhörög: Bánffy fenyeget! S mert a többség legalább a pártkonferencián biztosította a kormányt, hogy teljes bizalommal veszi, ha törvény nélkül lesz meg egyelőre, ami a parlament többségének akarata, s amit úgyis csak az obstrukció miatt nem tud idejében törvényerőre emelni, a nemzeti párt két lapja szintén csak felhörög: íme a többség fellázad az alkotmány ellen!

De hát mit várt tulajdonképpen a nemzeti párt? Csak nem gondolta, hogy a kormány és az ország többsége szépen ölbe teszi a kezét és egyszerűen megnémul? És azt sem gondolta, hogy egy nappal a kritikus újesztendő előtt megszűnik a világ, leteszik a tollat a hivatalnokok, kivétköznek egyenruhájukból a katonák, és jön a nagy semmi? Mivel valahogyan mindig voltunk, újesztendő után se lehetünk sehogy! És mai elvakultságában sem lehet a nemzeti pártról föltenni, hogy ne látta volna igen jól előre, amit a miniszterelnök a pártkonferencián bejelentett. Az országnak sokkal nagyobb érdekei forognak kockán, semhogy elegendő volna megvárni, mi jót méltóztatik esetleg hozni a véletlennek. S ha a parlament kisebbsége kihasználja az elavult házszabályok hiányosságát és ezzel ma még meg tudja akadályozni, hogy a többség akarata törvényerőre emelkedjék, akkor a kormányra csak egy kötelesség várhat: megcsinálni azt, ami későbbben úgyis törvény lesz, mert a kétségtelenül túlnyomó többség úgy akarja.

Erre azt mondja a nemzeti párt, hogy ez lázadás az alkotmány ellen. Azt felelhetné az ember, hogy a nemzeti párt tavaly nem egészen így gondolkozott. Nem kiáltott lázadást, pedig a különbség csak annyi volt, hogy tavaly valamivel nagyobb többség törődött bele az ex-lex állapotba, amennyiben akkor a szabadelvű párttal együtt a nemzeti párt is elszomorodva nézte, hogy a kis szélsőbal nem engedi törvényté válni a többség kifejezett akarátát. S egy kissé különös, hogy az nyomban lázadást jelentsen az alkotmány ellen, ha csak háromszáz ember akarata érvényesül törvény nélkül, és nem háromszázharminc emberé. Vagy lázadásnak mondaná-e a nemzeti párt az ex-lex állapotot, hacsak a szélsőbal idézné elő, s nem ő is? De ez csak a szembeötlőbb kritikája a nemzeti párt ijedt harangozásának. Egyéb is bizonyítja, hogy a nemzeti párt nem az alkotmányt félti, hanem egyszerűen csak az ő személyes harcának sikerét. Ez a mai ijedt harangozás voltaképpen nem arra figyelmezteti az országot, hogy veszedelemben az alkotmány. Oh nem. A harangozás azt jelenti: „tartóztassátok fel, mert különben – megmenekül a kormány!”

Csak arra kell ugyanis utalni, hogy a nemzeti párt nyilván maga sem szeretné, ha úgy vélekedhetnék róla a nemzet, hogy jobban gyűlöli Bánffyt, mint ahogy ragaszkodik az alkotmányhoz. Ha tehát igazán veszedelemben volna az alkotmány, akkor föl kell tenni gróf Apponyi Albertről, hogy inkább beszüntetne minden tüzelést és kímélné még a gyűlölt kormányt is, csak hogy az alkotmányban kár ne essék. Mert a kormányt ártalmatlanná lehet tenni máskor is, azonfelül pedig a jótékony véletlen is vállalkozott már olykor egy kis kormánybuktatásra, s így az alkotmány mégis drága ár volna egy kormányért. Várjunk, mondaná akkor a nemzeti párt vezére. És a szélsőbalnak is eszébe jutna egy turini üzenet, hogy nem szabad a fürdővízzel együtt a gyermeket is kiönteni. Nyilván más volna tehát ez a mostani kép, ha az ellenzék igazán veszedelemben látná az alkotmányt. De ez is csak olyan műveszelem, mint ahogy műharaggal dolgozik és műlelkesséssel ostromol az egész

ellenzék. Egyébként pedig ezzel a lármával csak vissza akarja fordítani a fegyvert a miniszterelnök ellen, aki több joggal és főleg több igazsággal mondotta a minap, hogy az ellenzéki hajsza magát az alkotmányt veszélyezteti.

Meg lehet azonban érteni, hogy a nemzeti párt nagyon haragszik. Most már az előkelőségét is eldobta, a fegyvereiben sem válogatós, és harca mégis meddő. Elszomoríthat ez nagyobb pártokat is, mint a nemzeti párt. És ha kiabál, ha lázadást emleget, azon sem szabad csudálkozni. De a kormány viszont megnyugodhatik benne, hogy nem tud ugyan mindenkinek kedvére cselekedni, de a többségnek és az országnak kedvére igen. S ezt sem mindenki mondhatja magáról...

A VÉGTELEN ÜLÉS⁹⁹

(Az országgyűlésből)

Tíz órától éjfélig ülésezett ma a Ház. Mit csinált? Semmit sem csinált. De ezt nem tudta az ülések rendes keretében elvégezni, hanem több megszakítással tizennégy óra hosszát maradt együtt miatta. S istentelenül elfáradt abba, hogy ennyi idő alatt semmit se csináljon.

Kezdőd[ni] különben elég nyugodtan kezdődött.

De úgy déltájban az történt, hogy a honvédelmi miniszter egy súlyos vágást mért a nemzeti pártra. Ezért talpon termett az egész ellenzék és nem hagyta szóhoz jutni többé a minisztert. Az elnöklő Kardos Kálmán (akiről egyébként azt mondják, hogy *már megírta lemondását az alelnökségről*) minden ötpercnyi láрма után felfüggesztette egy órára az ülést. De ez semmit sem használt. A szünet után éppen olyan láрма volt megint, s azt nem lehetett öt percnél tovább kiállani, tehát újra csak szünet következett. A karzat közönsége, igen sok fiatal hölgy, reggeltől éjfélig kitarott ennél a kegyetlen látványosságnál – amikor a parlament, ez a mi nagybetegünk, *öt percig köhögött* s utána mindig egy óra hosszát érezte a fájdalmat minden tagjában.

Mondják, hogy ez már így lesz ezután. Hát nem jó lesz, az bizonyos. Ahogy ma volt, azt itt olvashatja minden részletével a publikum.

VÁNDORLÓ KONFLIKTUS¹⁰⁰

Tanulságok után tarlózván az utolsó két nap eseményeiben, egy csomó régi igazság megerősítése jelentkezik legelőbb. Kitűnt, hogy Szilágyi Dezső nagyon okos ember, és hogy Fejérváry gavallér ember. De ez nem újság egyik sem. Kitűnt továbbá, hogy nálunk minden konfliktus vándorló természetű, és soha sem marad meg azok konfliktusa, akik között kitört. Továbbvándorol és csak a második helyén mérgesedik el igazán. De ez sem új tanulság. Ha nálunk két ember összevész, a legritkább esetben megy a dolog párbajra, ellenben a segédek föltétlenül hajba kapnak. S csak ez történt mostan is, mikor a parlamenti táborok tegnap félelmesen nyomultak egymás ellen. A táborok ma már megbékültek, ellenben kitört a háborúság a segédek: az utca és a rendőrség között. S ezen a második stáción talán már Szilágyi Dezső sem tudná az összetűzést elsimítani.

De mindig is így volt ez esztendők óta. A parlament, akárhogy tűzött össze, csak napok kérdése volt, hogy a dolga rendbe jöjjön. De valahányszor kívülről próbáltak beleszólni a

parlament konfliktusába, a törvényhozásnak mindenkor foglalkoznia kellett a külső segítők bajával. Mert az utca és a rendőrség régi ellenségei egymásnak, sokszor kerültek már egymással szembe és sohasem iparkodtak egymással a tapintatban és a mérsékletben versenyezni. Úgy csaptak össze, mint régi ellenfelek, akiknek még a múltból is van egy kis elintéznivalójuk. S innen van, hogy a parlament hiába intézi el időközben a maga háborúját, az utca és a rendőrség nem vesz róla tudomást, hanem a saját szakállára folytatja a háborút. Nézzon utána bárki, harmincéves históriával fogja igazolva látni, hogy nálunk minden parlamenti affér egyformán végződött. A parlament ugyanis megnyugodott, ellenben az utcát megkardlapozta egy kicsit a rendőrség, a rendőröket pedig összeszidta mindenki. Ez a faktum pecsételi csak meg a parlament ügyének lovagias elintézését.

Azok az utcai harcok tehát, amelyekben (a belügyminiszter szavaival élve) az ifjúság széndarabokkal, a rendőrség pedig kardlappal fejezte ki véleményét, tulajdonképpen nem érik meg, hogy az ember sokat foglalkozzék velük. Mérsékletre és tapintatra sohasem lehet megtanítani sem az ifjúságot, sem a rendőrséget. S ha egyszer a parlament kénytelen a maga ügyéhez ezeket a faktorokat segítségül hívni, az utcai harcok nem is fognak elmaradni. Rá kell hagyni, hogy az utca és a rendőrség kitombolhassa magát, s legfőbb utólag szabad elítélni mind a kettőt. Ámbátor talán nem is érdemel gáncsot egyik sem, mert nem rossz a szándékuk, csak egy kicsit hevesek ők. Az ifjúság, mert ifjú, s a rendőrség, mert elvégre a rendet nem lehet lírai költeményekkel megőrizni. Az utcán ugyanis nem tekintély a bölcs szó, s a széndarabok záporát nem fogja fel az esernyő, azt csak a kardforgatás tudja elhárítani.

Hagyjuk tehát az utca harcát, ahol senkinek sincsen igaza, tehát nem is lesz elintézve soha. Inkább menjünk vissza a parlamentbe, ahol a tegnapi botrányokat egy bölcs és egy gavallér szerencsésen megszüntette. Most már rend van. Azaz, hogy valami nagyra ezt a rendet nem szabad taksálni, mert nem a személyi hajsza szűnt meg, de még az obstrukció sem, s csak annyi történt, hogy ma már a honvédelmi miniszter befejezhette a beszédét, melyet huszonegy órával ezelőtt kezdett meg. Az a rend tehát nem szól hosszú időre, talán csak éppen egy napra. Mi lesz azonban holnap? És azután? Az ellenzék ugyan maga is elismerte, hogy a gavalléros miniszterrel szemben kár volt a tegnapi manőver, és a mai elégtételt korábban is megkaphatta volna, ha a manőverrel meg nem akad minden tanácskozás. Bizonyos azonban, hogy az ellenzék megismerkedett egy új taktikával, és mihelyt alkalmasnak gondolja, megint csak él vele. Nem a honvédelmi miniszterrel szemben, hanem esetleg más ellen, aki neki kellemetlenebb. S akkor ez a mai békeség semmi. Az ellenzék ugyanis két okból is örült a mai megoldásnak; mert a miniszter gavallérosan viselte magát, s mert az ügy elintézése minden korrektsége mellett is úgy fest, hogy a kisebbség akár győzelemnek is veheti. S azt nem szabad feledni, hogy egy terrorisztikus hajlamú kisebbséggel szemben körülbelül mindegy, vajon kicsi vagy nagy dologban engedtek neki. Egyszerűen az is veszedelmes, hogy egyszer engedtek neki. Mint ahogy XVI. Lajos is kicsi dolgokban engedett, s utoljára már abba is beleszóltak, hogy befoghassa azt a két lovat, amelyikkel menekülni akart.

De azért a mi lobogónk is meghajlik a Szilágyi Dezső bölcsessége előtt. Nyilván így kellett tennie, és jól tett. A parlament méltósága, békéje forgott kockán, s ő mindent megmentett, sőt még gyarapította az elnöki tekintélyt. S erre is szükség van, kivált ezekben a nehéz napokban. Talán ez a meggyarapodott és szinte páratlan elnöki tekintély elegendő is lesz, hogy elhárítsa annak a veszélynek eshetőségét, amelyik az ellenzéki taktikák gazdagodásában rejlik. Talán a Szilágyi Dezső tekintélye meg fogja akadályozni, hogy az ellenzék ezentúl is megismételje a ma lefűvott manővert. Hiszen ennek a tekintélynek csodatevő erejét láttuk ma. S hogy az elnöki szemöldök mozgása elsimította a tornyos hullámokat, ereje most még nagyobbnak tetszik. De éppen ez a szinte mesés hatalom kötelező is. A história előtt nagy felelősséget vállal, aki ekkora hatalommal áll a pártok fölött, és rajta áll, hogy ne uralkodhassék a törvényhozás termében az a szellem, amelyik két mértékkel mér. Hogy a kisebbség rendszeresen

szórhassa a többség felé a sértő vádakát, míg a többségnek a védelmi állást egy pillanatra sem szabad fölcserélnie a támadóval. Mert örvendetes az, ha egy párt a legkisebb sértés iránt is érzékeny, de respektálja akkor ezt az érzékenységet más pártnak is. Amit különben már ma is pedzett az elnöki intelem.

Örvendezni illik tehát, hogy a Szilágyi Dezső régi nagy tekintélye megcsinálta a hidat a tegnapi örvény fölött. Meggyarapodott tekintélyével talán még többet is tehet. Ő, aki leg-szigorúbb bírása önmagának is, kétségtelenül legjobban érzi, mennyi nimbuszal és mennyi felelősséggel tetézte ez a mai ülés...

BÁRÓ FEJÉRVÁRY¹⁰¹

Huszonhat esztendeje, egy fél emberélet, ahogy a hivatalos lapban megjelent a báró Fejérváry államtitkári kinevezése. Akkor azt kérdezte mindenki:

– Ki lehet az?

Többnyire az volt a válasz:

– A Pulszkyaknak valami rokona.

Egyebet nem tudtak róla a mihaszna civilek, de a katonai protokollumokban már akkor is „gutgeschrieben” volt, és a kantinokban magasztalólag beszéltek róla a bajtársak a virginiák kéklő füstje mellett.

Ma, huszonhat év múlva is rokona még a Pulszkyaknak, de az már csak a Pulszkyakra vet fényt, neki mindegy. Azóta nagy karriert futott be a szép daliás államtitkár. Nemcsak miniszter lett ezalatt (az nem nagy dolog), hanem beírta a nevét a magyar nemzet szívébe. Akta ugyan erről nincs, de azért az mégis úgy van. Az akta schmarn (hogy az ő stílusában beszéljünk), de a történelem nem schmarn (még ha ő annak mondja is), és az ő neve benne lesz a történelemben, s a hálás utókor odaírja, hogy azon időkben, mikor Magyarországon gyakran mindent elrontottak a katonák, volt egy katonánk, aki mindent helyrekorrigált, még azt is, amit a civilek rontottak.

*

Mint államtitkár, meglehetősen zajtalan szerepet vitt: dolgozott otthon és szervezte a honvédséget igazán a semmiből. Néha megjelent a Házban fényes ezredesi, majd tábornoki egyenruhájában, de ott idegen szemmel nézték nemcsak balról, de jobbról is, jó szemmel csak a karzatról nézték az asszonyok. Senki sem tudta még akkor, hogy mi lakik báró Fejérváryban. A honvédelmi miniszter, a jó öreg, mészáros kinézetű Szende Béla, akiben nem volt egyéb katonai virtus, csak a virginiához való ragaszkodás, gyakran mentegette államtitkárját a politikai barátai előtt.

– Higgyétek meg, hogy nagyon jó fiú. Igaz, hogy közös katona, de éppen ezért vesszük sok hasznát, ha Bécsben kell tárgyalni valamit a kriegsminisztériummal, vagy valamely más katonai hatósággal. Ez tud velük beszélni, még imponál is nekik. Ha civil államtitkárt küldenék, azt ott kutya se veszik, küldözik Pontiusztól Pilátushoz és sieberozzák az ügyet az örökkévalóságig.

Bármint védelmezte is Szende, azért ez a katonauiformis mégis szemet szúrt, furcsán vette ki magát a Házban a parlamentarizmus keretében, és mikor a szeretetreméltó gróf Ráday Gedeon halála után Tisza Kálmán éppen ma tizenkét éve Fejérváryt vette be a kabinetjébe honvédelmi

miniszternek, még az akkori idők Münnich Aurélje, a jámbor Tischler Vince is fölszisszent németes dialektusában:

– Ez jelenti nem jót.

A legjobb hazafiak fáztak. Megint egy odaadott és többé vissza nem vívható pozíció. Mert szomorú példáink voltak. Egyetlenegyszer választottak eleink palatínusnak főherceget, s többet nem is lehetett rágondolni, hogy ne főherceg legyen. Bizony most már mindig egy generális lesz a magyar honvédelmi miniszter.

Mert ilyen a mi sorsunk, és olyan a katona, hogy ahová az a lábát teszi, ott többé civilnek nem terem fű, abból mindjárt úzus lesz. És ha egyszer például egy altiszt egy egeret talál fogni, rögtön kipusztíttatnak az összes macskák azon a címen, hogy az egérfogás kiszolgált altisztek hivatása.

De hát ez most már mindegy volt; Fejérváry elfoglalta a miniszteri széket, szervezte tovább a honvédséget zajtalanul, soha nem dicsekedve és soha el nem csüggedve, észre sem vette az ország, csak mikor egyszer ott volt fixumfertig. Az országgyűlésre is eljárt Fejérváry, sőt a szép mundért is levetette, polgári ruhát öltött, de katonás allűrjeit nem bírta elhagyni, s most is, annyi év után, ott lóg balján láthatatlanul a kard, némelykor ő maga is kitér előle öntudatlanul a lábával. Fokról-fokra simult ő a parlamenthez, s a parlament hozzá. Lassú és érdekes processzus volt az az elváltozás összes pszichológiai tüneteivel. Még látjuk a fumigatív mosolyt, mely hegyesre kifent bajusza alatt lakott a sok haszontalan lefetyelésre (pedig akkor még okosan beszéltek a parlamentben). Boldog Isten, milyen kevésre nézhette eleinte a vitéz katona e rétorokat, orátorokat és debattereket, akiknek olyan ügyesen forog a nyelvük, s akik felnőtt emberek létére e szószátyársággal nem restelik éppen a hadjáratokat mímelni; „harcnak” nevezik az emelt hangon tartott diskurzust, „győzelemnek” a megszavazást, „riposztnak” a visszafejeselést, „nyílnak” az élesebb szót. „Vezérnek” azt, aki a legjobban győzi tudóval és hanggal, „bátornak” azt, aki a legneveletlenebb. Oh, hogy kacaghatott a lelke belül e nagy gyerekek bohóságain.

Hanem hát neki is fel kellett szólalnia. Igen, neki is. Ami kötelesség, kötelesség. A tárcáját meg kell „védelmeznie”. Így mondták a civilek. Nos, hát meg fogja védelmezni. S fekete szeme vészjóslólag villogott, mikor az első költségvetésnél elkezdtek zuhogni a kritikai kartácsok az ellenzék részéről. Felkelt, és azóta se volt ott talán olyan templomi csönd. No, hogy fog most ez a katona belesülni a mondókájába.

Kiáll miniszteri székéből, hogy féltette künn legyen, s ujjai közt a ceruzával jobb karját meggörbíti ívben és beszélni kezd, mialatt délceg felsőteste inog és hajladozik jobbra-balra, hátraveti a fejét, előreszegzi a mellét, féloldalt dől, mintha kaszával akarna egy rendet kikanarítani. Az egyik válla lejjebb esik, a másik följebb szalad, s ezalatt, bár a magyar nyelvvel nagy hadilábon állt, egyszerre csak egészséges logika kezd kibontakozni a kényszeredett mondatokból, egy-egy rakéta sustorog, megvilágítva a csatatért. A Ház ámul, egyre jobban ámul. „Nini, ennek a katonának esze van.” Aztán egy nehéz löveg jön, a logika vasszőgeivel telített bomba, mely valóságos zúzásokat visz végbe az ellenzék csatárvonalán. Riposztra riposzt, ötletre ötlet pattan... Ütésre szikra, mint a kőből. Üde, szokatlanul friss észjárás árad ki szavaiból. Van benne valami pikáns kaszárnyaíz, valami schneidig elevenség, de végtelenül vonzó és szeretetreméltó. A dilettantizmus pongyolaságával szerencsésen vegyül össze a meszterkéletlen egyszerűség és a szellem játsziséga. A katonaminiszter már a szűz felszólalásával meghódította az egész Házat; még az ellenzék emberei is így szóltak:

– Kemény koponyája van; hanem azért majd csak betörjük!

S valóságos hajsztát indítottak ellene, mely évekig folyt. A hatalmas Tisza, a félelmetes debatter, ekkor állt hatalmának tetőpontján, vele csak Apponyi mert kikezdeni és Szilágyi

Dezső. A többi miniszterek, „Tiszának írnokai” keveset jelentettek, a „generális” diszponált, a generális védelmezte őket, ha megtámadtattak, csak az egy Fejérváry vezette önállón a szakmáját, tehát a kisebb ellenzéki szónokok őt támadták, ez volt a divatos sport. De legyőzni nem bírták őt, hanem ezalatt ő győzte le a magyar grammatikát s lassan-lassan a legszívesebben hallgatott szónoknak nőtte ki magát, kinek egy-egy ötlete napokig dominálta a Házat s messze elszárnyalt az országba, hogy meggyőzzön, mosolyogtasson és kibékítsen. Mert volt valami édes bonhomja még a gorombaság[ai]ban is, melyek nem hagytak hátra maró sebet. Kíérzett rajta, hogy nem gyűlöl senkit, hanem még talán azokat is szereti, akik közt szétűt.

*

Már a kadétiskolában arról volt nevezetes, hogy soha nem mondott olyat, ami nem igaz. Valóságos kis Bayard volt, a kerek asztal valamelyik lovagjának egy itt maradt apródja. Egyenes lelke, férfias, komoly viselete, nyílt karaktere és az az úrias mód, mellyel állását, növekedő tekintélyét viselte, kellett hogy megnyerje a környezetét, amelyben él – kivált ha magyar az a környezet. Mert a miniszterség (ámbar nem irigylendő kenyér) többnyire fejébe megy az illetőnek. A nagy csapásokat a gyenge szervezetek is megbírják, de a nagy dicsőségek az erős szervezeteket is megviselik. Innen van, hogy a legszeretetre méltóbb emberek ellenszenvesekké, sőt utálatosakká lesznek a hatalmi polcokon. A népszerűséget, melyet egy egész életen át összekuporgattak, egy éjszaka vesznek el, mint a luxemburgi gróf. Mennyivel értékesebb tehát az a népszerűség minden más népszerűség felett, melyet ez a katona szerzett egy olyan körben, ahol közismeretes az elfogultság a katonák ellen, egy olyan katona, aki még tetejébe miniszter is! Lassan, fokról fokra hódította meg az embereket, szinte egyenkint. Először csak egy ember mondta ki, talán az is félénken, hogy mások ne hallják: „Ez a Fejérváry derék és kedves ember.” Aztán egyre többen és többen vették ezt észre. Nem az újságból olvasták, mint a divatos hazafiaknál, hanem más-más kerülő úton, más-más motívumokból elindulva, maguktól jöttek arra a meggyőződésre: „Bárcsak sok ilyen magyar ember lenne!” Egyszer csak mindenki érezte azt a szabadelvű párton. És csak egy hang volt végül és egy érzés, mely őt a legderékabb magyar hazafiak közé emelte, ki meg tudta valószínűsíteni [a]zt a nagy lehetetlenséget: hűnek lenni a királyhoz, szeretni a hazát és a hadsereget.

*

Mikor a véderővita idejében kiűtött az ellenzéki nótá: „Abcúg Csáky, Fejérváry”, már akkor Fejérváry kedvenc minisztere volt a szabadelvű pártnak. Csak az ellenzék fenekedett még rá a kétévi önkéntesség miatt. Ekkorra esnek jóízű replikái az ellenzéki támadásokra. Mint valóságos debatter vitte a szóharcot az egész ellenzék ellen.

Leginkább Thalyval folytatta nevezetes polémiáit. A vén kuruc folyton belebeszél a szavaiba, ami végtelenül irritálta Fejérváryt s csalta ki belőle az elmés szikrákat. Addig-addig ortályoskodtak ők ketten, hogy idők jártával megszerették, egymást. Thaly, aki közel ül a bársonyszékéhez, annyira megszokta, hogy csak a Fejérváry beszédjei alkalmával van felvillanyozva, egyébként ásitó és unja magát, viszont Fejérváry, ha beszél, mindig Thaly felé fordulva beszél, sőt egyenesen őhöz intézi a szavait. Így viaskodnak, lándzsát vetnek már egy évtized óta a nagy labanc és a nagy kuruc – és egyiknek se esett azóta semmi baja.

Az egyházpolitikai időkben lomtárba került a Csáky-nóta, s nemcsak Csáky vergődött nagy népszerűsége, hanem Fejérváry is, aki Szapáry leszavazásánál Wekerleékhez csatlakozott s a felségnél is a liberális irányt képviselte olyan határozottsággal és férfias egyenességgel, mintha csak a bölcsőtől kezdve a mi levegőnkben, köztünk növekedett volna. Ezekben az időkben szerette őt meg és tanulta meg becsülni az ellenzék is és az egész ország magyarsága.

Egy egész esszét kellene róla írni, ha ezeket az időket részletesen rajzolnók. Felhők borították az eget – a gróf Károlyi István akkori tószttjai szerint. A király haragudott ránk, még a saját tanácsosaira is, hűvös volt mindenki iránt, csak az egy Fejérváryt szerette még. S ez az egy is a mi részünkre állott, a gyanúsítottak, az elhagyottak mellé s azt az egész szeretetet, amit egy fényes katonai múlttal gyűjtött, mind felajánlotta a hazájának, hogy használhasson neki. Ilyen volt az „osztrák zsoldos” ezekben a napokban.

Még emlékszünk az izgatott órákra, a kínos tanácskozásokra a miniszterelnöki palotában, mikor a Wekerle kövér testére szabott frakkban naponkint háromszor-négyszer is el kellett mennie Fejérvárynak a királyhoz, meglágyítani szívét s tolmácsolni a magyar nemzet óhajtását.

Ah, akkor volt ez a katona a legnagyobb, mikor abban a kopott, lötyögős frakkban járt a miniszterelnöki palotából a királyi kastélyba és onnan vissza olyan propozíciókkal, melyekre a király homloka ráncokat vetett.

*

De hát a hazájáért tette. S bizonyára nem kíván érte jutalmat, s nem is jár neki. Egy olyan gentleman, mint Fejérváry, mindent azért tesz, mert az adott esetben nem tehetett mást. S ezzel vége. Nem is akarjak mi őt ezért dicsérni, csak megjegyezzük, mert elégtételünkre szolgál, hogy az ő fényes karrierje a politika hálátlan mezején az egyetlen megnyugtató pont. Mert dacára annak, hogy egészen a kulisszák mögött folyt le a Fejérváry működéséből az, ami történelmi és maradandó, a nemzetben volt annyi szimat és látás, vagy sejtelem (nem tudom, minek nevezzem!), hogy kiérezte benne a legbecsesebb államférfiak egyikét és szeretetének szárnyaira vette.

A tűnődő ember, aki kétségbeesve nézi az örökké működő guillotine-t a politikában, a politikusok kopását, leörlését, a bűnöket, melyeknek halleluját zengenek, és az erényeket, melyeket megköveznek, a tűnődő ember meglepetve áll meg a Fejérváry karrierjénél:

– Hát mégis érdemes komolyan dolgozni a közügyekben?

Mindenki szerette már Fejérváryt, ellenség, jóbarát. Mindenki őt magasztalta. A képviselők, még a kurucok is így szólnak immár róla: „Hej ha nyolc ilyen miniszter volna egy országban!” Dicsősége zenitjén áll. Több már nem lehet. Ejh, dehogynem!

Jöttek a Krieghammer-glosszák, s úgy esett a dolog, hogy neki kellett a közös hadügy-miniszttert megrónia, hogy nem szerencsésen választotta a kifejezéseit.

Erre lett aztán igazi ujjongás, mámor.

– No most már egészen a mienk Fejérváry. No, csak hogy egyszer beleharapott ő is a katonahúsba, ha megkóstolta, ezentúl már ő is farkas; egy asztalnál eszünk.

Majd kiugrott a bőréből örömeiben az öreg Thaly, meg a kurucok, meg a labancok, meg mindenki, ahová csak elvitték a nagy hírt az újságok. Bizony, minden ember azzal a gondolattal feküdt le aznap este: „De iszen, kemény legény a Fejérváry!”

Hanem mindez, amit itt nagyjában vázoltunk gazdag és hasznos életéből, mind meg nem gátolta, hogy a tekintetes obstrukció tegnap és ma föl ne falja őt s azt ne kiabálja rá: „Osztrák zsoldos!”

Amint ott állt a Házban tegnap éjjel a jelenetek alatt, mindig kevélyebben és méltóságsabban, utoljára már meghajolva, de nem úgy, mint a lakájok, hanem mint a spanyol grandok, úgyhogy a háta hajlott be fél ívben hátrafelé, és amint ott állt ma reggel, még nemesebben, mint egy Lancelot, ki igazságot tesz önmaga és az ellenfelei fölött, mindezek a dolgok eszembe jutottak, és az ő ragyogó pályafutása elvonult előttem.

És sokat nem adtam volna, ha ennek a derék nemes embernek a lelkébe pillanthatok most, hogy mit érez belül e kellemetlen szituációban. Hogy gondol-e arra: mi ér többet? A nemzetet szolgálni, vagy a királyt? Vagy semmit se gondol? Hiszen olyan nyugodt, olyan csendes, mintha csak ebéd után nyújtózkodnék egyet.

A véletlen úgy akarta, hogy a szomszédom is éppen erre gondolhatott, mert halkan így szólott hozzá:

– Csodállak, hogy egy csöppet sem vagy ideges, kegyelmes uram.

A gavallér miniszter, aki sohase hazudott, mosolyogva felelte, ugyancsak olyan halkan:

– Dehogynem vagyok ideges. Csak nem látszik rajtam, mert inkább meghalok, mintsem mutatnám.

...És ilyenkor megint előáll a már egyszer lecsitított szkepszis: „Hát mégsem érdemes dolgozni a közügyekben.”

VIHAR UTÁN¹⁰²

(Az országgyűlésből)

A tegnapi vihar után ma részben szélcsend állott be. Legalább az ülés elején már nyugodtabbnak látszottak a kedélyek, talán azért, mert a tegnapi lármázók mind szörnyen berekedtek. Csak a Ház körül volt nagy az izgatottság, mert a rendőrség nagy apparátussal vonult ki, hogy éberségével megakadályozza a karzati tüntetésnek újból való megismétlését. Ülés előtt a képviselők legnagyobb része a büfében tartózkodott, melynek ablakai előtt – ezek tudvalevően a műegyetem udvarára nyílnak – nagy embertömeg volt összezsúfolva. A technikai főiskola ifjúsága ide jött elpanaszolni a baját, hogy a rendőrök mily kegyetlenül bánnak el velük. A láрма behatott a Ház folyosóira is, óriási izgatottságot keltve az ellenzéki képviselők soraiban. Már-már beszédeket akartak hozzájuk intézni, amikor megjelent Szilágyi és intézkedett, hogy az ablakokat zárják el – és az ifjúság távozzék az ablakoktól...

Benn a teremben csak későn kezdődött az ülés. Szilágyi foglalta el az elnöki széket. Ezzel biztosítva volt az ülés rendje. És csakugyan, amikor megrázta a csöngettyűt, szinte ünnepies csend állott be. Ebben a némaságban tette szóvá a tegnapi eseményeket, ezek fölött mély sajnálkozását fejezve ki. A tényálladék megállapítását kísérelve meg konstataálta, hogy nem tudott ráakadni arra, mi előzte meg báró Fejérvárynak azt a megjegyzését, mely a vihart támasztotta.

Erre nyomban jelentkezett Ivánka Oszkár és kijelentette, hogy ő szólt közbe, Hentzire célozva.

– *Becsületszó határidőre, de ez nem volt a miniszterre von[a]tkozható.*

Ez tisztázva lévén, felkelt rögtön báró Fejérváry Géza és kijelentette, hogy miután elesik az a premissza, mely őt elragadta, ő egy percre sem késik a történetek felett sajnálkozását kifejezni és kéri a Házat, vegyék a dolgot úgy, mintha semmi sem történt volna.

Ez a férfias, lojális nyilatkozat lefegyverezte az egész Házat.

– *Ez teljesen elégséges* – jelentették ki valamennyien, mire az elnök az egész ügy felett napirendre tért.

Ami ezután következett, már nemigen tudta a Ház érdeklődését lekötöni. A[z] ellenzék tagjai Fejérváryt nagy csöndben meghallgatták, majd később pedig nagyon bőséges témát szolgáltattak az úgynevezett rendőri „brutalitások”, ez a soha ki nem fogyó sérelem, mely mindig pompás hézagpótlóul szolgál. Éltek is vele Holló Lajos, Visontai Soma és Ivánka Oszkár, de semmiféle nagyobb hatást nem értek el. Perczel nyomban kellő mértékére szállította le a rendőrség ellen intézett támadásokat. Hollónak, ki azt mondta a miniszterekre, hogy félnek, azt felelte:

– Ezt önnek nem volna szabad mondani, mert az én bátorságom fokmérőjét még nem állapították meg, de a *láz mérőt* már feltalálták. – Ebből a célzásból, mely Holló egyik esküdtszéki tárgyalására vonatkozik, Holló lovagias ügyet csinált.

Később Perczel kijelentette, hogy a rendőrségnek azért is közbe kell lépni, hogy a tegnapihoz hasonló jelenetek a Ház karzatán ne ismétlődhessenek. Horánszky ismét házszabályheccet kísérelt meg, de Perczelnek és az elnöknek erélyes ellentállásán hamar megtört az új fenyegető vihar, és így három óra felé az ülés minden nagyobb emóció nélkül végződött.

A PESTALOZZIK¹⁰³

(Az országgyűlésből)

Tegnapról mára egészen megváltoztak Polónyiék. Tegnap még megannyi Torquemada volt, aki sorra vitte volna máglyára a minisztereket, ma meg csupa Pestalozzi állt az ország színe elé, aki az ifjúság jóvoltáért mind feláldozná az életét. A Polónyiak, a Sághyak, a Simák és a Rakovszkyak ma csak egy nótát fújtak: az ifjúság hazafias érzületének fejlesztéséről, a tanszabadságról, a tiszta ifjakról.

Igen fölemelő jelenség volt ez, s csak az egyik Pestalozzi álorcája alól kandikált ki a tegnapi Torquemada. Polónyi mondta:

– De ha elítélik azokat a derék ifjakat, én lefizetem helyettük a büntetést!

És ebben a szép mondasban nem nehéz fölismerni a *biztatást*. Pestalozzi ugyanis el van telve örömmel, hogy az ifjúság tanulni akar és seregestül található a tudomány csarnokaiban, de ugyanakkor kilátszik álorcája alól Torquemada, amint ravaszul suttozja: „csak tüntessetek, törjetelek a rendőrség elé, a büntetést szívesen fizetem helyettetek...”

A KÉT RÁKOSI¹⁰⁴

A sors jóvoltából a legviharosabb eseményekbe is beragyog a humornak egy-egy meleg sugara. A legutóbbi napok tüntetései is megteremtek egy jóízű jelenetet. Az egyetemi ifjúság, melyet a rendőrség nem a leggyöngédebb módon kapacitált a tüntetés abbahagyására, küldöttséget menesztett Rákosi Jenőhöz, legyen segítségükre, hogy az egyetem megsértett tekintélyének elégtételt szerezhessenek. Rákosi Jenő meghallgatta a szónokot, aztán körülbelül ezeket mondta:

– Hagyják abba a tüntetést, amelynek úgy sincsen semmi célja és értelme. Én magam is elítélem az obstrukciót, mert káros az országra és beláthatatlanok a következményei. Ismétlem, hagyják abba a tüntetést. Ha az egyetem tekintélyét megsértette valaki, a rektor

kötelessége, hogy elégtételt szerezzen. Önök legfőbb megkérhetik erre a rektort, ennél többet nem tehetnek.

Az ifjúságot nagyon lehűtötte ez a komoly intő szózat. Lehorgasztott fejjel mentek ki a szobából. A lépcsőházban szembe jött velök Rákosi Viktor, a pokoli vidámságú Sipulus, aki már tudta, hogy mi járatban vannak. (Volt ő is hajdan ilyen deputációban.)

– Éljen Rákosi! – kiáltja egy deputáns. Több se kellett Sipulusnak! Fölállott a lépcsősor legmagasabb fokára és így szólt:

– Uraim! Az ifjúságnak kötelessége, hogy tüntessen. Budapesten nem volt még olyan tüntetés, amelyen ott ne lettem vol[na]. Mindig a rendőrlovak patái alól húztak elő. Ne hagyják magukat önök se, tüntessenek, ahogyan csak tudnak! Éljen az ifjúság!

– Éljen Rákosi! – kiáltja erre a hirtelenében föltüzelt ifjúság.

A nagy éljenzésre kinézett Rákosi Jenő a folyosóra, s mikor meglátta, hogy mi történt ott, rezignációval mondta:

– Ezeknek ugyan hiába beszéltem. Ez az imposztor elrontott mindent.

A HINTA¹⁰⁵

Szinte észre se vettük, hogy amíg nálunk „gyilkolják a gyerekeket”, addig odaát Bécsben megmozdult a világ. Nemcsak megmozdult, de szépen, becsülettel halad előre, s egynehány nap múlva már hátrafelé kell majd tekintgetnie, hogy vajon hol is maradt Magyarország.

Ha van logika e világon, akkor most már megint el kell jönnie az osztrák obstrukciónak. Oly szépen festene, ha felállana az osztrák Horánszky vagy Polónyi és kemény hangon megkérdezné Thun Ferenc gróf urat, hogy mit szándékozik tenni az osztrák kormány az esetre, ha Magyarországgal – szünetelvén ott az alkotmányos gépezet normális járása – nem lehetne alkotmányos úton megkötni a kiegyezést. Mire aztán gróf Thun félig korrektségből, félig szánakozásból kijelentené, hogy nem lenne ildomos dolog erre a kérdésre felelni, mert hisz utóvégre ma még nem lehet a magyar parlament teljes munkaképtelenségét konstatálni; de legyen nyugodt az osztrák Horánszky vagy Polónyi, a kormány elkészült minden eshetőségre és tudni fogja kötelességét akkor is, ha a magyar parlamentarizmus végleg beadná a kulcsot, aminek feltev[é]sére különben ma még nem vagyunk feljogosítva.

Nem tudjuk, fog-e az osztrák miniszterelnök ilyenforma beszédet mondhatni, de a jogot megadta rá e magyar ellenzék. Sőt, ha van logika a világon, akkor gróf Thun ilyen beszédére meg kell erednie az osztrák obstrukciónak, minthogy az osztrák kormányelnök nem teljesíti kötelességét és nem informálja a Házat ilyen nagyfontosságú kérdésben.

Csak össze kell hasonlítani a Reichsrath helyzetét és munkáját azzal, ami nálunk öt hét óta történt, s menten megcáfolódik az a hit, hogy ötven év kell, amíg nálunk a nyugat ideái megérlelődnek. Dehogy kell annyi. Öt hét alatt mentünk vissza oda, ahol a bécsiek október elején voltak. Csak az a kérdés, szívesek lesznek-e az osztrákok másik öt hét alatt visszamenni megint oda, ahol ma mi vagyunk.

Úgy látszik, nemigen lesznek hajlandók megtenni nekünk ezt a gráciát.

Mert sehogy se tudunk mi paritásba jutni az osztrákkal. Úgy vagyunk, mint amikor gyerekek rátesznek egy téglára egy hosszú szál deszkát, az egyik ráül a deszka egyik végére, a másik a deszka másik végére, s aztán hintáznak; egyszer az egyik, másszor a másik van felül.

Vagy harminc esztendeig Ausztria volt fölül; búsultak a magyarok, mikor mozdul már meg a hintáló deszka, hogy mi is fölebb kerülhessünk. S a deszka megmozdult. Magunk is mozgattuk, a német császár nagyot lódított rajta, de legnagyobbat a korona szeretete. Az osztrákok is jó nagyot segítettek, amikor szépen összegabalyodtak. Mi jutottunk fölültre; egész Európa úgy beszélte, hogy nálunk van a monarchia súlypontja; a monarchiával való szövetség azért értékes, mert a magyarok akarják; márpedig csak ők a megbízhatók, csak őrájuk lehet támaszkodni. Maguk az osztrákok is beismerték, hogy bizony ez az igazság, maholnap Magyarországon lesz az egész monarchia. Jól esik ezekre az időkre visszagondolni.

Szomorú dolog, de megtörtént, hogy Polónyi Géza s az ő hívei sehogy se barátkozhattak meg ezzel az állapottal. Még csak az kellene, hogy Ausztria legyen alul. Belekapaszkodtak szépen, teljes erejükkel a deszka magyar végébe és húzták-rángatták, amíg szerencsésen belerángították a sárba, amíg szerencsésen kicsinálták, hogy az osztrák van felül, hogy a Reichsrath parlamenthez illően dolgozik, a tisztelt Ház pedig a Reichsrathoz illően öli az időt és az országnak meg a parlamentnek a tekintélyét.

Most már aztán úgy kívánná az igazság, hogy a paritás kedvéért az osztrák Horánszky és Polónyi kapaszkodjanak bele a deszka osztrák végébe. De minden jel arra mutat, hogy ezek az urak a világért se fogják nekünk ezt a szívességet megtenni. Maradunk alant, ahová kéreztünk, az obstrukció jóvoltából.

Megtanulták odaát, hogy a magyar nagyságnak nem utolsó részben az osztrák maga volt az oka. Örülnek hát módfelett, hogy a sokbeszélők jóvátették az osztrák hibát, és óvakodni fognak attól, hogy újból elkövessék Magyarország javára. Csak maradjunk lent, ők bizony soha többet föl nem tolnak bennünket.

Minden jel arra mutat, hogy a nagy botlás felismerése csodákat mível Bécs városában. Odaát máris oda jutottak – csak el kell olvasni a lapjaikat –, hogy végtelen szánakozással tekintenek a szegény magyar parlamentarizmusra, amely „todtkrank” s csak úgy liheg egy kis abszolutizmus után. Micsoda pokoli örömük lehet az osztrák kollegáknak, amikor a magyar „wüste Scenen”-ről írhatnak. De lesz ez még cifrábban is. Megérjük hamarosan, hogy az osztrák harc végleg megbékél a mi rovásunkra, hogy annál alaposabban letiporhassa a magyar állam tekintélyét, mely már-már veszedelmesen kezdett növekedni.

Arra tehát kár lenne számítani, hogy majd odaát kiűt az obstrukció, ha gróf Thun talán már a napokban elmondja majd Bánffynak október elején tartott beszédét. Polónyi és Horánszky megtanították az osztrákokat, hogy mit nem szabad tenni az ilyen beszéd után; tehát nem is teszik. Ők elintézik majd szépen a kiegyezést alkotmányosan, komoly vitákban és emelkednek Európa szemébe, a maguk becsülésében. Magyarországon pedig „gyilkolják a gyerekeket”, ellenben nem lesz se kiegyezés, se indemnitás. Magyarország hihetetlen mélységekbe csúszott le a hintán, ahonnan egyhamar nemigen fog újból kiemelkedni. Nem engedi az osztrák bölcsesség, de nem engedi a magyar bölcsesség sem.

ÉLJEN A KIRÁLY!¹⁰⁶

(Az országgyűlésből)

Az ülés előtt úgy volt, hogy megint nagy viharok lesznek. Ez most mindig úgy van. Az ellenzék estétől reggelig keres valami gravament s azt reggelre fölrobbantja. Tegnap pedig igen nagy gravament talált: a kultuszminiszter levelét, mellyel az iskolákat az uralkodó félszázados jubileumának megünneplésére hívja föl. Ha valami, ez aztán jókorát fog robbanni.

Mondták is az ülés előtt:

– Ki miben vétkezik, abban kell bűnhődnie. S addig írta Wlassics a leveleket, míg az egyik megbuktatja.

Folyt is nagyban a készülődés. Az ellenzék keményen rontott a kultuszminiszternek, s azt kellett volna hinni, hogy mindenki úgy járhat, mint Fejérváry, ha azt a jubileumot pártolni meri. S aztán mégis az történt, hogy két minisztert is meghallgattak, a védekezést se utasították vissza, sőt az ellenzék a többséggel együtt kiáltotta:

– Éljen a király!

...Mert furcsa idők ezek. Mikor az ellenzék fog valami kis gravamenecskét, amit szabad szemmel észre sem lehet venni, abból vihart tud fújni öt napra. Mikor pedig az ország meghökken, hogy no ez igazi gravamen, és ebből három évig eltáplálkozhatik az obstrukció, akkor az a nagy gravamen hirtelen összezsugorodik, és ha valami vihar hallatszik az utcára, az nem olyan ijesztő, csak a honatyák kiáltják, de pártkülönbség nélkül:

– Éljen a király!

A kultuszminiszter levelén tehát egy kicsit könnyen siklott át a parlament. A miniszter is könnyen került ki a csetepatéből, ellenben a tüntetések dolgában tovább is támadta az ellenzék, pedig ezt a miniszter sokkal szerencsésebben képviselte. Nyilatkozataiban volt erő és igazság, az a figyelmeztetés pedig, melyet egyenest az ifjúsághoz intézett, egyaránt rávall a kultuszminiszterre, aki szívén viseli az ifjúság érdekét, s a komoly politikusra, aki az ország rendjére is tud ügyelni...

SÖTÉT AKTA¹⁰⁷

Nem illik valakinek szemére vetni, hogy vadássza a hatást. Azt bizony legtöbbször vadászni kell, mert a siker nem szokott az embernek csak úgy az ölébe hullani. S a nemzeti párt is jól tette, hogy mindenféle külsőséggel próbálta fokozni a pártközi felirat hatását. Ha tartalmát az utolsó percig titkolta és a kinyomtatott példányokból egyet jókorán átadott a nemzeti párt jegyzőjének, hogy hatásos felolvasásába belegyakorolhassa magát, abból ugyan nem szabad kázust csinálni. Sőt meg kell vallani, hogy a nemzeti párt haditervei közül még egyik sem vált be olyan pompásan, mint ez a mostani. A titokzatosság mindenkit megfogott, ahogy pedig Hock János ezt a felirati tervezetet felolvasta, az egyszerűen mesés. Nem is lehetne ezt másképpen túllicitálni, csak ha a többség Zacconit tudná megnyerni jegyzőnek vagy valami még nagyobb komédiást, aki a feliratait eldeklamálja.

Kár, hogy a felirat önkényt lefejtí magáról azokat a külsőségeket, amelyek neki ma olyan zajos fogadtatást biztosítottak. A nyomtatott betű nem versenyezhet a Hock János hangjával, s a nyilvánosság nem pótolja a titokzatosság varázsát. A felirat tehát meglehetősen magára van hagyatva, amikor útjára indul. Nem támogatja egyéb, csak az a pár argumentum, amelyik soraiból beszél. S ezeket már sokkal higgadtabban lehet megrostálni. Mert a köntös teszi ugyan az embert, de nem az argumentumot, s mikor a választási visszaélésekről csendül meg a jól ismert nóta, az embernek körülbelül mindegy lehet, hogy ez felirat formájában történik-e vagy parlamenti beszédben vagy újságcikkben. S annyi bizonyos, hogy a választási visszaélésekről s minden következményükről Apponyi Albert szebben beszélt, Bartha Miklós pedig szebben írt, mint ez a felirat. És az egyik többet is mondott, a másik meg többet is írt erről a régi témáról, mint ez a felirat. A különbség csak az, hogy a beszéd és az újságcikk nem voltak közvetlenül a királyhoz címezve, a felirat igen. De ez a különbség elenyésző, mert a király

előtt nem titok semmi, s külön címezés nélkül éppen úgy tudott a beszédekről és újságcikkek-ről, mint ahogy tudni fog a felirati tervezetről is.

Mikor a pártközi feliratról az első hírecskék kezdtek szállingózni, akkor is megmondtuk már, hogy mennyit tartunk róla. Egy faktum beigazolását s egy tévedés jelentkezését láttuk benne. A faktum az, hogy a nemzeti párt elvesztette az érintkezést az országgal s panaszainak már csak egyetlen útját látja: a trón felé. A tévedés pedig az, hogy ma is úgy képzei a trónt, mintha légmentesen volna elzárva a nemzettől és nem tudna a legkisebb és legelszigeteltebb panaszról is. Pedig báró Bánffy Dezsőnek talán éppen az a legnagyobb ereje, hogy arról világosította fel a trónt, ami a nemzet egészének vagy akármilyen számottevő részének a szívében feküdt. Ez az egészen új és minden tekintetben őszinte eljárás eredményezte, hogy az uralkodó sorra iparkodott kiszedni a magyar szívekből a szálkákat, s mikor a magyar katonai oktatást elrendelte, számolt a magyar nemzeti múlttal is, azonfelül pedig éppen most terjeszti ki gondját a külön magyar udvartartás teljesebb kiépítésére is. Aki tehát ilyen nyíltsággal meri szóba hozni a legkényesebb témákat is a trón zsámolyánál, föl lehet-e arról tenni, hogy kicsi dolgokban titkolózni akarna? Nem. Könnyebb szívvel semmiről sem beszélhet egy miniszter az ő urának és királyának, mint amikor csak azt a nagyon természetes dolgot kell elárulnia, hogy vannak, akik megbíznak benne, de vannak olyanok is, akik haragusznak reá. Szerencsére ezek sokkal kevesebben vannak, s a kis számukat a nagyobb hanggal iparkodnak pótolni. De szokása ez minden kisebbségnek, ezt még a királyok is tudják róluk.

A pártközi felirat pedig alig mond egyebet. S még a választási visszaélésekről sem tudna beszélni, ha szemérmes óvatossággal azt a magánbeszélgetést nem csempészné argumentumainak élére, amelyet hétköznapon a Dezsőffy-ügynek szokták nevezni. Ez a magánbeszélgetés a forrás, amelyik a felirat panaszait a trónig szeretné vinni. Sőt majdnem azt lehetne mondani, hogy ez a magánbeszélgetés viszi az egész feliratot. Csakhogy persze a felirat szerkesztői nem közönséges művészettel merítenek ebből a forrásból. Aranyat, amit a trón elé lehet rakni; homokot, amit a nemzet szemébe lehet hinteni, és sarat, amivel a kormányt lehet megdobni. Ez mind kitelik a kis forrásból. Csak igazság nem kerül belőle. Mert régen megcáfolt és régen elcsépezt gravameneket nem tesz igazsággá, akárhányszor melegítik is fel, s hogy az ellenzék most feliratban próbálja őket a király elé vinni, ez csak olyan, mint amikor a magyar ember minden törvényes fórum előtt elvesztheti a pörét, mégis csak azt hajtja: „megyek a királyig, de nem hagyom a jussomat!”

Az ellenzék sem hagyja a jussát. Jól teszi. Mostanság jóformán egyébbel sem tudta bizonyítani, hogy magyar, csak éppen azzal, hogy nem hagyja a jussát. Ezért a trón még alig fordulna el inkább tőle, mint ahogy eddig tette. De van ebben a tüntető apellációban valami, ami már nem magyar, amitől az uralkodó arca is elborulhat. Az a nembánomság, amellyel a felirat majdnem visszakínálja az alkotmányt, azt mondván, hogy ez a mai parlamentarizmus vészthozóbb a fejedelmi abszolútizmusnál is. A nemzetnek az a kicsinylése, mely már csak a fejedelemtől kéri az alkotmány védelmét, mintha a nemzet maga nem is tudná megvédelmezni. Ez új vonás és csöppet sem magyar. A keserűség, mely az ellenzékben joggal vagy jogtalanul felgyülemlett, nem mentheti ezt az új vonást, és a nemzet számon fogja kérni, hogy az a nyolcvan vagy száz ember minő jogon próbálta őt gondnokság alá helyezettetni. Hiszen az már igazán felfordult világ volna, ha akármilyen elítélt ember egyszerűen gondnokság alá akarná helyezettetni a bírót, aki annak rendje és módja szerint elítélte! Ezt az ellenzékét pedig, akárhogyan háborog miatta, maga a nemzet ítélte el. S nem lehet azt csak úgy visszafordítani. Akkor minden ellenzék megtehetné, hogy vinné a pörét a királyig, vádolván kormányt és nemzetet, tüsköt és bokrot. Akkor már nem is állanának egyedül a nemzetiségek, melyek szintén csak azt tették, hogy egy vádoló memorandummal a királyhoz apelláltak a nemzet ellen. Akkor minden kisebbségnek igaza lehetne a nemzet ellenére is, mert viszi pörét a királyig.

De nem úgy van az. Mint a pártközi felirat mondja, a magyar korona és a magyar nemzet jogai egy forrásból fakadtak s egyaránt szentek. Az egyiknek sértetlensége a másik sértetlenségének föltétele. És akkor mégis szabad olyat képzelni, hogy a korona sérteni fogja a nemzet nagy többségének, az egész nemzetnek jogát? Nagy megtévelyedés ez, s a felirat, mely az elfogadás reménysége nélkül ma illeszkedett az indemnity-vitába, sötét aktája marad mindenhá ezeknek az áldatlan időknek...

SZÉLCSEND¹⁰⁸

(Az országgyűlésből)

Szinte hihetetlen: a magyar képviselőházban ismét nyugodt tárgyalások indultak meg. A tegnap megkezdett indemnity-vita ma folytatódott, simán, csöndesen. Künn az utcán még meglátszanak a tüntetések nyomai (Farkas István, a terembiztos a múzeumkávéház előtt még egyre igazolja a képviselőket), de odabenn a teremben már lecsendesedtek a háborgó kedélyek. A sípok, padverő lemezek és „pokoli zaj” előállítására való más rekvizitumok helyére ismét az argumentumok vagy a vitatkozásnak más, kedélyesebb módjai léptek.

Az első szónok ma gróf Zichy János volt, kinek kedvéért a főrendiek karzatán gróf Zichy Nándor és gróf Batthyány Iván, a hölgyek karzatán pedig bájos mágnásasszonyok helyezkedtek el. A fiatal szónok egyébként dicséretes rövidsége törekedett. Pártja nevében egy határozati javaslatot nyújtott be, amelyben a kormánynak az ismert bizalmatlanság kedvéért megtagadják az indemnity[t].

Most következett az ülés great attractionja. Hodossy Imre betérjesztette a hetek óta hirdetett felirati javaslatot. Tette ezt hosszabb beszéd kapcsán, amelyben körülírta a felirat tartalmát és elmondotta, hogy miért fordulnak az ellenzéki pártok tulajdonképpen a királyhoz: mert a királyi hatalomban látják a szabadságok legfőbb biztosítékát. A felirati javaslat felolvasását Hock Jánosra bízta, aki élénk hangsúlyozással, nagy gesztusokkal és pompás előadással az ellenzéki padokon erős hatást biztosított az érdekes aktának. Egyes helyeknél igen zajos helyeslés zúgott fel, ott pedig, ahol a király alkotmányszeretetéről szól a felirat, percekig éljeneztek a királyt. Mikor a jobboldalon egyes helyeken derűltséggel kísérték, Horánszky átszólt.

– Az nevet legjobban, ki legutoljára nevet.

A néppártot pedig annyira fellelkesítette a felirat felolvasása, hogy Rakovszky öt percnyi szünetet kért utána.

– *Nem lehet* még – szól az elnök.

– Dehogynem! Ez egy oly hatalmas momentum volt, hogy nem lehet utána tanácskozni – jegyzi meg Rakovszky, mire az elnök jóízűen nevetve csakugyan felfüggeszti az ülést.

Az ülés második felében Thaly Ferenc rövid beszéde után Wittmann János szólalt fel hosszabban. Az egész beszédből csak a vége volt érdekes, melyben erősebb kaliberű kedélyeskedésekkel illette a kormánypártot.

– És ezt nekünk túrnunk kell – pattan fel Münnich Aurél.

– Arra én ügyelek, hogy a szóló ne lépje túl azt a határt, melyben már sérteget – csitítja az elnök Münnicht.

De Wittmann csakhamar „ostoba” jelzéssel illeti a többséget. Ezért az elnök erélyesen rendretasítja, és amint röviddel rá a Bánffy-szolgákról beszélt, egyszerűen *megvonta tőle a szót*. Két órára járván az idő, mindenki éhes volt, és ezért ebből se zárt ülés, se vihar nem keletkezett, hanem mindenki örült, hogy az ülésnek vége lett, mert különben Wittmann talán még most is beszélne!...

PULSZKY ÁGOST¹⁰⁹

Sok kellemetlenséget mondott és sok kellemetlenséget hallott is már Pulszky Ágost, aki sohasem volt még olyan aktuális, mint ezen a napon. A legnagyobb parlamenti siker fűződik a nevéhez, talán az első, mikor a dicsőség istenasszonyának a beszéd végéig sem kellett megbánnia, hogy koszorúját már az első félórában odaajtette a Pulszky Ágost homlokára. Mert az a koszorú sokszor kijárt már neki és keveseknek olyan méltán, mint öneki, de az is bizonyos, hogy máskor mindig ő maga volt, aki leszakította a koszorút, amit az első félórában kiérdemelt. Mintha szúrta volna, mintha alkalmatlan lenne neki.

Ma pedig végig övé a siker. Pedig ma sem beszélt okosabban, mint máskor. Mindig okos volt ő. De valamit tanult, amivel eddig sohasem gondolt: formát és taktikát. Ha eddig úgy tett, mint a torreádor, aki azon kezdi a dolgát, hogy felbőszíti az ellenfelét, ma már úgy viselkedett, mint a macska, aki hízelegve kerülgeti, mielőtt reácsap. Egyszerűen megváltozott. Az a Pulszky, aki hajszolta az ellenséget, s mert hajszolta, volt is neki sok, ma előbb sorra kötelezte le apró figyelmességekkel, akiket nem akart *nagyon* bántani. S elhintett egy kosár rózsát, míg azt a tört kiragadta, melyet az igazi ellenfélnek szánt. Így érte el, hogy majdnem egy teljes órahosszat csöndben hallgatták. Senki sem köszörülte rajta az elmésségét, s a barátai már szinte féltetni kezdték. Ez az ember még belesül, ha senki sem akár reá haragudni.

No, haragudtak aztán eleget. De az már késő volt, mert Pulszky mindent elmondott, amit szükségesnek tartott. Talán még valamivel többet is. Csak azon a rettenetes pusztításon, amit a pártközi feliratban véghezvitt, látszott meg, milyen nagy étvággyal ült neki. Mert alig hagyott meg belőle valamit. S amilyen csínján kezdte, olyan mohósággal végezte. A felirat címét csak úgy piszkálta, mint aki jóllakva kénytelen ételhez nyúlni, de aztán evés közben megjött az étvágya, s akkor még a csontokat sem hagyta meg a feliratban. (Bizony keserves dolga lesz gróf Apponyi Albertnek, míg valahogyan összeszedi a forma kedvéért.) Annyi pedig bizonyos, hogy a szabadelvű pártból most már akár senkise beszéljen, mert Pulszky Ágost után úgysem akad dolga. Szétszedett az mindent, ami szétszedni való, de talán még azt is, ami kis igazság véletlenül belecsúszott abba a feliratba.

De ilyen Pulszky Ágost, amikor már okosabb taktikát tanult, s még inkább ilyen volt azelőtt. Nincsen önála buzgóbb ember, ami pedig a munkakedvét illeti, egymaga végezné az egész parlament munkáját. Még az ellenzékét is, talán ezt legszívesebben. Mondják róla, hogy a miniszterelnök körül is ő végzi az összes tanácsadást és Bánffy Dezső még panaszkodva is dicsérte. Elpanaszolta ugyanis valamikor, hogy naponta huszonhárom tanácsot kell meghallgatnia. Valaki azt kérdezte akkor, hogy mennyi a Pulszky Ágosté a huszonháromból? Huszonkettő – felelte a miniszterelnök. Amiben gáncs is van ugyan, de sokkal több dicséret is. Mert azt bizonyítja, hogy Pulszky Ágost az egész esztét (s ez nem közönséges kapitális) csak az országos dolgoknak szenteli, és megvan a bátorsága és a jószándéka, hogy akár naponta legyőzzön egy sárkányt. Nem rajta múlik, hogy ma nincsenek sárkányok, s a legfélelmesebb sárkány is gyíkká törpül, mire le kellene szűrni. De Pulszky naponta huszonkétszer is készen volna, hogy szembeszálljon véle.

Máig ez a buzgóság használt is neki, de még többet ártott. Nagyon kicsi kör az, ahol ekkora buzgósággal és temperamentummal érvényesülni lehel. Parlamenti világban meg éppen veszedelmesek ezek a becses tulajdonságok, ha okos taktika nem mérsékli. S akár véletlen volt, akár kiszámított dolog, ez az ő mai taktikája kitaníthatja, hogy egészen másfajta sikerek is nyílhatnak neki, ha ezen az úton megy tovább. Elvégre a torreádoré is szép foglalkozás lehet, de nem egészen hasznos. Sem a torreádornak, sem a világnak. Aki ellenben ugyanolyan bátorsággal és erővel ki tudja várni, amikor megvadult szenvedélyeket kell elfojtani és erőszakos támadásokat visszaverni, az a maga passzióját is kielégítheti s amellet az embereknek is külön szolgálatokat tehet. Erős emberekre mindig szükség van, kivált olyanokra, akik csak élnek az erejükkel, de nem élnek vele vissza. És az csak örvendetes lehet az országra, ha olyan erős ember, mint Pulszky Ágoston (és nem sok van, aki vele mérkőzhethné) hasznossá tudja magát tenni. A pártban eddig is hasznos volt, és méltányolták, de a párt csak párt, és erős emberekre elsősorban mégiscsak az országnak van szüksége.

Ami a parlamentben ma történt, úgy fest, mintha Pulszky Ágost a párt emberéből kinőné magát az ország emberévé...

AZ UTOLSÓ ZSUZSU¹¹⁰

(Az országgyűlésből)

Mióta Apponyi hazárdjátékos lett (mert mi egyébnek mondhatnók ezt az obstrukciót, mint hazárdjátéknak?), azóta nagyobb figyelemmel nézik Apponyit. Határozott pechje van. A gibicek miatt-e vagy maga miatt, ezt nem tudni. De folyton veszít. Elvesztette lába alul a talajt. (Most már igazi Földnélküli János.) Azután elvesztette continance-át. (Amit Olay talált meg.) Elvesztette a komolyságát (amit senki sem talált meg). Elvesztette a chance-ait. Elvesztette a népszerűsége nagy részét. Szóval, szegény ember lett. De még mindig megmaradt az ékesszólása (s ez is valami.) És megmaradtak az ékesszólásához a karzati szépasszonyok, az arisztokrata világ legszebb rózsái és feslő bimbói. Igazán, azt lehetett volna hinni, hogyha Apponyi egyszer megházasodik, a szép karzatoknak örökre vége szakad. De nem. E gyönyörű fejecskékben nagy szívósság és makacsság lakozik. S mint a hammelni patkányfogó megvarázsolta sípjával a szászok őseit, úgy tartja megigézve hangjával a lángeszű nemzeti párti szónok mindazokat, akik hosszú haját viselnek.

S íme a kis faun, az irigy Pulszky Ágost fogja magát és erre az utolsó zsuzsura utazik. Egyebe sincs már Apponyinak, mint az asszonyok csodálata, s ez a kegyetlen hóhér még arra is magát akarja betáblázni.

Mert hát úgy volt, hogy Apponyinak kellett ma beszélnie, mert ma szombat van, s aki a vasárnapi lapok számára beszél, az két napra beszél. (A többi státusférfiak csak egy naposak.) Tehát Apponyinak kellett volna beszélni. Ezt jól tudta az irigy Pulszky; kaján szemekkel nézegette az ülés elején a gyülekező hölgyeket, egyik délcegebb, mint a másik, egyik szebb, mint a másik. „Ezek mind az én hallgatóim lesznek.”

Az ellenzéki vezér végignézegette a karzatot, mikor bejött, s csendesen mormogta magában: „Mind itt vannak. Ah, még én mindig a régi vagyok,” de nem nézegette a földszintet, tekintete nem pihent meg a Pulszky reászegzett kárörvendő szemeiben, melyekbe be volt írva:

– Hasztalan való erőlködés, én nem engedem meg önöknek, grófnők, bárónők, kontessek és baronessek, hogy őt meghallják. Velem lesznek kénytelenek beérni.

S úgy vigyorgott gúnyosan, rosszakarattal az a kis fekete szeme, mint egy ördögé.

S ezzel felkelt és kibeszélte az egész ülést. Szépen, okosan beszélt. Mondták is neki az ülés végén, hogy szép beszéd volt. Nagy siker volt.

Ő csak a kezeit dörzsölte és ravaszul mosolygott:

– Igen, igen, nagy siker volt. Sikerült magamat gyűlöletessé tenni az asszonyok előtt is. Ez még hiányzott. Újra megdörzsölte a kezeit, madarat lehetett volna vele fogatni, s boldogan lépegetve végig a folyosón, egyre ismételte: „Igen, igen, ez még hiányzott, még hiányzott.”

APPONYI NAPJA¹¹¹

(Az országgyűlésből)

Először név szerint való szavazáson kellett átesnie a tisztelt Háznak. Ez még szombatról maradt mára. A Rakovszky interpellációjára adott kultuszminiszteri feleletet száztizenhét szavazatnyi többséggel vették tudomásul. A kilátásba helyezett egyéb emóció (Rakovszky mentelmi ügye, meg az újoncjutalékról szóló jelentés kapcsán kerekedő napirendvita) elmaradt, mert az ellenzék is úgy tartja: ami késik, az nem múlik.

Így tehát tizenegy óra után gróf Apponyi Albert juthatott szóhoz az indemnity-vitában. Kilenc fertályóra hosszat beszélt. Ami szónoklati rekordnak is elég tekintélyes. Emeli ennek a rekordnak dicsőségét az, hogy a nemzeti párt vezére ma nemcsak a politikus Apponyit, hanem a Kisfaludy-társaságbeli Apponyit is beszéltette, ami bizonyára emeli az Apponyi beszédeinek érdekességét. Sok volt a beszédben a költői, a hasonlat – és ez Apponyi beszédének előnyére volt. Ami a beszédben politikai volt, azt már elbeszélték előle Ivánka Oszkár, Polónyi Géza meg Rakovszky István.

Ezt érezhette is Apponyi, mert kritikájának tárgyává nemcsak a Bánffy-kabinet uralmát tette, hanem visszament huszonöt évvel a történelemben és Tisza Kálmánon kezdte – a mai bűnlajstromot. De mert tovább is azt érezte, hogy ilyen logikával sem hat, a rezignáció hangján saját politikai sorsa felett is eltépelődött és arra a megható konklúzióra jutott, hogy az ő huszonöt éves parlamenti karrierje után most íme csak a – lemondás maradt hátra.

Ez felvillanyozta az ellenzéket és lelkes éljenzéssel arra biztatták, hogy csak küzdjön tovább. Apponyi ma különben nagyon sokat foglalkozott saját Énjével. Minduntalan citálta önmagát, hol beszédeit, hol cikkeit, melyekkel igazolta, hogy a mai rendszerről – neki régebben is megvolt a maga véleménye. Az ellenzéknek az egész beszéd nagyon tetszett, és nagy hatást biztosított neki a gyorsírói naplóban. A beszéd végén egy határozati javaslatot nyújtott be, amelyben az indemnity helyett a kiegyezési javaslatok napirendre tűzését és a kormány iránt való *bizalmatlanság* kifejezését hozta indítványba.

Báró Bánffy rögtön alkalmat nyújtott az ellenzéknek, hogy ennek a határozati javaslatnak a konzekvenciáit vonja le, és felajánlotta, hogy a kiegyezési javaslatokat igen szívesen tárgyalhatja, ha az ellenzék hozzájárul ahhoz, hogy a Ház naponta hét- vagy nyolcórás üléseket tartson.

Csinos kis viharocska következett erre. Az ellenzék rögtön feltalálta ismét magát, és felhangzott a legújabb csatakiáltás.

– Mondjon le! Üljön le! Menjen ki!

Ilyen kedves biztatások után még Polónyi Géza is ártatlan szemforgatással kérdezte:

– Konkrét indítványa ez a miniszterelnök úrnak?

– Dehogy, csak ajánlat!

– Az más! Arra egy szót se vesztegetünk.

Nem is vesztegettek többet erre egy szót is. Minek is? Komolyan dolgozni, az nem illik be a mostani tervekbe.

Így aztán folytatódott az indemnity-vita, melynek során Mezei Mór mutatta be magát igen jó debatternek, Apponyi beszédét hattyúdalnak mondotta. Ezért aztán folytonos közbeszólásokkal próbálták kihozni sodrából, de Mezeit nem lehetett megzavarni. Minden közbeszólásra élesen megfelelt és oly pompás harci kedvben volt, hogy egyik választóját, Visontai Somát, még személyes kérdésben való felszólalásra is bírta. Ebben Visontai Mezeit vicinálistának mondotta, Mezei pedig lemondott arról a dicsőségről, hogy Visontait képviselje a Házban.

AZ IMMUNITÁS¹¹²

– Elmondja a 2848-as –

Nevem Gubicza János. Gubicza János közrendőr vagyok, a lószőrforróval. Életem legfényesebb napja volt, midőn a Nyugati pályaudvarba voltam kivonulva az új kétsoros dolmányban és őfelsége a király rám mutatott: „Ez az új uniformis nem szép.” Azóta csak tengődöm. A Múzeum körúton állok s a minisztereknek és képviselőknek szalutálok. Bizalmas ismerőseim Andrásnak hívnak.

Múltam egyszerű. Húszéves koromban csősz voltam Hatvanban. Bizonyos Mentelmy Pál nevű birtokos úr fogadott föl a szolnoki piacon. A nagyságos úr, aki valaha képviselő is volt, drága szőlőfajokat tenyésztett, ménesi csemegeszőlőt, muskotályt, saszlát, és elve volt, hogy a csősz mindig idegenből kell hozni: ne trafikáljon a községbeliekkel. Így kerültem én Hatvanba csősznek. A sors püspökké is tehetett volna.

Mert ünnepnapokon Aszódról haza szoktak jönni Hatvanba a diákok és az utat ilyenkor a szőlőkön keresztül gyalog teszik meg. A csősznek ilyenkor nincs elég szeme. Kisasszony napján is hiába vigyáztam a szőlőre, délelőtt egyszerre csak azt veszem észre, hogy a legnagyobb ménesi lugasban három diák ül és tömi a zsebét fajszőlővel.

– Pusztultok, haszontalanok! – kiáltott[am] rájuk a kunyhóból.

– Hallgass, paraszt – ordítja vissza az egyik diák, egy vörös kölyök, és föláll a lécre. Úgy szaggatta a szőlőt, mintha napszámba fogadták volna szüretelőnek.

Erre már feléjük indultam; szép lassan, hogy talán majd úgyis elszaladnak a kölykök. De a kölykök nem szaladtak el; nyugodtan megvártak, és a kis vörös szemtelenül elébem állt:

– Csak bántani merj, szemtelen kanász!

A másik kettő csillapította:

– Ugyan ne beszélj ezzel a barommal! Add ide a zsebkendődöt, hadd kössük belé a szőlőt.

Erre már, tekintetes uraim, igen megharagudtam. Elsőbben is letörtem hát egy lécet a lugasból, azzal levertem az egyik diáknak a körmit a hüvelykujjáról és a másiknak meg (igen durva volt a léc) a kockás kabátját hasítottam vele ketté. A kis vöröset már csak pusztá kézzel ütöttem, úgyhogy köröskörül leszakadt a szalmakalapja karimája. Azután összekötöttem mind a hármat és a bikacsökkel kitaszigáltam őket az országútra. A három kölyök még akkor is nevetett csak és gorombáskodott; csak a fájós körmű dugta a szájába az ujját.

– Aló mars, a községházára jöttök – mondtam.

A kis vörös tovább szemtelenkedett.

– Megyünk – felelte – megyünk, így összekötözve. Gyertek csak – hívta a másik kettőt – majd megmutatjuk ennek a marhának, hogy kiket bántott...

– Előre szőlőtolvajok!

Így értünk be a községbe. Hát a nagyutca végén már messziről látom, hogy a nagyságos úr tornácáról integetnek ránk. Mire a ház elé érünk, már elibénk is szalad a nagyságos úr:

– Palikám, fiúk, mi az az Isten szerelméért?

– Ez a barom csősz kötözött bennünket össze, édesapám, mert szőlőt ettünk – feleli a kis vörös sírva.

– Oh, te akasztófárávaló – kiáltott rám a nagyságos úr –, hogy merted bántani a gyerekeket?! Hisz ezeknek szabad a tilosba járni!

Azzal kétszer nagyon arcul vágott.

– Nesze – mondta –, tudd meg, mi az az immunitás!

Jól van, gondoltam, tekintetes urak, tudom már mi az az immunitás: az, hogy a nagyságos úr fiainak szabad a szőlőbe járni. Hát rá való vasárnap délután megint látom, hogy a ménesi lugasok körül ott uzsonnázik három diák. Nem bántom őket, gondoltam, mert így követeli az immunitás.

Egyszerre csak megáll a csőszkunyhó előtt a nagyságos úr sárga kocsija, és kiszáll belőle nagy mérgesen a nagyságos úr.

– Oh, te akasztófárávaló – kiáltja rám már messziről –, nem látod, hogy hátul a diákok lopják a szőlőt?!...

Azzal odajön hozzám és megint pofon vág kétszer.

– Majd megtanítalak téged – kiabálta –, hogy kinek jár az immunitás!...

Hát úgy volt a dolog, hogy most má[s] diákok jártak a szőlőben, de én azokat is a nagyságos úr fiainak gondoltam.

Ennyi bajom volt már csőszkoromban is az immunitással. Hát most is úgy vagyok vele. Ha megbántom az immunitást, az egész világ kiabál[:]

– Ütni kell Gubicza Jánost, mert megsérti az immunitást.

Ha nem sértem meg az immunitást és hagyom a képviselő urakat a tilosban járni, akkor megint kiabál a világ:

– Ütni kell Gubicza Jánost, mert tiszteli az immunitást.

Ilyen az immunitás.

KÉNYES TÉMÁK¹¹³

(Az országgyűlésből)

Két kényes téma egy napon – és semmi vihar. Nem lehet már eligazodni a parlamenten. Az ember ugyanis azt hihette volna, hogy amikor az elnök indítványt fog tenni a december másodiki dátum dolgában, azonfelül pedig a mentelmi bizottság is be fogja terjeszteni jelentését a Rakovszky István esetéről: az ellenzék ugyan meg fogja magát erőltetni. Hiszen sokkal kisebb dolgokból is kihozza máskor a vihart. De egészen különös ennek az ellen-

zéknek a pszichológiája. Előre ismert témákról, ha még olyan kényesek, leveszi a kezét és vihart csak váratlanul szeret csinálni.

Volt tehát beszéd elég, de vihar semmi. S a két kényes témából négy órán keresztül mindössze annyit tudott kisajtolni az ellenzék, hogy a decemberi jubileum dolgában holnap és valószínűleg holnapután is lesz egy-egy névszerinti szavazás, a Rakovszky István mentelmi ügyét pedig szombaton már tíz órákor fogják tárgyalni és nem tizenkettőkor, ahogy kezdetben indítványozták. Ez az egész. Különben pedig a mai ülés, a kényes témák dacára meglehetősen unalmas volt. De talán holnap zajosabban megy, úgy suttozták a balfolyosón...

A HÁZ ÜLÉSE¹¹⁴

(Az országgyűlésből)

Két szavazás, egy beszéd, egy interpelláció és erre két miniszteri válasz – ennyiből állt a képviselőház mai ülése.

A névszerinti szavazásokkal a Ház hozzájárult december másodikának megünnepléséhez abban a formában, amint azt az elnök tegnap proponálta.

A beszéddel Reitter János, a nemzeti pártnak vízszabályozási szakreferense elpanaszolta – ki tudja hányadszor – a Rába-szabályozás bajait.

Az interpellációval Sággy Gyula ismét szőnyegre hozta a borhamisítók dolgát és ezzel alkalmat adott a földművelésügyi miniszternek, hogy az egész Ház tetszése között felsorolhassa mindazon intézkedéseket, melyeket a borgyártók ellen folyamatba tett, a belügyminiszter pedig báró Splényi eljárását stigmatizálta az egész ország színe előtt, ki súlyos hibának minősítette Splényi szereplését ez ügyben.

Ennyi mindenféle történt egy ülésben, melyben – se vihar, se botrány nem fordult elő.

SZEMERE ATTILA¹¹⁵

(Az országgyűlésből)

Marjay Péter kezdte a mai vitát, de legokosabb az ülésnek ezt a kis szépséghibáját elfelejteni. Mert máskülönben nagyon formás ülés volt ez a mai.

Legkivált meglepett Szemere Attila. Ő is beszélt, de hamisság volna azt mondani, hogy különösebb várakozással voltak iránta. Pedig a talentumát nem egyszer kimutatta már. De amióta kiszivárgott a híre, hogy a szabadelvű párt elunta a folytonos némaságot s már csak azért is kiállít egypár szónokot, nehogy az ország örökösen csak az ellenzéki nótát hallja, mindenki biztosra vette, hogy ezek a szónokok nemigen fogják magukat megerőltetni. Csak éppen beszélni fognak, hogy némi változatosság legyen a koncertben. S nem vártak egyebet Szemere Attilától sem. Beszélni fog, mert neki nem kerül nagy fáradságába, hogy beszéljen. De olyan parlamenti felszólalásra, amely nyomot hagyjon és hosszabb időre lekösse a parlament figyelmét, kevesen voltak elkészülve. S éppen azért lepott meg, ahogy egyszerre erős akcentusok csendültek meg a beszédben, s kitűnt, hogy Szemere Attila az utolsó hónapok minden akcióját hatalmas rostán keresztül tisztázza. A képviselők, akik amolyan hétköznapi polémiát vártak, egészen meglepődtek és mindjobban belejöttek a lármázásba, ami rendesen

azt szokta jelteni, hogy a szónok mélyebben vájkál az érzésekben. S Szemere Attila csak-ugyan nem közönséges elmélettel mutatta ki, hogy báró Bánffy Dezsővel szemben az ellenzék teljesen elhibázott taktikát folytat, mert ha a masinisztát szeretné az állami gép mellől eltávolítani, akkor ezt a személyi harccal éri el legkevésbé. Sőt a szabadelvű párt akkor ítélné meg leginkább a vezérét, ha engedne a kisebbség abszolutizmusának és most akarna helyéről dezertálni.

Nagyon kedves hasonlattal ítélte meg Szemere Attila a házszabályokkal való folytonos visszaélést is.

– A patikáknál is azért van az éjjeli harang – mondotta –, hogy bármikor felzörgethessük a gyógyszerészt valami medicináért. Jogunk van hozzá. De azért nem éppen istenesen emlékeznék meg rólunk a gyógyszerész, ha egy éjjel tízszer is felzörgetnök, például – bajuszpedróért. S csak ezt cselekszi az ellenzék a házszabályokkal, amikor például arra is névszerinti szavazást kér, hogy vajon valaki ma beszéljen-e vagy tegnap...

Sok érdekes, sőt becses dolog volt még beszédében, s az volt az impresszió, hogy egészen új ember bontakozik ki a homályból. Egy kész ember, akire még szerep vár. Ehhez képest szokatlanul élénk volt a tetszés is, még a miniszterek is sorra gratuláltak Szemere Attilának.

*
* *

Nem volt közönséges a következő beszéd sem. Komjáthy Béla mondotta – az obstrukciós fegyverbarátság ellen. Bátorság kellett ennek a beszédnek elmondásához, mert a fegyverbarátság most van virágjában. Igazság szerint azonban nem lehet elvitatni, hogy elvi alapon csak Komjáthynak van igaza, aminthogy sok érthetetlen akciója közt nem volt még érthetlenebb akciója a függetlenségi pártnak, mint amikor zászlaján a független Magyarország jelszavával abban akár segédkezni, hogy egyik hatvanhetes kormány helyét egy másik hatvanhetes foglalhassa el. Sokan nem értik ezt ott a szélsőbalon, de Komjáthy Béla ki is mondta. Amiben csak az a csoda, hogy a lármásabb elem mégsem jusztfikálta. Kisebb emberrel bizony megtette volna. Ám a halotti csendtől értenie illet Komjáthynak, hogy nem olyan idők járnak, amikor a balmezőn okosan is szabad volna beszélni.

Harmadiknak a két okos beszéd mellé a Rohonyi Gyula felszólalása sorakozott. Nagyszabású kritikája volt ez az egész ellenzéki taktikának, s a szónok ügyességét, tapintatát és argumentumgazdagságát dicséri, hogy az ellenzék aránylag eléggé nyugodtan tűrte maga fölött ezt a kritikát. A szabadelvű párt ellenben annál zajosabb tetszéssel honorálta.

KÜLÖNVÉLEMÉNYEK¹¹⁶

Talán kár is volt gúnyolódni gróf Zay Miklóson, aki beszámoló beszédében elpanaszolta, hogy az aranygyapjas rendet csak katolikusok kaphatják. Igazság szerint az egész parlament sem tesz másképpen. Az is elnéz a sok fontos téma fölött, amit sürgősen illenék elintézni, és úgy tesz, mintha nem fájna neki egyéb, csak a Rakovszky István mentelmi dolga. Ez neki a legsürgősebb, mint gróf Zay Miklósnak a sárkányrend feltámasztása.

Mától fogva például nagyon sokáig, talán az egész héten keresztül, csak a Rakovszky István ismeretes konfliktusa lesz a parlament szőnyegén. A törvényhozás azon fog vitatkozni, hogy sérelmet szenvedett-e a képviselők mentelmi joga, vagy sem. Mintha az országnak egyéb dolga nem is volna, csak ennek a házi ügynek az elintézése. S ha még igazán a mentelmi jogot akarná tisztába hozni, ami fontosságban nem ér ugyan fel a tárgyalásra kész javaslatok

egyikével sem, de azért nem utolsó téma maga is. De napnál világosabb, hogy a Rakovszky István mentelmi ügye nagyon hamar háttérbe fog szorulni a személyes motívumok mögött, amik belőle lassankint kibontakoznak. Úgy fog járni, mint az indemnitás s a többi javaslat, amik napirenden vannak ugyan, de senki sem beszél róluk, csak a pikantériákat hajszolják belőlük. Mert hiszen ma minden téma csak annyit ér, ahány zárt ülést lehet belőle kisajtolni. S Rakovszky István nagyon meg lesz lepetve (vagy talán nem is lesz meglepetve?), hogy egy-két nap múlva az ő egész sérelme egy kis ürüggyé zsugorodik. Majd ütik miatta a pártot, a rendszert, s amit egyáltalán ütni szokás Magyarországon.

A dolog már ilyen irányban kezdett fejlődni ma is. Az ellenzék megkezdte a vadászatot a pikantériákra. A világ minden parlamentjében sok jóra magyaráznák, hogy a mentelmi jog megítélése körül leomlanak a pártkeretek, s egy konkrét eset alkalmával a kormány pártjához tartozó képviselők közül is többen írják alá a kisebbség különvéleményét. Az meg éppen a legjobbra vall, hogy ezek a képviselők a maguk eltérő véleményét a plénumban kifejtethetik. De az ellenzéknek van egy teóriája, hogy a kormány minden kicsi dologból is pártkérdést vagy éppen kabinetkérdést csinál; készen van tehát az ítéletével, hogy a szabadelvű pártban megindult a bomlás, mert két tagja aláírta, sőt nyíltan is támogatta a kisebbség különvéleményét. Ennek a két embernek a beszédét lesi most már, és mellékes neki a mentelmi jog, csak az a két felszólalás váltsa be a hozzá fűzött reményeket. Így szorult háttérbe a Rakovszky mentelmi esete, és nyomult diadalmasan előre a Chorin Ferenc és a Kubinyi Géza beszéde.

Annál a reménységnél fogva, mellyel az ellenzék várta. Az pedig régi dolog, hogy beszédeknek még sokkal könnyebb tetszés szerint magyarázni, mint például a mentelmi jogot. S az ellenzék is tetszése szerint magyarázta a két beszédet. Kivált a Chorin Ferencét. Mert Kubinyi Géza csak a mentelmi jog magyarázatában csatlakozott a kisebbséghez, s ezt ugyan nem sokra tartja ez az ellenzék. A jog magyarázatán túl ellenben Kubinyi Géza nagyon is világosan mondta meg, hogy a kormány nem méltóztatott semmi titkos manőverbe bocsátkozni, amiért az ellenzék nagyon hálás tudna lenni. Sem a pártkérdést, sem a kabinetkérdést nem vetette fel, s Kubinyi – így mondta – éppen ezért írhatta alá a kisebbség különvéleményét. Mert ha a kormány megteszi, hogy ebben az ok nélkül kiélezett ügyben a pártkérdés fölvetésével biztosítsa magának az ő egész többségét, akkor Kubinyi sem írta volna alá a különvéleményt. Sokkal nagyobb elvi kapcsok fűzik a szabadelvű párthoz, semhogy ilyen alárendelt jelentőségű dolog miatt váljon meg tőle.

Ez világos beszéd volt, és egy kicsit nehéz félremagyarázni. Ennek tehát egy kicsit gyérebben jutott ki a tapsból. Ellenben Chorin Ferenc az ellenzék előtt a legzajosabb sikert aratta, amiből nem kell éppen azt következtetni, hogy valami nagyot mondott. De őt inkább félreérthették. S ez nem akar valami elmés formula lenni, hanem egyszerű logikus következtetés. Mert amíg Chorin a mentelmi jog lényegét fejtegette, és pedig egészen olyan szellemben, mint az ellenzék, figyelemmel hallgatták ugyan, ahogy ezt ilyen kiváló jogász és szónok mindenkor elvárhatja, de meglátszott az ellenzéken, hogy ez a fejtegetés s talán az egész mentelmi jog se nagyon érdekli. Mert hiszen nem vették azt mindenkor olyan komolyan, s még a nagy kabinet idején is megengedte magának a tisztelt Ház azt az úri tréfát, hogy a mentelmi bizottság javaslata ellenére nem adott ki egy úriembert, aki a Nemzeti Kaszinóba járt ebédelni, de vadászat közben a vad helyett a hajtóra sütötte el a fegyverét. A mentelmi jog magyarázata tehát nemigen fogta meg az ellenzéket. Ellenben hirtelen földerült az arca, és tapsolni is kezdett, mikor Chorin Ferenc azt találta mondani, hogy a mentelmi jog az utolsó mentesítés, mert a nemzet ellenálló képessége meggyengült, viszont a végrehajtó hatalom ereje mértéktelenül megnövekedett.

Ah, ez nagy mondás. Ez nem a mentelmi jog védelme, ez egy egész politikai rendszer elítélése. És micsoda perspektívát nyit Chorin Ferenc, aki esztendőik hosszú során keresztül részese volt a magyar politikai életnek és elég közelről nézhette irányát, ez a Chorin Ferenc

mondja ki a nagy szót, hogy a nemzet ellenálló képessége meggyengült, viszont a végrehajtó hatalom ereje mértéktelenül megnövekedett! Ohó! Itt van a pikantéria, a viharok és a zárt ülések anyaga! Ennek tapsolni kell.

És Polónyi és Molnár apát és Ivánka Oszkár és ők valamennyien tapsoltak. Valószínűleg tovább is mennek a tapsnál. Mi pedig azt hisszük, hogy egy kicsit tévednek. Mert éppen Chorin Ferencről, aki ennek az állítólag elitelt rendszernek egyik oszlopos tagja s azonfelül elég bátor és független ember, egy kicsit nehéz föltenni, hogy csak úgy a suba alatt akarjon támadni. Hogy annyi esztendőn keresztül egész szívvel támogatta volna azt a rendszert, amelyről íme azt mondaná, hogy a hatalom érdekében gyöngítette a nemzet ellenálló képességét. Hogy annyi nagy pillanatban magába fojtotta volna jobb érzését s egyszerre csak, amikor talán az ezredik mentelmi eset megvizsgálását jubilálhatja, mellékesen vetné oda ezt a rettentő ítéletet egy egész politikai rendszerről. Nagyon nehéz volna ezt róla föltenni. Mert arra már volt eset (ha másutt nem, legalább a népmesékben), hogy valami becsületes legény eltévedt a rengetegben és belső undora dacára rabolt a rablókkal, akiknél szállásra talált, aztán pedig elfelejtett lakatot tenni a szájára, mikor a csendőrök közelléte felköltötte benne a szabadulás reményét. Azt kiáltotta, hogy mentsék meg, mert ő csak kénytelenségből élt ebben a rossz társaságban. De mikor a kényszer nincs meg, mikor nem egy kárhozatosnak talált rendszer, hanem egy görbe tekintet is elegendő ürügy lehet az akadálytalan távozásra – ugyan mi tartotta volna Chorin Ferencet a szabadelvű pártban, ha ennek politikai rendszerében a nemzet ellenálló képességének megrontását ismerte volna fel? Semmi. Ment volna abban a pillanatban, amikor ilyen tendenciát csak csillámlani is lát a távolban. És legkevésbé jutna eszébe, hogy olyan pillanatban mondja a legsúlyosabb kritikát, amikor ez a párt vele együtt az ország javait szeretné legsürgősebben biztos földél alá hozni. Ez bizonyára nem volna a legalkalmasabb pillanat, még ha valaki igazán meg akarná tenni, amit ma az ellenzék Chorin Ferencről hinni mert.

Úgy lesz az, hogy a Chorin Ferenc megjegyzése csak azt az eshetőséget akarta megfesteni, amikor a mentelmi jogon a legkisebb csorba is veszedelem lehetne. A maga jogi érzékenységét akarta az egész parlamentbe átvittetni. És az ellenzék íme cserben fogja hagyni Rakovszkyt s az egész mentelmi harcot, hogy napokon keresztül éléljen a képzelt pikantián. Ez lesz neki a legkedvesebb és a legsürgősebb, mint gróf Zay Miklósnak a sárkányrend feltámasztása...

RAKOVSZKY MENTELMI ÜGYE¹¹⁷

(Az országgyűlésből)

Szombat is volt, Láng Lajos is elnökölt, kényes téma a napirenden, és mégsem volt vihar a Házban – ez a helyzet szignatúrája a mai ülés után. Mert az már hozzátartozik a tisztelt Ház tradícióihoz, hogy szombaton a leghálásabb vihart rendezni (akkor legalább a vasárnapi lápok írnak róla), és íme, a mai szombat megcáfolta ezt a régi jó szokást. Ellehetnek már a szombatok is vihar nélkül. De szenzáció nélkül azért mégsem maradt ez a mai ülés, melyben Rakovszky mentelmi ügye került napirendre. A Chorin Ferenc beszéde nyújtotta azt. Az ellenzéknek kaviár volt ez a tartalmas, okos, higgadt, tárgyilagos beszéd, mellyel a mentelmi bizottság elnöke indokolta, hogy ő miért látja Rakovszky Istvánnak Krecsányi rendőrkapitánnyal felmerült ügyében a mentelmi jogot megsértve. Az ő véleménye szerint ezen a jogon, melyet ő fontosnak tart, mély csorba esett. Elismerte, hogy az utcai zavargással szemben erőlyesen kellett fellépni, ez azonban nem hatalmazta fel Krecsányi kapitányt arra, hogy törvényt is tiporjon. És mert a szabadelvű párt tradícióihoz tartozik a jogok és a szabadságok

védelve, ő ennek a tradíciónak érvényesítése érdekében tartja szükségesnek, hogy a rendőrség magatartásával szemben a Ház állást foglaljon.

Ugyanebben a véleményben volt a függetlenségi párt részéről Győry Elek, aki arra az álláspontra helyezkedett, hogy az ügy nem pusztán Rakovszky, hanem a Ház ügye. A Ház tekintélyét és méltóságát sértette meg az a rendőrkapitány, ki a képviselő mentelmi jogát nem respektálta. A Rakovszky pártját fogta még ma Pichler Győző, aki Krecsányi személye ellen intézett heves támadást. Akadt a kisebbségi véleménynek még egy lelkes védelmezője Kubinyi Gézában, ki lelkes, szép szavakkal csatlakozott Chorin fejtegetéseéhez, de egyben kijelentette, hogy őt nézetében semmiféle pártkérdés nem feszélyezi, ilyen ebben a kisebb ügyben nem is volt felvetve.

A bizottsági jelentés mellett három szónok szólalt fel: az első Szöcs Pál volt, az eset egyik tanúja, ki azt állította, hogy Rakovszky a kapitánnyal szemben szenvedélyeskedett; a második Piukovics József, aki pártjának élénk figyelme közt szembeszállt azokkal a híresztelésekkel, hogy a kormány holmi titkos utasításokat adott volna a rendőrségnek; végül pedig Molnár Béla, aki Rakovszky eljárását hibáztatta a kapitánnyal szemben. A kérdés igen kényes, de mert Rakovszkyn tényleges sérelem nem esett, napirendre lehet fölötte térni.

Az idő előrehaladottsága miatt azután ma nem is volt több felszólalás ebben a kérdésben, amelyet elhalasztottak hétfőre. Az ülés végén Kossuth Ferenc egy kis külügyi politikát csinált megint. Az osztrák alattvalóknak Poroszországból való kiutasítása miatt e két állam között felmerült konfliktus képezte interpellációjának tárgyát. A háború réme kísérgetett egy pillanatig. III. Napóleon sokkal kisebb nyilatkozatért izent háborút Poroszországnak, mint amilyen volt gróf Thunnak a nyilatkozata a Reichsrathban ebben a kérdésben – mondja Kossuth Ferenc és kérdi, mit szól ehhez a magyar miniszterelnök.

A miniszterelnök egyelőre nem szólt semmit, de künn a folyosón barátságosan megkérdezte Kossuth Ferencet:

– Nincs nekünk elég bajunk idehaza, miért fáj neked még Poroszország feje?

Erre meg Kossuth nem felelt.

TUDÓSOK HARCA¹¹⁸

(Az országgyűlésből)

Mikor tudósokon vesz erőt a szenvedély, senki sem éri őket utol a gorombaságban. Ágaskodni kezd bennük a tudományos hiúság, és nem bírnak tovább magukkal.

Íme, a csendes Plósz Sándor, aki nem jött ki a flegmából, mikor Emmer Kornél az ülésszak kezdetén maliciózus dolgokkal próbálta ingerelni, a mai napon csupa tűz volt és harag. Mikor pedig ezért a haragos hangért támadták, azt kiáltotta az ellenzék felé, hogy nem is szokása énekelni; mintha a hangjáról kérne kritikát. Szenvédélyes volt utána Hodossy Imre is, aki pedig még a híres pártközi feliratot is úgy vezette be, mintha valami altatódal lenne. Hogy aztán Pulszky Ágost is szenvedélyes volt, az már nem is csoda. Neki a szenvedélyes hang jól esik, és azt is szenvedélyesen mondja, hogy nyugodt. Ez a három jogtudós pedig mind egymást vagdalta s azonfelül Chorin Ferencet, aki ilyen körülmények közt szintén szenvedélyes tónusban védekezett. S így ez az egész mai ülés szenvedélyes harca volt a tudósoknak, akik talán még sosem csináltak vihart, ma ellenben majdnem izzóvá tették a tisztelt Ház levegőjét.

S miért? Mert a Rakovszky mentelmi dolgának megítélésében mindegyiküknek más a véleménye. Nagy dolgokban soha, ebben a kicsi dologban szenvedélyesen kaptak össze a tudósok. S az ember szinte csodálja Emmer Kornélt, aki ma szintén felszólalt és kockáztatta a tudós hírét, mert – nem volt szenvedélyes. Az övé volt az első nyugodt hang, és valami igen józan indítványt is hozott. Azt mondta: „úgysem lehetséges itt semmiféle kapacitáció, tehát tegyük meg a legokosabbat, szavazzunk!” Nyilván ez volna a legokosabb megoldás. De nincs most foganatja az okosságnak, ami abból is kitetszik, hogy a Rakovszky esetéhez Emmer beszéde után – *tizenheten* iratkoztak fel holnapra. Arról tehát szó sem lehet, hogy valami nagyon hamar jöjjön el a szavazás...

A RAKOVSZKY-ÜGY HÁTTÉRBE¹¹⁹

(Az országgyűlésből)

Válsághírek a levegőben, meglepő lemondások egymás tetejében – ugyan kinek lett volna kedve a Rakovszky István mentelmi ügyével foglalkozni? Mindössze két szónok vállalkozott, Sággy Gyula és Polónyi Géza. De ők se bírták megállani, hogy a rettentő közönyt a szenzációk fölemlítésével ne próbálják megtörni. Barátságosan megosztzkodtak tehát a két szenzáción, és Sággy Gyula a Josipovich lemondását, Polónyi Géza pedig a Szilágyi-válságot tette beszédje végibe poénnak. Így biztosítottak maguknak legalább egy kis éljenzést.

Szilágyi Dezső azonban tiltakozott.

– Kérem az urakat, ne reflektáljanak az én ügyemre, hagyják azt meg az én kezemben.

Az ellenzék úgy vélekedett, hogy az elnök *utolsó* kérését respektálnia illik. Legalább ma. Fordított tehát egyet a taktikán. Hamarosan kicsinálta, hogy a Josipovich-ügyben zárt ülést kér *mára*, a Szilágyi-ügyben pedig *holnapra*. (Akkor ugyanis már nem elnököl Szilágyi.) S így egyelőre egészen háttérbe szorult a mentelmi vita, s jött helyébe az első zárt ülés, sok rokonszenves tüntetéssel a távozó horvát miniszter iránt és sok kellemetlenkedéssel a miniszterelnök iránt. Mikor pedig a hosszú nyúlt zárt ülés után Szilágyi Dezső újra megnyitotta az ülést, hogy a holnapi napirend megállapításával berekessze, az ellenzék teljes számmal odasereglett az elnöki dobogó alá és tüntetve, lelkesen kiáltotta:

– Éljen Szilágyi!

– *A másik székben viszontlátásra!*

Így végződött ez a mai ülés.

NE MENJ EL!¹²⁰

Nem ült ott hatalmas, vállas alakja a kariatidos, baldachinos emelvényen, amikor megtörtént a megható búcsúzás, a lelkes marasztás. Nem hallotta a harsogó éljenzést, amely mindenfelől felzúgott, mikor az érdemeiről esett szó, és nem a maga két kezével vette át az óriás bokrétát, melyet a szeretet, a becsülés, az elismerés virágaiból kötöttek a számára.

És most ül otthon egymagában a nagy ember, a kemény ember és nézi a bokrétáját és olvassa a felírását: „Ne menj el! Ne menj el!...” Nézi a bokrétáját, sok illatos virágát. Rózsa is van benne és nefelejcs és százszorszép. Illatos virág az egyik, csinált virág a másik.

De minek mondanók ezt neki, a nagyeszűnek, aki sokkal jobban látja a két szemével közelről, mint mi gyatra halandók innen messziről? Ki tudja ő válogatni a virágot, aki lepréselni való és aki elhajítani való. És nem vakítja el az arany, ha fényes betűkkel mondja is: „Ne menj el!”... Ismeri ő a könnyet, amely a szívből szökik a szembe, meg azt is, amelyet ököllel megdörzsölt könnyecsatornák izzadnák ki; az illatos kerti virágot nem téveszti össze a mamsellek gyűrött, rikító rózsáival, és az éljenszó is kedvesebb neki, ha halkán indul és tremolóban végződik, mint ha rekedt hörgéssé teszi a műlelkeseledés.

Igen, most már. De ott fönny, oh, az más. Ott azon a kariatidos széken, ott másképp hallszik az éljen, mint odahaza, a meghitt szoba lágy kerevetjén. Oda a hangos éljen jobban fölhat, ott az idegen hörgés kedvesebb, mint a hazai megszokott. Volt-e már elnök, ott a mennyezet alatt, akit ez a riadalom meg nem részegített? Vas lehet a szervezete, de ettől mámor fogja el és újabb vágy utána. Az igazi szerelem az otthon van, a hitvesi nyoszolyában. A feleség az édes, a hű, a jó. De ki nem vágyott még a tiltottra, a bűnbe hajtó festett szerelemre? Oh, az nagyon csábító, megtántorítja a nagyokat is. Nem a szívét adja a mámorító, kéjes csábnak, csak a fülét. S a családi élet szentségén mégis folt esik, a hitvesi nyoszolya meg van fertőztetve.

Mind így járt, majdnem mind, aki elnök volt a Házban. A legnagyobb is, a legkisebb is. A jó öreg Péchy csak úgy eltántorította a tálcán hozott szerelem, mint a csöndes, a hűséges, a hazajáró Láng Lajost. Még ő se tudott ellentállani a csábító Phrynének.

Ebben van az oka Szilágyi távozásának. Ebben kell keresni az első csírát és abban a viszályban, mely közte és a miniszterelnök közt folyt szinte láthatatlanul a kulisszák mögött. A helyzet csábító volt. Az egyik férfiú volt a legtöbb népszerűség, a másiké volt a legtöbb hatalom. Ez az elosztás lehetetlen így. Akié a hatalom, az érezi és talán érezteti, hogy ő az úr, akié a népszerűség az is érzi és talán érezteti, hogy a hatalom őt jobban illetné. És beáll egy kis, egy hajszálnyi ellentét, melyet a besúgók, udvaroncok kiélesítenek repedésnek, s úgy válik apránként kitölthetetlen szakadékká, amelyből mint Josipovich mondaná: le kell a konzekvenciákat vonni.

A két kiváló férfiú közt már több mint egy éve észlelni lehetett a jelentékeny, folyton nagyobbodó differenciákat. Mindenki tudta ezeket, aki mélyebben lát be a politikai események kohójába, és csak az volt a kérdés, hogy melyik éli túl a másikat.

Erre a kérdésre mindjárt azt lehetett volna felelni, hogy az okosabb. Az, aki jobban tudja magát fegyelmelni. Az, aki jobban megmarad a természetes talaján – amelybe a gyökerei nyúlnak. Szilágyi hajthatatlan lelke inkább törik, de meg nem adja magát. Hatalmas tervek, fényes célok rajzanak ki örökké forrongó koponyájában s élnek néha egy napig, mint a lepkék, s aztán születnek újak és egyre újak. Ez a nagy elme nem tud pihenni. A nyugtalanság ül mögötte, mint a Horac lovása mögött a gond. E nyugtalanság kergeti, táplálja és feszíti erejét és felköltögeti összes szenvedélyeit. Szilágyi fölött csak egy úr van: a pillanatnyi szeszély, mely háborgó lelkéből kipattan, s ilyenkor kicsiny neki a szabadelvű párt, s liliputiságnak látja annak a feladatait.

Ez volt oka ama idegességnek, mely utóbb közéje és a párt közé is férközött. Ki volt ebben a hibás? Egyik sem. Ennek így kellett történnie. Mert Szilágyi nem volna Szilágyi, ha latszámra méricskelné a tapintat mértékén, mit adjon ide, mit adjon oda, hogy a kecske is jóllakjék, és a káposzta is megmaradjon. Jupiter hajigálja a mennyköveket és a manná, ahogy éppen szeszélye hozza. Hiszen azért Jupiter.

Hanem a közönséges emberiség szeretete, haragja bizonyos rendszerek közt támad és enyészik el. Aki ebbe bele nem igazítja magát, bizonyos összeütközésbe jöhet. Szilágyi finom érzéke megérezte ezt az összeütközést, mely már elkerülhetetlen, s idejekorán kitért előle lemondásával.

Nem hisszük, hogy a képviselőház által ma küldött bizalmi bokréta változtathatna még a Szilágyi lemondásán. Nem fog még csak töprengeni sem rajta: hogy az elmenetel pompája-e az, vagy valóban visszahívó üzenet? Ki kutatna a szívek alján? E rettenetes mélységekben. Jaj volna annak, aki oda belátna. Különös extraktumokat lehetne kihozni abból a nagy szeretetből, amit az ellenzék tombolva hirdet... Értékesebb talán az a sajnálat, amellyel a szabadelvű párt oldaláról nézték tegnap eltűnő lépteit, amint lelépett arról a székről. Mintha egy nagy epocha távoznék azokon az ajtókon, hogy soha többé vissza ne térjen...

De mindegy, a bokréta odaér a nagy emberhez és az ő éles szeme meglátja azt, hogy a bokréta nem gyöngéd kezek kötötték, hanem ökölbe szorított harcoló kezek, és hogy bár mindenik szalagján, a piroson is, a fehérén is ott látható a felirat: „Ne menj el!”, csak az egyik szalagon áll ez nyomtatásban, a másikra csak átütődtek a betűk a nyomástól. Ő tudni fogja azt. S ha elteszi is oda, hol ragyogó pályája emlékei vannak e rettenetes politika mezejéről, melyben megfordított sorrend uralkodik, hol a hazugságok erősebbek, mint a látszatok, és a látszatok erősebbek, mint a tények, ha elteszi is emlékei közé – bizonyára abba a fiókjába teszi, ahol az illatos kenőcsöket szokás tartani, melyektől elmúlnak a pattanások és pörsenések (mert azok különben maguktól is elmúlnak), de amelyek a nyitott sebet be nem gyógyítják.

SZILÁGYI DEZSŐ¹²¹

(Az országgyűlésből)

Neptun akkor is úr a vizeken, ha elvonul és barlangjába rejtőzik. És Szilágyi Dezső talán sohasem fékezte olyan hatalmasan a parlament háborgását, mint ezen a napon, amikor maga helyett csak a lemondólevelét küldte el. Minden párt félretette ebből az alkalomból a kicsinyességeit s hódolt a Szilágyi Dezső szellemének. Azok a turbulens elemek pedig, amelyek egyáltalán csak kicsinyességekre képesek, de csak a jelenlevő Szilágyitól tartanak, meglepette tapasztalhatták, hogy a Szilágyi Dezső teljes erélye és ötletessége beköltözött Láng Lajosba, s ez maga is meg tudja ezen a napon fékezni a túlkapásokat. Egy-egy pillanatban szinte úgy tetszett, mintha nem is Láng Lajos, hanem maga Szilágyi Dezső elnökölné. A csalódás a kicsi részletekig is tökéletes volt. Az elnök rendreutasította az ellenzéket, megvonta a szót Gajári Ödöntől s utoljára még tegeződve lehurrogta a mellette ülő jegyzőt is – amire idáig nem Lángnak, csak Szilágyi Dezsőnek volt bátorsága.

Mondta is valaki:

– Sohsem volt ez a Láng olyan jó elnök, mint amikor már *nem elnök*...

De talán nem is ő volt, hanem igazán Szilágyi Dezső. A hang, az ötlet, az erély – Szilágyira vallott s a hatás is. Mert foganatja volt a szavának minden oldalon, s amikor szinte a flegmájából kijöve kezelte a szabályokat, akkor is mindenfelől éljenezték érte.

S milyen szép akart lenni a Ház! Csinosította magát s egy napra (még *akadémikus* határozat árán is) fenséges akart lenni. Míg ugyanis Polónyi Géza még egész lomposan vágta ki, hogy a parlament ne vegye tudomásul a Szilágyi Dezső lemondását, addig lassankint sokkal szebb formába öltözködött a Ház akarata. Mert a Polónyi indítványával szemben báró Bánffy Dezső még nem mondhatott egyebet, mint hogy a száraz faktumra hivatkozott. Szilágyi Dezső nem tréfál s nem most jelenti be lemondó szándékát. Régi elhatározása az, amit mélységes sajnálkozással vesz ugyan mindenki és elsősorban a kormány is, de amit mégiscsak tudomásul kell venni. De aztán fölemelkedett Kossuth Ferenc s utána gróf Apponyi Albert is, ezek pedig arra az álláspontra helyezkedtek, hogy a faktum előtt ők is meghajlanának, de legalább derüljön ki hivatalos formában, hogy a Szilágyi Dezső lemondó szándéka csakugyan meg-

másíthatatlan. Ők tehát olyanforma közvetítő javaslattal álltak elő, hogy a parlament mondja ki előbb egyhangúlag a maga ragaszkodását, ami talán mégis hatással lesz Szilágyi Dezsőre.

Ennél a közvetítő javaslatnál állt be a fordulat.

Valaki megvitte a hírt a miniszterelnöknek, hogy mit kíván az ellenzék. S a miniszterelnök, aki első beszédében is hangsúlyozta, hogy a Szilágyi maradását ő óhajtana leginkább, most azt mondta a híveinek, hogy a parlament egyhangú marasztalása minden valószínűség szerint csak akadémikus értékű marad, de talán mégsem hiábavaló, mert legalábbis meggyőzi a közönséget, hogy minden faktor egy volt a Szilágyihoz való ragaszkodásban. S éppen azért báró Bánffy Dezső beüzente pártjának, hogy járuljanak hozzá a gróf Apponyi Albert és Kossuth Ferenc közvetítő indítványához. Ezt Hegedüs Sándor és Gajári Ödön a nyílt ülésben be is jelentették, s a törvényhozás váratlanul egy igazán szép tüntetésben egyesült: egyhangú határozattal fogja Szilágyi Dezsőt a helyén marasztalni.

– Éljen Szilágyi Dezső! – hangzott balról.

– Éljen Szilágyi Dezső! – tüntetett lelkesen a jobbmező is.

S ilyenformán a vihar váratlanul a legszebb manifesztációvá alakult volna, sőt Láng Lajos még tetézte is azzal a jó ötlettel, hogy ez az egyhangú határozat jegyzőkönyvben adassék át Szilágyi Dezsőnek, a Ház pedig az ő válaszáig egyebet ne is tárgyaljon – de íme, a szép manifesztációhoz is hozzányúlt a csúf taktika. A bokrétába, melyet a parlament Szilágyi Dezsőnek a legnagyobb megtisztelés jeléül akart prezentálni, hirtelen egy külön tövist akartak csempészni – a miniszterelnök sebzésére. A jegyzőkönyv hitelesítésének kérdésénél ugyanis Rakovszky István egyszerre el akarta hitetni, hogy a határozat tulajdonképpen nem is egyhangú, mert a miniszterelnök nem is volt benn a szavazásnál, azonfelül pedig a jegyzőkönyvnek nem szabad elhallgatnia azt a körülményt sem, hogy a szabadelvű párt leszavazta a miniszterelnököt, aki nem vonta vissza azt az indítványát, hogy Szilágyi Dezső lemondását, sajnálkozással bár, de tudomásul kell venni.

És ebből a gyermekes taktikából egész vita tudott fejlődni.

Pedig hát a távollevők nem számítanak a szavazásnál, s ha a miniszterelnök távolléte következtében a határozat megszűnnék egyhangú lenni, akkor nem illik megfedkezni arról a száz és egynehány képviselőről, akinek szintén van szavazati joga, s a mai ülésben nem volt jelen. Ezekre nem is gondolt Rakovszky úr? Aztán meg az a leszavazási komédia is micsoda? Hiszen a miniszterelnök semmiféle indítványt nem tett, írásban semmit sem adott be s voltaképpen csak az elnöki indítványt támogatta. Ha tehát valakit egyhangúlag leszavaztak volna, az csak az elnök lehetne. De azt sem szavazták le. Mert hiszen az Apponyi-Kossuth közvetítő indítványának elfogad[ás]ával önként esett el minden más javaslat: az elnöké, a Polónyié, a Hollóé. Elesett volna tehát a miniszterelnöké is, ha egyáltalán lett volna, de nem volt.

Hanem a tisztelt Ház még egy napra sem tud fenséges lenni – egy kis nevetségesség nélkül. S a parlament egyhangú határozatához Rakovszky úr szolgált ezzel a kis fűszerrel...

SZILÁGYI BÚCSÚZTATÁSA¹²²

(Az országgyűlésből)

Szilágyi Dezső megírta a válaszát a képviselőház marasztaló határozatára. Ebben a levélben megmásíthatatlannak mondotta elhatározását és most már végleg lemondott a Ház elnökségéről.

E bejelentés átvételére gyűlt ma össze a Ház, melynek külső képe régen volt ilyen érdekes. Jobboldal, baloldal zsúfolásig tele. Csak azok hiányoztak, akiket valami betegségük tartott távol. A folyosókon nagy zsongás mindenütt. Érdekes volt megfigyelni, hogy „a kilépettek” kikkel kerestek érintkezést. Ma is, mint rendesen, keresték az exkluzivitást, ügyelve arra, hogy nagyon is „entre nous” maradjanak.

A gyűlés megnyitása nagyon későre húzódott. Ez mindenféle képtelen hírekre ad okot. „Láng Lajos nem akar már ma sem elnökölni!” – hirdetik, de csakhamar megcáfolják. Ezalatt benn a teremben érdekes „helycsere” történik. Ott benn megalakult a „középpárt”. A disszidensek ugyanis a kormánypárt és a nemzeti párt között foglaltak helyet. Széll Kálmán és gróf Apponyi Albert között.

Andrássy Tivadar közvetlenül Széll Kálmán mellé került, gróf Széchenyi Aladár meg Ivánka Oszkár mellé!

Belépésüket az ellenzék rokonszenves éljenzése fogadta. Emmer Kornél egészen belepirult abba az ovációba, melyben őt részesítették.

Végre úgy délfelé megjelenik Láng Lajos. Nagy csöndben nyitja meg az ülést és konstatálja, hogy ma felesleges a jegyzőkönyv hitelesítése. Azután felolvastatja Szilágyi levelét. Az ellenzék zajosan megéljenezte Szilágyit, a jobboldal meg nyugodtan várta a történendőket.

Láng erre proposíciót tett, hogy a Ház sajnálattal vegye tudomásul Szilágyi lemondását, ma már ne tanácskozzék más felett, holnap pedig határozzák meg az elnökválasztás napját.

Ehhez a javaslatához Apponyi, Kossuth és Molnár megadták pártjaik nevében a hozzájárulást, aztán meleg szavakban méltatták Szilágyi nagy érdemeit. Apponyi beszéde alatt Münnich Aurél átszólt.

– *Önök okozták!*

Amire nagy felbuzdulás volt az ellenzéken.

– *Maguk a hazaárulók, ő vicinálisokkal nem akart tartani.*

Az elnök soká nem volt képes a rendet helyreállítani.

Amikor végre az elnök kijelentette, hogy a Ház sajnálattal veszi tudomásul Szilágyi lemondását, Bartha Miklós kérdi a jobboldaltól:

– *Sajnálják?*

A baloldal nagy mozgással honorálta ezt a közbeszólást, az elnök azonban így vetett véget a keletkező forrongásnak:

– *Ráérnek később diskurálni, mindjárt vége lesz az ülésnek.*

Az ülés befejezése után sokan szemére hányták Lángnak, hogy nem tűzte ki azonnal az elnökválasztás napját, mert a házszabályok tizenhatodik szakasza arra egyenes utasítást ad, hogy az elnökválasztást minden vita nélkül kell kitűzni. (A házszabályok megfelelő szakaszát más helyen közöltük.)

A POLITIKAI HELYZET¹²³

A seregesen ránk özönlött válságok közül ma egy szerencsésen megoldódott. Természetesen a legkisebb: a horvátminiszter-válság. Az új miniszter ma le is tette az esküt öfelsége, a király kezébe s holnap reggel már át is veszi a tárca nélküli minisztérium vezetését. A miniszter-

elnök az eskütétel után hosszabb kihallgatáson volt a királynál. Fölfedte neki az összes bajokat és nehézségeket, ezek közt az elnökválság minden csínját-bínját is.

Amíg ezek Bécsben történtek, a magyar ellenzéki pártok áthelyezték a becsukott parlamentet a Sasok klubjába, ahol nagy függetlenségi, nemzeti és néppárti elegyes értekezletet tartottak, amelyből kifolyólag tiltakozó manifesztumot intéznek a nemzethez. Belől a lapban közöljük a tiltakozó iratot, az értekezlet hű leírásával egyetemben. Ennek az iratnak is megvan az a baja, ami a minapi pártközi feliratnak megvolt: nem jut el a címzetthez, és ami fő, nem is neki íródott. Nem a nemzetnek szól ez a tiltakozás, nem is a kormánynak, nem is a többségnek, hanem szól magának az ellenzéknek. Olyan önvédelemféle ez, önmegnyugtató, a lelkiismeret szavának elpihentetése. És ebben jóformán szakasztott mása a lex Tiszának, amely hasonlóképpen nem törvénné akar lenni, nem támadás és nem vád, hanem önmegnyugtató és védekezés későbbi bajok ellen. És ilyenképpen egyforma a két dokumentum és archívumban megőrzésre való. Az egyik azt mondja: „Mi megpróbáltunk mindent, s csak akkor léptünk a törvény nélküli állapotba, mikor belekergettek, és a többség is hozzájárult”, a másik azt mondja: „Mi tiltakoztunk”. Mind a kettőt meg kell őrizni.

A tiltakozó értekezletnek volt egy kiemelkedő momentuma is, gróf Apponyi Albert beszéde. Minden eltörpült mellette. Noha heves volt, hevesebb, mint hajdan, de megjelentek újra Apponyi kiválóságai benne. Szép volt a beszéd, okos és telve igazságokkal. Amiket a többség fogalmáról mondott, a miniszteri felelősségről, a törvényen kívüli állapotról, mind bele lehetne nyomtatni bármely alkotmánytanba, s egyenkint aláírnók minden passzusát. De együtt nem. Amint csupa szép és legszebb testrészekből össze lehet állítani egy szörnyeteget, az igazságok tömegéből is fel lehet építeni egy óriás falsumot. Az örökigazságokhoz, hogy igazságok maradjanak, a milió is kell, az idők ismerete, a helyzet mérlegelése, a körülmények méltatása.

Igaz, hogy nem parlamenti többség, amely a lex Tiszát elfogadja. De ha parlamenti többség volna, nem kellene a lex Tisza sem. Akkor az indimnitit adná meg és kiegyezést csinálna. Igaz, hogy a miniszterek így is felelősek maradnak tetteikért, de hisz nem is akarnak ez alól kibújni. Még csökkenteni se akarják a felelősséget azzal, hogy másokat is megkérdeznek. Ez nem felosztása a felelősségnek, hogy kevesebb jusson egy-egyre, hanem elvállalása az egésznek, hogy mindenki viselje. Nem a mostani kormánynak akar segítő eszköze lenni, hanem akadálya későbbi kormányoknak, amelyek talán nélküle visszaélnének a felelősséggel.

S a nemzet, amely ezeket tudja, mit feleljen vajon a tiltakozásra? Nem mondhat egyebet, csak egyet: „Nem tiltakozni kellene ellene, hanem fölöslegessé tenni!”

A KILÉPETTEK¹²⁴

Írta: egy szabadelvű képviselő.

Szép névsor a kilépettek névsora, mintha csak a *Toldi szerelmének* azt a fejezetét olvasnánk, mikor Nápolyi Johanna ellen hadba indulnak a magyar nagyurak, s a sok kevély pajzs és címer veti színeit a szemek kápráztatására – vagy mintha a sportrovatban olvasnók egy úri társaság névsorát, akik összeálltak egy kis rókavadászatra. Ez a hasonlat már azért is jobb, mert a hajtókról is tudunk valamit, a rókát is képzeljük, de az uraságok külön asztalnál ebédelnek, és semmi közük a hajtókhoz.

Csakhogy azoknak az uraknak lándzsa volt a kezükben, az utóbbiaknak puska – emezek pedig törvénykönyvekkel állnak itt, azért látszik olyan szokatlannak a társaság. Pártalakításban dolgoznak s nevezik magukat alkotmányhű szabadelvűeknek.

Hogyan, pártot alakítanak e legmagasabb uraságok? – Azaz levetik a régi ruhát és újat húznak fel. Vagy talán nem is egészen új, mert hiszen a szabadelvű pártból kerültek ki s ezentúl is maradnak a „szabadelvű” elnevezés mellett. Ha felocsúdik mámorából a közvélemény, hihetőleg csóválni fogja a fejét (ha azalatt el nem vesztí). Mi az? E tősgyökeres arisztokraták kiváltak a szabadelvű pártból? És nem azért, hogy konzervatívok akarnak lenni? Ez különös. Ők szabadelvűek akarnak lenni, de másforma szabadelvűek. S itt következik a nagy kérdés: azért váltak-e ki, hogy sok nekik az eddigi szabadelvűség, vagy azért, hogy kevés?

A grófi névsor azt látszik mutatni, hogy sok. Igaz, hogy ott van Csáky Albin, ez a fényes alak; ott van a két Andrassy (a Gyula gróf fiai), hasonlóan nemes két politikus; mind a hármukat erős tradíciók tartják a szabadelvű eszmekörben, de ez csak három ember, a többi húsz méltóságos úr lelkében ki tudja, mi lakik. Az is igaz, hogy ez alkotmányhű nagybirtokosok között van egy-két lateiner is, egypár szem mazsolaszőlő a rétesben. Azt hozhatná, fel argumentumul a tépelődő dilettáns politikus: „Ezek mégse mentek volna oda, ha a levegő arisztokratikus lenne.” Oh, dehogynem. Nálunk mindenki szereti ezt a levegőt. A fogalomzavar elég nagy e téren, hogy mindenki felállíthasson magának egy tetszetős formát. Egy mostani főispán szabadelvű párti képviselő korában azzal az indokolással ment át a Sennyey pártba: „Mért ne szerezném meg magamnak azt az élvezetet, hogy mindennap letegezhessem egypárszor ezt a gögös, felfűjt Sennyeyt.” Az alkotmányhű szabadelvűek lateinereire tehát nem lehet sokat építeni; jó emberek, derék emberek egytől egyig, liberálisok is, de kevesen vannak s különben is egy az elveknél is erősebb ösztön lekötöttjei: a vándorlási ösztöné. Ők, mint a macskák vagy a költöző madarak egy lelki kényszer alatt jönnek-mennek ide-oda s onnan odább és örökké csak mennek, mennek, néha ok nélkül is, csak hogy egy helyben ne legyenek.

Szomorú érzelmek közt néztük e bajtársaink távozását, de nem tudjuk helyeselni eljárásukat, mely minden tekintetben el volt hibázva. Mi volt indító oka a távozásuknak? A Tisza-lex, mondják ők, s innen veszik címerük első részét: az „alkotmányhű” elnevezést. De hisz a Tisza-féle határozati javaslat eszméje még meg sem fogamzott, mikor már ők hidegek voltak a párt iránt s annak kétségbeesett küzdelmében nem vettek részt. Csáky kedvetlenül vonult el birtokaira, az Andrassy grófok felé se néztek a pártnak, nem jöttek se a klubba, ahol kedveltek és befolyásosak voltak, se a Házba, ahol a folyosón azelőtt nagy kedvvel szerették a hangulatot csinálni. Másfél év óta jól tudják még a klubszolgák is, kik ruhafogásaikat üresen látják, hogy az Andrassy grófok és társaik el fognak bennünket hagyni. Tehát miért alkotmányhűek ők? Csak azért, mert hozzánk hűtelenek? És miért liberálisok? Hogy értik ők azt? Kevés-e nekik a mi liberalizmusunk, vagy sok? Ez a nagy rébusz.

Az idő megfejtí a talányokat.

Megfejtí, de igazat nem adhat nekik. Nem kutatjuk az ő elhidegülésük valódi indokait, csak konstatáljuk, hogy azok bent nem foglaltatnak az elnevezésükben. Mert míg az elnevezésük egy legújabb eseményből veszi tetszetős színeit, addig az elhidegülés régi keletű s együtt látszott nőni a Szilágyi Dezső elhidegülésével Bánffy iránt. Lehet, hogy e lángeszű államférfi visszalépése okozta a magas uraságok kilépését is. S mily csodálatos fordulat: a történetíró álmélkodva jegyezheti fel e hatalmas emberről, kinél különbet anya nem szült e korban, hogy nemcsak nagy szónok volt, nagy tudós, de nagy diplomata is, mert rövid három év alatt egyszer a lateinereket játszotta ki a mágnások ellen az egyházjogi reformoknál, legújabbban pedig a mágnásokat játszotta ki a lateinerek ellen.

De irre[lev]áns, akár a Szilágyi játéka ez velünk és a mágnásokkal, akár a sors játéka ez Szilágyival, akár pedig valami logikai folyomány, okok okainak egyik elmaradhatatlan láncszeme, végre is a világnak mozognia kell és átváltoznia új hangulatokkal új formákba; a világ nem állhat meg se a Bánffy, se az öreg szabadelvű párt kedvéért, s bizonyos magaslatról

nézve a dolgokat, nem lehetne még csak panaszkodni se, hogyha valami mást kísérleteznek azok, akik valami mást éreznek.

Ha mégis tollat vettem a kezembe, én, aki nem vagyok járatos a toll forgatásában, annak oka, hogy felpanaszoljam, ami fájdalmasan rezegteti meg szívemet a kiléptetek eljárásában. Fáj pedig nekem (s valószínű, még sokaknak a szabadelvű pártban) az a kiszámított kegyetlenség, hogy volt társaink éppen akkor hagyták el a családi hajlékot, hol egykor mindnyájan olyan jól és szépen megfértünk, hol ők mindenkor ünnepelten ültek a főasztalnál a szeretet és a becsülés bokrétaival gomblyukaikban, hogy éppen akkor hagytak el, abban a pillanatban, mikor azt az ostromlók négy oldalról is felgyújtották – és mikor még az idegentől is elvárhattuk, hogy oltani siet, ők akkor távoztak, oltás helyett, és még a tüzet is megpiszkálták ezzel, hogy jobban égen.

Ott ülnek, tanácskoznak egy budavári palotában. A népszerűség lengi őket körül s harsogó éljenek zúgása zsong fülükben. Kellemes dolog ez, s nem került semmibe. Egy négysoros levelet kellett mindössze megírni érte az öreg Podmaniczkyhoz. S azt se kellett megfogalmazni, csak leírni az egymásról. S ezzel alkotmányhű lesz az ember, és nem terheli e földön többé semmi felelősség. Csak éppen a zúgó éljeneket kell még meghallgatni.

Ah, dicsőséges politika, de nagyok a te találmányaid! És hogy szuperálnak néha! A Tetzeltől vett bűnmegbocsátó levelek helyett mennyivel egyszerűbb, ha maga-magát oldja fel az ember egy levélben. Ha lerázza a felelősséget egy olyan helyzethől, melynek nem az illető párt az oka, hanem egy harmadik faktornak a felviharzott szenvedélye, vad haragja, szóval egy vis major.

Vagy tegyük fel, hogy a szabadelvű párt vagy kormányának a politikája az oka, hogy hosszú évek felgyűlt sérelmeiből gyúlt ki a tűz, melynek pusztításait emberi elme még most ki nem számíthatja. Tegyük fel, legyen így. De hát e politikáért Végh Artúr a felelős és Urbanovszky Ernő, akikkel soha nem közöltek semmit, de nem felelős Csáky vagy az Andrássyak, akikkel megtanácskoztak, vagy akik maguk is csináltak egyet-mást ebből a politikából. Igen, ők nem felelősek, mert hiszen megírták a levélkét – s csak annyi kíváncsítik. Végh Artúr és Urbanovszky ellenben nem írtak levelet, hanem csak kitartanak szegények hűségese a becsületes, öreg zászló mellett, mely harminc esztendőn át jelképezte Magyarország komoly alkotásokra képes politikáját; tehát Végh Artúr és Urbanovszky a felelősek és egyszersmind hazaárulók.

Nem úgy, tisztelt urak, eltávozott vezéreink. Az a kis aranyfüst, mely ezt a lépésüket most beragyogja, el fog oszlani mihamar, s az „alkotmányhű” cím elszáll e füsttel együtt. Mert ha az alkotmány csakugyan veszélyben van – (s én hiszem is, hogy veszélyben van) a hozzá való hűség nem elégli meg egy levélke megírásával. Ez nem akció. Ilyen nagy nonchalance-szal nem lehet azt megvédeni. Csak I. Napóleon volt elég nagy, hogy ráírta egy papirosra: „Itt a Braganza-ház ma megszűnt uralkodni!”, és ezzel a Braganza-ház tényleg megszűnt uralkodni.

Ha az alkotmány veszélyben van, hát védelmezni kell. Egy nyilatkozattal a veszély meg nem szűnik.

Mi most a különbség miköztünk és önök között?

Az, hogy mi legalább e percig csak egy oldalról látjuk veszélyeztetve az alkotmányt: az obstrukció által, mely az ex-lexbe kerget.

Önök (élesebb szemük lévén) kétfelől látják a veszélyt: az obstrukció által egyrészt, és a Tisza-lex által másrészt.

Mi most a különbség miköztünk és önök közt?

Az, hogy mi küzdünk azon elementum (az obstrukció) ellen, mely az alkotmányt, szerintünk, fenyegeti, tehát mi védjük az alkotmányt és hívek vagyunk és maradunk hozzá utolsó leheletünkig, önök pedig nem küzdenek az obstrukció ellen, sem pedig nem küzdöttek a Tisza-lex ellen, mert ha csakugyan veszély van benne, módjuk lett volna megjelenni a pártkonferencián és felboncolni azt és kitárni annak mérgét és következményeit.

Az elküldött levélkéik nem érnek semmit. Ha baj van, az azok miatt nem lett kisebb, ha nem lett nagyobb. A mohácsi katasztrófán mit sem változtatott az, hogy Zápolya volt érte a felelős, és hogy Szabó Péter és Gálffy István nem voltak érte felelősek.

ÚJ ALAKOK¹²⁵

I. Gróf Széchenyi Manó

Gróf Széchenyi Manó abban az értelemben, amelyben mi vesszük, éppenséggel nem jelenti gróf Széchenyi Manót, a személyt, akit mi nem ismerünk, hanem jelenti a rendszert, amellyel nem vagyunk megelégedve. Tudniillik azzal a rendszerrel, mely a liberális elemekből mágánásokat csinál (lásd Harkányit, Bohust stb.) s ezzel mintegy átteszi őket a liberalizmus elleni táborba, hogy legyen mindig kivel verekednünk, nemcsak nekünk, hanem maradékainknak is, s mintha még ez nem lenne elég, a mágánásokból aztán, miután magukra szedik az antiliberális gondolkozást, folyton és folyton hozza be a liberális tábor élére a vezéreket, főtiszteket (lásd a fiumei kormányzót, Széchenyi Sándor grófot, a szövetségi elnökét, a grófocskák főispánokat stb.), hogy ne csak az ellentáborral küszködjenek a szabadelvűség, hanem a saját fészkeiben se érezhesse magát otthon.

Voltaképpen vezércikket kellene a gróf Széchenyi Manó miniszterré való kinevezéséről írni, ha Bánffy nehéz küzdelmeinek közepette nem kellene kímélni. A mi nézetünk szerint ma Magyarország parlamentarizmusáért ő vívja a legszebb, legrokonszenvesebb harcot. S hajh, be sok van kockán, ha a hadi szerencse ellene fordul.

Nem szabad hát öt apró hibáért molesztálni sok baja közt. A pogány szaracénokkal küzdő Bouillon Gotfriedre nevetséges volna rákiáltani: „Bouillon úr, ön megint rossz helyre varrt fel egy gombot!”

Hanem azért bizonyos dologról mégis csak akkor lehet szólni, amikor megtörténik. Így a Széchenyi kinevezéséről is, újólag megjegyezve, hogy nem ismerjük a nemes grófot s így nem mondhatunk róla semmi rosszat, olvastuk egy pár nap előtt, hogy államtitkár lett, s azóta sokan kezdtek ráemlékezni, hogy okos ember, derék ember, némelyek látták is gyerekkorában és dicsérik, hogy jó tanuló volt. És ez igaz is lehet, mert ama hét-nyolc nap alatt, amióta államtitkár, annyira bevált, hogy a latere miniszternek promoveáltatik. Minélfogva természetesen még jobban fogják dicsérni, és még többen fognak rá emlékezni, hogy jó tanuló volt.

Mi ugyan jobban szeretjük, ha a miniszterek az olyan ifjakkól vétetnek, akik még az államtitkárságuk és miniszterségük előtt vívják ki honfitársaik dicséretét. De ez felfogás dolga. Lehetnek olyan véleményűek is, akik azt tartják, hogy az mindegy, ha valaki előlege-sen mondatik okos embernek vagy utólagosan. Mi azt hisszük, hogy az ér a legtöbbit, ha valakit okos embernek tartanak, miután már volt miniszter. Sőt az se megvetendő, hogy valakit okos embernek tartanak, mielőtt még volt miniszter. De hogy azon idő alatt tartanak okos embernek valakit, míg államtitkár vagy miniszter, ennél a filadelfiai egyetem bizonyítványai is többit nyomnak a latban. De mindez nem a gróf Széchenyi Manó személyi tulajdonaira szól, hanem csak általában. Hiszen ki tudja, milyen kolosszális munkát végzett az ifjú

államtitkár hét nap alatt. Csak mi nem tudjuk. Rövid idő – mondják önök. Ugyan ne legyünk kishitűek, hisz az egész világ is csak hat nap alatt készült. – És a részleteket, mi jámbor emberiség, csak utólagosan tudtuk meg.

APPONYI IGAZSÁGA¹²⁶

Meddig él az igazság? A filozófus azt mondja: örökké. A politika ellenben arra tanít, hogy az igazság, a politikusok igazsága nemigen szokta megérni Matuzsálem korát. Hamarosan belekerül az *Országgyűlési Naplónak* nevezett cinterembe és ott alszik békességgel a másik igazság mellett, amely e rövid földi életben halálos ellensége volt.

Mert a politikusok mindig az igazságot hirdetik, de nem mindig ugyanazt az igazságot. Utóvégre is hamar elunna a világ az egész politikát, ha örökké ugyanazokat a tételeket kellene hallgatnia.

Hanem azért a legfeketébb vérű statisztikus is megkívánja, hogy legalább egy esztendőt mégiscsak kellene engedni a szegény igazságnak, addig nem illenék eltemetni.

Újév napján nem lesz az országnak költségvetése. A törvény betűje szerint ez azt jelenti, hogy nem szabad adót szedni. Eddig talán nem is igen lenne ez állapot ellen szava a magyarnak. Csakhogy a betű ennél többet is kíván, azt is kívánja, hogy újévtől kezdve az állam tisztviselői ne kapjanak fizetést, a vármegyék ne kapják meg a maguk dotációját, az állam hitelezői ne kapjanak kamatot, a szállítók ne kapják meg a maguk járandóságát. Ebbe pedig már nehezebben egyezhetnék belé az ország, mert az állapotnak ez a második oldala vagy százezer magyar családot kergetne az éhezésbe, és a gyomor nem hallgat el azért, ha az ember megmagyarázza neki, hogy a törvény kívánja a koplalást.

Mit lehet tenni?

Ez évben, január hetedik napján – tehát még egy éve sincs – megmondta gróf Apponyi Albert, hogy mit kell tenni. Így szólott akkor:

„Olyan esetekben, amely esetekben a törvényhozás force majeure folytán nem teljesítheti az ő feladatát, előáll az a szükségjog, melynek folytán a végrehajtó hatalom ideiglenesen rendezi ezen ügyeket, és az e tekintetben a parlament utólagos jóváhagyása reményében kiadott rendeletek jogszabályt alkotnak addig, míg a parlament azokra nézve nem döntött.”

Mit kell tehát tennie a végrehajtó hatalomnak?

Még nincs egy éve, Apponyi azt az igazságot hirdette, hogy a végrehajtó hatalomnak kötelessége intézkedni, és joga is intézkedni. Sőt Apponyi elment odáig az igazságával, hogy a kormány a maga erejéből a vis major idejére *jogszabályt* is alkothat, amely erősebb lesz a törvény erejénél is. Hirdette pedig Apponyi akkor ezt az igazságot azért, mert ez év elején a kiegyezés ügye néhány napra ex-lex állapotba került.

Csak az a kérdés, mi volt akkor a force majeure, mely ez állapotot előidézte, s amely olyan helyzetet teremtett, hogy Apponyi Albert jogszabályalkotás jogát követelte a végrehajtó hatalomnak? Mindnyájan tudjuk, hogy az *obstrukció* volt ez a felsőbb erőhatalom.

A matematikából ismert behelyettesítési módszerrel élve azt kell mondani, hogy Apponyinak január hetedikén ez volt a nézete: Ha a törvényhozás a kisebbség obstrukciója következtében nem teljesítheti feladatát, akkor a kormánynak – mi a kötelessége? Nem az, hogy az államot kitegye a csődnak; nem az, hogy százezer magyar családot kitegyen az éhezésnek, hanem az,

hogy intézkedjék, jogában lévén jogszabályt is alkotni, mely az obstrukció idejére a törvénynél is erősebb. De kötelessége, hogy aztán a parlamenttől felmentést kérjen.

Mi lehet ez a fölmentés? Annak a törvényhozás részéről való konstatálása, hogy:

megvolt-e a *force majeure*,

nem tett-e a kormány többet a törvény ellenére, mint amennyit tennie kötelessége volt,

de meg is tette-e mindazt, amit az ország érdeke megkövetelt.

Nem tehetünk róla, de lehetetlen nyugodt szemmel néznünk, miként akarja az ellenzék és élén a nemzeti párt már most, még egy éves kora előtt elhantolni Apponyi igazságát. Nem félnek Apponyi kemény haragjától? Nem félnek attól, hogy borzasztóan leszavazzák a január hetedik Apponyit?

Hogy épp az ellenzék vállalkozik ilyen igazságyilkolásra! Hiszen ha még a kormánypárt vállalkoznék e feladatra. Mert ugyanazon a napon, amikor Apponyi az ő igazságát közhírré tette, felállott Tisza István és hevesen tiltakozott annak egyik tétele ellen, mondván, hogy a kormánynak igenis kötelessége intézkedni, de azért *nem alkothat jogszabályt* még rövid időre sem a törvény ellenére, mert a magyar alkotmány nem ismerte el soha a kormány *formai* jogát arra, hogy bármely pillanatban, bármennyire szükséges lenne is, hatáskörét túllépve intézkedjék és jogszabályt alkothasson. Mi is ezzel a korrektúrával fogadjuk el Apponyi igazságát. Eszünk ágában sincsen támadni Apponyit, amiért most egy éve még jogszabály alkotására is fel akarta ruházni a kormányt, az csak egy kis túlzás volt. Hanem az igazságát nem hagyjuk, annak respektálását meg kell követelni még a nemzeti párttól, sőt ötle magától is.

Ha január elsején nem lesz budget, s a kormány fizetteti az állam tisztviselőit és hitelezőit, egyszerűen az lesz a kérdés megint, ami az elmúlt januáriusban volt, amikor arra Apponyi az ő igazságával felelt: Volt-e *force majeure*? Megkövetelte-e az ország érdeke a kormány intézkedését? Nem sértette-e a kormány fölös módon, is a törvény betűjét?

Az utolsó két kérdésre nagyon egyszerűen megtalálja majd a törvényhozás a feleletet. Sőt az elsöre se lesz nehéz megtalálni a választ. Mert az obstrukció obstrukció marad akkor is, ha a nemzeti párt is vele tart, és az országot még a nemzeti párti obstrukció kedvéért se szabad kitenni az elzúllásnak. Az obstrukció *force majeure* volt tavaly, *force majeure* az idén is, s ami az idén kötelesség volt, az bajosan lesz hazaárulás a jövő januáriusban. A berlini bankárnak bajos lenne azt mondani: „Kedves barátom, nem váltjuk be az aranyjáradék-szelvényét, mert az idén Apponyi is obstruált; hiszen ha ő nem obstruált volna, fizetnénk mi szívesen; jövő évre talán kedvezőbb helyzetben leszünk.” Sőt még a magyar állami tisztviselő se tudná gyerekeit lecsillapítani azzal, hogy: „Nem szabad éhezni, gyerekek, Apponyi bácsi is obstruált.”

Hadd éljen hát Apponyi igazsága. Sokkal kellemesebb lenne, ha ott pihenhetne a Naplóban, ha nem keltette volna fel álmából az ellenzék mestersége. De ha már felkeltették, agyonütni nem engedjük.

MADARÁSZ APÓ ÉS A TÖBBI ÖREGEK¹²⁷

Nagy fehér szakáll van, mint a Télapónak, ahogy a gyermekkönyvekben rajzolják. Már maga a fehér szakáll is ritkaság, mert az emberek a negyvenen túl elkezdenek borotválkozni, hogy fiatalítsák magukat. S a jó, tisztos szakáll eltűnik a régi idők homályában, csak finoman gondozott és göndörített barkók vannak már ez idő szerint. Virgonc kis ember az öreg Madarász apó, aki jön-megy szapora lépteivel, élénken, fiatalosan, olyan az egész ember, mint

az eleven ezüst. Az arca színe pedig piros, mint a piros almáé, a szemei tüzesek, villognak-csillognak, mint a gyíké egy dércsípte pagony alul: a dércsípte pagony a hófehér szemöldök.

Madarász apó a szélsőbalé. Nekünk is vannak öreg embereink, de olyan egy sincs köztük, mint a szélsőbalnak. Ott van a jó „aga”, a nagy, kifent bajuszú aga, az ő jellemző bosnyák koponyájával. Az aga is helyes legény, de nem parlamenti ember. Az aga még tán kedvesebb, szeretetreméltóbb a Madarásznál, de az aga katonaviselt ember, most is szűk tiszti nadrágban jár s tele van pajkossággal, humorral, életkedvvel. Az aga úgy fest most is, mintha inkább a menyecskéken járna az esze, mintsem a közügyeken. Az aga csak egy jó fiú és semmi egyéb. Szóval, az agának még öregedni kell – ő még nemigen öregember. Míg ellenben Madarász apó már akkor is ott ült a képviselőházban, mikor még mi, mostani öreg képviselők meg se születünk. És azóta nem engedett egy jottát sem. Éppen félszázadja múlt, ahogy mindenre rázza a fejét, mely egyre fehérebb, fehérebb, de nem puhább.

Aztán ott vannak még Janicsáryn kívül gróf Nákó Kálmán. Tip-top, tip-top. Aprózza lépteit a folyosón. Nagy, magas ember, gazdag ember, de nem kevély. A dereka ugyan egyenes, mint egy fenyőszál, de az arcán millió ránc van. Keveset beszél, nyilatkozataiban óvatos s képes megjegyzés nélkül végighallgatni ötven beszédet.

Az obstrukció már hetekig folyt, mikor az öreg úr végre elszánta magát a múlt napokban s a következő megjegyzést tette az ellenzékre:

– Túlságosan élénkek... élénkek...

S vidáman, kevélyen topogott odább a folyosón, hogy így megróttá őket.

Valaha nagy lovas volt, sőt még most is olyan dolgokat tervel az öreg gróf, mint egy lovaglás Berlinbe s több ilyenfélét. Nagy utazásokat tett hajdanában a vademberek közt nejével, a világszép Gyertyánffy Bertával, aki úgy szerette a muzsikát s úgy tudott maga is hegedülni, mint egy cigány. Egy ilyen úton, melyet valahol Afrikában tettek, a grófnőt igen bosszantotta a meztelen kíséret, mintegy százötven ember, akiket a bennszülöttekből fogadtak fel. A grófnő alig várta, hogy egy városba érkezzenek, s nyomban vett a számukra mintegy háromszáz rőf gyolcsot, s megkérte férjét, hogy ossza ki köztük, hadd takarják el az illetlen testrészeiket. A vadak nagy ujjongással fogadták a gyolcsot s szétosztván azt, reggelre nagy parádéval jelentek meg a grófék előtt; – mind a százötvenen turbánt csináltak belőle a fejükre.

Gróf Nákó különben csak vagy tizenkét év óta képviselő. Azelőtt semmit se tudtunk róla, csak azt hogy ő az utolsó aransarkantyús vitéz, akit a király a koronázáskor személyesen ütött fel vitézzé. Képviselővé Tisza tette meg, s minthogy Nákó Kálmán a Rónai János kerületében Törökszentmiklóson akart fellépni, a generális magához hívatta Rónait és rábeszélte, hogy engedje át a kerületét Nákónak. Innen maradt fenn az az anekdota, hogy a már akkor ötvenéves Rónai nagy fejkavarva jött ki a miniszteri szobából.

– Mi bajod, János? – faggatták.

– A generális elvette a kerületemet – nyöszörögte János.

– És odaadtad?

– Ideiglenesen.

– Hogyhogy?

– Hát az öreg Nákónak engedtem át, de hiszen az öreg már nem élhet nagyon sokáig; s akkor megint visszaveszem, de attól félek... (S csak egyre vakarta a fejét kedvetlenül)

– Mitől, János?

– Hogy négy-öt cikluson át úgy elrontja az öreg, hogy aztán évtizedekig sem bírom megjavítani.

– Ohó! – kiálták egyszerre tízen is. – Meddig akarsz te élni?

Tisza alatt valóságos tenyészdéje volt a szabadelvű párt az öregeknek, még azzal incselkedtünk akkoriban Tiszával, hogy „maholnap a húsvéti lábmosáshoz is innen szállítanak aggastyánokat Bécsbe a királynak – ez a kedvezmény is hadd jusson a szabadelvű pártnak.” Annyi podegrás öregember volt akkor a pártban, hogy mikor egyszer Tiszának valami megüresedő területre lett volna szüksége egy új ember számára, valaki azt tanácsolta neki a klubban:

– Nyitass egy ablakot, kegyelmes uram, s mindjárt meghal vagy hat öregúr. (Notabene bájos júliusi este volt.)

Azóta az öregek nagyon megfogytak. Gróf Szapáry Gyula, mint egy megfordított Heródes, kiirtotta őket fiatal grófocskák kedvéért, s most, az elnöki szükségletek idején, valóságos keresett cikké váltak a ráncos ábrázatok és fehér koponyák. De a nevezettekkel úgyszólván kimerül a névsor, és még csak Urbanovszky Ernő van hátra, a tót hegyek ózondús levegőjének dicsőségére. Az öreg „Ucsu” éppen olyan szeretetreméltó jó ember, mint a többiek. Hü, becsületes, jellemes, még a régi posztóból való ember. Ez a matéria nincs már meg az újakban. Ucsut azonban már nagyon megcsapta az idő, gyengébb lett és szótalanabb. A folyosón, a klubban szeret egyedül ülni és elmélyedni a gondolataiba. Valaha víg ember volt, de mióta Kubicza főispán meghalt, mintha üres lenne számára a világ. Aminthogy üresebb is napról napra. Azok az alakok, akikkel ő biliárdozott, már rég nyugszanak a temetőben, de ha élnének is, mit érne; nagyon reszket már a dákó a kezében. A kártyapartnerei is kipusztultak – sőt a gibickedés se élvezet. Most már a kártyákat se látja jól. Az alsó, meg a felső összefoly. Szóval nem a régi világ ez már, de a levegő, a klub levegője az még a régi. A helyek, a fülkék, az ajtók, az ablakok, azok is mind a régiéek, és ő jól érzi ott magát, a füst között, a zaj között, a hagyományok között. Hiszen mindez olyan tökéletes. Az emberek ugyan nem azok, se a miniszterek, se a mamelukok; de mit tesz az? Az erdő ugyanaz, csak a vadak mások benne. Oh, a Kubicza, a Kubicza egy egész világot elvitt magával.

Urbanovszky harminc esztendő óta ott ül a Ház legközepén és rázza a fejét, egyre rázza, akár miniszter beszél, akár Hentaller beszél, akár Molnár apát beszél, neki csak ez az egy mozdulata van. Nagy szakállá rezeg ilyenkor, és hosszú, lesimított haja is a vállait csapkodja. De nem a beszédekre rázza fejét Ucsu – ostobaság ez –, Ucsunak csak a teste van itt, a lelke otthon jár és hallja a trencsényi erdők zúgását és látja maga előtt az örök álmát aluszó Kubiczát és csóválja és rázza a fejét, hogy hát hogy tehette azt a hatalmas Kubicza, hogy itt hagyta a követjeit, az ő hü követjeit. Oh! Oh, Kubicza! Mit tettél, nagy Kubicza? És rázza a fejét haragosan a nagy Kubicza cselekedete felett.

Hajdan Ucsu is fortélyos ember volt, egyébiránt abból a nemes és ritka gárdából, mely sohase akart semmi lenni. Nem is kapott az Ucsu semmit se a kormánytól, se a királytól, se vicinális vasutat, se keresztet, hanem kapott az istentől szép öregséget, és az is megér valamit. Bizonyosan sokkal többet, mint amit a reichstadti herceg kapott.

Nem lévén hivalkodó, sem hiú, azokban az időkben, mikor Deák Ferenc a nagyhírű beszédjét tartotta a belvárosi választók előtt, Ucsu is a kerületébe készült s gondolván magában, minek törné a maga fejét, lefordította szórul szóra tóra a Deák beszédjét s elmondta otthon a tótocskáknak. De hajh, csodák csodája, a beszédre azt mondtak a tótok, hogy egy kicsit gyenge volt és éppenséggel nem éljeneztek.

Hallván a históriát Deák, nevetve veszekedett Ucsura:

– Bizonyosan rosszul fordítottad le.

– Nem, dehogy, csak való nem oda; hibáztam abban. Próbálj te is elmondani enyimet belvárosban, és az se nem fogja tetszeni.

Egyszóval mind kedves, szeretetreméltó emberek a mi öregeink, hiszen ha nem azok volnának, rég megették volna ötöt a politikai pápuák. Hanem a Madarász apó mégis a legkülönb és igen jól elnökkölt ma. Csupa elevenség volt, csupa figyelem és még az éljenekre is megharagudott, mintha tudná, mintha dokumentálni akarná, hogy ezek az éljenek ették meg Péchy Tamást, ezek ették meg a nagy cápát, Szilágyit, és megették a kis keszeget, Láng Lajost is. „No hát engem nem esztek meg” – gondolta magában Madarász apó. Apage Satanas! S ráfordult a felebarátjaira: „Ne tessék engem éljenezni!”

Oh, a Madarász apó az igazi korelnök. Az aga búsan nézte őt – aki hamarabb hitte volna, hogy admirális lesz a tengeren, mintsem hogy a korelnökségből kifiatalodik. A Madarász olyan kedves, cukros elnök volt, hogy az aga galambszíve megtelt epével, irigységgel és bosszúsággal:

– Hát mért hagyott ez engem két országgyűlésen át kínlódni, ha így tud hozzá?

Miért? Hát miért? Mert hát a Madarász apó nem megy Budára, mert Madarász apó azt tartja, hogy inkább a király jöjjön el a negyedfélszáz emberhez, mintsem, hogy a negyedfélszáz embert ő vigye fel a királyhoz. Ami nem okos, az nem okos, s minthogy az igazi korelnökség az országgyűlések elején mindig ezzel a lehetetlenséggel kezdődik, az apó tehát leszáll az elnöki tribünről és átadja a helyét Janicsárynak, aki egy kis budai útért nem csinál diffikultásokat (az öreg még ős Budavárba is elvetődik), hanem a határozatok kimondásától reszket, mint az aszpik. Inkább elmenne ő Prágáig is, csak szólnia ne kellenék – míg ellenben Madarász inkább beszélne öt óra hosszat is, csak Budára menni ne kellenék.

Most azonban nem lévén szóban Buda, öregsége jogait nem hagyta, mert az apó semmi jogot oda nem enged: és viszi a tanácskozást nagy kedvvel és bölcsességgel.

De hát a sors még az apónál is furfangosabb. Esetleg nagyon megjárhatja ezzel a vállalkozással, mert Budára nem visz ugyan az út – de ha úgy folyik a munka, ahogy híresztelik, egyszer csak, amint ott ül, üldögél az apó a téglapiros baldachin alatt, hipp-hopp csak be talál kopogtatni egy másik apó, a Szilveszter. Az is olyan ráncos, nagyszakállú s kibontván az ő tarisznyáját, kigurul belőle az ex-lex állapot.

Most aztán uccu Madarász apó, vesd el magad, Madarász apó – úgy leszalad arról a katedréről, mint a füst. Legalább így képzeletben ezt az öreg „aga” és a Ház többi öregei, akik most divatba jöttek, és akik, úgy lehet, sorra kerülnek valamennyien e kaotikus világ zűrzavarainak kiszámíthatatlan volta miatt.

MADARÁSZ ELNÖKÖL¹²⁸

(Az országgyűlésből)

Micsoda kedvteléssel készülődött az aranymandátumos öregúr erre a szép napra! Napok óta bejárógatott az elnöki hivatalba és rakosgatta sorra az érkező kérvényeket, feliratokat. Ezeket már ő fogja a tisztelt Háznak bemutatni. Aztán fölkereste a pártklubokat és tanácskozott miniszterekkel, vezérekkel. Ezeket mind ő fogja most dirigálni. S közben csinálgatta a beszédét is, félszázadja talán az elsőt, amelyet mégsem mert rögtönözni az öreg úr, mert a gyakorlat ugyan szép dolog, de mégis csak nehezebb sor az, mikor az embernek az elnöki dobogóról

kell beszélnie, és völgy és karzat figyel a szavára, sőt ki tudja, elhatol az a beszéd talán még a felséges úr füléig is.

A felséges úr... Madarász apó nagy néha adta az ennivaló republikánust, de mégiscsak érezte, hogy ezen a szép napon illenék valahogyan megalkudni a körülményekkel. No nem nagyon, de egy kicsit, hogy a felséges úr meg ne csóválja a fejét, ha tán elolvasná a jó apó beszédét. Cserébe inkább majd jobban megnyomja a szót, mikor az ország függetlenségéről beszél. Ilyenformán helyreállítja a megbillent egyensúlyt. Egy jó szóért, mivel a felségnek megadja a hódoló tiszteletet, majd kivágja azt az élesebbik szót is, hogy ez a nemzet függetlenséget és önállóságot szomjaz. És akkor már a lelkiismerete sem fogja vádolni.

De azért mégis trémázott. Ahogy köröskörül borzolódni kezdtek a parlamenti habok és vékony oszlopokban rajzoltak be az emberek, Madarász apó izgatottan húzódott meg az ő régi, megszokott helyén. A kezében holmi hivatalos írásokat szorongatott és a szép fehér fejét lehorgasztotta a mellére. Körülötte hétköznapi érzésekkel izgett és mozgott a szélbali gárda. Polónyi rengő léptekkel járt föl s alá. Sima Ferenc valami néppárti emberrel éppen az öregúr előtt helyezkedett el csöndes beszélgetésre. A hegyvidékről zajongva hömpölygött lefelé a vitarendezők sokasága. Egészen úgy, ahogy más napokon szokott történni.

Az öregúr egy darabig csak úgy fél kezével próbálja őket szétdirigálni. Aztán kijön a sodrából:

– Legyetek csöndben! – fakadt ki utoljára idegesen és már alig győzte a percek múlását várni. (Hja a dicsőség közelsége még az ilyen öreg úrral is könnyelműen pazaroltatja a percekét, pedig nem lehet már belőlük sok zsákkal.) Idegesen mozgolódik a helyén, mindenkit a helyére szeretne parancsolni – az arcára pedig csudálatos pirosság ül ki. A jó Isten tudná csak, mikor érzett az öreg Madarász utoljára ilyen izgatottságot.

De ím megszólal a csengő. Csak avatatlan kézben, Molnár Antal rázza.

A szélsőbal felzúg:

– Nincs joga csöngetni!

Már ezt a kis jogot is sokallja az obstrukció a többség tagjaitól. Csak Madarász nem sokallja. Olyan gesztusokkal inti csöndre a tábort, mintha azt mondaná:

– Ne irigyeljétek a szegénytől ezt a kis gyönyörűséget. Úgyis ideadja mindjárt azt a csengőt nekem.

S csakugyan. Már fölemelkedett Csávossy Béla, a háznagy. (Annak is csak ilyen kivételes időkben nyílik meg az ajka.) Fölhívta Madarász József korelnököt, hogy vegye át a tanácskozás vezetését. S most száz és száz szempár nyilazza a karzatról, száz és száz mosoly kíséri a völgyből, ahogy az öregúr ruganyos léptekkel (mert ruganyosak) föltáncol a dobogóra. Ott nyomban átveszi Molnár Antaltól a csengőt és meg is rázza. De még egy kicsit ügyetlenül. Az arca szinte azt mondja:

– Ki hitte volna, hogy ez a csengő olyan nehéz!

De gyorsan dobja el magától a lámpalázat. Hivatalos egyhangúsággal morzsolja le a bejelentéseket, akár Szilágyi. Csak éppen az ötlík szembe, hogy nem is olvassa. (Betanulhatta a héten az öregúr.) Majd hirtelen megemeli a hangját és már az első szavaival világosan elárulja, hogy most valami kis dikciót fog megereszteni. Úgy is van. Egy kicsit öreges pátosszal, sok jelentős hangsúlyozással kanyarítja ki azt a beszédét a nemzet függetlenségéről és a királyról. De akármilyen ravaszul akarta is elosztani a dolgokat, mégis úgy esett, hogy a királynak szólt a legelső hódoló passzus. S olyan meleg volt a megemlékezés, hogy maga az öregúr is meghökkent, mikor egyszerre a völgy minden szorosából felzúgott a kiáltás:

– Éljen a király!

Kedves, megható tüntetés volt s az öreg Madarász apóhoz fűződött. Hogy aztán a maga politikai vágyairól is beszélt, nem vette azt tőle senki rossz néven. Hiszen az egész ülés során hű maradt magához Madarász apó s nem mérte mostohán sem a tiszteletet, sem a megrovást. A csöndet jobbról csakúgy kérte, mint balról, s az erősebb szóért a belügyminisztert csakúgy megróttá, mint Rakovszky Istvánt. Söpörgette is érte az elismerést minden oldalról, a végén pedig örvendező szívvel hallhatta, hogyan éljenzi az egész Ház. (Mert tudnivaló, hogy a bejelentett viharokból semmi sem jutott a mai ülésre.)

A folyosón pedig csoportok verődtek össze.

– Jobban elnökölt, mint Szilágyi! – mondták itt.

– Válasszátok meg örökös elnöknek! – javasolták másutt.

Egy jókedvű miniszter pedig (mert még vannak jókedvű miniszterek most is) megállította a folyosón Madarász apót.

– Minek tekinted magad? Korelnöknek vagy rendes elnöknek?

– Rendesnek.

– Akkor a szabályok értelmében föl kell venned az – *illetményeket* is.

...De erre a nyolcvanesztendős Madarász már nevetve szökött el. Fizetést nem fogad el ettől a közösüges kormánytól.

A KIS KAMARILLA¹²⁹

Nemzeti Kaszinónak nevezik azt a palotát, amelynek az ablakait hazafias alkalmakkor be szokták törni. Az a palota, amelynek kapuján csak az juthat be, aki magával viszi az ősei becsületét, vagy künn hagyja az utódjait. Az első esetben lehet rendes tag, az utóbbi esetben balerina szokott lenni, és szívesen látott alkalmi vendég. A palotában ezeken kívül kártyáznak és ítéleznek lovagi becsület dolgában. Közben innen indulnak ki mindenféle politikai komplottok kormányférfiak ellen és bukott nagyságok mellett. Itt buktatnak minisztereket és itt csinálnak szemérmes hajadonokból primadonnákat a népszínháznak és prima balerinákat az operának. Itt tűznek ki százezer forintos díjakat annak a lónak, amely sebesebben fut, mint a többi, és ugyanakkora díjakat az olyan kardalosnő számára, aki egyáltalán nem fut. Itt ítéleznek szigorú tárgyilagossággal, vajon a megsértett becsület ólomgolyóra áhítozik-e inkább vagy acélpengére, és itt szabják meg, vajon a kifogástalan gentleman novemberben sűrű angol saccóban vagy fekete francia redingotban tartozik-e megjelenni.

S mindezt olyan könnyen, olyan biztos nyugalommal intézik el, hogy igazán impozáns. Nem tartanak hozzá külön gyűléseket, vagy tanácskozásokat, noha mindegyik eminens fontosságú kérdés. Mert a színművészet egy darab kultúra, az öltözködés, külső megjelenés nem kevésbé; a lótenyésztés állami érdek csakúgy, mint a minisztercsinálás és kormánybuktatás. S nekik mindazonáltal nem okoz semmiféle fejtörést. Olyan nyugodtan végzik, mint ahogy halálos bizonyossággal találó pisztolyukat elsütik vagy bakkarában a kilencet kivágják. Pedig emitt is egy egész vagyon forog kockán. Ötvenezer forint a magukéból ér annyit, mint egy-két miniszter az ország vagyonából.

Egyszer az esztendőben aztán levetik a hétköznapi arcot, ünnepélyesekké lesznek és ünnepet ülnek a haza egészségére. Komolyan és komoran összeülnek díszes asztalaik körül, habzó, drága borral megtöltik Széchenyi István hatalmas aranyserlegét és búsan megállapodnak, hogy „nem boldog a magyar.”

Aki mindezeket messziről nézi naiv szemekkel, azt mondja, hogy a mágnesok hatalmas egyesülete, a világ legelőkelőbb társadalmi köre, egyszerű kaszinó, amely évente egy napra leveti rendes szokásait, egy napra megváltoztatja a programját és politikát csinál. Azon az egy szent napon, Széchenyi emléknapiján visszanez az elmúlt esztendőre, hogy kritikát mondjon, előretekint a jövőre, hogy irányt szabjon.

Bizonyára így gondolta Széchenyi István is, mikor a kaszinót és a serlegét megalapította.

Csak hogy éppen a megfordítottja történik. Egy napon beszélnek a politikáról, háromezerhatvannégyen át csinálják. Csak messziről látszik, hogy a nemzeti kaszinó társadalmi kör ló-, asszony-, becsület- és kártyaügyekre, voltaképpen pedig egy politikai egyesület, amelynek a kezemunkája húsz esztendeje minden nagyobb politikai eseményen meglátszik. Amennyi veszedelem két évtizede rátámadt a magyar közéletre, a magyar parlamentarizmusra, annak a titkos gépezete mindig ott állott a kaszinó palotájának sima parkettes szobáiban. Ott vannak azok a boszorkánykonyhák, amikben a közélet megmérgezésére való koktumokat főzik; ott van a gőzfű, amely mindig dolgozik, mikor liberális haladásnak indul az ország; ott van a hatalmas akkumulátor, amely egyre galvanizálja és műeletre kelti a tetszhalott reakciót.

Kellenek példák? Vannak. Honnan szították láthatatlan kezek a véderővita mesterséges tüzét? Honnan kapott mindennapi táplálékot a nemzet közakarataival szemben az egyházpolitikai harc? Ki galvanizálta életre a múmiákat, hogy leszavazzák, amit a nemzet megszavazott?

Ugyanaz a nagy mágnes mozgatta őket, amelyet most nekiszegtek a liberális harcosoknak. A mágnes csak a vasat vonzza, a nemzeti kaszinó csak a mágnesokat, és akik hozzájuk vannak tapadva. De ezeket aztán szívja magához ellenállhatatlan erővel. Le kell szakadniuk a régi helyről, hacsak a lelkükkel nincsenek hozzánőve.

Nos, hát most leszakították. Sikerült nekik. A „mágnes-mágnes” jól dolgozott. Megcsinálta azt a kis szakadást a liberális pártban, amelyből most még nagy szakadást is szeretne csinálni.

Honnan tudjuk, hogy ők csinálták? Tudjuk. Hiszen évtizedes dolog, hogy Magyarországon a komoly politikát a közép-nemesség (vagy hívjuk mi is gentrynek) csinálja; ez az erős, hozzánk forrt, velünk élő és velünk érző testület, amely a kezünkön tartja a kezét és a szíven érzi a szívverésünket. Ő csinálja a politikát. A vihart és a veszélytelen galibát hozzá csinálják a szélsők. A zajosak, de veszedelmetlenek. De lárma nélkül és vihar nélkül, titokban és veszedelmes erővel csinálja az intrikákat a nemzeti kaszinó. Eddig csak akkor láttuk a működését, ha valami rossz támadt a nemzetre, most már látjuk akkor is, mikor valami rossz készül.

Megfogni nem lehet, rajtaérni képtelenség, rábizonyítani nincsen erő. Mint valamikor régen volt egy nagy ellenségünk, amelyet nem láttunk soha, csak a keze csapását éreztük. Ő volt minden rossznak a kútforrása, tőle jött veszedelem és romlás. Senki se tudta hogyan, és mindenki érezte, milyen mélyen sújt. Ez volt a kamarilla. Akkor még Bécsben volt és osztrák volt a neve. Azóta meghalt. De mintha a lelkéből egy darab idejött volna hozzánk, beköltözött volna a kaszinóba. Egy fiókkamarilla, amely annál veszedelmesebb, mert magyar ruhát hord, gyanút nem költ, mert nemes patina ülepedett rája. És itt van, hogy megrontson mindent, amit a gentry épít, szétszórja, amit az összehord, az éjszaka csöndjében és homályában fölfektse, amit az nappal szorgos munkával fon és sző.

Jó lesz az új kamarillácskát az egyik oldalon meglátni, a másik oldalon odújába visszazavarni. Hiszen vannak a kaszinóban vezető emberek, nagy nevek és még hazafiak is. Ezeknek

tudniok kell, hogy a nemzet él, érez, lát és gondolkozik. Tudniok kell, hogy minden mérlegnek két serpenyője van. És az ő felükön már nagyon sok gyülemlett össze. Már erősen nyomja a másikat a nagy túlsúly. Valamikor vissza kell állítani az egyensúlyt; le kell számolni. És az kemény számadás lesz, mert megeshetik, hogy a gyűlölet is fölkel piszkos vackaiból, s odaáll a számadók közé. Az pedig szigorú számmester és ha egyszer fölkel, hamar el is jön. Mert a gyűlölet nagy csizmákban jár.

Jó szerencse lenne a kaszinóra, ha idejekorán támadnának ott is előrelátó Podmaniczky Frigyesek, akik összeszidnák őket, a kis politikus kamarilla habituét:

– Ne politizáljatok! Nem jó az. Nem értitek. Csak bajt csináltok. Menjetek, kérlek, kártyázni...

HÁROM GRÓF¹³⁰

(Az országgyűlésből)

Három gróf beszélt a mai ülésben. A munkás gróf, a szépen szóló gróf és az abszolút gróf. Az a kiválóan demokrata mérleg, mely a parlamentben működik, természetesen az abszolút gróf beszédét mutatta legsúlyosabbnak. Legalább az ülés végén úgy tetszett, mintha a magyar törvényhozás emlékeztetésében a nagykárolyi gróf beszéde egészen elhomályosította volna azt a két beszédet, amellyel gróf Apponyi Albert és gróf Tisza István egy mindenesetre aktuális téma körül mérte össze a fegyverét. Mintha nem is beszéltek volna. A pálma az abszolút grófnak jutott, aki tagadhatatlanul meglepő éleslátást árult el, mert akkora távolságból tudta folyékonyan leolvasni a beszédét, hogy fiatalabb szemek is megirigyelhetnék. Máskülönben az abszolút gróf teljesen megfelelt a hozzája fűzött várakozásoknak s igen keményen ítélkezett a kormányról. Sőt keményen ítélkezett a szocialistákról is, holott a gróf úr a nemzeti lovarda helyiségében éppen tegnap látta vendégeül Bokányi Dezső szocialista vezér urat. Azonfelül pedig mellékesen még az egyesült ellenzéknek is fejére olvasott egy gúnyos verset, amikor azt mondta, hogy ezt az ő beszédét meg fogják hallani a gunyhókban, és meg fogja hallani a király is. Mintha csak azt akarta volna kijelenteni, hogy az egyesült ellenzék nagyon ügyetlenül viselkedett, amikor felirattal fordult a királyhoz s egy másikkal a nemzethez. Mind a kettőt egyszerűen pótolhatta volna a nagykárolyi gróf beszéde, amelyet a szolgálatkész szellők úgyis nyomban elvisznek a gunyhókba s a trón zsámolyához.

Az ilyen súlyos beszédről ilyenformán érthető, hogy a demokrata parlamenti mérlegen lenyomta a másik két gróf beszédét. Hiszen azok nem hatolnak el a gunyhóktól a palotáig, sőt még az ellenséges táborok sem akarták meghallgatni. Mert tudnivaló, hogy ma jobboldal és baloldal kölcsönösen megréftálta egymást, és amikor gróf Tisza István beszélt, a baloldal társalgott igen élénken, mikor pedig gróf Apponyi Albertnek lett volna néhány szava, a jobboldal érzett hirtelen vágyat az élénk társalgásra. Ilyen játék mellett pedig nagyon természetes, ha a két beszéd nem eshetett nagyobb súllyal a mérlegbe. Ám idehaza, ahol még egyszer serpenyőbe vetjük a nemes grófok beszédeit, és idegen elemek nem zavarhatják a mérleg pontos munkáját, úgy tetszik nekünk, mintha ezen a mai napon mégiscsak a szépen szóló gróf s a munkás gróf mérkőzését illenék inkább figyelni. Sohasem volna elegendő bátorságunk, hogy az abszolút gróf urat így háttérbe szorítsuk és akármilyen polgári vetélytársakért nem is tennők meg. De a vetélytársak is grófok, és ez talán elfogadható gyöngé mentségnek.

Megállunk tehát egy pillanatra annál a mérkőzésnél, mely a lex Tisza területén folyt le. Gróf Apponyi Albert fényes fegyverzettel vonult ki a porondra és mindjárt megnyerte a publikum rokonszenvét azzal a vágással, hogy a képviselőknek a parlamenti munkában bírói szerepük is van, és ilyen minőségben diszkvalifikálják magukat, ha véleményüket már előre kürtölik. Erre

gróf Tisza István azt felelte, hogy a képviselő nem bíró, és előzetes véleménynyilvánítások nélkül még a pártok képződése sem igen volna lehetséges. Ez úgy is van. És gróf Tisza István, aki szeret a frázisok mögé pillantani, csak hű maradt magához, amikor ezt a vágást így háritotta el. De a publicisztika nem riad vissza a képektől és hasonlatoktól sem és hajlandó a gróf Apponyi Albert képét elfogadni. De akkor aztán megkérdi, hogy vajon a kisebbség nem kürtöli előre a maga véleményét, s ha igen, vajon a kisebbség bírói szerepét nem diszkvalifikálja ez a körülmény? Ha a többség nem nyilatkozhatik előre, akkor ez a jog a kisebbséget sem illeti meg. Pedig a kisebbség ugyancsak erélyesen és sűrűn nyilatkozik. De gróf Apponyi egy második vágásban azt is vitatta, hogy alkotmányjogi szempontból többség alakulhatna valamely kérdésben, míg ez minden irányban megvitatva nincsen. Gróf Tisza István ezt a vágást is a maga módján háritotta el, amikor egyszerűen nem akart kétfajta többséget ismerni. A képviselők számának felénél több: az többség, akár a vita előtt, akár utána jelentkezik. S ez is így van. Mi pedig, akik előzékenyebbek vagyunk gróf Tisza Istvánnál, megint hajlandók vagyunk belemenni gróf Apponyi Albert okoskodásába, de azt kérjük, hogy vajon a lex Tiszában érintett kérdések még most sincsenek megvitatva? Vajon szeptember óta még nem esett elég szó a kiegyezésről és az indemnitásról? És ha a pártok már megállapodhattak a véleményükben, a többségnek nincs-e meg az alkotmányjogi korollárium is?

A mérkőzésben tehát gróf Apponyi Albert valami különös véletlenből minden fegyverét fordítva fogta meg és mindig magát sebezte. Gróf Tisza István talán azért is volt olyan mértéktartó a polémiában. Vagy talán még az is békességre hangolta, hogy gróf Apponyi Albert az egész parlament nem csekély meglepetésére valami kompromisszumos ajánlatot csapott a beszéde végibe. Az ajánlat nemigen illett oda, és valóban kevés ok volt rá, hogy Apponyitól mostan békeajánlatot lehessen várni, és pláne igen kicsi áron: a lex Tisza eltüntetéséért cserébe. De a faktum az volt, hogy gróf Apponyi ezt az ajánlatot megtette és *így* tette meg. Az ellenzék ezen nagyon megütődött, de a többséghez a megütődés nem illett. Az ellenzék félreértést emlegetett, de a többségnek föl kellett tennie, hogy egy gróf Apponyi Albert világosan meg tudja fogalmazni, amit mondani akar. S mivel éppen szünet esett közbe, már kompromisszumos hírek kezdtek szállingózni. Nem illett volna tehát, hogy gróf Tisza István akármilyen csekélyke kétséggel fogadja a nemzeti párt vezérének az egész parlamentben egyképpen értelmezett ajánlatát. De ki kellett derülnie, hogy a gróf Apponyi Albert fogalmazása is lehet homályos, sőt éppen akkor, midőn nagyon is világosnak látszik, és még az ellenzék is ijedten keresi a magyarázatot. Gróf Apponyi Albert másodszor is felszólalt és a maga ajánlatának most egészen más értelmezést adott. Azt mondta ugyan, hogy először is csak így értette s így is mondotta, de a nemes gróf téved. A szélsőbal ijedtsége jobban meggyőzhette róla, mint a többség értelmezése, mert a többség elvégre hamisan is értelmezheti, de a fegyverbarátok ijedtsége, az mindig őszinte. Ám ez a kis félreértés nem okozott nagyobb bajt, csak éppen annyit igazolt, hogy gróf Apponyi Albertnek ma mindenképpen rossz napja volt, és még a leghatásosabbnak szánt fegyvere is őt magát sebezte. A sláger visszafordult és őt ütötte meg. Körülbelül a legérzékenyebb oldalán, mert azt a szép legendát kezdte ki, mintha gróf Apponyi Albert a szónak csalhatatlan mestere volna.

S talán nem is a demokrata mérleg volt benne a hibás, hogy az abszolút gróf nyilatkozata után az ellenzék szinte megfeledkezett a szépen szóló gróf és a munkás gróf mérkőzéséről! Talán bizonyos gyöngédség is belejátszott, hogy a szeretet háromszoros fátyolát eresztették le arra a rossz napra, amelyen a szépen szóló gróf véletlenül nem tudott szépen szólani! S így kerekedett fölébe minden grófnak az abszolút gróf. Amint illik is a népképviselők házában...

FOLYTATÁSA KÖVETKEZIK!...¹³¹

(Az országgyűlésből)

Harmadnapja már, hogy az öreg Madarász apó elnököl a tisztelt Házban. Mikor ma bejött és a fogására akasztotta a télikabátját – ugyanarra a fogásra, melyre már emberemlékezet óta mindennap felteszi –, megszólította Münnich Aurél:

– Józsi bátyám, miért nem foglalod el az elnök *fényes termeit*?

– Elférek én itt is. Én azt reméltem, hogy ma már véget ér a dicsőségem, de úgy látom, hogy nemigen engednek.

– Annál is inkább foglald el az elnök termeit. Megilletnek.

Az öreg úr szerénykedett, azután mégis csak arra szánta el magát, hogy a kabátját jövőre is csak ott tartja a többi „polgártársé” mellett...

Odabenn már nem ilyen kedélyesen folytak a dolgok. A tanácskozó teremből kikergették az idillt, ott háborúság folyik. Mindjárt az ülés elején Rakovszky István számon kérte a válasz nélkül maradt interpellációkat és sürgette az inkompatibilitási bizottság összehívását a miniszterelnöktől. És amikor a miniszterelnök erre felelni akart, az ellenzék éktelen zajongással próbálta báró Bánffy beszédében megakasztani. A zaj dacára a miniszterelnök elmondta, amit mondani akart. Mielőtt az ülés tulajdonképpen napirendetlenségére áttérhettek, még Rohonczy Gedeon kritizálta meg Bartha Miklós egy tegnapi közbeszólását, melyet aztán Bartha az ülés további folyamán rektifikált.

Az ülésen egyébként a szónokok sorát gróf Csáky Albin nyitotta meg, ki ma bemutatkozott mint a pártonkívüliek pártvezére. Óvatos volt, és ezért egyenlő mértékkel mért minden oldal felé. Az ellenzéknek csak az tetszett, hogy a kormány-, főleg a kormányelnök-változást szükségesnek mondotta.

Utána Hegedüs Sándor szólalt fel, ki ötletes, ügyes, polemikus beszédben cáfolta az ellenzék vádjait, végül pedig arra aposztrofálta az ellenzéket, hogy türtőztesse a haragját néhány napra és így tegye lehetővé a parlamenti béke helyreállítását. Szentiványi Kálmán, kit a nemzeti párt küldött ma harcvonalba, elkövette azt, amire a kormány sohasem gondolt. Megörökítette a Ház naplójában a *lex Tiszát*, melynek tehát, anélkül, hogy beterjesztetett volna a Házban, annak naplójában örökös nyoma lesz.

Az ülés végén Polónyi Géza „szónokolt” olyan hangon, amelyet Hajdúszoboszlón bizonyára röstellt volna használni.

MEGÖLT NAPOK¹³²

(Az országgyűlésből)

Kár a helyért, kár a szóért. Legjobb volna nem is írni az országgyűlésről. Mint mikor a Döngele Máté felnőtt félbemaradt fia Párizsba készült, s mondta neki az apja:

– Nem jó neked Párizsba menned. Minek tudják meg Párizsban is, ami idehaza is családi titok.

S nem eresztette ki idegen földre. Legalább ott ne tudják, milyen csacsi az ő fia. Mi pedig hosszú tudósításokat közlünk könnyelmű fejjel a képviselőház üléseiről. Pedig jó volna, ha Hajdúböszörményben nem is sejteneék, hogyan ölik a napokat a parlamentben.

Öt beszéd volt ma. Csakugyan öt: Fejérváry Géza, Bartha Ödön, Polónyi Géza, Hieronymi Károly és Gajári Ödön. Az öt beszédnek pedig az az eredménye (négyezer forintba kerül), hogy holnap fogják tárgyalni, vajon három napos legyen-e a karácsonyi szünet vagy négy napos. Majd csak valahogyan rájönnek.

SZILÁGYI POZSONYBAN¹³³

Másodszor hagyott ott Szilágyi Dezső fényes, magas polcot. Most önként tette. S nézte mindenki, nézi még most is, vajon merre tér ez a hatalmas, nagy ember? Kikkel fog kezét; csatlakozik-e valamelyik párthoz, ő, aki egymagában is egész párt az ország szemében?

Akik emlékeznek az első visszalépésére, tudták, hogy nem megy semerre. Magában marad, ahogy mondta:

– Kimegyek a pusztába, egymagamban, mint a bölény. S ha veszedelmet érzek, bömbölni fogok, mint a bölény. Vigyázatok majd akkor a szavamra!...

Ma hallottuk a hangját Pozsonyból. Elment húsz mértföldre, hogy jobban megértsük. A bölény hangja is jobban érthető messziről, mint közlelől. Szilágyi is, mikor messzire ment, sokkal közelebb jött.

Tegnap levelet írt, ma beszédet mondott. Nagyjában ugyanaz van levélben és beszédben. Szinte úgy látszik első tekintetre, hogy parafrázisa az utóbbi az előbbinek. Pedig nem az. A mai beszéd az épület, a tegnapi levél az alap volt. Tegnap csak megcsinálta a fundamentumot, hogy ma ráépíthesse a maga palotáját. Ráépíthesse úgy, ahogy a gigászok hajdan is építettek. Nem négyszögletesre vágott, egyenes szélű téglákból, hanem szikladarabokból. Nem nézi, hogy egyik-másik óriás tömbbel agyonvág-e valakit, hogy a kő összezúzódik-e alól, mikor rácsapja a nagyobbát fölül; ő csak épít a maga módja szerint.

Nézzünk be a Szilágyi sziklapalotájába.

A kapu előtt két szörnyeteg áll. Az egyik az ellenzékre, a másik a többségre vicsorítja a fogát. Mindegyiket megmarcangolja. Csak így megtépetten lehet a kapuba jutni. Az meg olyan alacsony, hogy mindegyiknek meg kell hajolnia, ha be akar jutni. De ha bemegy, akkor – talán – megvan a parlamenti béke.

Tehát a béke palotáját építette meg Szilágyi Pozsonyban. Megépítette úgy, hogy mindenik harcoló félnek, ha bele akar menni, kívül kell egyet-mást hagynia. Csakhogy – s ebben van az egész salomoni templomnak a hibája – a többségnek keveset, az ellenzéknek sokat. Az egyiknek csak ballasztot, amit már régen le akar vetni, a másiknak minden harci fegyverét, amellyel hónapok óta küzd.

Mert mit mond Szilágyi az ellenzékéről?

– A kisebbség *átlépte* a korlátokat, miket az alkotmány elvei eléje szabnak.

Ez tehát Szilágyi szerint egy *befejezett* sérelme a magyar alkotmánynak. A többség pedig csak készül az alkotmányra *veszedelmet hozni* a lex Tiszával. Neki aggályai vannak e javaslattal szemben. A felelősség csökkentését nem helyesli, az előzetes jóváhagyást nem akarja megadni. De kinek kell a lex Tisza, ha a befejezett alkotmány-sérelme megszűnik? Kétszázötven

aláírás van ezen a javaslaton, de nem lesz rajta egyetlenegy se abban a pillanatban, mikor teljesedik Szilágyi Dezső kívánsága:

„Biztosítani kell azt a törvényes és természetes alkotmány adta jogát a kormánynak, hogy akaratát a tárgyalás rendes útján a parlamentben érvényre juttassa. És semmi tekintet által nem lehet a kisebbség igazolva, ha ennek ellene szegül, ha vonakodik megadni, vagy éppen meg akarja gátolni a tanácskozás zavartalan menetének és a többségi akarat alkotmányos érvényesülésének biztosítékait.”

Mi egyebet akar Tisza Kálmán Nagyváradon? Mi egyebet akar Bánffy Dezső Budapesten? És minden józan politikus az egész országban?

Azt mondja Szilágyi Dezső, hogy erre még nincsen késő. Ha keresik, akkor megtalálják erre a kibontakozás módját. A kezdeményezés induljon ki a pártkörökből, s munkálkodjék a kiegyenlítésen minden párt.

S amikor odaérünk, ahova mindannyian el akartunk jutni, akkor, sajnos, Szilágyi Dezsővel együtt mindnyájunknak újra meg kell állni. Idáig elvezet, arra a keresztútra, amelyen már többször voltunk, s akkor ő is megáll és körülnéz. „Most már én se tudom tovább az utat.” A modern Mózes. Kikeresi az ígéret földjét, nekiindul sivatagokon keresztül s aztán megmutatja. Hogy miképp juttok bele, azt már én se tudom.

Ez a Szilágyi Dezső pozsonyi beszédének a hibája. Gigászi palota, de nagyon magas hegyre épült. És még rengeteg is veszi körül. Úttalan utak környezik, járhatatlan labirintus, s aki megépítette a béke palotáját, nem adja meg az Ariadne fonalat, amely odavezet.

Szilágyi általában hideg volt, kimért és méltóságteljes; nem panaszkodott, nem ócsárolt; meg kell adni, nagy magaslatról szólott.

Az ország csalódott e beszédben. A szabadelvű párt kellemesen, mert fulmináns beszédet várt, a kíváncsi közönség talán nem kellemesen, mert programot várt. Annak a fejtegetését várta, hogy mit szándékozik tenni a közeljövőben e nagy ember.

Hajh, ki tudná azt? Talán ő maga se. Jó, hogy erről nem szólott.

Szilágyi elérte azt az abnormis nagyságot, amely már inkább ártalmas, mint hasznos. Olyan ő, mintha egyetlenegy mamut élne még itt köztünk. Mire lehetne egy mamutot a szertelen nagysága miatt használni? Bámulnák és nem hasznosíthatnák. Összefogni más állatokkal nem lehetne, mert át találná lépni a társait, s ha ráhágná valamelyikre, agyontaposná; befogni se lehetne, hogy valami terhet húzzon, mert minden jármű kicsiny hozzá, és ha hátrarúg, széttöri.

Egy mamut, egy óriás, mely a földet is behorpasztja, amelyre rálép. Ki merne egy mamutot megcirógatni, vagy egy mamutot megütni?

A mamut elől becsukódnának minden kapuk, elszaladnának minden emberek, és bolyonghatna borzasztó lépteivel a rengetegben társtalanul, egyedül.

HORÁNSZKY LELEPLEZ¹³⁴

(Az országgyűlésből)

A karácsonyi ünnepek előtt ma tartotta utolsó ülését a tisztelt Ház. De azért nem túlságosan ünnepi hangulat uralkodott. Sőt némi őszinteséggel állítható, hogy a szokottnál is borongósabb, kellemetlenebb volt az. Az ünnepek közelségét csak az árulta el, hogy a képviselő urak feltűnő csekély számban voltak jelen, olyannyira, hogy az ülés elején a Ház tanácskozási képességét is kétségbe vonták.

Magához az elnökválasztás felett megindult, mindenesetre roppant égető vitához ma csak két szónok szólott hozzá. Ágoston József a kormánypárt részéről, Horánszky Nándor a nemzeti párt részéről. Míg Ágoston dicséretes rövidséggel arra szorítkozott, hogy Csáky Albinnal szemben annak egyik tévedését helyreigazítsa, Horánszky a tőle megszokott alaposságon is túltevő részletességgel indokolta, miért harcol az ellenzék Bánffy ellen. Horánszky ma úgynevezett leleplezésekkel szolgált. Elmondta az annak idején létrejött megállapodások történetét. Miután ezek kizárólag az ő és Apponyi és Bánffy titkát képezik, Bánffy pedig ez idő szerint távol van a fővárostól, Horánszky-nak ma igen kényelmes feladata volt, mert állításait senki sem cáfolta meg. Dúskált is ebben a kellemes helyzetben, ahogy csak bírt. Bánffynak még az olvasóköri kvalifikációját is megtagadta, ami bizonyára szörnyű baj, mert hiszen tudvalevőleg a Nemzeti Kaszinóban is haragszanak reá.

De Horánszky beszéde is elmúlt a Ház felett. Utána még Polónyi Gézának egy interpellációja következett sorra (in puncto borhamisítás) – és csak mindezek után jutott szóhoz a pénzügyminiszter, aki betérjesztette a kiegyezési provizóriumot. Ennek kapcsán persze rögtön „bizottsági vagy osztályvita” is megindult, egy kis házszabályvitával vegyest, mindennek azonban az elnök jókívánságai vetettek véget, melyekkel a képviselőket vakációra eresztette.

Boldog ünnepeket!

AZ ÜVEGAJTÓ¹³⁵

Egyelőre hat lovagias ügy ágazott ki a miniszterelnök és Horánszky Nándor ismeretes afférjéből. Kisebb igényeknek talán már ez is elég, de jöhet még vígabb is. A felek segédei után következhetnek a segédek segédei és így tovább, amikor aztán az ügyek számát már csak a magasabb matematika segítségével lehet pontosan megállapítani. Jó lesz tehát a dolgot most megfogni, amikor még csak hat az ügyek száma.

Így se valami könnyű feladat. A Horánszky Nándor segédei (már tudniillik az anyaügyben szerepelt segédei) talán egy kicsit könnyen is mondták ki, hogy a lovagias elintézéshez az „ismert előzmények” után nem járulhattak. Azok az előzmények ugyanis távolról sem olyan ismertek. Igen előkelő elmék s igen jó memóriájú emberek sincsenek egészen tisztában, hogy micsoda forrásból fakadtak ezek a mostani bajok. S többek között még Szilágyi Dezső és gróf Apponyi Albert sincsenek egy véleményen sem magukkal, sem a segédekkel. Mindegyik máshol látja a bajok forrását, ismertnek pedig egyik sem mondja a forrást. És kétségtelen, hogy a historikusnak egykor kemény munkája lesz, ha az egykorú följegyzéseket meg akarja rostálni. Mert csak úgy első szóra a historikus aligha fog belemenni, hogy például ezt az egész mai gabalyodást a választási visszaélések okozták volna. A fúzióig sem fog visszamenni például, mint Horánszky Nándor. Az inkább innen is, túlról is össze fogja szedegetni a jelenségeket s úgy fogja belőlük leszűrni, hogy volt egy idő Magyarországon, mikor a heterogén politikai pártok be nem vallottan a parlamenti szocializmus tanában egyesültek és a nagyon éhes tömegek hangján kiáltozták: akárhogy lesz, mindegy, csak legyen egyszer másképpen is. Aminthogy ezt a mai állapotot nem is igen lehet másképpen jellemezni.

Az pedig bizonyos, hogy az afférek és megannyi elágazásaik is a mai parlamenti helyzetben gyökereznek. Előzményeik is egészen politikai természetűek. Ha semmi másból, kitűnik ez abból is, hogy az egész afférgombolyagot nyomban le lehetne fejteni, ha valami jelentősebb politikai változás ütne be. Pedig az a gombolyag ugyan össze van gubancolva. De hát úgy áll a dolog, hogy valamennyi ügynek inkább politikai a természete, mint személyi. Nem az előzmények ismertek tehát, hanem inkább a fejlemények. S éppen azért kár is volna rájuk

nagyon sok szót vesztegetni. Mert okokkal mostanában csak olyan kevésbé lehetne a megszokott mederbe terelni az ügyek lovagias intézését, mint a parlamenti tanácskozást. Egészen különös szempontok játszanak most bele mindenbe, ami csak a legkisebb vonatkozásban is van a parlamenttel és a politikával. Mindenből kisajtolják a politikai célzatot és ezt már nem is mindig tudatosan teszik. A levegőben van a tendencia. S amikor ezek az ügyek máskülönbben sem tűrik meg az illetéktelen beavatkozást, legjobb is róluk mentül kevesebbet beszélni.

De van egy kis tanulság, amiből minden párt okulhat, s ezért megérdemli a figyelmet. Ez sem új dolog, sőt elég sűrűn emlegették minden oldalról. Egyszer Bánffy egyszer Apponyi, ahogy éppen az egyiknek vagy a másiknak szüksége volt rá. Hogy ugyanis a magánbeszélgetésekkel nem illik előhozakodni, mert rendesen bajt csinálnak. Hónapok óta ismétlődtek az effajta nyilatkozatok, s íme most valakinek eszébe jutott, hogy kiássa a múltból Szilágyi Dezsőnek egy beszédét, amelyből kitűnik, hogy ő egyszer már kioktatta az ellenfeleit ilyen irányban. Különös véletlen, hogy éppen Horánszky Nándor volt az, akit kioktatott, s akinek esztendőkel ezelőtt fejére olvasta, hogy magánbeszélgetésekkel nem szabad kiállani, mert „bizonyos urakkal szemben nincs rá mód, hogy a magánbeszélgetésben történetek elferdítés, elfelejtés, elhallgatás és hamis előterjesztés ellen biztosíttassanak.” S Horánszky mégis visszaesett a régi hibába. És ha most azt mondja, hogy egészen híven reprodukálja a magánbeszélgetést, Szilágyi Dezső arra is már régen megadta a választ. Mert annak idején az ő szarkasztikus modorában jelentette ki Horánszkynek: „a feledékenység ellen soha nincs az ember biztosítva, kivált ha az embernek nincs is nagy oka megerőltetni az emlékezetét.”

De nem csak a régi Szilágyi-beszéd ítéli így el Horánszky Nándor eljárását. A fegyvertársak soraiból is feléje hatol egy hang, amelyből megértheti, hogy a magánbeszélgetésekkel veszedelmes játszani. Mert megbonthatja velük a fegyverbarátságot. A szélsőbal egyik újságja ugyanis a reprodukált magánbeszélgetésből kiolvassa, hogy a nemzeti párt két vezérének egyetlen elítélő szava sem volt, amikor Bánffy a választási reform végrehajtásának elodázását azzal okolta meg, hogy a reformált választási törvény mellett a függetlenségi párt sikerrel agitálhatna a választásoknál a kiegyezés megújítása ellen. Csakugyan élt-e a miniszterelnök ilyen argumentációval vagy sem, azt csakis a magánbeszélgetés szereplői tudhatják biztosan. De azt az egyet Horánszky Nándor a mai napon kénytelen meghallgatni, hogy ebben a diskurzusban a függetlenségig párt őt és Apponyit csak olyan hibásnak nézi, mint a miniszterelnököt. S a fegyvertársaktól ez az ítélet nagyon kellemetlen, mert amíg a kormánynak van kifogása a magánbeszélgetések felhasználása ellen, az nem nagy sor, de a jó barátok hirtelen elhidegüléséből meg kell érteni a tanulságot.

Áll ez pedig mindenkire és minden időkre. Magánbeszélgetésekben egy kicsit fesztelen a tónus, és az ajk gondatlanabb öre az érzéseknek és gondolatoknak, amelyeket máskor nem enged szavakban kiröppülni. De ez a gondatlanság is minden részen egyforma. És nem olyan nehéz elképzelni, hogy igen sok háborúság kerekednék belőle, ha csak a folyosói magánbeszélgetéseket is fel próbálná használni valaki. Volt már eset rá, hogy valaki leborult a Kossuth Lajos nagysága előtt, s egyszer kibökkentették róla, hogy a folyosón valami nagyon csúnya dolgot mondott a turini remetéről. Hát az is kellemetlen volt. De a magánbeszélgetések felhasználása nem is lehet kellemetlenség nélkül. S ha valami áldatlan ok mégis divatba hozná ezt a szokást, abból csak az következne, hogy az emberek lemondanának a magánbeszélgetés veszedelmes gyönyörűségeiről. Zárt folyosókon begombolkozott politikusok járnának — kénytelenségből. Pedig még csak az imént is elégiák mentek ki a publikum körébe és bánatosan sírták vissza az időket, amikor még a tanácsterem legnagyobb viharai után is megőrizte hidegvérét a folyosó. Ott egy kis magánbeszélgetés nyomán mindig megszületett a békesség. Még csak az imént is visszasírták az időket, amikor annyi elhibázott építkezés közt mégis volt egy védgát, amelyet a legviharzóbb áradat sem tudott átszakítani. S ez a védgát: a

parlamenti tanácssterem üvegajtaja volt. („Az egyetlen gát, amelynek építését nem vezette — *kormánybiztos!*” Ezt mondotta egyszer Eötvös Károly.)

De most, úgy látszik, ez az egyetlen védgát, a folyosóra vezető üvegajtó is kidőlt. Nincs folyosó, nincs magánbeszélgetés és nincs béke...

PUSKAPOROS POLITIKA¹³⁶

A politikában is vannak divatok, mint a Koronaherceg utcában. Egy hétig szelíden beszélnek, kettőig vadul; egyszer hosszú beszédek járnak, máskor a kurták; néha nagyon udvariasak a szónokok, gyakran nagyon gorombák; egyszer az „abcúg” a kedvenc zavaró szó máskor a „hoch”; egyszer hangos kiabálással és dobogással, máskor zümmögő diskurzussal zavarják a szónokot. (Denique, mindig zavarják.)

Most a puska a divat. Elég tiszteletreméltó divat. Puska és kard. A mai napról a krónikás nem kevesebb megkezdett és többé-kevésbé befejezett afférról tartozik beszámolni, mint egy tucatról. Hogy miképp keletkeztek ezek az ügyek, kár is róla beszélni. Mint a bibliabeli néptörzsek. Ott is meg vagyunk írva, hogy ki kicsodát nemze, és egyszerre csak lett egy egész nemzet. A Bánffy-Horánszky ügy tegnapi befejezetlen befejezése révén ma délelőtt egy-két szempillantás alatt hat lovagias ügy kerekedett, és holnap már lesz pisztolypárbaj, kardpárbaj és talán holnapután is. S emellett megmarad az eredeti is, még mindig félig kész állapotban, úgyhogy bátran várhatunk még egy-két affért a segedelmével.

Persze nem történt egyéb, mint hogy Horánszky segédei provokálták Bánffy segédeit, akik el is fogadták a kihívást, s holnap már verekesznek is, s azonfelül Horánszky Nándor maga is kihívta Bánffy megbízottait azért a nyilatkozatért, amelyet felüknek adtak. Báró Fejérváry Géza és Gajári Ödön ezt a provokálást nem fogadták el, helyesebben a megbízottak kijelentették, hogy itt lovagias ügynek helye nem lehet, mert Horánszky Nándornak a miniszterelnökkel befejezetlen ügye van.

Ily módon a holnapi párbajok után is még újabb konfliktusok várhatók.

A HÁZ A FOLYOSÓN¹³⁷

(Az országgyűlésből)

Három párviadal egy ülés alatt. Ilyesmi unikum még a mi parlamentünk történetében is.

Elsőnek érkezett be a folyosóra a Kenedi párbaj híre. Még meg se nyílt az ülés, már ott szálldogált a folyosón.

Wolfner Tivadar hozta be, aki segédje volt Kenedinek.

– Hány centiméter? – rohanták meg százan egyszerre. Mert afelől bizonyos volt mindenki, hogy ez a mérkőzés Kenedire végződik kellemetlenül.

– No, hogy éppen hány centiméter, azt nem tudom – csillapította Wolfer a rettentő hírszomjúságot –, de mondhatom, nagyon gavalléros mérkőzés volt.

– Kubik nem sérült meg?

– Kubik is kapott valami csekélységet a karjára.

– Ah, ah, Kubik is. Persze, persze, hisz Kenedi ügyes vívó.

Eközben a miniszterek szobájában összejött az egész kormány, csak Fejérváry Géza hiányzott. Éppen miatta voltak együtt, mert most meg, tíz órakor ő neki kell mérkőznie gróf Károlyi Istvánnal. S ez a mai nap egyetlen veszedelme. Mert báró Fejérváry katonaember, kitűnően forgat mindenféle fegyvert – még a humort is –, gróf Károlyi István pedig röptében lelövi a fecskét.

– Nem történt sebesülés – rohan be Sturm Albert. – Most beszéltem a kaszárnyspekciós tiszttel telefonon.

Egyszerre kiderült minden arc, jöttek ki a miniszterek, és egy-két perc múlva már köztük volt báró Fejérváry Géza maga is. Vele jöttek segédei, gróf Tisza István és Münnich Aurél is.

Csak úgy rengett a folyosó a nagy éljenzéstől. Mindenki sietett vele kezét szorítani és a segédeivel.

– Hogy volt? Mint volt? – faggatták egyiket is, másikat is.

– Kibékültetek-e, kegyelmes uram?

– Ki hát – szolt Fejérváry nevetve –, annál inkább, mert nem is haragudtunk egymásra. Beszélgettünk addig is, míg a segédek a distance-ot kimérték. Aztán felállítottak bennünket, Károlyi fegyvere csütörtököt mondott, új kapszlit akart rátenni, én lőttem, Károlyi babrált egy darabig a pisztollyal, aztán eldobta: „Ej, nem lövök.” Kezet fogtunk, néhány barátságos szót váltottunk, s úgy váltunk el egymástól.

Tizenkét óra alig múlt, mikor besiet a folyosóra Rosenberg Gyula, aki ott volt a harmadik párbaj színhelyén: a Santelli-féle vívóiskolában.

– Gajári lapos vágást kapott a karjára, Szemere pedig egy ezüstforint nagyságú sebet a fejére, úgy, hogy a bőr is leesett a földre.

Ez volt körülbelül Rosenberg híre, amelyet szétkapkodtak, s mire körüljárta a folyosót, már skalpírozássá változott.

– Hogy volt, kérem? – fordult Wlassics egy újságíróhoz.

– Tenyéryni darabot levágtak Szemere fejéből. Szemere eszmélet nélkül van. Három doktor van mellette. Most küldtek a negyedikért.

A miniszter megdöbbenve összezsapja a kezét, fut be az elnöki szobába, ahol báró Bánffy miniszterelnök van, és elmondja a kormányelnöknek a borzasztó hírt, aminek hatását azonban Münnich Aurél, Gajári egyik segéde csakhamar mérsékelte.

Eközben a tanácskozó teremben már a harmadik szónok beszélt, mert az ülés tíz óra után szép csöndesen megnyílt.

A RÉGI BÉKE¹³⁸

(Az országgyűlésből)

Az új béke megcsinálása helyett a millenniumi béke leleplezése és elsiratása járja. Ma gróf Apponyi Albert folytatta, amit Horánszky Nándor a múlt héten megkezdett. Az elnökválasztás kérdése címén nem szólalhatott fel, mivel erről már beszélt, tehát a napirend előtt való fel-

szólalás jogához folyamodott. Voltaképpen kevés mondanivalója maradt Apponyinak. Horánszky Nándor a Házban és a nyilatkozatokban jóformán mindent elvitt előle. Az egyórás beszéd, azonban a baloldalon elég nagy tetszést aratott, különösen az a rész, amely arról szólt, hogy a kormánynak nincs többé parlamenti állása. Wekerle hasonló körülmények között, mikor nem volt abban a helyzetben, hogy elvállalt obligóját teljesítse, tőle kérdezte meg, hogy mit tegyen, és kijelentette, hogy kész lemondani, ha ő ezt kívánja. Tisza Kálmán is lemondott, mert nem tudta a függetlenségi pártnak tett ígéretét Kossuth repatriálása dolgában beváltani.

Báró Bánffy Dezső miniszterelnök szorgalmasan jegyeztetett gróf Apponyi beszéde alatt, s utána ő állott fel szólásra. Az ellenzék pokoli mód dobogott, lármázott s alig akart arra figyelni, amit a miniszterelnök mondott. Ha nem is akarták meghallgatni, Bánffy azért mégis kifejtette, hogy a kúriai bíráskodásról szóló javaslat bukását nem ő okozta, hanem a főrendiház. S mikor a főrendek leszavazták a százhatvankilencedik szakaszt, azért nem hozatta újból a Ház elé, mert a néppárti izgatásokkal kapcsolatban új egyházpolitikai vitát provokálni nem akart. Ami pedig az ő és a kormány parlamenti állását illeti, afelől legyen nyugodt az ellenzék, ő és a kormány kitart.

A jobboldal zajosan tüntetett a miniszterelnök mellett, az ellenzék lármázott, és az elnök öt percre felfüggesztette az ülést.

Szünet alatt a folyosón gróf Széchenyi Manó, a király személye körüli új miniszter volt a csoportosulások középpontja, aki különben az egész ülésen jelen volt. Sokan siettek üdvözölni, főképpen a nemzeti pártiak.

A napirendet Illyés Bálint és Rakovszky István foglalta le. Rakovszky Istvánnak egész föllépése nem volt egyéb, mint írásba foglalt „kirohanás” Bánffy Dezső ellen, amit többé-kevésbé folyékony olvasás útján eszközölt. De nemcsak támadott, de vallott is. Azon kezdte, hogy ők igenis személyes harcot folytatnak a miniszterelnök ellen, mert Bánffy a legpregnánssabb prezentálója az uralkodó rendszernek. Bánffyból hiányzik minden kvalitás, amely állására méltatná.

Három órára járt az idő, amikor a holnapi ülés napirendjére és az újévi szünetre került a sor. Az elnök Szilveszter ünnepét, újév napját és január másodikát ajánlotta szünetnek, de Polónyi Géza közbekiáltott, hogy újév napján is tárgyalni akar, mire a kérdés eldöntését az elnök holnapra halasztotta.

A folyosón konstatálták, hogy az előre bejelentett Horánszky-ováció elmaradt, és Szilágyi Dezső sem szólalt fel.

A VÁLSÁG TETŐPONTJÁN¹³⁹

(Az országgyűlésből)

Oly idillikusan kezdődött a mai ütés, hogy új Treuga Deiről kezdtek az emberek álmodozni. Oly békés hangulat uralkodott, hogy még Polónyi Géza is egy véleményen volt a Ház többségével. Meg is egyeztek szépen valamennyien abban, hogy ne legyen ülés se holnap, se holnapután, se hétfőn. Mindez szép és biztató volt. Nem zavarta az idilli hangulatot Sággy Gyula sem, aki a vita első szónoka volt. Beszéde, mint rendesen, nem zavart semmit. A jobboldal gondoskodott is róla, hogy Sággyt se zavarják beszédében, mert kivonultak tömegesen a folyosóra szincerizálni a parlamenti békéről. Egyik jókedvű honatya, ki még

ezekben a szomorú napokban sem vesztette el humorát, bezárta a jobboldali teremajtót és egy óriási lap papirosra ezt írta fel:

Tilos a bemenet.
Sághy beszél!

Magától értődik, hogy senkise ment be. Mindenki respektálta ezt a kedélyes tilalmat. És Sághy, a Ház nagy hipnotizálója, oly zavartalanul végezhetett hét mértföldes beszédét, mint ahogy kezdte. Visontai Somára is átcsapott a Háznak ez az ünnepi hangulata és odaszólt hozzánk:

– Csak nem bolondultam meg, hogy ennek a Háznak józanul beszéljek.

De mégis józanul beszélt. Legalább a pártjának roppantul tetszett. Folyton éljeneztek, tapsoltak neki, sőt egyszer még Horánszky Nándort is megéljenezték a Visontai kedvéért. Szóval elég pompás volt a hangulat. Azt hitte az ember, hogy ezzel a Házzal akár egeret is lehetne fogatni, és már-már mindenki abban reménykedett, hogy legalább az utolsó ülést nem fogja megrontani valamely viharos incidens, amikor, tudja Isten, miért és honnan, becsapott a villám. Mindaz a puska, amelyet az újév utánra akartak szárazon tartani, egyszerre felrobbant. Pedig igazán nem volt semmi szükség erre.

Az öreg Madarász kötelességéhez híven megállapította a keddi ülés napirendjét. Ez volt az alkalom, melynél kitört a vihar, amely eleinte nem is indult viharra.

Akadémikus kijelentés támadt az elnök indítványa nyomán. Kossuth Ferenc szép szerényen a kormánypártra hárította a felelősséget az ex-lex állapot bekövetkezéseért. Még ezt is kedélyesen vették. Csak a kormánypárton mosolyogtak rajta. De már a következő szónokkal farkasszemet néztek. Horánszky Nándor állt fel. Valaki elkiáltja magát:

– Eláll!

Biró Lajos és Förster Ottó felugranak:

– Ki meri ezt kiáltani? – Egyelőre azonban ennyiben marad a dolog. Horánszky csatlakozik Kossuth nyilatkozatához. A törvények uralma és az ország nyugalma érdekében – úgymond.

Még Molnár János is relatív nyugalomban beszélhet, de Szentiványi Árpád alatt már ropog a puska.

– Bejelentem az obstrukciót; ha kell, egymagam viszem; ha van, aki követ engem, beváltom ígéreteimet.

A felhangzó harci zaj jelenti, hogy lesznek sokan, akik követni fogják, sőt Polónyi Géza nyomatékot is ad az ígéretnek, ő még Szentiványinál is erőteljesebb húrokat penget. A *pragmatica sanctio* idézetével hangsúlyozza, hogy az uralkodó esküjével biztosítja az alkotmányt.

Az egész Ház már kezd nyugtalankodni. Ekkor egy történelmi jelentőségű pillanat következett be. A jobboldaltól felállt Kubinyi Géza, kiről mindenki tudta, hogy az utóbbi időben sokat buzgólkodott a parlamenti béke érdekében.

– Önök a harcot hirdetik – ez fáj lelkenek, szívemnek. Én nem vagyok pártvezér, de tudatában vagyok a helyzet komolyságának. Én felajánlom önöknek a békét – és most ítéljen közöttünk az ország.

Most az ellenzéken volt a sor a mozgással. Kubinyi hazafias nyilatkozata észrevételte velük, hogy túllőttek a célon. Ezt Ivánka Oszkár érezte is, és Kubinyival szemben szükségesnek tartotta annak hangoztatását, hogy ha kínálkozik mód a kibontakozásra, ő elfogadja, de az érdekszövetségeknek távoznuk kell.

– Azt hiszem, ma is túlnyomó többségben olyanokból áll a képviselőház – így végzi beszédét –, kiknél sem a szó, sem a toll, sem a kard nincs megfizetve.

Az egész jobboldal felzúdul. – Kik ezek! Nevezze meg!

Ivánka ismétli kijelentését és azzal végzi be, hogy ha nincs kibontakozás, nem marad egyéb hátra, mint az élethalálharc.

Kínos csöndben emelkedett fel Gajári Ödön, ki az ellenzéket teszi felelőssé a bekövetkezett állapotokért. Az ellenzék fe[l]szisszen. Az elnök Gajári szavaiban kritikát lát az elnök működésére nézve és figyelmezteti, hogy ehhez nincs joga. De mert Gajári továbbra is a[z] ellenzéknek a házszabályokkal üzőtt visszaéléséről beszél, Madarász ismét figyelmezteti, hogy maradjon a tárgynál. Ekkor Gajári idegesen felszól:

– Majd meglátom, hogy fog-e a jövőben az ellenzékkel szemben is így eljárni.

Ezzel leül, nehogy az elnök megvonja tőle a szót. Ekkor felemelkedik báró Bánffy. Iszonyú zaj és lármá, fülsiketítő dobogás és asztalcsapkodás. Az ellenzék olyan vad, mintha ott mindenki fejét vesztette volna. Szilágyi Dezső összetett kezekkel jár közöttük és kéri, hogy hallgassák meg Bánffyt. A jobboldalról felszólnak az elnöknek:

– Most mutassa meg, hogy mit tud!

Madarász kétségbeesett kísérletekkel próbálja a csöndet helyreállítani, de a fékevesztett ellenzék tovább tombol.

– Ki vele! Hazaáruló! Nem hallgatjuk! – ordít az ellenzék. Bánffy áll, ő az egyedüli nyugodt alak a viharzó Házban. Madarász felfüggeszti az ülést. A szünet alatt kezdetét veszi az „afférek elintézése”. Segédek járnak-kelnek. Amikor vagy tíz perc után Madarász ismét megnyitja az ülést, báró Bánffyt körülveszi egy nagy csoport, és báró Bánffy nem törődve az ellene zúduló lármával egyenesen *az ellenzéket teszi felelőssé a bekövetkezett állapotokért*. Kubik, Hentaller, Biró odaszaladnak és *a gyorsírókat megakadályozzák, hogy a beszédet jegyezzék*.

Biró Lajos ki is tépi az egyik kezéből a papírt. Örley azonban visszaveszi. Valóságos dulakodás támad. Heltai Hentallerrel civakodik össze. Az elnök ebben az iszonyú lármában berekeszti az ülést. Kubik utána kiált Bánffynak:

– Mi nem hallottunk semmit. Ez a beszéd nem kerül a naplóba.

Kint a folyosón nagy izgatottsággal pertraktálják a képviselők a történeteket. Valaki megjegyzi:

– Pedig, de másként indult ez az ülés!

KÉTELYEKKEL VAGY CSAK RÉSZBEN MIKSZÁTHNAK TULAJDONÍTHATÓ PUBLICISZTIKAI SZÖVEGEK

A GYŐZELMES KATONASÁG¹⁴⁰

Tessék végre tisztába jönni vele, hogy a katonaságnak szabad vereséget szenvednie háborúban, de békében sohasem. Idegenben változandó a sorsa, de odahaza győznie kell mindenkor.

Nyilvánvaló, hogy nem egészen így képzelték ezt annak idején, mikor a hadseregeket először szervezték. Olyan gondolat nem is ébredt a szervezőkben, hogy a katonaságnak békében és odahaza is lehetnek háborúságai. Nemzeteknek, mint Jeruzsálem védőinek, két kézzel kell dolgozniuk: az egyikkel építenek, a másikkal pedig a támadásokat hárítják el. Ennek a másik kéznek gondolták a hadsereget. És sokáig úgy is volt. De amilyen mértékben erősödött a hadsereg és érezte, hogy védelmi szerepe révén megkülönböztetett tisztelettel néznek reá, úgy szállt a fejébe ez a tisztelet. Mert a nemzet magasba emelte, a nemzet fölött állónak képzelte magát és bajt csinált. A villámhárító, melyet azért helyeztek magasba, hogy minden fenyegető veszedelmet elkapjon és ártalmatlanná tegyen, magába az épület belsejébe vezette a romboló villámokat.

Sok apró konfliktus kerekedett abból, hogy a hadsereg így félreértette a maga helyzetét. S mikor a hosszas fegyveres béke is csak arra volt jó, hogy a véderőt mindenfelé még jobban fejlesszék, a konfliktusok szaporodtak és meghíztak. Magyarországon meg éppenséggel kövér példányokhoz volt szerencsénk. Az utolsó tizenöt esztendő alatt körülbelül több volt a katonai affér, mint a nagy hadgyakorlat, ami pedig hasznosabb iskolája a hadi virtusnak. És mi tűréstagadás, a katonaság minden ilyen afférből diadalmasan került ki. Janszkytól kezdve egészen addig a kis kadétig, aki a bíróság előtt nem akarta levenni a sapkáját. A legjózanabb emberek is úgy vonták le ebből a tanulságot, hogy ez a militarizmus túltengése; de ennél sokkal népszerűbb volt a másik magyarázat, mely a baj okát a hadsereg közösségében látta. Volna csak nemzeti hadseregünk!

A nemzeti hadsereg... Egész rokonszenvünk velük van, akiket a véderő egységének eszméje sem tud eltántorítani a nemzeti hadsereg ideálja mellől. S a fontosabb kulturális fegyverkezés mellett örömünk telik minden legkisebb puskában, amellyel a honvédséget erősítik. Az a királyi cselekedet is, amely a magyar katonai oktatással ajándékozta meg a nemzetet, az ideál szempontjából tetszett nekünk becsesebbnek, ha ennek az oktatásnak gyakorlati értéke talán nem is érte meg, hogy egy politikai párt programjának jóformán legerősebb pontja legyen. De az örvendező nemzettel örvendtünk mi is, hiszen valami első lépésfélét jelentett ennyi is. Ha azonban a nemzeti hadseregben panaceát akarnak látni a katonai afférek ellen és azt képzelik, hogy nemzeti hadsereg mellett az effajta túltengés nem volna lehetséges: idegen országokból keserves tanulságok jönnek, amelyek ezt a hitet hamarosan lerontják.

Az utolsó napokban éppen olyan országok mutatják e szomorú példákat, amelyeknek hadserege minden kétségen felül nemzeti. Mindenki olvasta a német császár levelét, amelynek egy fejedelem és egy tábornok konfliktusában kellett igazságot tennie. A fejedelem mögött a német birodalom egy részének egész polgársága és azonfelül (ami fejedelmi érintkezésben talán többet is tesz) a hagyományok erőssége is állott. De azért a császár a katonának adott igazat s a fejedelem sértődött szavaira csak annyi megjegyzése volt, hogy kikéri magának az ilyen hangot. Franciaországban pedig egy igazán odíózus ügy ötletéből a bíró engedte meg

magának, hogy katonákat is megidézzon; és ámbátor azok a katonák egész Európa szemében gyanúsak, tisztázásuk tehát a francia hadseregnek áll igazán érdekében – ma már híre érkezik, hogy azt a bírót vidékre fogják áthelyezni. Hát mit jelent ez?

Nemzeti hadsereg a német is, a francia is. S mihelyt a nemzeti élet más faktoraival kerülnek konfliktusba, felül kell maradniok. Még a szembeszökő igazság rovására is a katonaságnak kell győznie. És hiába fogják azt mondani, hogy éppen a német és a francia hadsereg az, amelyiknek kivételes a helyzete, mert mindegyik több, mint egyszerűen a nemzeti életnek egyik faktora. Nekik nemzeti álmok fölött kell állandóan virrasztaniok. Ez nem dönti meg azt az igazságot, hogy ebben a mai korszakban a háború talán nem, de a béke mindig a katonaságnak biztosítja a győzelmet. Mert nincsen olyan nemzeti hadsereg, amelyiknek helyzete nem volna kivételes. Hiszen minden nemzetnek vannak álmai, amelyek fölött virrasztani kell, s a hadsereg ebben a szerepében biztos lehet a megkülönböztetett bánásmódról. Valahol csak eleven még a nemzeti élet, és vágyak és álmok kísértik a nemzet szívét, ott mindenekfölött dédelgetni fogják azt a faktort, amelyiken az álmok teljesülése fordul meg.

S akit dédelgetnek, az könnyen esik túlzásba. Nincsen olyan hadsereg, ha nemzeti, vagy nem az, hogy a polgársággal egy sorban látná magát. De nem szabad miatta a katonaságot megítélni. Az is emberi intézmény, s ha magasabbra teszik, mint ahogy megilletné, meg kell szédülnie. Azonkívül a példák is rontják. Mindenhol és mindenkor övé az igazság. És lehetetlen nem éreznie, hogy világszerte talizmánja van, nem a saját erejében, hanem a nemzetek öntudatlanul kifejlődött érzületében. Mert voltaképpen a nemzetek is természetesnek találják, hogy a katonaság becsületét, egész életrendjét más mértékkel mérik. Percre, pillanatra lázongunk, érezzük is a megalázást, de az első csöndesebb órában megint csak mi vagyunk, akik öntudatlanul is magasra emeljük a katonaságot mint a mi egyetlen védőpajzsunkat. Sőt van rá példa, hogy valahol a katonaság igazán lesüllyed, s a nemzeti hiúság még úgy sárosan is magasba emeli. A francia polgár gúnyolja magában az ő nevetséges katonáját, de az ajka akkor is ezt kiáltja: éljen a hadsereg!

Hogy ez így rendjén volna, ki akarna olyat állítani! De érthető. A militarizmus olyan járvány, melyet nem a katonák terjesztenek; őket inkább élteti. S míg a nemzetek rá nem jönnek, hogy kultúrával, iparral és gazdasággal támadni és védekezni jobban lehet, mint akármilyen katonasággal, míg észre nem veszik, hogy a katonaságnak kitűnő étvágya van, és a kétes ellenség hiányában a saját nemzetét is fölfalja: addig a militarizmus virágzni fog, és a nemzetek gyöngesége őt erőssé teszi. S addig a katonaság mindenkor győzni fog. Természetesen odahaza és békében, mert háború idején és idegen földön a győzelem valamivel bizonytalanabb...

TÉLFY IVÁN MEGHALT¹⁴¹

A legnagyobb magyar hellenista, az öreg Télfy Iván, akinek segedelmével a főgimnázium felsőbb osztályai évtizedeken keresztül biztos diadal reményével állottak a különféle cenzúrák elé (mert az ő „puskáit” használták), ma hajnalban, nyolcvannégy éves korában elköltözött az örök nyugalom birodalmába.

Az egyetem katedráján annyi lelkesedéssel, alaposággal nem hirdette még senki a görög tudományt, mint ő hirdette harminc esztendőn keresztül. Az összes görög klasszikust az ő fordításaiból tanulta a nemzet virága tovább egy emberöltőnél a gimnáziumok falai között, mert sokkal könnyebb volt az ő hű fordításai nyomán a görög szövegen eligazodni, mint a különféle aoristosokkal bővelkedő eredeti szerzeményt lefordítani. Megtörtént ugyan, hogy a

szigorú professzor észrevette a puskázást, amiből szekundák következtek, de Télfy Iván fordításainak közkedveltségéből ez mit se vont le, hisz a professzor urak is – abból készültek.

De ez a megnyugtató tudat se kísérte az öreget holtá napjáig. Meg kellett érnie, hogy az ő egyetlen gyönyörűségét, a görög nyelvet kiszorították a gimnáziumból.

Az új korszak nem igen lelkesedik a hellén irodalomért; aki görögül tanul, az se úgy tanul már, mint a régiek. Csak olyan amatőr hellenisták még a diplomás professzorok is, s Télfy Ivánnal az utolsó jó magyar görög is a sírba szállott.

Zima Jánosnak hívták tulajdonképpen, 1816-ban született Nagyszombatban s meglehetősen mozgalmas életet élt addig, míg mint *Télfy* Iván helyettes tanár lett az egyetemen. Volt kispap, de otthagyta a szemináriumot és gyalogszerrel Triesztbe jutott. Ott a postánál, majd a számvevőségénél napidíjas lett, de csakhamar ezt is megunta és 1838-ban visszajött Pestre, ahol jogi tanulmányokat végzett. Ügyvéd is volt, a pozsonyi országgyűlésen pedig mint a távollevők egyik követe is szerepelt. 1846-ban helyettes, 1868-ban rendes tanára lett a görög nyelvnek és irodalomnak a tudományegyetemen és mint ilyen 1886 december 1-ig működött. Egész kis könyvtár az, amit a görög nyelvről és irodalomról összeírt és a hellenizmus érdekében kifejtett munkásságáért a Magyar Tudományos Akadémián kívül nagy sereg külföldi tudós társaság választotta meg tagjává. A görög király is méltányolta tevékenységét és a Megváltó-rend koronás aranykeresztjével tüntette őt ki.

Nem is volt beteg talán egész életében sem. Nagyon mértékletesen élt, ebédje soha nem került többre nyolcvan-nyolcvanöt krajcárnál, vacsorára pedig rendszeren tejet ivott s huszonhét esztendeig lakott egy kicsinyke szállodai szobában, amelyben most meg is halt. Ágyban sohasem aludt, mindig a dívánon hált.

– Nem szeretem, ha sokáig takarítanak s a dívánt nem kell megvettetni, mint az ágyat – mondogatta mindig, ha a pincér vagy a takarítónő célszerűbbnek tartotta volna az ágyba való áttelepítést. Délután félhárom órakor megjelent a szálló éttermében ebédre és este hét órakor lefeküdt. E szokásától csak akkor tért el, ha bemutató előadás volt a Nemzeti Színházban, mert ilyen nem lehetett meg anélkül, hogy a hegyesre kifent bajuszú kis egyetemi professzor végig ne nézze.

A színházon kívül az esztendőnkint való nagyobb utazás volt a legkedvesebb mulatsága.

Minden útját és költségét följegyezte, soha olyan helyre nem ment, ahol egyszer már életében megfordult. A minap összeszámította mennyit költött életében vasútra, s kerek huszonnégyezer forintba rúg az összeg.

Környezetével mindig előzékeny volt, a vendégfogadó tulajdonosa *Glück* Frigyes úgy dédelgette az öreget, mintha atyafia volna. Legtöbbször együtt is ebédeltek, együtt is vacsoráztak, s ilyenkor jókedvűen eldiskurálgattak.

Két héttel ezelőtt Harasztiban volt Apáthyéknál s azóta gyöngélkedett. Tegnap délig azonban állandóan fönt járt-kelt szobájában. Ekkor hirtelen rosszul lett, s ágyba fektették. (Ő még ekkor is a dívánra akart feküdni.)

Estefelé papot hívtak, aki ellátta az utolsó kenettel s nemsokára be is következett az agónia. Haris görög főkonzul, Apáthy Gyula, Glück Frigyes, az elhunyt régi barátai, továbbá házi orvosa virrasztottak mellette.

Reggel öt óra tájban elszenderült s föl se ébredt többé.

Halála hírére a központi egyetem és a nemzeti kaszinó kitűzte a gyászlobogót. A temetés augusztus 3-án délután öt órakor lesz a Kerepesi úti temető halottasházából.

A gyászmisét az egyetemi templomban 4-én, tíz órakor tartják meg. A ravatalra a tudományos akadémia koszorút tesz, amelynek felírása a következő: „Télfi Ivánnak az akadémia levelező tagjának – a Magyar Tudományos Akadémia.”

A DRÁGA HÚS¹⁴²

Arról a drága húsról lehet csak szó ebben a rovatban, amelyet megeszünk: a marhahúsról. A többi drága hús más rovatba tartozik.

Hetek óta, hónapok óta minduntalan jön egy-egy panasz, egy-egy rekrimináció, hogy a marhahús hallatlanul drága, hogy a közepes jövedelmű, földi javakkal nem túlságosan megáldott ember manapság már csak elvétve ehetik egy-két falat jó marhahúst. Különösen a jobbfejta pecsenyehús drágult meg olyan nagyon, hogy alig szerezhető be.

Mi lehet ennek az oka? Hiszen az élő marha alig lett drágább, mint azelőtt volt. Sőt talán valamelyest olcsóbb, mert ez idő szerint az egész ország mentes mindenféle marhavészről, nem pusztít a száj- és körömfájás. Talán a mészárosok? Nem. Sohase volt rosszabb dolguk, mint mostanában. Sorra mennek tönkre, s aki folytatja a mesterségét, sohase dolgozott olyan kevés haszonra, mint éppen ez idő tájt.

Mint sok egyéb dolognak, szeretett fő- és székvárosunk tanácsának abderitasága az oka a hús drágaságának is. Az ő minden szabályozó és rendelező tevékenységüknek íme nagyjából a következő konzekvenciái vannak a húsárak tekintetében.

Az új marhavásáron minden hetivásáron csakis azokat az élőállatokat szabad eladni, amelyek a hivatalos szállásokra már az előző héten megérkeztek. Ez annyit jelent, hogy az ökröt majdnem egy hétig fővárosi kosztón kell tartani. Ez naponta minden szál ökröt egy forinttal, egy hét alatt tehát hét forinttal tesz drágábbá. Vagyis minden kiló hús a főváros kosztja révén 2-3 krajcárral drágább lesz. Ezt persze a fogyasztóközönség fizeti meg.

Azt mondhatná valaki, hogy ez nagyon üdvös dolog, mert így csak egészséges hús kerül a közönség közé. Lássuk csak, mennyi költséget okoz egy rostélyosnál az ökör becses egészsége. Az állatot, mikor a vasúton megérkezik, megvizsgálják (persze taksa mellett), s csak akkor szállítható be, ha semmi baja sincs. A marhavásáron megint megvizsgálják (persze taksa mellett), s csak akkor tartható az állásokban, ha semmi baja sincs. A vágóhídon, mielőtt behajtják, szintén megvizsgálják (persze taksa mellett), s csak akkor vágható, ha semmi baja sincs. A vásárcsarnokban a húst ismét megvizsgálják (persze megint taksa mellett) és csak akkor árusítható, ha teljesen hibátlan.

Ez a négyszeres vizsgálat két ízben való vesztegzárfélével súlyosbítva, természetesen 3-4 krajcárral drágábbá teszi a hús kilóját, megint csak a fogyasztó rovására. Hogy pedig mennyire alapos az ilyen négyszeri vizsgálat, azt legjobban jellemzi, hogy majdnem minden nap, de legalább is minden másnap konfiskálnak néhány egész ökröt. Csak a héten egyetlen mészárosból öt hatalmas ökröt vittek el, azonmód, ahogy vágatta. Még csak jól ki se hűlt. Mire való volt tehát a négyszeres vizsgálat, ha ötödször a hús használhatatlan volt? S nem szabad elfeledni, hogy ez a mészárosnak öt-hatszáz forint kár. S ki fizeti ezt meg? Megint a fogyasztó.

Minden mészáros minden marháért (azaz dehogy minden marháért!) tíz forintot fizet, mikor a vágóhídra hajtja. S a díj ugyanaz, akár egy kis incifinci ökör, akár egy hatalmas, nagy súlyú nagy ökör kerül a mészárszékre. S ki fizeti meg ezt a differenciát? Megint a kisember, aki a kis mészárosnál vásárol. Mert úgy van a dolog, a kisember a kis mészárosnál vásárol, a kis

mészáros pedig kis marhát vág. (A nagy marha nagyúrnak való.) S így persze a kisember ebédje megint csak drágább lesz a főváros éhetetlensége következtében.

Még csak egy dolgot említünk meg. Pár év előtt a mészáros, ha ökröt vett, a vágás napjáig kiküldte a legelőre. Került neki az ökör mindennap egy hatosába. Most a szállásokon kell tartania, ami napjában egy forintjába kerül. S ki fizeti meg ezt a tízszeres differenciát: megint csak a fogyasztó.

A főváros torkába, ebbe az örökké tátott torokba megy tehát a szegény ember keserves pénze. A főváros az oka, hogy a közepes vagyonú ember ma már jóformán nem ehet húst, a főváros az oka, hogy Budapesten még a jó hús is rosszabb, mint Bécsben a rossz hús, a főváros az oka, hogy egy hajdan virágzó ipar ma a romlás szélén áll.

De azért a főváros újabb adók kivetésén töri a kis fejét.

FLEGMA¹⁴³

A Balkánhoz címzett szállóban egyszer csönget az ember a szobapincérnek, kétszer a szobaleánynak és ötvenszer a konzulnak. De akkor sem bizonyos, hogy meghallja a csöngetést, mert arra lenn egy kissé süketek a konzulok. Ebből pedig sok bajuk van az idegeneknek, akiket sorsuk odavezérelt a Balkánhoz címzett s egyébként rendkívül bizonytalan szállóba. Ha csak lehet, elkerülik, de ha nem lehet, akkor okvetetlenül megemlegetik.

Mint legutóbb az a sok száz magyar leány, akit fényes ígéretekkel lecsaltak Bulgáriába, aztán pedig rettenetesen megkínóztak. A boldogtalanok átkeltek a magyar határon, a nagy bér reményében szolgálatba álltak a bolgár úri családokhoz, keservesen meg is dolgoztak a pénzért, de amikor fizetésre került volna a sor, a bolgár úri családok elvették tőlük az útlevelet, megtagadták az ígért fizetést, elverték őket és egyszerűen kidobták. Most már ott álltak támasz nélkül, útlevél nélkül és elgyötörve a vadon idegenben. Futottak a bíróhoz, az nem akarta őket ismerni. Csöngettek az osztrák-magyar konzulért, de az csak az ötvenedik csöngetésnél veszi észre, hogy őt gondolják. El lehet tehát képzelni, hogy micsoda szakadatlan jajgatás és micsoda állandó csöngetés volt az, ami a konzult arra is rábírta, hogy jelentést tegyen a külügyminiszternek! Tiszta revolúciót csinálhattak a magyar lányok, hogy a ruszcsuki konzul is úgy megrémült.

Denique mégis csak megrémült és a külügyminiszternek jelentést tett, hogy mennyire meggyötörik Bulgáriában a szolgáló magyar leányokat. A külügyminiszter azonban látogatáson volt a franciáknál, s ha tegnap haza is jött, egyelőre fontosabb dolgok várják, semhogy a ruszcsuki konzul jelentését méltatná figyelmére. Talán majd ő is megvárja, hogy ötvenszer csöngessenek utána, mert ő is van olyan úr, mint a konzul. S így a Bulgáriában elgyötört magyar leányok egy darabig még kénytelenek lesznek eltűnni, hogy kínozzák, verjék, kidobják őket. A külügyminiszter megvárja az ötvenedik csöngetést.

Az angol külügyminiszter persze nem volna ilyen türelmes. Elhagyná a flegmája, pedig angol. De az Osztrák-Magyar Monarchia külügyminisztere úgy véli, hogy a bolgárokat sem szabad örökké zaklatni. Elégsgés, ha a meggyilkolt Szimon Anna miatt talált egy erősebb szót és ezzel különböző viszontagságok után bitóra vitte Decskót, a daliás testőrtisztet. Most már akármilyen bolondság miatt nem illenék a bolgárokat bántani, s minek is lépne fel erélyesebben, mikor csak egy csomó cselédleányról van szó és pláne olyanokról, akiket még nem ölték meg? Majd ha a Decskó atyafiai fényes rendőri asszisztenciával vízbe fojtották őket is, akkor talán a Monarchia külügyminisztere is megmozdul és elégtételt követel. De egy kis

zaklatás, egy kis verés és egy kis rúgás miatt nem lehet minden pillanatban alkalmatlankodni. A külügyminiszter úr elvégre az illendőségre is ad valamit.

Csakhogya azokat a magyar lányokat aligha nyugtatja meg a külügyminiszter úr jó modora. Ők ezentúl még esztelenebbül fognak zörgetni a ruszcsuki konzul ajtaján és kézzel-lábbal kapálóznak majd ellene, hogy őket is vízbe fojtsák. S a végén lehetetlen lesz az ő jajgatásukat meg nem hallani. Miért nem teszi meg tehát a külügyminiszter az első szóra, amit úgyis meg kell majd tennie sok száz magyar alattvaló érdekében és a Monarchia méltósága szempontjából? Hiszen az mégsem járja, hogy a daliás Decskó halálát a Bulgáriába csalt magyar leányokon torolják meg a mérges bolgárok. Ha sajnálják egy könnyűvérű leány miatt való vesztét, emeljenek neki szobrot és járjanak hozzá búcsúra a kicsi és a nagy Decskókkal. Tegyük meg mártírnak és szentnek. Az ördögnek van ellene kifogása. De ha a mérgüket magyar alattvalókon öntik ki és okulván a Bojcsev szomorú esetén, most már nem használnak gyilkot, ellenben válogatott kínzásokkal gyötrik el az odacsalt magyar cselédeket, akkor a magyar állam méltóságát cibálják, s ezt sokáig nem lehet elnézni, még ha a külügyminiszter úr flegmája győzi is.

Az ember alig tud eligazodni ezeken a bolgár impertinenciákon. Csakugyan a Decskó halálát akarják-e megbosszulni? Vagy elég erőseknek érzik már magukat, hogy velünk kikössenek, mert Ferdinánd úrnak sikerült az orosz cár kezét megcsókolnia? Vagy talán azért húznak ujjat a magyarokkal, mert imádott Ferdinándjuk egy kissé szintén magyar és imádott Ferdinándjuk talán a begyükben van? Az ok nem látszik egészen bizonyosan, de kétségtelen, hogy rendszert csinálnak a magyarok zaklatásából. Parasztok, urak és hatóságok egyaránt. Sőt valósággal kézzől kézre adják a kiszemelt áldozatokat, s a magyar cselédek a bolgár parasztoktól megverve, a bolgár uraktól kidobva, a bolgár bíróságoknál sem kapnak igazságot. De hagyján, ha igazságot nem kapnak. Csakhogya bért sem kapnak és útlevelet sem, egyszerűen bitangul vannak kicsapva az országútra. Azért rohannak az egyetlen szabad útra: a konzul felé. Ez pedig dűnnyög valamit és mászkál is a bírókhoz vagy a külügyi hivatalba, de hasztalan. A megkínzott magyaroknak nem használ, az állam méltóságának pedig árt.

Ezért nem tud a mi flegmánk a külügyminiszter úréval versenyezni. Mikor a magyar állam méltóságáról van szó, nekünk nagyon kicsi dolog a jó modor. Egy csipetnyi erőt többre tartunk három akó jó modernál. Az a csipetnyi erő ugyanis elegendő volna, hogy a kedves bolgár urakat ráncba szedje vagy legalább a bolgár hatóságoknak eszébe juttassa a törvényesség és a jog fogalmát. És akár egyszerű sajnálkozásról van szó, aminőt nálunk érzékeny szakácsnék éreznek, ha egy szép fiút akasztottak, akár pedig az orosz kegy szállt volna fejükbe a bolgároknak: az Osztrák-Magyar Monarchia nem arra való, hogy a flegmáját ilyen bolgár impertinenciákon próbálják ki. Vannak pillanatok, mondta a római tanító, amikor az ember nem a boldogságot keresi, hanem a – botot...

BUDAPEST FÉL ESZTENDEJE¹⁴⁴

Városatyáink már megint számolnak, kiadták az 1898. év első felének számadását. És mint-hogy ők nagyon ravaszok, tehát önekik megint feleslegük van, s ők azzal nagyban dicsekedni is fognak. Ambátor ez fölösleges fáradság, mert ugyan ki törődik Budapest közgyűlésén számadásokkal? A kisebb-nagyobb érdekszövetségek ügye nem „közgyűlésileg”, nem „kg. sz. a.” intéztetik el, márpedig igazán csak ezekért érdemes városi embernek lenni.

Tehát van ismét számadás, a briliánsabbak fajtájából. Örvendezzünk, mert íme ez a községi alap eredménye:

Az előirányzat az első félévre volt:

Bevétel	8.292,505	forint
Kiadás	8.411,296	„
Hiány	108,791	„

Ezzel szemben ilyen a tényleges eredmény:

Bevétel	8.560,791	forint
Kiadás	7.630,231	„
Fölösleg	930,560	„

Nagy az öröm. Hiányt vártunk, és ím majdnem egymilliós fölösleg lett belőle. 1.039,351 forinttal kedvezőbb a tényleges eredmény az előírásnál. Nemzeti vagy legalábbis fővárosi ajándékot a nagy fináncművészeknek! De hamar! Mert az érdem nem maradhat jutalom nélkül egy percig se, az bűn lenne.

Hátha még közelebről megnézzük e nagyszerű számokat. 268,286 forinttal több a jövedelem, s ami még fontosabb, 771,065 forinttal kisebb a kiadás. 771,000 forintot megspóroltak Sartoryék; most tessék beszélni a városi pénzek pocskolásáról, slendrián gazdálkodásról.

Igazán rossz emberek lehetünk mi, ha még ilyen tények láttára se lelkesedünk, hanem még tovább is vizsgáljuk a számadást. De nem tehetünk róla. Folyton az a gondolat bánt bennünket, miért rémít a főszámvevő egyre újabb adókkal, egyre nagyobb deficitekkel, ha ily rendszerben van a szénája, ha folyton fölöslegeket mutat a számadása? Hiszen ha ez így tart, akkor idestova a Dunába kell hányni a város pénzét, annyi lesz a plusz. De akkor meg miért teszik azt, hogy kölcsönpénzekből fedeznek olyan kiadásokat, melyeket mindenütt a világon a rendes jövedelmekből szokás teljesíteni? Szóval sokat tépelődünk mi ezeken a számadásokon. Fölösleg vagy nem fölösleg?

Hát bizony nem fölösleg, hanem egyszerű ügyeskedés, és arra való számítás, hogy úgyse nézi meg ezt a számadást senki, úgyse törődik azzal senki.

A bevételek többlete 268,286 forint, mely úgy állott elő, hogy több tételnél együttvéve 367,466 forinttal kisebb az eredmény, más tételeknél viszont 635,752 forinttal nagyobb az előirányzatnál. S ha megnézi az ember a számokat, úgy találja, hogy a hiány bizony valószínű, a többlet pedig nem az, hanem onnan származik, hogy sok második félévi díjat már az első félévben elszámoltak. Így tehát az, ami most plusz, az hiányozni fog a második félévben és mínusszá lesz, amikor elkészül az egész év számadása. Elismeri ezt a számadás megokolása is. Aztán meg vannak nevezetes összegek, melyek merőben véletlenek, mert csak most vannak meg, <meg> hogy azokra városi pénzpoltikát alapítani kissé kockázatos dolog. Ilyen például a kisajátított házak bérjövödelme. Míg másrészt nagyon komoly intésszámba mehetne a fogyasztási adópótlék csökkenése, amit alkalmasint nyomon követ majd a regálejövödelem (a részesedés) apadása is.

De ki hívná fel ezekre a figyelmet? Hisz akkor rögtön odalenne a számadás minden dicsősége.

Hát a kiadások? Bizony azokkal is az az igazság, hogy a spórolás nem megtakarítás, ellenben a túlkiadás megmarad az év végéig, sőt még nagyobbodni fog.

A kiadások összesen 771,065 forinttal kisebbek az előirányzatnál. Ez a szám úgy állott elő, hogy több tételnél együttvéve a tényleges kiadás 219,450 forinttal nagyobb az előirányzatnál, más tételeknél viszont 990,515 forinttal kisebb. Mármost a túlkiadás valóssággal az és még nagyobbodni is fog az év végéig. Így például a központi igazgatás 48,666 forinttal lett ismét drágább az előirányzathoz képest, növekedtek a betegápolási költségek, némely iskolai kiadások.

Ellenben a megtakarítások csak színlegesek és onnan származnak, hogy az első félévben teljesített munkákat a főváros csak a második félévben fogja kifizetni, vagy egyszerűen vonakodik a fizetéstől és utóbb fogja azt teljesíteni, avagy végre egyáltalán nem teljesít olyan munkát, amelyet a közgyűlés elhatározott már. A 990,515 forint megtakarítás majdnem kivétel nélkül ily forrásokból ered; így az épületek karbantartása címén megtakarítottak 30,884 forintot, mert a tatarozás majd a második félévben történik; a kamatoknál 97,491 forint a megtakarítás, de annál több lesz a második félévben; utcák burkolása, csatornák építése körül 310,000 forint a megtakarítás ugyanez okból; elúszik majd a rendőrség címén kimutatott 114,285 forint megtakarítás is. És ugyanígy ki lehet ezt mutatni majdnem minden tételre vonatkozóan.

Csak egy igazi megtakarítás van, a kulturális célok körül. Ott igenis megtalálható a fukarság.

Ilyen Budapest első féléve; teljesen megfelel annak a képnek, amelyet nemrégiben az 1897-iki egész évi számadásról kellett festenünk.

Az a valóság, hogy mire véget ér az esztendő, szépen kiadják, amit az első félévben megtakarításként számolnak el, és hiányzani fog a bevételekből, ami most plusz formájában gyönyörködteti a város urait.

A végeredmény pedig az lesz hogy a milliós fölösleg milliós deficitte változik. Hacsak valami váratlan fordulat nem jön közbe.

De hát mikor történik váratlan dolog Sartoryéknál? Egyáltalán, mi váratlan Sartoryéknál?

KÉT LEVÉL¹⁴⁵

Az alkoholizmust nem az utcán támolgó részeg terjeszti, mert az utálatot gerjeszt, hanem terjesztik azok, akik mértékkel szedik az italt, akiknek példája nem az utálatot kelti föl, hanem az utánzási kedvet. A parlamenti mérget sem azok terjesztik, akik padfedelekkal dobolnak és lelökik az elnököt a dobogóról, hanem azok, akik tettelegességek nélkül obstruálnak. Ki csudálkoznék hát azon, hogy a „mértékletes” obstrukció a nemzeti párt és a néppárt egészen komoly urait is magával ragadta, és egy csöppet mindenki iszik a pohárból?! Hiszen a dolog fokozza a hangulatot, és ha körültekintenek, még mindig nem látnak olyan ittast, aki támollyogna, még mindig nem következett el az angol parlamentnek 1893-iki jelenete a Chamberlain által provokált verekedéssel, amely után egyszerre elszégyellte magát a Ház és abban hagyta az egész parlamenti mérgezési eljárást. Nincs itt dülöngélés, nincs rendőri beavatkozás, miért ne folytassák az iddogálást ilyen úri módon?!... Ezt gondolják.

De a szélsőbalról megszólalt ma egy öreg Guttempler, a bornemisszaság hirdetője, Eötvös Károly és azt mondja ő, hogy abban kell hagyni a dolgot, mert hiszen az ilyen úri iddogálás is csak méreg és végezetül nagy betegségeket okoz a haza szervezetének. Bánffy után „sokkal rosszabb” kormányt ültetne a házára, azután meg az alkotmányt is veszélyeztetni. Eötvössel egy hangból beszél Olay Lajos is, aki az obstrukciót forradalomnak nevezi és fejtegetései révén Kossuth Lajosra is hivatkozik. Eötvös és Olay kijelentik, hogy nem obstruálnak, sőt a függetlenségi párt obstrukcióját is tagadják és azt mondják, hogy a nem igazolható harcot tulajdonképpen csak a nemzeti és a néppárt viszi, a függetlenségi párt ellenben csupán komoly parlamenti küzdelemre kötelezte magát az indemnitás körül. Így beszél a két Guttempler, aki a fölvillemozott környezetnek alighanem éppoly hiába beszél, mint ahogy a bornemisszaság bajnokai is hiába intik az emberiséget. A poharak azért tovább csöngenek, és Eötvös meg Olay fejtegetései után bizonyosan nem az következik majd, hogy az obstrukciót

leszerelik, hanem következik csak az, hogy az ország mélyre látó és elfogulatlan politikusoknak fogja tartani Eötvöst és Olayt. A „mértékletes” alkoholisták ellenben tovább koccintanak és nevetnek azon, hogy az mérgezés, amit cselekesznek.

Csakhogy a dolog természetesen mégsem múlik el egészen simán, mert a jámbor egészségi szemponton kívül más perspektíva is nyílik az „Egyetértés” mai hasábjairól, ahol a két függetlenségi politikus nyilatkozata ma megjelent. Onnan ugyanis elsősorban azt látni, hogy a nyilatkozók fölé oda van nyomtatva a Kossuth Ferenc neve; az az újság ad helyet és vastag, nagy betűket az antiobstrukcionistaoknak, amelynek Kossuth Ferenc a főmunkatársa, ott történik a hivatkozás Kossuth Lajosra, mint az érett parlamentarizmus harcosára, ahol ennek a nagy tanúnak a fia maga engedi meg az apjára való hivatkozást. Mi mást jelentene ez, mint azt, hogy Kossuth Ferenc a harmadik a szövetségben. Persze, hogy holnap a zajongó hazafisággal fog meggyűlni Eötvösnek és Olaynak a baja, persze, hogy holnapután valószínűleg csak volt tagjai már ezek <a> ketten a függetlenségi pártnak, és persze, hogy Kossuth Ferenc nem fog osztózni a sorsukban, őellene nem fognak szigorú „rendszabályokat” hozni a gyülekezetben, de ez mindegy; a lényeg kikerül a dologból, és az igazság az, hogy igazság szerint legelőször is Kossuth Ferencel kellene szakítani a Kossuth-pártnak. Kolosszális dolog! Ekkora szakadást még nem láttunk politikai pártnál. Csak Polónyi Géza antecedentiáiból szoktak ilyen rettentő következmények folyni. Az igaz, hogy tulajdonképpen most is ő kezdte a szillogizmust. És az is igaz, hogy ilyen ellentmondásokat nem csak a Kossuthék táborában látunk; Apponyiéknál és Buzáth Ferencéknél ugyanez a nézeteltérés, mely által a latin közmondás szerint a nagy dolgok kicsinyekké lesznek, a magyar parlamentben pedig a kicsiny pártok még kisebbséggé.

Két levélke hullott alá, két zizegő levél. Milyen nagy zúgással fog felelni erre az a ritkás erdő, amelyet magyar ellenzéknek hívnak.

POROLÁS¹⁴⁶

Tengernyi moly repkedett ma a Sándor utca eleje táján. A pénzügyi bizottság a közoktatási tárca költségvetését tárgyalta, s a bizottság tagjai, de meg a miniszter is bámulatos egyetértéssel az egyetem talárját, a nagytudományú professzorok idétlen vaskalapját porolták. Azért repkedett az a sok moly.

Sok keserű szó esett meg eközben, sok kemény igazság hangzott el, de nekünk mégis úgy tetszik, hogy ma sem mondták el az egész igazságot, hanem csak egy kis darabkáját. Pedig jó lenne már, ha nemcsak hogy porolnák azt a talárt, de kitergetnék a szabad ég alatt, ahol mindenki látja. Hadd lássa mindenki, mennyire lyukas, elnyűtt ruhadarab. Hadd lássa mindenki, mennyire igaza volt Emmer Kornélnak, amikor kimondta az igazságot, hogy a magyar tudomány semmilyen téren sem vezet. Sőt meggyőződhetik ebből az exponálásból mindenki, hogy a magyar tudománynak és a magyar egyetemnek semmi köze sincs egymáshoz.

Hibás az egyetem rendszere, hibásak a hallgatói, de leginkább hibásak a vezetői, a tanárai.

Hibás a rendszer, mert se tudósokat nem nevel, se mesterembereket nem ad az életnek. A tudományról jobb, ha nem beszél az ember; ami pedig a mesterséget illeti, csak meg kell kérdezni, hogy mi hasznát veheti például az ügyvéd az olyan joghallgatónak, aki most kapta meg az abszolutóriumot, akár ha kitüntetéssel tette is le az alapvizsgáit vagy az első szigorlatát. Amíg szegény fiú végképp el nem felejt, ami az egyetemen ráragadt, addig teljességgel hasznavehetetlen. Mert hiába van a kitűnő vizsgája, nem tud szegény se az elmélethez, se a praxishoz; úgy tanulta, hogy ne tudjon. Ami pedig az orvosokat illeti, hát bizony manapság

nemigen bizza már magát az ember az olyan fiatal orvosra, aki legalább egynehány évet a kórházban nem töltött. Ott talán mégiscsak tanult valamit. Egyébként elegendő tudni annyit, hogy az első eminensek rendesen elkallódnak, az életben egy csöppet se mutatkoznak eminenseknek.

Ilyen körülmények között pedig nem csuda, ha a hallgatóságra is csak nagyon szerény kritikát lehet alkalmazni. A vizsgát majd csak levágja valahogy, a többi ügysem ér semmit, hát minek törje magát érte. Ezt a többit – ha vágyakozik rá – úgyis megkapja jobban első kézből, mint könyvekből.

A professzortól ügysem kapja meg. Az túlságosan nagy úr, hogy efféle apróságokkal, tudománnyal, tanítással foglalkozzék.

Mert az egyetemi tanár óriás nagy úr, szinte az egyetlen nagyság ebben az országban. Számos esetben valamely grófi vagy még magasabb rangú csemetének volt előbb az instruktora, és rossz nyelvek állítása szerint ez a múltja nem volt egészen mellékes dolog a kineveztetése alkalmával. Aztán beleült a katedrába, írván előbb e célból valami könyvet, amely ötven lépésről elárulja a tanári kandidatúrát, de egyebet semmit sem árul el. A tanári szék pedig olyan szédületes magasság, ahová a rendes emberi tekintet igazán nem tud elérni. Az egyetemi professzor csak nem fog hallgatóival bajlódni? Csak nem áll szóba fiatal emberekkel, mikor ő nagy férfiú? Tessék csak megnézni az ábrázatát, szinte lerí róla, mennyire érzi elnyomatottságát, amiért ő csak egyetemi tanár; mennyire követeli e világ hálás köszönetét, amiért ő megelégszik a katedrával, holott igazában arra lenne hivatva, hogy Magyarország nádorispánja vagy vicekirálya lehessen.

Mélységesen lenézi tehát hallgatóit, ezt a – sajnos – elmaradhatatlan rossz appendixét az egyetemi tanárságnak. De mert muszáj, hát prelegál nekik, orrhangon, nagyon unottan. Közbe búsul azon is, hogy ma már még annyi pénzt se ér, mint hajdan, ha sok hallgatója van az embernek. A prelegálás rendesen a szó szerint való elmondása a tanár úr könyvének, az előszó, sőt a könyv hátára nyomtatott kiadói reklám sem maradván el az előadás rendjéből. De megesik az is, hogy nincs könyv, amiből tanulni lehetne. Ilyenkor jegyzeteket csinál az ifjúság, és bizony megesett már olyan eset is, hogy valamelyik kópé diák fölfedezte a tanár úr előtt fekvő s felolvasott iratok eredetijét, nyomtatásban. Csudálatos, hogy a nyomtatott példányon másnak a neve van. Vajon miért?

Igaz, hogy rendesen kong a terem az ürességtől, de bezzeg nagy a tolongás, amint elérkezik az esztendőnek az a napja, amelyen a professzor úr trágár tréfákat szokott évről-évre mondani, vagy amelyen hirdetni szokta, hogy a másik, a párhuzamos katedrának a gazdája igen nagy számár.

Ezt mind nagyon jól megjegyzik maguknak a fiatalurak. Sőt egyebeket is. Például azt, melyik professzor szokott buzgólkodni, hogy az előkelő familiából való fiúk valahogy meg ne bukjanak; hogy melyik tanár beadványát utasította vissza a bíróság, mert rosszul volt megszerkesztve; hogy melyek a vitás kérdések a párhuzamos professzorok között, mert ezt tudni kell, hogy a kellő feleletet adhassa az ember; e nélkül menthetetlenül elbukván a magyar, ha még oly szépen megindokolná is a maga álláspontját.

Mert sohse szabad elfelejteni, hogy a professzor nemcsak előad, de – ami fontosabb – kérdez is. Odaül valami lepedő-nagy újság mögé, ásít egy nagyot s aztán szfinxet játszik. Főlad olyan kérdéseket, amikre józan elmével igen bajos felelni, s igazában csak úgy lehet a jó feleletet megadni, ha az ember vizsgákra jár s azokat hallgatja. Sokkal fontosabb ez a tanulásnál. A jó öreg Wenczel bácsinak ez volt egyik kérdése: „Ha lenéz a Gellérthegyről, mit lát akkor?” Aki azt mondja ki, hogy a Lánchidat látja, az megbukott. Mert erre azt kellett felelni: „Jogalanyokat és jogtárgyakat.” Wenczel bácsi nem kérdez többé, de a kérdései nagyon megsokasodtak.

És ilyen körülmények között Emmer Kornél még a tudomány terén való vezetésről mer beszélni.

Bocsánatot kérünk, nem ez a vezetés az egyetemi tanár célja. Oh nem, egészen más.

Az egyetemi tanárok általában vacsorálnak, ez az ő fontos dolgaik között a legjelentősebbek közé tartozik. Mégpedig vagy képviselők, miniszterek, vagy a fakultás körében vacsoráznak

A képviselő, a miniszter sok mindenre jó, például a miniszteri tanácsosság elérésére is, avagy a jövőendő mandátum előkészítésére. S tessék elhinni, jobb ma egy miniszteri tanácsosság, mint a tudományos hírnév huszonöt év múlva. De nem megvetendők a fakultás körében elköltött vacsorák se. Mily kitűnően lehet azokon nepotizmus-kultúrákat nevelni, hogy orvosi szóval éljünk. Én bedugom a te fiadat, te dugd be az én vőmet, öcsémet. Csak meg kell figyelni, mily érdekes hajtása van az egyetemen az atavizmus tanának: egész tudományágak öröklődnek. Ezt magyarázza meg Darwin, ha tudja.

A vacsora lévén a fő sajátosság, illik, hogy az egyes fakultások között levő különbségekről is szölgünk.

A filozófus az Közli János, avagy arról ír valami eldugott folyóiratba, hogy hány foga volt Hroswithának, amikor a harmadik passió-drámáját írta. A magyar szempont, a magyar tudomány mellékes.

Az orvosprofesszor fárad reggeltől estig, elszedi a többiek elől a praxist, hogyan érne hát rá, hogy tudományos búvárkodást végezzen? Azonfelül akárhánynak vannak vállalatok is, persze másnak a neve alatt. E vállalatok szintén pénzt hoznak, tehát megint csak többet érnek a tudománynál. A búvárkodás úgyis a németnek való, hadd vesződjék az vele, az ráér, azoknál a klikkek fufangos háborúskodása se kíván annyi időt.

A jogásztanár vagy máris képviselő, vagy készül erősen a képviselőségre. Minek törné a fejét újabb elméleteken, amikor azok a legjobb esetben is csak évek múlva fizetnek elismeréssel, míg ellenben egy-egy képviselői ténykedés után az esti lap rögtön fizet, még aznap konstatálja az ember nagyságát.

Így esik meg aztán, hogy a mi professzoraink mind elsőrangú, európai nevű kapacitások, de azért még sohase esett meg, hogy bécsi beteghez magyar orvostanárt hívtak volna, míg ellenben ide hozzánk igenis hivat bécsi tanárt, aki csak teheti; így esik meg, hogy egy-egy nyilvános szereplés alkalmával, ankéteken roppant bámul a profán világ, ha egy-egy tanár megnyilatkozik. De nem egészen kedvező értelemben bámul.

Igaz, van sok kivétel is, de az ő működésüket tönkreteszi az uralkodó közszellem, amelyet nem lehet eléggé sötéten festeni.

Ezt a közszellemet tessék valahogyan megjavítani, addig hiába panaszkodunk, hordják a talárt, meg a vaskalapot. Addig örökké csak az lesz a porolás eredménye, ami ma volt: tenger-nyi sok molynak a felrebbenése.

APPONYI NAPJA¹⁴⁷

Apponyinak minden esztendőben megvan a maga egy-két napja. Néha tavasszal, néha ősszel; néha jó napja van, néha rossz. A mai őszi vasárnapon határozottan jó napja volt; mondhatnók nagyon jó. Hogy is ne. A választói előtt beszélt, s a választó évközben mindig jó publikum; a kiegyezésről beszélt, Ausztria ellen beszélt, s ez mindig jó téma. Jó témáról jó publikum előtt nem is lehet rossz beszédet mondani. Olyan szónoki művészetre még Apponyi se vitte.

A mai nap tehát az Apponyié. Oszthatatlanul az övé, mert még Franciaországban se történt semmi, ami az általános érdeklődésből elvehetne egy parányit. Adjuk meg tehát neki az őt megillető babérokat, halmozzuk el dicséretekkel okos és higgadt, politikus és poétikus beszédeért s tiszteljük meg azzal is, hogy hamarosan rámutassunk egy-két dologra, amiben nagyon szembeszökően tévedett. Mert bizony tévedett is Apponyi Albert gróf egy-két dologban; ami szükséges is ily nagyszabású beszédhez, mert ha nem tévedett volna, a beszédje nem lehetne olyan, szép és semmi esetre se olyan jó.

Tisztán gazdasági kérdés a kiegyezés, mondja Apponyi. Igaz. Pusztán adok-veszek, azé a jobb üzlet, aki jobban alkuszik. S ezen a réven jön rá, hogy a kiegyezés nem jó. A kiegyezés Ausztriának kedvez. Mert mi az az egypár millió, amit nyerünk? Olyan milliók ezek, amelyek régtől fogva megilletnek bennünket; nem történik egyéb, mint „jogtalanul eltulajdonított sajátunk visszaszerzése.”

Lehet. De milyen különös, hogy erre csak akkor jön rá Apponyi, mikor már visszaszerzi Bánffy! S ha csak most jövünk is rá, akkor talán nem nyereség a „jogtalanul eltulajdonított sajátunk visszaszerzése?” Talán jobb volna, ha most se szereznők vissza? Hisz ha a mienk volt is, és eltulajdonították, akkor már nem volt a mienk. Ha csak a magunkét szereztük is vissza, akkor is szereztünk és gyarapodtunk.

A haszon tehát mindenképp megvan.

De mit ér – mondja Apponyi –, ha rámegy a kvótára? Milyen más ez a mondat, ha a visszajáról kezdik. Kezdje ott, hogy a kvótát emelni akarják. Emelni akarják, mert nagyot nőttünk egy évtized óta, erősebbek, gazdagabbak lettünk. Így aztán nem búsulni fog azon, hogy a nyert haszon rámegy a kvótára, hanem örül neki, hogy a kvótaemelést kinyertük a kiegyezésen.

Azonban Apponyinak minden rossz, mert – a rendszer rossz. Ki az oka? A kormány. Mert a kormány is rossz. „S ennek ki az oka? A nemzet. Mert minden nemzetnek olyan kormánya van, aminőt érdemel, mint ahogy mindenki úgy fekszik, amint az ágyát megveti.”

Uram Isten, hisz ez mind aranyigazság, ha – hátulról kezdjük: Minek kell történnie egy országban? Mi a jó, a helyes? Amit a nemzet akar. Kivel hajtja végre akaratát a nemzet? A kormánnyal. És minden kormány addig jó, amíg a nemzet nagy többségének a végrehajtó közege, s addig alszik nyugodtan a nemzet, amíg a kormány gondos keze igazgatja a derékalját...

Ezenképpen teljesen egyetértvén Apponyi Albert gróffal az ő mai dicsőséges napján, átadjuk a szót öneki magának, illetőleg Jászberénybe küldött tudósítónknak, aki nemcsak az ő hatalmas, nagyhatású beszédét írta le, hanem a vele járó külsőségeket is.

MESE A PESTISRŐL¹⁴⁸

A bécsi pestis tette ismét aktuálissá ezt a kis napkeleti mesét, melynek a magva nagy igazságot rejt magában.

Egy dervis haladt a sivatagban és útjában találkozott egy lovaggal. Allah látni engedé a jámbor embernek, hogy a lovag nem földi ember. Bátorságot vett hát magának és megszólította a sötét arcú rémet.

– Felelj a szómra. Mi a neved?

- Én a Pestis vagyok – hangzott a válasz.
 - Merre visz az utad?
 - A szomszédos várost látogatom meg – mondotta a rém.
 - A próféta szakállára hatalmas szellem – kérte a dervis –, kíméld családomat, melyet ott találsz.
 - Megcselekszem, oh jámbor dervis – mondotta a rém és tovanyargalt a köves úton. Fekete felleg követte útjában.
- Idő múltán ismét találkoztak ketten. A rém és a dervis.
- Köszönöm – mondotta az arab –, hogy meghallgattad kérésemet. Mondd, hatalmas szellem, hányan hullottak el csapásaid alatt?
 - Tízezren.
 - Úgy beszélnek, hogy harmincezer halott volt – válaszolta a dervis.
 - Én tízezret öltem csak meg. Húszezret egy hatalmas rokonom, a Félelem pusztított el.

PROGNÓZIS¹⁴⁹

A nemzeti párt német nyelvű újságja azt írja, hogy a jövő hét elején vége szakad a napi-rendvitának, s november derekán megkezdődhetik az indemnity tárgyalása. Ez úgy hangzik, mintha csakugyan vitatkozás lett volna, amelynek egyszer vége is szokott lenni. De kötve kell hinni a sógornak, még ha nemzeti párti is. Ez a kis újság ugyanis már az egész obstrukció tartama alatt hamisan viselkedett. Minden hetet azzal parentált el, hogy a jövő héten meghal az obstrukció; azután pedig friss erővel és új hamisságokkal nyújtotta a zűrzavar életét. Így volt az neki a legkedvesebb, s így mondhatja a nemzeti párt szakadatlanul, hogy ő nincs beavatva az obstrukció kulisszatitkaiba. Pedig ismeretes dolog, hogy még a néppárt is elég szerényen húzódott meg, s elől mindig a nemzeti párt volt. Hanem persze csak álarcosan.

Most is hamisság, hogy látni akarja a vita végét. Ha látná is, eltagadná. Nemhogy maga kürtölgesse. De még ma is el akarja hitetni a közönséggel, hogy csak a közönyös mameluk nézi obstrukciónak azt a gyönyörű vitát, amely most a törvényhozásban folyik. Szerencsére a fegyvertársak szóban és írásban egyaránt sokkal őszintébbek és minden kerülgetés nélkül kimondják, hogy obstrukció volt és lesz is, valamíg a Bánffy-kormánynak ki nem méltóztatik állani a megvadult ellenzéki üstökös útjából. Mert az obstrukció seprője goromba seprő és nem fog meg akárkit. Csak az egész kormány jó neki, s míg el nem söpörte, szakadatlanul dolgozni akar. Már ahogy tudniillik egy seprő dolgozni szokott.

Nincs tehát szó róla, hogy az obstrukció pihenőt keresne. A szélsőbal inkább teli szájjal hirdeti, hogy most jön csak a java. S mindjárt a csütörtöki ülésben rögtönözni fog egy újabb zárt ülést; ha akad valami új téma, akkor azzal, ha pedig nem, hát jó lesz az egyszer már ledarált Dessewffy téma is. Csak zárt ülés lehessen. Azonkívül újabb módosítások és indítványok is készültek a szünet alatt, s azokat rendre be fogják terjeszteni. Természetesen mindezeket legalább tíz ember fogja aláírni, hogy ilyenformán minden szónoknak záróbeszédre is joga legyen. S bár ilyen indítványhoz a nemzeti pártból is lesz szerencsénk, a nemzeti párt mégis szemforgatva hirdeti, hogy az obstrukció a jövő héten meghal s így Bánffynak nem is lesz oka a parlamentet szétkergetni. Ez fájna ugyanis leginkább a nemzeti pártnak.

A többség azonban, ahogy a jelek mutatják, nem ül fel tovább semmiféle komédiának. Nem hisz benne, hogy az obstrukció magától megálljon. Ahhoz ugyanis egy kis józanság is kellene, ami a mostani obstrukcióból teljességgel hiányzik. Megállítani tehát csak mesterségesen lehet. Ennek viszont két módja van. Vagy a maga egész erejét szegzi a többség az ellenzék erőszakosságának, vagy pedig a nemzet elé viszi a dolgot. Nyilván csak ez a radikálisabb mód fog célhoz vezetni, de még a felosztatás esetére sem fölösleges, hogy a szabadelvű párt szóval is leszámoljon az obstrukcióval. Az idő kímélése most már úgysem jöhet számításba, mert az ellenzék maga is agyon tudja ütni az időt, fel fognak tehát szólalni sorra a szabadelvű párt szónokai, és gondjuk lesz rá, hogy kellő világításba állítsák azt a csúf komédiát, amelyre az ellenzék vetemedett a parlament méltóságának s az ország legnagyobb érdekeinek rovására. Csütörtöktől kezdve megszűnik az obstrukció ellenzéki monológ lenni, mert a szükséges pillanatokban bele fog vágni a megfelelő válasz, éspedig magyar módra. A mosdónak fog megfelelni a törülköző.

Kétségtelen tehát, hogy a parlament most kezd csak majd igazán viharzani, és a szünet után sokkal hevesebben indulnak meg a viták. Látványosságnak nem lesz ez éppen nagyon szép, de annál szükségesebb. És a lázasabb napok során az is ki fog derülni, hogy ki az, vagy mi az, amit krízis fenyeget?

APPONYI¹⁵⁰

– Ha gróf Károlyinak valami baja esik, Bánffy vonjuk érte felelősségre!

Ez a heves kiáltás hangzott egy izgatott órában valamelyik nap, midőn Bánffy jelen se volt a Ház tanácstermében.

Mindenért Bánffy felelős, amit hívei tesznek és mondanak, és ami ebből kellemetlenség származik rájuk nézve. Ők így fogják fel.

Mi nem analizálunk annyira, de egy szomorú észrevétel a mi ajkunkról is kitör az obstrukciónak e zűrzavaros lármájában:

– Ha az országnak valami baja esik, Apponyit vonjuk érte felelősségre!

Igen, ezért az obstrukcióért Apponyi a felelős, és senki más. Ő nincs is ott, vagy ha ott is van, ő maga alig szól, vagy ha szól, amit mond, az kimért, parlamentáris és disztíngvált, de mégis ő a felelős, és senki más. Az ő kezében van a bűvös szelence, ahonnan kieresztette a rossz szellemeket, a koboldokat, az incselkedő gnóموkat, a fűriákat, akik a szent tölgyfa körül ugrándoznak, visítanak és a lombjait tépdelik, s önála van a hatalom visszaparancsolni az ördögöket a szelencébe és rácsattantani a fedelet. Oh, jaj, milyen szomorú dolog történik. Konduljatok meg, mélaszavú kalbsburgi harangok. A végét járja itt valakitek, akinek a ti szavatok egyszer kedves volt, s akinek a szava nektek is kedves lehetett.

Mert nem bizonyos, hogy az ország elpusztul ebben az obstrukcióban: ha kiállta a tatárt, a törököt, az osztrákot, hát talán kiállja *ezeket* a magyarokat is. Meglehet, a parlamentarizmusa se megy tönkre – a gondviselés leleményes; fekélyeket természetesen a testeken, és balzsamokat, kenőcsöket hoz a füvekben, fákban, melyek e fekélyeket meggyógyítják. Az a vegyi tisztító-intézet ugyan még nincsen feltalálva, ahová ezt a parlamentarizmust mosásba el kellene küldeni, ha végképp el nem pusztul. De mégis remélhetünk. Hiszen ha a szövetekből kiveszi a zsírfoltokat a benzinnel, a parlamentarizmus foltjait is kiszívhatja valami csodaszerrel, talán a hazaszeretet napfényével. De amiről bizonyos, hogy menthetetlenül elpusztul ebben, az egy szép, hófehér parlamenti pálya, az Apponyi Albert gróf pályája.

Elmélkedhetünk elborult arccal, fázós gondolatokkal. Mily ádáz végzet kergeté e nemes alakot, kit felruházott a jó keresésének ösztönével, a magasan való röptülés színes tollazatával, minden oda vezető utak közül éppen arra az egyre, amelyik nem oda vezet? És miért öntött éppen ez erősbe oly lelki gyengeséget, hogy nincs ereje visszatérni egy útról, mely a megsemmisülésben végződik, s melynek ezt a vég[é]t a gyenge szeműeknek is látni kell? Ah, milyen megható tragikum! Folyton a paradicsomot keresi népének, és mindig ingoványok és mocsarak közt. Már-már megcsillan szeme, hogy az igazi úton jár, kisdied tábora élén. „Heuréka!” – s a következő percben megint övig esik be a süppedékes talajba. Így megy, mendegél, hol erre téve egy új lépést nagy habozva, vagy arra vág elkeseredésében elszántan, egyenesen, váltakozván reménye csüggedéssel. S a sors folyton incselkedik vele. Ott túlhan megy a másik tábor más-más vezérek alatt, de biztosan, nehéz úton, göröngyös úton, de a talaj szilárd, a hidak jók. Néhol összeér a két út, csak egyet kellett volna lépnie az ellenzéki vezérnek, hogy együtt menjenek; több ízben megvolt az alkalma, de nem tette meg azt az egy lépést. A szívében benne van az a kevély csöpp, az a hiú csöpp, ami Rákóczi[i]t Rodostóba vitte, s amit így fejezett ki a szatmári béke feltételeit olvasva: „Nem tudok többé jobbágy lenni.”

Itt, ebben van az Apponyi tragikuma is. A vezéri botot nem meri elhajítani. A lelke hozzánőtt és nem bír megválni tőle. Ez a vezéri pálca minden szerencsétlenségének az oka: Nem tudok többé közkatona lenni.

Pedig hiszen nem a bot teszi őt vezérre, hanem a talentuma, ékesszólása és nemes lelke. A vezéri bot csak szerencsétlenné teszi. Ám, ha rég eldobja magától, az bizonyára visszakerült volna hozzá, mint Polikrateshez a gyűrűje. De hát nem volt ereje, nem volt lelke megválni tőle. S ezért kell elvesznie.

Mindezt pedig könnyű így megcikkezni, de már hasztalan. Hiú sopánkodás jajgatni afölött, hogy ha Ádám nem evett volna az almából, hanem idejekorán eldobja, ma nem bűnhődnek az emberiség. Az események mennek a végtelenségben, mint a tovasiető folyamok, és mindennek úgy kellett történnie, amint történt.

Meg volt a csillagokban írva az utolsó jottáig, ami eddig bekövetkezett, egész az utolsó ürömcsoépig, amelyet tegnap kellett lenyelnie Apponyinak, midőn eléje lépett egy közvitéz, Olay Lajos, és így szólt :

„Vezér! Én nem obstruálhatok, mert te tanítottál meg engem arra, hogy az obstruálás össze-rombolná a parlamentarizmust.”

Milyen megfordított világ ez! Egy lecke Apponyinak és *honnan* jó! Átérezte-e ezt Apponyi? Sebesebben lüktetett-e a vér a halántékai alatt? Nem cikázott-e át agyszerveinek filigrán rostjain egy bátor gondolat: fölkapni azt a vezéri botot még egyszer utoljára, és összetörni a tanítványai hátán, akik nem voltak olyan jó tanítványok, mint a benevolus discipulus Olay Lajos.

Ejh, dehogy, dehogy. Ragadja lovasát, a hímzett nyeregben ülöt, a sötét ló, a végzet. Nem szállhat már le, nem is száll le, a kengyelvas elkapcsolódott ez egyszer, és csak a szíjak fityegnek kioldódva. Apponyi már le nem szállhat többé, és nekünk csak a tünődés és elmélkedés borongása jut egy fölséges pályának romlása felett. Desinit in piscem. Hogyan végződhetett így?

Politikai múltjában fölismerhetők nagyjában a céljai. Hibás lépés ez is, az is, de a logika és a pszichológia lámpája ha odavilágít, mindenütt megtaláljuk az okot, a motívumot, hogy miért tette ezt, vagy amazit? Mit akart elérni? Mire gondolt? Az aranyos legyek, melyek az ébren álmodót körülroépködték, mit döngtek a fülébe, a pajkos politikai délibáb miket mutogathatott

neki messziről. Hanem ez az *utolsó* útja megdöbbenő, mert kifürkészhetetlen. Az emberi elme kifárad és kiáll, a görcső elégtelennek bizonyul logikus politikai célokat keresve.

Mit akarhat? A nemzetet akarja megnyerni, megmelegíteni a maga irányában?

Oh, istenem! Csak nem azzal, hogy hazájának egyetlen kincsét, a parlamentarizmusát lejárátja.

Vagy talán a koronát akarja megmelegíteni maga irányában? Csak nem azzal, hogy a birodalom komolyabbnak emlegetett felében is segít a rendet fenekestől felfordítani.

Nem, ez nem lehet. Apponyi sokkal lucidusabb fej, hogy az ilyen vastag vonalakban mutatózó szerencsétlenségeket ne látná előre, és sokkal nemesebb alak, hogy azokat tudva előidézné. Mit akarhat hát? A Bánffy bukását. De hiszen hány miniszterelnök bukott már meg, s Apponyi mégiscsak mindig szembetalálta őket, más névvel, más alakkal. Csak a lélek maradt a régi. Az a megbukott miniszterelnökből beleköltözik az újonnan kinevezettbe. És Bánffy megbuktatása végre is lehet élvezetes sport, de ez idő szerint az ilyen természetű akcióval oly ártalmára volna az országnak, hogy komoly politikus még akkor is vissza kellene hogy ijedjen tőle, ha őrá ebből evidens előnyök származnának.

Márpedig világos, hogy Apponyinak ez az akciója neki személyesen csak ártani fog; ha sikerül, azért hogy sikerült (mert csak az állapotok teljes felfordításával sikerülhet), ha nem sikerült, azért, mert megkísérlette, és kudarc lett.

Csak egy mentsége, csak egy magyarázata lehet az Apponyi mostani politikájának. Az, hogy az talán nem is politika, hanem betegség. Hogy ő nem lát, hogy a szemei be vannak hunyva, és csak a *holdvilág* delejes erejétől vonzatra jár-kele céltalanul, öntudatlan ezen a végzetes úton, a házfedeleken...

És hogy a betegsége még azzal is súlyosabb, mert nem lehet rákiáltani. Vagyis azzal súlyosabb, hogy rá lehet ugyan kiáltani, de nem ébred fel, hanem megy, megy egy megfoghatatlan kényszer alatt tovább, tovább.

A PÁRTKÖZI FELIRAT¹⁵¹

A nemzeti párt most azon fárad, hogy egy pártközi feliratot készítsen elő. Sajtója kissé rejtelmesen suttogja, hogy a munka nem egészen könnyű, mert a feliratból csak úgy lesz valami, ha az egész ellenzék támogathatja. De ez csak szóbeszéd. Mikor különböző alapokon álló pálok még a kiegyezés dolgában is meg tudtak egyezni, azt a feliratot Hodossynál kisebb ember is játszva összeütheti. A pártközi obstrukció a pártközi feliratot nem fogja olyan szigorúan latolgatni. Alá fogja írni minden frakció, mintha azt az ívet kellene aláírni, amelyikkel zárt ülést szokás kérni.

Tessék egyszerűen úgy venni, hogy a pártközi felirat megvan. Gróf Apponyi Albert a legszebb orációval ajánlja elfogadásra, Polónyi Géza és Kossuth Ferenc és Rakovszky István a legmelegebben támogatják, és hogy a többség még a báró Bánffy Dezső ellenzése után sem tudja mindjárt leszavazni, az nem a jóakarátán múlik. Nem kerül ugyanis szavazásra a dolog, hanem most már a felirat körül folyik az obstrukció. És talán ez a nyitja is az egész feliratnak. Az obstrukciónak akar kényelmes működési teret biztosítani. De mondjuk, hogy egyéb célja is van. A nemzeti párt csakugyan komolyan veszi a tervét és a pártközi felirattal igazán akar valamit. A kibocsátott hírek szerint a Bánffy-kormány összes bűneit akarja a felirattal bokrétába kötni, hogy valahol a legmélyebb hódolattal prezentálhassa. A trón zsámolyánál?

Ezt aligha reméli, mert még ha a pártközi feliratnak azokat is meg tudja nyerni, akik a pártközi obstrukció ellen elég világosan állást foglaltak, a felirat elfogadása akkor is több, mint kétséges. A magyar nemzetnek akarja prezentálni? Ez nincsen kizárva. De akkor egy végtelenül szomorú vallomás lappang a legújabb terv árnyékában. Az a vallomás, hogy a nemzeti párt nem találja többé az utat, mely a nemzethez vezet, s még annyi érintkezése sincsen a néppel, mint például a néppártnak, amely kétséges feliratok szerkesztése helyett lemegy a néphez, ha nagyon sürgősen akar neki valamit mondani. Minden pártnak a várából visz egy út a néphez, a nemzeti párt már csak virágnyelven reméli magát a néppel megértetni. Azért köti a bokrétát.

De ne vágjunk elébe a pártközi feliratnak. Megcsinálják, beterjesztik, és három nap vagy három hónap múlva (mert ez az egy csakugyan kétséges) leszavazzák. Ez azonban mellékes. Hasonló vég[é]t sok akciójának látta már előre a nemzeti párt, azért mégis megcsinálta. Mert éppen az a három nap vagy három hónap a fontos, míg az akció sorsa még nem dőlt el. Ezalatt a felirat, ha különben beszédes, mégiscsak szolgálhat bizonyos célt. Nem szabad tehát kicsinyelni semmiféle feliratot, mert az nem zárt levél, ami csak akkor ér valamit, ha címére jut, az inkább a tűzszlophoz hasonlít, mely a szorongatott várából jelt ad és a távolságból is észrevehető. Azt kell tehát vizsgálni, hogy a nemzeti párt a maga szorongatott helyzetében kinek akar jelt adni a bizonytalan tűzszloppal, a kétes sorsú felirattal. Tegyük fel, hogy mégis a nemzetnek. De öt hét óta a sajtó révén szétment az országba minden panasz és minden vád, amit most a pártközi felirat bokrétába akar kötni. Az utolsó faluban is olvashatta már, aki nem analfabéta, hogy az ellenzék, éspedig minden frakciója támogatást kér a bűnös kormány ellen, melyet az ellenzék egymaga ártalmatlanná tenni nem tud. Pedig ugyan nagy hozzá az igyekezete. A pártközi felirat tehát az ország felé nem vihet újat és nem fog több segítséget megmozdítani, mint az obstrukció sok válogatott szónoklata. S a nemzeti párt, amely nem találja már meg a közvetlen utat a nemzethez, a pártközi felirattal sem fogja magát vele megértetni.

Tehát a trón felé keresi az utat a nemzeti párt felirata. Nem reméli ugyan, hogy országos akarattal indulhat el a nevezetes útra, de már azzal a kicsi eshetőséggel is beéri, hogy a pártközi felirat körül folyó lármából talán egy-két erősebb hang mégis elhatol a trónig. S a nemzeti párt úgy véli, hogy ez is elég volna. Ha a korona csak a lármát meghallja és kérdezősködni talál, ki tudja, milyen balzsam fog kiáradni az egyszerű kérdezősködés nyomán is! Hiszen a nyomor mindig úgy képzei, hogy a segítség csak egy kicsiségen múlik, és a jólét nyomban megnyitja a bőség szaruját, csak annyit tudjon meg, hogy csakugyan van nyomor. És ez nem is egészen hiú gondolat. S ha az ellenzék idáig olyan szemérmes koldus lett volna, aki sohasem nyitja panaszra az ajkát, a pártközi felirattal talán érdemes is volna egy kis lármát csapni. De nem volt az. Még azokban a csendesebb időkben sem igen hallgatta el panaszait, mikor kevésbé járta az obstrukció. Mindig megvolt az ellenzéknek a maga trombitája, amibe csak halkan kell belefűjni, s mégis harsogva árad ki belőle a hang. Most pedig már a trombita is lomtárba került. Az obstrukció óta a fonográf járja: valaki belemondott egy beszédet, s a gép utálatosan elrecsegi, ahányszor csak felhúzzák. Akkor is nehéz volna valakinek meg nem hallani, ha éjjel-nappal száz testőr vigyázná, csak hogy a gép közelébe ne jusson.

Olyan testőrök pedig nincsenek. Legalább most nem. Aki báró Bánffy Dezsőt ismeri, tudja azt a tulajdonságát, hogy éppen a koronával szemben a végletekig őszinte. Talán ez a legnagyobb ereje. Valamikor talán még jogos lehetett az a föltevés, hogy bizonyos dolgok sohasem jutnak el a király füléhez. Akkor úgy tetszett, hogy a kabinetiroda talán egy kicsit meg is cenzúrázza a felségnek szánt lapokat. De ma másként van. Nincsen panasz és nincsen vád, ha alapos vagy alaptalan, amelyik azon frissen el nem jutna a királyhoz. Azok a fenséges elhatározások, amelyekkel a magyar király sorra lepte meg a nemzetet, éppen erre a nagy őszinteségre és a régi takargató rendszer megszűnésére vezethetők vissza. Még az sem maradt titok a király

előtt, ami a magyar szívek legmélyén mint soha fel nem panaszt és mégis sajnó érzés rejtett. Az öröm is ezért volt olyan mértéktelen, mikor a királyi kéz éppen ezeket a rejtett tuskékat szedte ki gyöngéden a nemzet szívéből. Aki tehát idáig ment az őszinteségben, bizony nem kellett nagyon elszánnia magát, hogy azt is őszintén elmondja, amit az ellenzék szeret felhánytorgatni. Elvégre az a királyt sem lephette meg, hogy az ellenzék nem szereti a kormányt. Mire kellett volna tehát éppen ezt takargatni? Mintha egy szépasszony a szemét földné el, mikor a rakoncátlan szél a ruháját emelgeti.

A pártközi felirat tehát sem a nemzetnek, sem a királynak nem vihet olyan üzenetet, ami meglepethné. De hát akkor kinek? Talán a jóistennek. Tőle talán még a nemzeti párt is várhat valamit...

KIS TANÁCSÜLÉS¹⁵²

Történt egyszer évekkel ezelőtt, hogy a nemes tanács tagjai igen megharaguvának egyik kollégájukra, aki nem kevesebb mint kétszáz aktát referált el egy tanácsülésben. Az indokolt haragnak és méltó fölháborodásnak az lett a következése, hogy a polgármester megteremtette a kis tanácsüléseket, annak a hatáskörébe utalva a nagy tanácsból a jelentéktelen, apró-cseprő akták elintézését.

A kis tanácsülés elnöke az egyik alpolgármester, s tagjai fölváltva négy-négy tanácsnok. Hatáskörébe tartoznak a fölszólamlások, fellebbezések, részletfizetés engedélyezése iránt beadott kérelmek elintézése, kisebb kiadások fedezésére költség engedélyezése, szóval a kevésbé fontos és lényeges tárgyak elintézése.

Hát hiszen ez ellen nem is volna kifogás tehető, mert igaz dolog, hogy a tanács tagjait nagyon is igénybe veszik az ülések, rendben van tehát, hogy az apróbb ügyek elintézésében ne vegyen részt az egész tanács. Alapos kifogás alá esik azonban az a mód, amellyel a kis tanács elé kerülő ügyeket elintézik.

A kis tanács ugyanis majdnem kizárólag vagy legalább túlnyomó részben a fellebbezések elintézésével foglalkozik. Másodsorban ítél a különböző ipari, egészségrendőri és sok mindenféle törvénybe és szabályrendeletbe ütköző kihágási ügyekben.

Ez is helyes! Hiszen egy fellebbezés elintézéséhez bőven elegendő öt ember! De az azután már nem helyes, hogy ezek a fellebbezések csak éppen annyiban érdeklik a kis tanács tagjait, hogy mi a száma, melyik kerületi előjáróság hozta az elsőfokú ítéletet, mi a vádlott neve, mennyivel büntették, és röviden mi a referens javaslata.

Azzal, hogy mi alapon indították meg az eljárást, miért lett az illető megbüntetve, helyesen ítélte-e az előjáróság, *mik a föllebbezés indokai*, s mik a referens javaslatának indokai – azzal senki se törődik.

Helytelen az is, hogy legtöbb esetben nem is maga a tanácsnok, hanem a jegyző, sőt nem egyszer a fogalmazó adja elő a fellebbezéseket, a leghelytelenebb pedig az, hogy a nemes tanács tagjai, csak hogy hamar túlessenek az ülésen s mentől ritkábban kelljen üléseket tartani, egy délelőtt *két-háromszáz fellebbezést elintéznék*, sőt gyakran meg sem engedik a referensnek, *hogy a számon és az ügyosztályjavaslaton kívül egyebet meg is említsen*.

Ily körülmények között elképzelhető, milyen alaposan bíraltatnak fölül az előjáróságok ítéletei, s milyen derekasan meg van védve a nagyközönség érdeke.

Általánosan ismert dolog, hogy a kerületi előjáróságok s főleg maguk a kerületi előjárók túl vannak halmozva munkával, s így legnagyobb részük *nem is maga vezeti a tárgyalást*, hanem azt a jegyzőkre és fogalmazókra bízta. Általánosan ismert dolog az is, hogy még a kihágási ügyekben is, az ítéletmeghozatalnál mennyi törvénytudásra, lelkiismeretességre, önállóságra, ítélőképességre és alaposagra van szüksége az ítélkezőnek, s így könnyen érthető, hogy az előjárósági ítéletek bizony gyakran sántikálnak. Hol az eljárás szabálytalan, hol a paragrafusokra való hivatkozás téves, egy helyütt a vizsgálat hiányos, más helyütt meg az indokolás nem állja meg helyét.

Mindezt tudva kétszeres óvatossággal kellene eljárni a fellebbezések elintézésénél. Ehelyett azonban a nemes tanács rábízta az aktát egy fiatal, sokszor tapasztalatlan fogalmazóra vagy jegyzőre s azután vakon bízik annak tudásában, lelkiismeretességében és alaposágában és szó nélkül jóváhagyja, amit az jónak lát.

Hogy micsoda nagy fontossággal bír a fellebbezések elintézése, az nem is szorul bővebb magyarázatra. Elég csupán arra utalnunk, hogy egy-egy helytelen ítélet, egész családokat vagyoniilag tönkretelhet s jog és alap nélkül hetekre megfoszthat szabadságától.

Hát bizony az ilyen eljárás, enyhén szólva: lelkiismeretlenség! Úgy tudjuk, hogy a nemes tanács tagjait nem azért fizetik, hogy a magok kényelmét keressék, hanem hogy megvédjék a közönség igazát!

Szíves figyelmébe ajánljuk mindezt a polgármester úrnak, akinek sok ügyes-bajos dolga mellett talán erre is kiterjedhetne a figyelme! Talán a nagyközönség érdeke mégse olyan csekélység, hogy azt teljesen ignorálni lehessen!

Egyébként pedig: közigazgatás államosítása, fővárosi törvény revíziója – jöjjön el a te országod!

KÖLCSÖNKÉRT DEPUTÁCIÓK¹⁵³

Hogy embereket is lehet kölcsönkérni, az a frakk-kölcsönzésnél is régibb szokás. Mert a frakk csak a XVIII-ik század szülötte, az emberkölcsönzés ellenben már a ködös múltban is divatozott; így kérte kölcsön Potemkin az ukrainai hercegektől a jobbágyaikat, hogy Katalin cárnőnek nyüzsgő tömegeket mutasson a néptelen pusztaságban; így kéri kölcsön Bécsben emberemlékezet óta a tizenkét öreget a szegényházból a nagycsütörtöki lábmosáshoz: és talán már Szilágyi Mihály is így kérte kölcsön a pesti molnároktól a legényeiket, hogy serege a Duna jegén kerek tízezerre legyen kiegészítve. Embert hát kölcsönkérni nem nagy dolog. Embert, embert persze nem nehéz kölcsönkérni, mert az ember – tudjuk – olcsó, de kölcsönkérni egy egész deputációt? ...

A Fürdő utca végén, ahol történelmi térré tágul ki az utca (nagy szenzációt pattantunk ki!), most van készülöben egy ilyen deputációkölcsönző intézet is. Az intézet modern eszközökkel alakult, zajfogó matracajtók, zöld posztóval borított íróasztalok, villamos kandeláberek bizonyítják, hogy itt szolid alapon épült föl a leleményesség. Kívülről semmi hivalkodó tábla, semmi arany fölírás sem hirdeti, hogy itt az évszázad egyik legnagyobb problémáját oldották meg: az emissziót nem holt papírosokkal gyakorolván, hanem élő alanyokkal. És milyen gyakori az ilyen emisszió!... Azokban az órákban, mikor fogadnak a miniszterek, mindennap lehet látni egy ilyen emissziót. Az utcára ilyenkor egész sor fiáker vonul föl, és az „emissziót” előzékeny portások segítik be a kocsiba. Azután elrobog a sereg oda, ahová deputációba kell

menni, s a kocsi párnáiból nem hallani ki egyik-másik elkínzott áldozat halk nyöszörgését: „Ma már négy minisztert láttam!”

Elmondjuk itt az ügykezelés egyszerű menetét is, hátha valamit lendítünk a közéleten, mert Magyarországon a társadalom sok különböző rétege hallgat a maga bajával, jobbára azért, mert nem szeret deputációba menni. Hátha ezentúl gyakoriabbak lesznek a deputációk.

A keresletet gyorsan kielégíti a Fürdő utcai kölcsönzőintézet. Megjelenik például egy főispán és nagy helyismerettel benyit a helyiségbe. (A főispánok helyismerete mesés, mert mindig Budapesten járnak.)

– Szükségem van egy huszonnégy tagú ármentesítő deputációra, mely jómódú földbirtokosokat ábrázol, tehát kizárólag pirospozsgás egyénekből álljon. A frakk pontosan hozzásimuljon a testhez, az arcokban kellék a délvidéki típus. Az egyesek utasítandók, hogy a szónok beszéde alatt az élethűség kedvéért krákogjanak...

Öt perc múlva a főispán kölcsönkapja a maga deputációját. A vezetőség gondosan kiválogatja neki a rekedteket.

Jön azután egy iparkamarai elnök, egyike azoknak az iparmatadoroknak, akik hálával emlékeznek meg a szegény tatár-magyar rokonságról, mert elhódította Zichy Jenőt.

– Kell egy tizenhat tagú deputáció a kisipar érdekében. Kellék: sovány küllem, hosszú frakkujjak s egyes utónyomai az éhtífusznak.

Öt perc múlva az iparkamarai elnök is megkapja a maga deputációját. Elmentekor még az ajtóban egy kis benzinnel is lelocsolják őket.

Jön továbbá egy orvosprofesszor:

– Nekem egy tizenkét tagú deputáció kell az orvosszövetség ügyében. A tagok úgy legyenek összeállítva, hogy vagy csupa keresztényt kapjak, vagy csupa zsidót. Mert ha elkeverve van e két felekezet, akkor senki sem hiszi, hogy orvosok vannak együtt.

Öt perc múlva a professzor is megkapja a maga deputációját. (Az intézet kishirdetések útján szerzett össze minden képzelhető termetű embert, keresztényt, izraelitát, olyat, akin jól áll a frakk, meg olyat akiről lesír.)

Így virágzik a deputációkölcsönző intézet a Fürdő utca végén, a Deák szobra táján. Ha a minisztériumok elnöki titkárai, akik beeresztik a deputációkat, nem hiszik, kérjük őket, hogy jelöljék meg a frakkokat valami titkos jellel. Másnap lesz módjuk a viszontlátásban.

A KIRÁLYRÓL¹⁵⁴

A császári jubileum alkalmából egész bokrétára való tarka virágot szedtek össze a bécsi lapok a király múltjából. Bennünket különösen ez a kettő érdekel: Mikor 1863-ban az újból megtalált koronával Sczitovszky hercegprímás Bécsbe utazott, öfelségét rendkívül meglepte a remekművű koronázási ékszer.

– Valóban, nagyon szép! – szólott nagy elragadtatással a király.

– Hát még felséged fején milyen szép volna! – felelt a kedvező pillanatot fölhasználva a hercegprímás.

– Nos, az is meglesz, kedves bíbornokom – felelt nevetve a király.

Bécsben történt a másik eset is. Udvari ebéd volt, amelyen az éppen Bécsben időző Tisza Kálmán is megjelent. Nagyon éhes volt a „generális”, és a király is észrevette, hogy kiválóan jó étvágya van miniszterelnökének. Mikor az utolsó fogást, valami meleg ételt, befejezték, Tisza Kálmán rögtön egy körte lehámozásához fogott.

– Kedves Tisza – jegyezte meg a király mosolyogva –, ne egyék most hideg gyümölcsöt, hiszen csak az imént evett meleget!

Tisza Kálmán erre fölállt, meghajtotta magát és szintén mosolyogva így felelt:

– Felséges úr, egy magyar miniszterelnöknek jó gyomrának kell lenni!

A király jóízűt nevetett erre a megjegyzésre, Tisza Kálmán megette a körtét, és valóban semmi baja sem lett tőle.

AZ UTÓIRAT¹⁵⁵

Most már talán sok is a manifesztum. Előbb az egyesült ellenzék kovácsolt össze egyet a nemzethez; aztán a kormány intimus újságja címezett egy másikat az egyesült obstruáló ellenzékhez; ma pedig a néppárt hivatalos lapja fordul a harmadikkal Magyarország választóihoz. Az újságok pedig egyszerűen meglepetésekben dolgoznak s mindennap a kolumna szélességében nyomtatva bocsátják ki a magok külön manifesztumait. S mikor ezekből a manifesztumokból csak úgy dől a sok jó tanács, akkor mégis tanácsalannak mondják a politikai helyzetet. De talán éppen a sok tanács miatt van ez így.

Az ördög győzi rostálni ezeket a tanácsokat. Némelyik olyan kedves, hogy szinte a humort képviseli a politikának ebben a szomorú fejezetében. Ott van például az a felhívás, hogy a szabadelvű pártból kiszakadt raj egyesüljön a nemzeti párttal s a mai többségnek kevésbé kompromittált elemeivel, amiből aztán igen szép többség kerülne ki. Naiv ez a felhívás maga is, mert a kilépettek a nemzeti párttal, sőt az egész többi ellenzékkel együtt sem teszik ki a többséget, a szabadelvű pártból pedig aligha akarna valaki hozzájuk csatlakozni, mert különben eddig is megtették volna. De ám tessék föltenni, hogy ez az új többség valahogyan mégis meg tudna születni. Az a kedves felhívás még ezzel sem érne be, hanem tetejébe azt kívánná, hogy a Tiszák viszont térjenek vissza régi szerelmükhöz: Biharország közgyűlési termébe. Szóval: ha már megszületnék a többség, a Tiszák ne csináljanak neki ellenzékét, amit a Tiszák talán veszedelmesebben tudnának csinálni, mint Apponyi, Kossuth, Polónyi és a többi mind. A felhívás írója pedig az új többséget meg akarná menteni a veszedelmes ellenzéktől – ami mindenesetre nagyon kedves dolog, kivált ezekben a szomorú időkben.

De talán meg sem érik az ilyen jó tanácsok, hogy az ember sokáig rágódjék rajtuk. Hiszen ott vannak a manifesztumok, amikben bokrétába kötve jelentkeznek a legjobb tanácsok. Legalább föl lehetne tenni a manifesztumokról, hogy mindennel számolnak és megmutatják az utat, ami a politikai Szaharából valami élvezhetőbb tájakra vezet. De nem teszik. Az egyesült ellenzék manifesztuma voltaképpen csak annyi, mintha a jó urak levetették volna a frakkot, amiben a trón elé akartak járulni, és most bekecsben indulnának a nép elé. Csak a köntös változott, de a szándék ugyanaz, és a mondóka is csak parasztibb. De nem más. Egy irtalmatlanul hosszú vers a választási visszaélésekről, azontúl pedig semmi. A kivezető utat pedig nem is próbálja sejtetni. Mert hogy ez a másodvirágzású manifesztum is a kormány eltávolítását emlegeti, ez ugyan nem kibontakozás. Erre már úgy rájár az ellenzéki száj, hogy amikor álmából költik fel, akkor is csak ezt morogná. Mindig ez volt az ellenzékek vessző-paripája. De nincs meg a kibontakozás megjelölése abban a másik manifesztumban sem,

amivel a kormány intimus újságja fordul az egyesült obstruáló ellenzékhez. Igaz, hogy ez nem is akar egyéb lenni, csak polemikus írás, és annak ügyes is, fordultatos is. Ám a nemzet most aligha szomjas polémiákra, neki az ő szorultságában egyéb kellene. Valami ajtó, amin a maga politikai és gazdasági kincseit minden bolond veszedelem elől biztonságba vihetné.

Hát ilyen ajtót a harmadik manifesztum sem nyit. A néppárté, amelyik ma olvasható a párt hivatalos orgánumban. De azért ez a harmadik manifesztum bizonyos szempontból mégis a legérdekesebb. Mert bevilágít abba a műhelybe, ahol az ellenzéki pártokat erre az alkalomra össze próbálták forrasztani. Úgy tetszik, hogy a forrasztás nem egészen sikerült. Mert maga az a faktum is gyanús jel, hogy a néppárt az együttes manifesztum nyomába még egy pótkiáltványt ragaszt. Vagy neki vannak hátsó gondolatai, vagy az egyesült ellenzék volt kénytelen sok mindent elhallgatni. S a néppárt pótmanifesztuma csakugyan elárulja, hogy így van. Csak ennek a világításánál ítélhető meg igazán a másik, az együttes kiáltvány. Csak ennek olvasása után érezni, hogy miért olyan szegényes az együttes munka okokban. Kitűnik ugyanis, hogy a választások siratásán kívül az egyesült ellenzéknek nincs is közös érzése. Minden egyéb témát veszedelmes lett volna emlegetni, mert mindjárt a kiegyezés kérdésénél kútba esett volna az egyesülés lehetősége. Apponyiék ugyan még megtehették, hogy erről a kérdéstről, a szélsőbal érzékenységére való tekintettel, hallgassanak (körülbelül úgysem tudják még, hogy mi is az ő álláspontjuk), de már a néppárt csak kényszerből hallgatott és a mai pótmanifesztumban siet kimondani, hogy „fölötte szükségesnek véli és melegen óhajtja a gazdasági kiegyezést”.

És még sok egyebet siet kimondani pótlásul. Hogy a szabadelvű kormányzat az isteni és egyházi tekintély lerontására törekedett. Hogy négy év óta Isten és politikai erkölcs nélkül kormányoznak. Hogy üldözik a kereszténységet. És a többi. Mondja pedig a néppárt ezt egy nappal a közös manifesztum kibocsátása után, ugyanazokhoz a polgárokhoz címezve, akik tegnap az egyesült ellenzék kiáltványát olvastak. Mintha csak *utóiratot* küldene az előző levélhez, pótolván, amit abból kifelejtett. Nagyon érdekes dolog ez. Mert kétséget nem szenved, hogy Magyarország ellenzéki polgárai legalábbis zavarban lesznek, hogy vajon az egymásután kapott manifesztumok közül melyiket vegyék szentnek. Az elsőt, melyet az összes ellenzéki pártok jegyeztek? Vagy a másodikat, mellyel a néppárt a *közös* manifesztumot pótolja és magyarázza? Vagy a kettőt együtt? Mert az a választó úgy is értheti, hogy ilyen sietős időben előszörre talán nem is mondhattak meg neki mindent (hiszen olyan átkozottul kevés is van abban a közös munkában!), s úgy kellett hozzá a pótlás, az *utóirat*.

Annyit mindenesetre illik kérdezni, hogy az egyesült ellenzék tudott-e előzetesen a néppárti *utóiratról*, vagy őt is meglepte vele a Molnár apát pártja? Mert a néppárt a maga elveit mindenesetre máskor is hirdethette volna, amire van módja elég. Most pedig egyszerűen felült a közös ellenzéki kocsira s az állomáson egyszerre kidugta a maga külön lobogóját. Az ördög tudja, hogy így képzeltek ezt például a liberális gondolkozású Győryék?...

A POLITIKAI HELYZET¹⁵⁶

Nem változott semmi, nem történt semmi a mai szent vasárnapon, és nyugodtan várhatjuk a holnapra jelzett másodrendű kritikus napot. Nem fog azon se valami különös történni, csak az ellenzéki pártok, amint ma elhatározták, *erélyes akciót* fejtenek ki az elnökválasztás ellen. Hogy mit tesz magyarán az, hogy erélyes akció, az ördög tudja. Bizonyosan azt teszi, hogy obstrukció, mert az is idegen szó és így jogunk van a nyugati nyelvekben járatlanoknak a fogalmakat összecserélni. Egészen korrekt és érthető dolog, hogy rettenetes hazafiasságuk közben erélyes akciót mondanak, mikor obstrukciót akarnak csinálni, és aztán kézzel-lábbal kapálóznak ellene, hogy ők obstruálnak.

Ebben a nagy, fejevesztett hajszában ma a néppárti Asbóth János találta meg a fejét. Kilépett a néppártból, mert nem helyesli az obstrukcióban való közremunkálkodását és nem akarja taktikázás kedvéért a kiegyezést és az alkotmányt veszélyeztetni. Ebből a még egyedülálló kilépésből sajnos nem lehet azt következtetni, hogy az egész csoportnak visszatért a józansága, és hiábavaló volna reményleni, hogy megindult a higgadt gondolkodás az egész soron. Csak a kormánypárti kilépőkről lehet ilyen messzemenő következtetésekre jutni. Az ellenzéknél ráérünk, amíg Asbóth után még egy sereg embernek visszatér a józansága.

Sokkal nevezetesebb ennél az egyelőre magában álló nyilatkozatnál az a sok száz, amely nap nap után a vidékről érkezik, és higgadt, komoly munkát követel a parlamenttől. Ezeket nem lehet negligálni, sem kisebbiteni. Ezeket tudomásul kell venni, és ezekből konstatálni lehet és kell is, hogy az ország a szabadelvű párt mögött van.

JEGYZETEK

¹ Udvari ebédek. I. *Országos Hírlap* 1898. júl. 1., 1–4. o., tárcsa, névjelzés nélkül. II/a. Mikszáth Kálmán: Az én kortársaim. Budapest, 1904. Athenaeum, 91–97. l. (Az Ujság ajándéka előfizetőinek). II/b. Az én kortársaim. II. köt., MKm 33, Budapest, 1907. Révai, 126–136. III. Jk 21. Az én kortársaim II, 107–115. A jelen szöveg a II/a kiadáson alapul. Ehhez képest az OH és a II/b szöveg a következő eltéréseket mutatja (a Jk szövegére MK nyilvánvalóan nem gyakorolt már befolyást):

2. bekezdés, 1. mondat: II/b ha új ételbe

2. bek., 2. m.: OH mentegetőzni

6. bek., 1. m.: OH De hát az nem könnyű.

12. bek., 1. m.: OH halad fel

12. bek., 3. m.: OH melynek egyik asztalán

12. bek., 5. m.: OH megtudja, ki lesz

12. bek. vége: a kártya szövege az OH-ban ritkítva.

18. bek., 1. m.: II/b csak töltögetéssel

20. bek., 5. m.: OH és mikor hozták tele ezt

21. bek., 2. m.: OH oly általános allure-öket vesz fel, hogy abban az egész környéke részt vehet II/b oly általános, hogy abban némileg a környéke részt vehet

21. bek., 3. m.: a „környéke” szó az OH-ban ritkítva.

21. bek., utolsó m.: OH a spanyol etikett szerint ők is igen messze esnek rangsorban II/b rangsorba

25. bek., 3. m.: II/b melylyel ő Felségét a szultán látja el, kinek; az „igazi” szó az OH-ban ritkítva.

26. bek. vége: II/b hol a szivarok vannak, és a cercle lesz.

27. bek., 5. m.: OH azt a rettenes ürt [nyomdahiba, és egy jelzővel kevesebb is]

27. bek., 6. m.: a „jobban szerettek volna felelni” kifejezés az OH-ban ritkítva.

27. bek., 10. m.: az „egyes rendkívüli alkalmakat kivéve” kifejezés az OH-ban ritkítva.

32. bek., 7. m.: OH „Milyen a termés a megyéjében?”

32. bek., 9. m.: OH „Simán fog-e menni a legközelebbi javaslat tárgyalása?”

32. bek., 11. m.: OH a családjuk felül kérdezősködik

A 32. bekezdéssel az OH változata még nem ért véget, hanem a következőképpen folytatódott és zárult a szöveg (amely zárlat 1904-re aktualitását veszítette):

A király az ebéd utáni cerclenél még a minisztereivel is csak lappáliákról beszél. A legkorrektebb gentleman Európában, aki maga fölött is tud uralkodni. Mindent a maga helyén tesz, mindent a maga kellő formájában. Egyetlenegyszer gyanakodtak most a legközelebbi delegacionális fogadtatás után, midőn Bánffyval kissé félreállva a társaságtól, hosszasan beszélgetett s kétszer is kezét fogott vele bizonyos időközökben.

– Sokért nem adnám, ha hallhatnám, miről beszélnek – mondá nem egy kíváncsi delegátus.

– Nagy dolog lehet.

Később aztán erről is kisült, mi volt: Bánffy kivallogatta nagy firtatásokra.

Hát a király bizony azt kérdezte tőle:

– Ön még mindig köhög?

– Már én így köhögök, felséges uram, holtig.

– Kivánom, hogy még igen soká köhögjön.

S ahogy az ügyek állnak, úgy látszik, valósággal még igen sokáig fog köhögni. A mihez még csak azt a kívánságot csatoljuk: hogy ő felsége is még igen soká hallja.

² A beszercei támogatás. *Országos Hirlap* 1898. aug. 11., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.

³ A korona tövise. *Országos Hirlap* 1898. aug. 20., 3–4. o., a »Hirek« rovatban, S. névjelzéssel.

⁴ Faience patriotique. *Országos Hirlap* 1898. aug. 28., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.

⁵ Budapest falu. *Országos Hirlap* 1898. szept. 3., 8. o., rovaton kívül, »Egy fővárosi lakos« aláírással.

⁶ A királyné meghalt. I. *Országos Hirlap* 1898. szept. 11., 1. o., M. K. névjelzéssel; II. Ország-Világ 19. évf., 38. sz., 1898. szept. 18., 594. o., teljes névjelzéssel. MK szövege itt külön cím nélkül szerepel a „Magyarország gyásza” gyűjtőcím alatt. Az OV ezt a számot Erzsébet emlékének szentelte: „Összegyűjtöttük itt, a mit közéletünk kitűnősegei Magyarország gyászáról irtak: költők verseit, nagy íróink fájdalmas megemlékezéseit.” A Mikszáth-nekrológ rövidített változata Jókai Mór szövege után, Ábrányi Emil, Makai Emil, Mikszáth (A királyné mint feleség), Lipcsey Ádám, Sebestyén Károly szövegei előtt szerepelt. A főszöveg az OH változatán alapul, az Ország-Világ eltéréseit alább közöljük:

3. bekezdés, 1. mondat: OV más nemzeteknek is; de csak a király felesége

4. bek., 3. m.: OV és nincs magyar; hallani lehet az utcákon

6. bek. vége: OV jelzi

A 7. bek. az OV változatából hiányzik, helyette: „jelzi... De hát azért

A 8. bek. 2. mondata az OV változatából hiányzik: többé. És

8. bek. 4. m.: OV Olyan volt

⁷ Enkelin Erzs. *Országos Hirlap* 1898. szept. 16., 1–3. o., tárcsa, névjelzés nélkül.

⁸ A föld alatt. *Országos Hirlap* 1898. szept. 18., 1. o., vezércikk, névjelzés nélkül.

⁹ A király szózata. *Országos Hirlap* 1898. szept. 19., 1. o., vezércikk, „M. K.” névjelzéssel.

¹⁰ Megörökítés. *Országos Hirlap* 1898. szept. 21., 1–2. o., vezércikk, „m.k.” névjelzéssel.

¹¹ Panaszok. *Országos Hirlap* 1898. szept. 23., 1–2. o., vezércikk, „m.k.” névjelzéssel.

¹² A falu pennája. *Országos Hirlap* 1898. szept. 26., 1. o., vezércikk, névjelzés nélkül.

¹³ Reise Willi, a császárné és a nagyköveték. *Országos Hirlap* 1898. okt. 4., 1–2. o., a tárcarovatban, „M. K.” névjelzéssel.

¹⁴ Papp Dániel. *Országos Hirlap* 1898. okt. 7., 1–3. o., a tárcarovatban, teljes névjelzéssel.

¹⁵ A temetés. *Országos Hirlap* 1898. okt. 22., 1. o., vezércikk, teljes névjelzéssel.

¹⁶ Horvát Boldizsár. *Országos Hirlap* 1898. okt. 29., 1. o., vezércikk, névjelzés nélkül.

¹⁷ [Szerkesztői jegyzet Závorszky Ilona „Asszonyok a Kisfaludy-Társaságban” című leveléhez] *Országos Hirlap* 1898. okt. 29., 11. o., a „Tudomány és irodalom” rovatban, „Szerk.” jelzéssel.

¹⁸ Horvát Boldizsár. I. *Országos Hirlap*. 1898. okt. 30., 3–6. o., „Az utolsó bölény” címmel, a tárcarovatban „-th” névjelzéssel. II/a. Mikszáth Kálmán: Az én kortársaim. Budapest, 1904. Athenaeum, 29–34. (Az Ujság ajándéka előfizetőinek). II/b. Az én kortársaim. I. köt., MKm 33, Budapest, 1907. Révai, 99–111. III. Jk 21. Az én kortársaim II, 85–95. A szöveg a II/a változatán alapul, minthogy a végleges címet a kötetközlésben kapta. Az eltéréseket itt közöljük.

5. bekezdés: szeme elől, sokban látszik (OH: szeme elől, azon fenséges ívek alatt, melyek (akármilyen frázist használjunk is) a feledés tartományának kapuját képezik, sokban látszik)

10. bek.: Sheridan (OH: Scheridan)

11. bek., 4. m.: Chardin (OH, II/a: Cherdin [A hibát a II/b javította.])

14. bek., 1. m.: gondolni rá (II/b: gondolni reá); mienk (II/b: miénk)

14. bek., utolsó m.: keménymagos leves (II/b: köménymagos leves)

15. bek., 5. m.: Beaconsfield (OH: Beackonsfield)

15. bek., utolsó m.: abba a vízbe (II/b: abban a vízben)

16. bek.: pótoltak (II/b: pótolnak)

23. bek.: visszatért (II/b: visszatér)

24. bek., 2. m.: antik smaragdok és zafírek (II/b: antik foglalatú smaragdok és zafírok)

24. bek., utolsó m.: a nappalt egész végig, talán a végénél is (OH: a nappalt egész végig, egész végig, talán a végénél is)

25. bek., 2. m.: suttogják (II/b: suttogták)

28. bek., 4. m.: a kormányt, amelyik mindent felforgat (II/a, II/b: a kormányt, amelyik mindent elforgat [Nyomdahiba.])

36. bek. vége: temetése folytán (II/b: halála folytán)

38. bek., 3. m.: ötletei, mint a rakéták. Mindnyájan (OH: ötletei csak röpködtek, mint a rakéták. Természetes, hogy az idő is röpült. Mindnyájan)

40. bek.: türelmetlen leszerelő mozdulattal (OH: türelmetlen mozdulattal)

43. bek., 2. m.: temetés (OH: teme-temetés [Alkalmasint nyomdahiba.])

44. bek., 2. m.: sipkával (OH: sipkákkal)

¹⁹ Mindenszentek. *Országos Hirlap* 1898. nov., 1., 4. o., a »Hirek« rovatban, névjelzés nélkül.

²⁰ A békeangyal. *Országos Hirlap* 1898. nov., 3., 1. o., vezércikk, névjelzés nélkül.

²¹ Ferenc József mint elbeszélő. A szöveg Mikszáth életében több helyen is megjelent.

I. Almanach az 1899. évre. Szerk. M. K. Budapest, 1899. [valójában már 1898. november], Singer és Wolfner, 3–12, mint „Előszó”, teljes névjelzéssel.

II. *Országos Hirlap* 1898. nov. 12., 1–3. o., a tárcarovatban, teljes névjelzéssel, a következő jegyzettel: „Az 1899-iki Mikszáth-almanachból.”

III/a. Az én kortársaim. Budapest, 1904. Athenaeum, 57–59.

III/b. Az én kortársaim. 2. bőv. kiad., Budapest, 1907. Révai, 1. köt., 160–166.

IV. Jubileumi kiadás 20. köt., Az én kortársaim. Budapest, 1907. Révai, 1. köt., 138–143.

A fentiekén kívül 1898 novemberében még több napilapban is megjelent utánközlése az OH-ból átvéve, mert az OH 1898. november 27-én szemelvényeket közölt Nemeskéri Kiss Pál levelezéséből „A király magyar nevelője” címmel (7–8. o.), amelynek szerkesztőségi bevezetése így kezdődik: „Mikszáth Kálmánnak az Almanachjában és az »*Országos Hirlap*«-ban is közölt tárcája, a »Ferencz József mint elbeszélő«, bejárta az összes vidéki és német lapokat is.” Ezekből az utánközlésekből a következőket sikerült feltárni: *Uj Idők* 1898/II 435–6; *Vásárhely és Vidéke* (Hódmezővásárhely) 16. évf., 94. sz., 1898. nov. 17., 2–3. (A király mint elbeszélő címmel); *Ország-Világ* 19. évf., 47. sz., 1898. nov. 20., 749–50.; *Pancsovai Ujság* 2. évf., 47. sz., 1898. nov. 20., 1–2.; *Világ-Krónika* 22. évf., 48. sz., 1898. november, 379–80.

A főszöveg Az én kortársaim 1907-es kiadásán alapul, mert az ott beszúrt lábjegyzeten látszik, hogy Mikszáth akkor maga változtatott a szövegen. Ehhez képest a többi változat eltéréseit alább közöljük:

1. bekezdés, utolsó mondat: tisztelendő nemeskéri Kiss Pál (Alm., OH: tisztelendő Kiss János)
2. bek., 2. m.: 1846-ban (OH: 1845-ban); önálló magyar dolgozatokat (OH: önálló dolgozatokat); Kiss Pál, kiből később nagyváradai kanonok lett. (Alm., OH: Kiss János.)
4. bek.: pedig állítólag Bécsben (Alm., OH: pedig Bécsben)
6. bek., 1. m.: mind a kettőt (OH: mindkettőt)
6. bek., 3. m.: félreismerhetlen (OH: félreismerhetetlen)
7. bek., 7. m. („A kitanulhatatlan hajtogatásuk!”) Az OH-ban hiányzik.
8. bek., 3. m.: az átballagott és a szorítson szavak az OH-ban nincsenek kurziválással kiemelve.
8. bek., 4. m.: Petrichevich Horváth Lázárok és Vahotok (Alm., Az én kortársaim összes kiadása: Petricsevich-Horváth Lázárok és Vachottok OH: Petricsevich-Horváth Lázárok és Vachot-ok)
8. bek., 5. m.: Kiss Pál (Alm., OH: Kiss János)
10. bek. utolsó m.: az is csak valami. (Alm.: az is csak valamelyes eredmény.)
- A 11. bek. első mondatához kapcsolt lábjegyzet Az én kortársaim 1907-es kiadásában jelent meg először.
11. bek., 2. m.: ragyogná be arcát (Alm., OH, Az én kortársaim 1904: ragyogná be az arcát); Kiss Pál (Alm., OH: Kiss János)
12. bek. 3. m.: felülmúl (OH: fölülmul)
12. bek., utolsó m.: magokba (OH: magukba)
13. bek., 1. m.: még (Alm., OH: meg); krónikáinkban (OH: krónikánkban)
23. bek.: ellenemben (OH: ellenem)
24. bek. 1. m. megví (OH: megvív); utolsó m.: hogy a motívumait (OH: hogy motívumait)
25. bek., 1. m.: Kiss Pál (Alm., OH: Kiss János)
26. bek., 1. m.: azt nem lehet (Alm., OH: az nem lehet); Kiss Pálra (Alm., OH: Kiss Jánosra)
26. bek., 2. m.: Klosterneuburnnak (II/a: Klosterneiburnak)

A 26 és 27. bekezdés közt az Alm. és az OH még egy további bekezdést tartalmaz: *De hála illeti részünkről Kiss Jánost azért is, mert ő segített ahhoz, hogy az Almanach, melynek évről-évre az a feladata, elbeszélő írókat felfedezni és bemutatni, ez idén magáról a fölséges királyról is konstátálhatja, hogy valaha magyar elbeszéléseket irt.*

²² Fel is jutott 1903-ban, amikor a király külön engedelmet adott, hogy a cikk mellett az Újság albumában az említett dolgozat fakszimiléje is megjelenjen, melyet a bécsi császári levéltárból kutattak ki.

²³ A régi pör. *Országos Hirlap* 1898. nov., 19., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.

²⁴ Baross Gábor szobra. *Országos Hirlap* 1898. nov., 20., 4–5. o., a »Hirek« rovatban, névjelzés nélkül; a szöveg a másnapi szoboravatás programjáról szóló híradás bevezetéséül szolgált.

²⁵ Baross Gábor. *Országos Hirlap* 1898. nov., 21., 1. o., vezércikk (amely egyben a szoboravatásról szóló részletes tudósítás bevezetéséül szolgált), névjelzés nélkül.

²⁶ [Mikszáth véleménye az újságíró-iskola ötletéről]. Egy nemzetközi sajtókongresszuson merült fel az újságíróképzés gondolata, és ez alkalomból intézett körkérdest a Magyar Szalon több hírlapíróhoz. A válaszok az 1898/99-es, 16. évf., 30. köt., 481–494. (Mikszáthé a 487–488.) columnákon, 1898 decemberében jelentek meg.

Országos Hirlap 1898. dec., 2., 8. o., A „Tudomány és irodalom” rovatban, teljes névjelzéssel, jelezve az átvételt a Magyar Szalonból. Mikszáth hozzászólásán kívül Falk Miksáét és Kálnoki Izidorét közölték. (Tehát hiányzott a Magyar Szalonthoz képest Rákosi Jenő, Vészi József, Neményi Ambrus, Csajthay Ferenc, Fenyő Sándor, Szatmári Mór, Kenedi Géza, Márkus Miksa és Braun Sándor.)

- ²⁷ Rendjelglosszák. *Országos Hirlap* 1898. dec., 3., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ²⁸ [Mikszáth Kálmán beszéde az újságírók lakomáján] *Országos Hirlap* 1898. dec. 5., 4. o.; a 3. oldalon, a „Hírek” rovatban beszámoló kezdődik „Újságírók lakomája” címmel. Eszerint a „Budapesti Újságírók Egyesülete a téli saisonban kéthetenként társas összejöveteleket szokott rendezni, amelyen az újságírók csak a maguk fajtájával kedélyeskednek.” A hír az első ilyen alkalomról számol be. Mikszáth a harmadik szónok volt. Beszédét a következő sor vezeti be: „Mikszáth Kálmán állt fel ezután”, és az idézetet tudatosítja a felszólalni ige után betoldott „– ugymond –” is. A beszéd közlését a következő sor zárja: „Zajos taps és éljenzés követte Mikszáth szavait.”
- ²⁹ A klub. Katángy Naptár. Budapest, 1899. az *Országos Hirlap* kiadása, 17–27. Névjelzés: Katángy Menyhért. A tényleges megjelenés: 1898 decembere, hiszen a következő évre szóló Katángy Naptárt 1898 karácsonyára kapták ajándékba az *Országos Hirlap* előfizetői. Az én kortársaimban 1904-ben megjelent azonos című szöveg ennek olyan alapvetően átdolgozott és több mint háromszorosára bővített változata, hogy önálló szövegnek kell tekinteni.
- ³⁰ Az új kereskedelmi államtitkár. *Országos Hirlap* 1898. júl. 19., 2–3. o., a „Politikai hírek” rovatban, névjelzés nélkül.
- ³¹ Az államtitkár búcsúja. *Országos Hirlap* 1898. júl. 23., 2–3. o., a „Politikai hírek” rovatban, névjelzés nélkül.
- ³² A közös sátor. *Országos Hirlap* 1898. júl. 29., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ³³ Vörös László. *Országos Hirlap* 1898. aug. 3., 1. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ³⁴ Az idegesek. *Országos Hirlap* 1898. aug. 25., 1–2. o., rovaton kívül, névjelzés nélkül.
- ³⁵ A holt nyelv. *Országos Hirlap* 1898. aug. 31., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ³⁶ Reverzális. *Országos Hirlap* 1898. szept. 4., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ³⁷ Introdukció. *Országos Hirlap* 1898. szept. 5., 1. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ³⁸ Országgyűlés. *Országos Hirlap* 1898. szept. 6., 4. o., névjelzés nélkül.
- ³⁹ Országgyűlés. *Országos Hirlap* 1898. szept. 7., 3–4. o., névjelzés nélkül.
- ⁴⁰ Az amulett. *Országos Hirlap* 1898. szept. 8., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ⁴¹ Országgyűlés. *Országos Hirlap* 1898. szept. 8., 3–4. o., névjelzés nélkül.
- ⁴² Országgyűlés. *Országos Hirlap* 1898. szept. 10., 2–3. o., névjelzés nélkül.
- ⁴³ Országgyűlés. *Országos Hirlap* 1898. szept. 11., 13. o., névjelzés nélkül.
- ⁴⁴ A t. Házból. *Országos Hirlap* 1898. szept. 12., 4. o., névjelzés nélkül.
- ⁴⁵ Tisza Kálmán és a külön vámterület, az angol királynő és egy csésze tea. *Országos Hirlap* 1898. szept. 13., 11. o., a „Hírek” rovatban, „M. K.” névjelzéssel.
- ⁴⁶ Homály. *Országos Hirlap* 1898. szept. 20., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ⁴⁷ Országgyűlés. *Országos Hirlap* 1898. szept. 21., 3. o., névjelzés nélkül.
- ⁴⁸ Ad valvas curiae. *Országos Hirlap* 1898. szept. 24., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ⁴⁹ Országgyűlés. *Országos Hirlap* 1898. szept. 24., 3. o., névjelzés nélkül.
- ⁵⁰ A kalendárium. *Országos Hirlap* 1898. okt. 6., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.

- ⁵¹ Pikantériák a tisztelt Házban. *Országos Hirlap* 1898. okt. 8., 2–3. o., névjelzés nélkül.
- ⁵² Tüzes Gáborok. *Országos Hirlap* 1898. okt. 9., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ⁵³ Napirendvita. *Országos Hirlap* 1898. okt. 9., 2. o., névjelzés nélkül.
- ⁵⁴ Az új program. *Országos Hirlap* 1898. okt. 14., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ⁵⁵ Az indemnity – fedezet alatt. *Országos Hirlap* 1898. okt. 15., 2–3. o., névjelzés nélkül.
- ⁵⁶ A nagy X. *Országos Hirlap* 1898. okt. 16., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ⁵⁷ Obstrukciós szellő. *Országos Hirlap* 1898. okt. 16., 2. o., névjelzés nélkül.
- ⁵⁸ Lárma. *Országos Hirlap* 1898. okt. 18., 2–3. o., névjelzés nélkül.
- ⁵⁹ Ismétlések. *Országos Hirlap* 1898. okt. 19., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ⁶⁰ Apponyi és Lukács. *Országos Hirlap* 1898. okt. 19., 2–3. o., névjelzés nélkül.
- ⁶¹ Csöndes ülés. *Országos Hirlap* 1898. okt. 20., 2–3. o., névjelzés nélkül.
- ⁶² Pletyka a t. Házban. *Országos Hirlap* 1898. okt. 21., 2–3. o., névjelzés nélkül.
- ⁶³ Az öreg bajcsináló. *Országos Hirlap* 1898. okt. 23., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ⁶⁴ Az obstrukció felvonulása. *Országos Hirlap* 1898. okt. 23., 2–3. o., névjelzés nélkül.
- ⁶⁵ A parlament szavaz. *Országos Hirlap* 1898. okt. 25., 2–3. o., névjelzés nélkül.
- ⁶⁶ Zárt ülés! *Országos Hirlap* 1898. okt. 26., 3–4. o., névjelzés nélkül.
- ⁶⁷ Várossy beszél...! *Országos Hirlap* 1898. okt. 27., 3. o., névjelzés nélkül.
- ⁶⁸ Az aga „lelki-testi” barátja. *Országos Hirlap* 1898. okt. 27., 4–5. o., a „Hírek” rovatban, névjelzés nélkül.
- ⁶⁹ Három beszéd. *Országos Hirlap* 1898. okt. 28., 2–3. o., névjelzés nélkül.
- ⁷⁰ Elöl a nemzeti párt. *Országos Hirlap* 1898. okt. 29., 3. o., névjelzés nélkül.
- ⁷¹ Buborékok. *Országos Hirlap* 1898. okt. 30., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ⁷² Kedélyeskedések. *Országos Hirlap* 1898. okt. 30., 2–3. o., névjelzés nélkül.
- ⁷³ Bánffy, Szilágyi és udvaraik. *Országos Hirlap* 1898. nov. 3., 1–3. o., névjelzés nélkül.
- ⁷⁴ Elmaradt szenzációk. *Országos Hirlap* 1898. nov. 4., 2–3. o., névjelzés nélkül.
- ⁷⁵ A hallgatók. *Országos Hirlap* 1898. nov. 6., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ⁷⁶ A obstrukció vendége. *Országos Hirlap* 1898. nov. 6., 2–3. o., névjelzés nélkül.
- ⁷⁷ „Egy kis nyomás.” *Országos Hirlap* 1898. nov. 8., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ⁷⁸ A miniszterelnök nyilatkozata. *Országos Hirlap* 1898. nov. 8., 2–3. o., névjelzés nélkül.
- ⁷⁹ Így beszél egy úr. *Országos Hirlap* 1898. nov. 9., 1. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ⁸⁰ [Szerkesztői jegyzet Blaskovich Sándor nyílt leveléhez]. *Országos Hirlap* 1898. nov. 9., 3. o., „A Szerk.” jelzéssel.
- ⁸¹ Megint zárt ülés. *Országos Hirlap* 1898. nov. 9., 4. o., a „Politikai hírek” rovatban, névjelzés nélkül.
- ⁸² A kifent kasza. *Országos Hirlap* 1898. nov. 10., 1. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ⁸³ Polónyi egyezkedik. *Országos Hirlap* 1898. nov. 10., 1–2. o., névjelzés nélkül.
- ⁸⁴ Vihar nélkül. *Országos Hirlap* 1898. nov. 10., 2–3. o., névjelzés nélkül.
- ⁸⁵ Az utolsó akkordok. *Országos Hirlap* 1898. nov. 11., 2–3. o., névjelzés nélkül.
- ⁸⁶ A Hentzi-ügy. *Országos Hirlap* 1898. nov. 12., 3. o., névjelzés nélkül.

- ⁸⁷ A Tisza István napja. *Országos Hirlap* 1898. nov. 12., 17. o., névjelzés nélkül.
- ⁸⁸ Szélcsend. *Országos Hirlap* 1898. nov. 13., 3. o., névjelzés nélkül.
- ⁸⁹ Bécsi hangok rólunk. *Országos Hirlap* 1898. nov. 14., 1. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ⁹⁰ Aludttejes köcsögök. *Országos Hirlap* 1898. nov. 15., 3. o., névjelzés nélkül.
- ⁹¹ Adomák a folyosóról. *Országos Hirlap* 1898. nov. 15., 6. o., a „Hirek” rovatban, névjelzés nélkül.
- ⁹² A kaszinó. *Országos Hirlap* 1898. nov. 16., 1. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ⁹³ Mottós párbajok. *Országos Hirlap* 1898. nov. 16., 2. o., névjelzés nélkül.
- ⁹⁴ Mezsgyén. *Országos Hirlap* 1898. szept. 17., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ⁹⁵ Vége! *Országos Hirlap* 1898. nov. 17., 3. o., névjelzés nélkül.
- ⁹⁶ A Krieghammer glosszái. *Országos Hirlap* 1898. nov. 18., 4. o., névjelzés nélkül.
- ⁹⁷ A kis ravaszok. *Országos Hirlap* 1898. nov. 19., 3. o., névjelzés nélkül.
- ⁹⁸ Lázadás. *Országos Hirlap* 1898. nov. 20., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ⁹⁹ A végtelen ülés. *Országos Hirlap* 1898. nov. 22., 2. o., névjelzés nélkül.
- ¹⁰⁰ Vándorló konfliktus. *Országos Hirlap* 1898. nov. 23., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ¹⁰¹ Báró Fejérváry. *Országos Hirlap* 1898. nov. 23., 1–4. o., a tárcarovatban, a végén egy kivehetetlen betű talán jelzésként szolgált.
- ¹⁰² Vihar után. *Országos Hirlap* 1898. nov. 23., 2–3. o., névjelzés nélkül.
- ¹⁰³ A Pestalozzik. *Országos Hirlap* 1898. nov. 24., 2. o., névjelzés nélkül.
- ¹⁰⁴ A két Rákosi. *Országos Hirlap* 1898. nov. 24., 6. o., a „Hirek” rovatban, névjelzés nélkül.
- ¹⁰⁵ A hinta. *Országos Hirlap* 1898. nov. 25., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ¹⁰⁶ Éljen a király! *Országos Hirlap* 1898. nov. 25., 2. o., névjelzés nélkül.
- ¹⁰⁷ Sötét akta. *Országos Hirlap* 1898. nov. 26., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ¹⁰⁸ Szélcsend. *Országos Hirlap* 1898. nov. 26., 3. o., névjelzés nélkül.
- ¹⁰⁹ Pulszky Ágost. *Országos Hirlap* 1898. nov. 27., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ¹¹⁰ Az utolsó zsuzsu. *Országos Hirlap* 1898. nov. 27., 3. o., névjelzés nélkül.
- ¹¹¹ Apponyi napja. *Országos Hirlap* 1898. nov. 29., 3–4. o., névjelzés nélkül.
- ¹¹² Az immunitás. *Országos Hirlap* 1898. nov. 29., 8. o., névjelzés nélkül.
- ¹¹³ Kényes témák. *Országos Hirlap* 1898. nov. 30., 2–3. o., névjelzés nélkül.
- ¹¹⁴ A Ház ülése. *Országos Hirlap* 1898. dec. 1., 2. o., névjelzés nélkül.
- ¹¹⁵ Szemere Attila. *Országos Hirlap* 1898. dec. 2., 2–3. o., névjelzés nélkül.
- ¹¹⁶ Különvélemények. *Országos Hirlap* 1898. dec. 4., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ¹¹⁷ Rakovszky mentelmi ügye. *Országos Hirlap* 1898. dec. 4., 2–3. o., névjelzés nélkül.
- ¹¹⁸ Tudósok harca. *Országos Hirlap* 1898. dec. 6., 4. o., névjelzés nélkül.
- ¹¹⁹ A Rakovszky-ügy háttérben. *Országos Hirlap* 1898. dec. 7., 7. o., névjelzés nélkül.
- ¹²⁰ Ne menj el! *Országos Hirlap* 1898. dec. 8., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ¹²¹ Szilágyi Dezső. *Országos Hirlap* 1898. dec. 8., 2–3. o., névjelzés nélkül.
- ¹²² Szilágyi búcsúztatása. *Országos Hirlap* 1898. dec. 10., 4. o., névjelzés nélkül.

- ¹²³ A politikai helyzet. *Országos Hirlap* 1898. dec. 12., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ¹²⁴ A kilépettek. *Országos Hirlap* 1898. dec. 13., 1–2. o., vezércikk, névjelzés: „egy szabadelvű képviselő”.
- ¹²⁵ Új alakok. I. Gróf Széchényi Manó. *Országos Hirlap* 1898. dec. 15., 1–2. o., a tárcarovatban, névjelzés: „m”. Az újonnan kinevezetteket bemutató négy miniportrét a szerkesztőség négy különböző tagja írta; az első Mikszáth Kálmán.
- ¹²⁶ Apponyi igazsága. *Országos Hirlap* 1898. dec. 16., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ¹²⁷ Madarász apó és a többi öregek. *Országos Hirlap* 1898. dec. 18., 4–6. o., a tárcarovatban, névjelzés nélkül.
- ¹²⁸ Madarász elnököl. *Országos Hirlap* 1898. dec. 18., 6–7. o., névjelzés nélkül.
- ¹²⁹ A kis kamarilla. *Országos Hirlap* 1898. dec. 20., 2–3. o., névjelzés nélkül.
- ¹³⁰ Három gróf. *Országos Hirlap* 1898. dec. 20., 3–4. o., névjelzés nélkül.
- ¹³¹ Folytatása következik!... *Országos Hirlap* 1898. dec. 21., 5. o., névjelzés nélkül.
- ¹³² Megölt napok. *Országos Hirlap* 1898. dec. 22., 3–4. o., névjelzés nélkül.
- ¹³³ Szilágyi Pozsonyban. *Országos Hirlap* 1898. dec. 23., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ¹³⁴ Horánszky leleplez. *Országos Hirlap* 1898. dec. 24., 5. o., névjelzés nélkül.
- ¹³⁵ Az üvegajtó. *Országos Hirlap* 1898. dec. 28., 1. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ¹³⁶ Puskaporos politika. *Országos Hirlap* 1898. dec. 28., 1–2. o., névjelzés nélkül.
- ¹³⁷ A Ház a folyosón. *Országos Hirlap* 1898. dec. 29., 2. o., névjelzés nélkül.
- ¹³⁸ A régi béke. *Országos Hirlap* 1898. dec. 30., 4. o., névjelzés nélkül.
- ¹³⁹ A válság tetőpontján. *Országos Hirlap* 1898. dec. 31., 4–5. o., névjelzés nélkül.
- ¹⁴⁰ A győzelmes katonaság. *Országos Hirlap* 1898. júl. 24., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ¹⁴¹ Telfy Iván meghalt. *Országos Hirlap* 1898. aug. 3., 8. o., névjelzés nélkül.
- ¹⁴² A drága hús. *Országos Hirlap* 1898. aug. 4., 9–10. o., a „Főváros” rovatban, névjelzés nélkül.
- ¹⁴³ Flegma. *Országos Hirlap* 1898. aug. 7., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ¹⁴⁴ Budapest fél esztendeje. *Országos Hirlap* 1898. szept. 9., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ¹⁴⁵ Két levél. *Országos Hirlap* 1898. szept. 9., 1–2. o., névjelzés nélkül.
- ¹⁴⁶ Porolás. *Országos Hirlap* 1898. szept. 29., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ¹⁴⁷ Apponyi napja. *Országos Hirlap* 1898. okt. 17., 1. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ¹⁴⁸ Mese a pestisről. *Országos Hirlap* 1898. okt. 28., 7. o., a „Hirek” rovatban, névjelzés nélkül.
- ¹⁴⁹ Prognózis. *Országos Hirlap* 1898. nov. 2., 1. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ¹⁵⁰ Apponyi. *Országos Hirlap* 1898. nov. 12., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ¹⁵¹ A pártközi felirat. *Országos Hirlap* 1898. nov. 13., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ¹⁵² Kis tanácsülés. *Országos Hirlap* 1898. nov. 13., 10–11. o., névjelzés nélkül.
- ¹⁵³ Kölcsönként deputációk. *Országos Hirlap* 1898. nov. 17., 8. o., a „Hirek” rovatban, névjelzés nélkül.
- ¹⁵⁴ A királyról. *Országos Hirlap* 1898. dec. 3., 7. o., a „Hirek” rovatban, névjelzés nélkül.
- ¹⁵⁵ Az utóirat. *Országos Hirlap* 1898. dec. 14., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ¹⁵⁶ A politikai helyzet. *Országos Hirlap* 1898. dec. 19., 1. o., névjelzés nélkül.